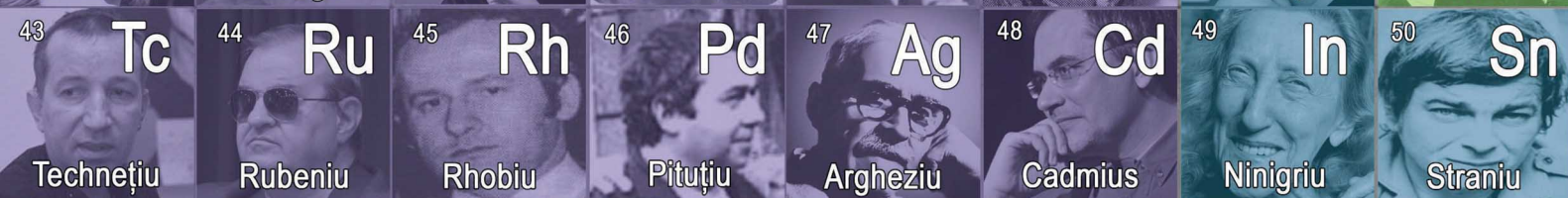

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale • Anul XXIX (serie nouă din 1990)

Nr. 3(150) / toamnă 2018

Editori:

**MUZEUL NAȚIONAL AL LITERATURII ROMÂNE IAȘI
ASOCIAȚIA „PATRIMONIUL PENTRU COMUNITATE”**

Partener:

**DIRECȚIA PENTRU CULTURĂ, CULTE ȘI
PATRIMONIUL CULTURAL NAȚIONAL IAȘI**

MUZEUL NAȚIONAL AL LITERATURII ROMÂNE

Editura Muzeelor Literare

Iași, str. Vasile Pogor nr. 4

Contact: Tel. 0232.213.210

E-mail: edituramlriasi@yahoo.com

Director: Lucian Dan Teodorovici

Redactor șef: Călin Ciobotari

Secretar general de redacție: Iulian Pruteanu

**Redactori asociați: Amelia Gheorghică, Monica Salvan
Georgiana Leșu**

Layout/DTP: Anca Bîrliba

Corector: Roxana Drugescu

Copertă: Anca Bîrliba

**Pentru abonamente sau informații suplimentare
ne puteți scrie la adresa dacialiterara@yahoo.com**

**www.muzeulliteraturiiiasi.ro
www.emliasi.ro**

**Opiniile exprimate în revistă aparțin autorilor
articolelor și nu reprezintă neapărat
punctul de vedere al redacției**

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale Anul XXIX (serie nouă din 1990)

Nr. 3 (150) / toamnă 2018

Scriitori de poveste

În toamna acestui an s-a împlinit unul dintre cele mai frumoase proiecte editoriale ale Editurii Muzeelor Literare: a fost tipărită Colecția „Scriitori de poveste”. Unsprezece scriitori contemporani (Simona Antonescu, Mihai Buzea, Iulian Ciocan, Dan Coman, Andrei Crăciun, Cristian Fulaș, Tudor Ganea, Adela Greceanu, Florina Ilis, Bogdan Răileanu, Alex Tocilescu) au scris câte o carte despre cei unsprezece scriitori clasici (Otilia Cazimir, Vasile Pogor, Nicolae Gane, Mihai Codreanu, Ion Creangă, Dosoftei, Mihail Sadoveanu, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Costache Negruzzi, George Topârceanu) *patroni* ai celor unsprezece muzee și case memoriale din administrarea Muzeului Național al Literaturii Române Iași.

Farmecul proiectului derivă, înainte de toate, din libertatea absolută pe care o au, în tratare, autorii. Mai mult decât exegeze, în sensul strict al cuvântului, cărțile au valoarea unor întâlniri neprotocolare între scriitorul de ieri și cel de azi, înrudire/ împrietenire spirituală ce devine, în cele mai multe dintre cărțile Colecției, nota dominantă. Un alt merit al proiectului e acela că umanizează figuri dacă nu mitizate, atunci măcar suspectabile de un început de pietrificare. Clasicii devin personaje ale unor narațiuni foarte personale, în care îi cunoaștem și îi recunoaștem, ficționalizați și, totuși, concreți în deplinul biografiilor lor.

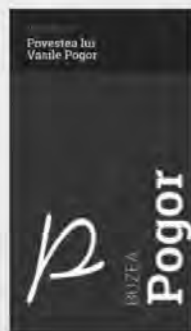
În cele ce urmează, redăm câte un fragment din fiecare poveste.

Dacia literară

Colecția „Scriitori de poveste”

Editura Muzeelor Literare Iași, Proiect FILIT 2018

Simona ANTONESCU

Povestea Otiliei Cazimir

(fragment)

(...)

Luase de la gară trăsură și nu taxi anume pentru ca drumul să dureze mai mult iar ea să aibă răgazul să-și vină în fire. Birjarul oprise cu multă importanță la un semafor cu un singur semnal roșu spânzurat deasupra unei răspântii. În capătul Căii Victoriei oprise, plătise și coborâse, continuând drumul pe jos, la fel ca altădată cel dintâi drum la redacția „Vieții românești”.

Intrase în clădirea Academiei cu valijoara din carton presat încă în mână. O ajutase să o ascundă la picioarele unui birou portarul, un om pe care-l simțise aproape de la cea dintâi privire. Din cupola Aulei Mari a Academiei lumina se revărsa necruțătoare, spulberând orice nădejde a duduicăi Otilia că și-ar putea ascunde neîncrederile la adăpostul vreunui colț umbrit. Nu se aflau colțuri umbrite în Aula Mare.

Cele patru coloane albe aflate de-a dreapta și de-a stânga pupitrului sprijineau o boltă frumos arcuită, împodobită cu stucaturi. Băncile din lojele laterale erau deja pline și o forfotă reținută răzbată dinspre ele. În sală membrii Academiei, toți bărbați cu priviri grave, o amuzară puțin pe Otilia. Luchi a sosit la București, sună un gând ghiduș al ei. Undeva s-a strecurat o greșeală, nu este cu pu-

tință ca acești oameni gravi, importanți, să se fi adunat aici pentru ea. Portretele de pe peretele arcuit aflat în dreapta sa păreau să continue chipurile din sală.

Domnul Președinte al Academiei ținuse o cuvântare scurtă, se citise ordinea de zi, apoi îi luase locul domnul secretar și ceremonia de înmânare a premiilor începuse. După un ceas încă nu ajunseseră la numele ei, iar ea mulțumi cerului pentru

asta. Sulurile elegante din carton gofrat care adăposteau diplomele fuseseră rând pe rând înmăunate, iar premiaților le revenise sarcina de a spune câteva cuvinte de mulțumire. Otilia repetase în gând cu fiecare în parte până când îi venise rândul, așadar momentul o găsi pregătită.

Mai târziu, cu premiul în mână, se întrebasese ce s-a schimbat. Uneori este nevoie să te îndepărtezi în timp de un eveniment întâmplat ca să-l poți vedea, pentru că efectele lui nu sunt imediate.

Adusese premiul anului aceluia la Iași, după porunca lui Panait și spre mândria tuturor celorlalți. Cu toate acestea, după numai doi ani fusese respinsă cererea ei de primire în Societatea Scriitorilor Români, făcând-o pe ea să regrete până în ziua de astăzi cererea aceea. Totul începuse cu rugămintea ce trimisese domnului Liviu Rebreanu pentru un permis de călătorie cu trenul.

– Cum nu, răspunsese domnul Rebreanu. Se poate? Cu mare drag, fac formele și te anunț negreșit. Dar pentru ce nu faci și cerere ca să te avem membră în Societate? Te rog frumos să te ocupi, te rog să-mi promiți.

Domnul Liviu Rebreanu, președinte al Societății Scriitorilor Români la vremea aceea, îi obținuse o jumătate de permis. Cealaltă jumătate aparținea lui Păstorel Teodoreanu.

– Împărțiți-l frățeste, spusese domnul Rebreanu, și te aștept cu cererea.

Didina făcuse cererea și trimisese la București. Nu trecuse. Votul fusese secret, iar parte dintre respingeri fuseseră motivate: *pentru că nu este*

scriitoare.

În Didina se treziseră atunci toți moșii cei adormiți cu palmele murdare de pământ sub căpătâi, răzeși mai înainte de a-și da copiii la școli și a-i face preoți, oșteni mai înainte de a fi răzeși. Ai ei nu aflaseră veacuri la rând ce este sfiala și la ce-i bună, și Didina vorbi cu gurile lor toate la aflarea veștii:

– Mă rog, să le spună și celor de la Academia Română că nu sunt, atunci. Să le dea de veste că au făcut o greșeală în urmă cu doi ani, când mi-au premiat poeziile.

Ofensat de acest rezultat, domnul Liviu Rebreanu repetase votul, cerându-l de data aceasta deschis. Membrii Societății Scriitorilor s-au întrunit pentru a doua oară și, prin vot deschis, domnișoara Otilia Cazimir a fost primită ca membră, în unanimitate de voturi.

Duduca Otilia surâdea astăzi la amintirea acelor zile. Se cheamă că ești tânăr de tot atunci când sângele ți se aprinde din pricina unei nedreptăți. Avea treizeci și cinci de ani pe când se vota admiterea ei în Societate. Tânără de tot. Se aprinsese nu atât din pricina votului, cât din cauza motivației.

Trecuseră de atunci mai bine de zece ani. Otilia rămăsese singură într-un Iași lipsit de Top, într-o casă lipsită de părinți. Se apropia un nou război, îl vedea în toate semnele din jurul ei. Lucrurile păreau să se repete ca și cum prima oară făcuseră ceva greșit, iar acum trebuiau să îndrepte. Totuși se simțea mult mai puternică în fața acestui nou

val de nenorociri care se arăta, pentru că nimic din ce-i era drag nu mai putea fi lovit. Se aflau cu toții sub aripa ocrotitoare a pământului.

Ultimul plecase Top, în urmă cu numai un an. Mormântul cel mai proaspăt, cu pământul încă răscolit ca și inima ei. Peste mormânt însă pământul avea să se bătătoarească în timp, așa fel ca florile să poată prinde rădăcini și să acopere locul. În vremea din urmă începuse a-și îngădui să dea târcoale amintirilor acelor dureroase, să rememoreze puțin câte puțin zilele neprețuite în care încă îl mai avea lângă ea, chiar așa chinuit cum era către sfârșit.

De fiecare dată însă rămânea cu cicatrici proaspete, ca și cum zgândărirea acelor amintiri ar fi rupt coaja răniilor de pe inimă, dezgolind iarăși carnea ruptă în bucăți.

La începutul anului trecut îl aflase într-una din zile la marginea sofalei, ghemuit ca de dureri. Nu locuiau împreună. Niciodată nu o făcuseră, așa cum niciodată nu ieșiseră împreună, de vreme ce Top nu se hotărâse să-și rezolve situația căsătoriei de tinerețe. Se întâlneau la conu Mihai și petreceau acolo câte o zi întreagă, dar soseau separat și plecau la fel. Nici atunci când Top se mutase într-o odaie cu chirie undeva prin Sărărie, nu de parte de ea, lucrurile nu se schimbaseră.

Abia în zilele din urmă ale bolii lui, mânată de îngrijorare când el nu ieșea din casă două zile încheiate, Didina își mai călca pe suflet și trecea scurt ca să-l vadă.

– Aseară nu am luat tratamentul, o anunțase în

ziua aceea, cum i-ar fi anunțat o victorie. Nu mai iau nimic. Ei mă tratează pentru ciroză și eu nu am așa ceva.

Didina îl privise cu dojană și eliberase un fotografiu plin cu haine, ca să se poată așeza chiar în fața lui. Abia atunci observase că Top stătea ghemuit deasupra unui dicționar medical Larousse din care scosese, pe o foaie, două liste: simptomele cirozei și cele ale cancerului.

– Ai dureri? întrebuse ea, mai mult ca să se asigure că a înțeles corect ceea ce se petrecuse peste noapte.

– Nu, îi răspunsese Top, iar chipul lui slăbit era însuflețit de entuziasm, ca și cum făcuse o mare descoperire. Nu am dureri. Uite, am notat din Larousse toate simptomele pe care le am și eu, tot ce am avut de-a lungul timpului. Vezi?

Didina vedea. Lista cu simptome pentru cancer era mai lungă. Știa că și el înțelege bine, numai că momentul acesta al dezvoltării adevărului merita sărbătorit ca un succes, clipa lui de izbândă asupra doctorilor care îl protejaseră până acum, prescriindu-i medicamente inofensive numai ca să-i mai poată întreține iluzia că situația este sub control și ei fac ceva.

– Gata, punct. Nu mai iau nimic. Știu ce facem, continua Top să vorbească entuziasmat. Mergem la Viena. Conu Mihai îmi tot vorbește de un sanatoriu de acolo, știe un doctor. Și nici dieta nu o mai țin, ducă-se! O să vezi că o să fie bine.

Prima lor călătorie împreună, prima bucată de timp numai al lor, a fost la Viena. Conu Mihai le-a

obținut într-adevăr bani de la Ministerul Artelor și la sfârșitul lui februarie 1937 au trecut vama pe la Curtici. Top nu mai putea fi convins să țină dieta ori să ia medicamentele, așa că prin restaurantele gărilor de pe drum comandase ba papricaș, ba snișel. Obosită de lupta pe care o ducea deja de câțiva ani cu boala lui, arsă de intuițiile precise ale celor care se află pe buza unei tragedii, Didina renunțase la obișnuitele interdicții și îl privea numai, surâzând moale cum surâzi unui copil răsfățat căruia îi îngădui o năzdrăvănie.

La Viena cercetară mai întâi pe doctorul Singer care îi ceru lui Top să se interneze pentru o săptămână în sanatoriul său.

– Nu ne permitem, spusese el în camera de hotel, la sfârșitul zilei. Țsta ne ia treizeci de șilingi pe zi numai pentru că stau în sanatoriu! Mai pune peste asta analizele, onorariul doctorului, Dumnezeu mai știe ce altceva, bani în stânga, bani în dreapta.

Din țară era permis să ieși numai cu o mie de lei, așadar deocamdată orice cheltuială era atent supravegheată. Scriseseră deja acasă, lui conu Mihai, despre toate acestea, iar acum așteptau să le trimită bani. Între timp aflară chiar de la recepția hotelului despre un alt sanatoriu unde doctorii erau mai îngăduitori și făceau toate analizele fără internare.

Vreme de șase săptămâni merseseră zilnic la sanatoriu pentru analize și tratament. Îi găzduise o pensiune ieftină în care locuiau împreună cu familia patroanei. Doctorii le dăduseră asigurări că

sângele este sănătos și, cu un regim de viață foarte strict, într-un an lucrurile s-ar putea stabili iar el va mai trăi încă multă vreme.

– La fel ca înainte? dorise să știe Top.

– Stimate domnule, niciodată nu va mai fi la fel ca înainte, răspunsese doctorul, ușor iritat din pricină că era nevoit să repete lucrurile vorbind pe șleau. Dacă mă ascultați și dacă și organismul răspunde bine, atunci vom ajunge într-un punct de echilibru pe care va trebui să-l păstrați. Dieta alimentară este esențială și așa va rămâne pentru totdeauna de acum înainte.

În seara aceea îi fusese foarte rău iar a doua zi nu putuseră merge la sanatoriu. Top nici nu mai dorise să continue cu doctorul care îi impunea o viață de bolnav, așadar ajunseră la cel de-al treilea profesor.

– Am să-ți fac o baladă, doctore, zâmbise Top în vreme ce era consultat, vorbind anume românește ca să simtă că încă mai are controlul situației. O să-i spun *Balada doctorului cu mâinile reci*, sau *Balada celui de-al treilea*.

La sfârșitul celor șase săptămâni niciunul din ei doi nu era mai lămurit. Toate câte se făcuseră păreau să fi fost mai degrabă pentru stabilirea unui diagnostic decât pentru a trata boala. Întorși acasă, Didina instală pe Top în odaia lui închiriată și își luă obiceiul de a-și petrece zilele cu el. Sosea dimineața, târguind în drum câte ceva, și se întorcea seara în căsuța ei pustie, după ce mai întâi băgase în pat, la somn, pe Top.

Cea dintâi oară când nu se mai fereau. Cele din-

tâi zile în care își îngăduiră să rămână singuri câte o zi întreagă.

Top se stinsese la șapte mai, în mijlocul unei zile senine de primăvară, iar ea rămăsese multă vreme nedumerită în fața ferestrei deschise prin care răzbătea mare hărmălaie, glasuri de copii, păsăret de tot soiul, trăsuri și claxoane de automobile. Nu înțelegea cum nu se oprește totul? Ce mai poate mâna firea să erupă așa cum o făcea sub ochii ei?

Împlinise cele creștinești sprijinită de conu Mihai, de domnul Ibrăileanu și de toată lumea literară a Iașilor. Îi acoperise mormântul cu flori de nu-mă-uita, miozotismul pe care-l îndrăgise el atât de mult, și se întorsese în Bucșinescu, reluându-și în tăcere viața ei ordonată atât de simplu: diminețile mergea la redacție pentru un ceas, apoi pornea pe teren cu servieta bărbătească și pantofii cu toc gros și scund. Scotea registrul prin loca-luri și cârciumi și nota în cuvinte seci vieți de oameni.

În același an primise Premiul Național pentru Literatură. 1937 fusese astfel punctat la cele două capete ale sale cu cea mai mare durere și cea mai mare bucurie așezate, după părerea ei, invers decât ar fi trebuit.

Atunci când voi muri o să mă strecur în cartea asta, își spuse duduca Otilia, așezând palma pe coperta simplă a celui dintâi volum de poezii, *Lumini și umbre*. O să mă retrag în ea ușor și o să aștept aici pe cei care mă vor căuta. După ce setea lor de senzațional și scandal se va potoli, poate că vor

mai rămâne câțiva încă nelămuriți pe de-a întregul, câțiva care vor căuta mai mult. Mai mult se află aici, în cea dintâi carte, cea mai sinceră dintre toate.

Zorii lăptoși și reci o găsiră tot la birouaș, înfășurată în puloverul ros de vreme al maicii sale. Ochii o usturau, poate din pricina coșului înfundat care scăpa fum în casă ori a nopții pierdute. Deschisese ușița spoită cu bronz a sobei de teracotă ca să vadă focul și să audă trosnind lemnele. Se ridică și deschise larg fereastra de la drum. Aerul rece și ziua cea nouă năvăliră împreună în odaie, alungându-i oboseala și răvășind foile scrise de pe birou. Titlul stătea scris frumos pe mijlocul rândului, subliniat cu o linie subțire ca un zâmbet de copil, iar cuvintelor de sub el li se întinsese cerneala ca și cum mâna ar fi trecut peste ele, din greșeală:

A murit Luchi

*Fetiței care am fost și măicuței,
care nu mai este.*

Trecu iute în cealaltă odaie, adunând pe urmele ei lucruri de care avea trebuință: pieptănul, fusta neagră, servieta bărbătească. Începea o zi încărcată: la prima oră trebuia să ajungă la redacție, apoi promisese lui conu Mihai că va urca la deal pentru o vorbă și cel târziu până-n amiază era așteptată la teatru de o comisie de la București. Apoi, de la Cartea Românească fusese anunțată că volumul de poezii pentru copii, *Jucării*, ieșise de la tipar iar un colet pornise către ea. Negreșit avea să meargă la gară ca să dea de urma lui, de vreme

ce după o săptămână încă nu ajunsese. Trebuia plănuit și un drum la București, la domnul Alcalay, care avea să-i publice un volum de proză, *În târgușorul dintre vii*. Dezbătuseră îndelung împreună dacă este sau nu un roman și duduca Otilia hotărâse acum să-i propună o nouă variantă, să-i spună *fragmente de roman*.

Acestea toate erau cele mai grabnice, care nu mai sufereau nicio amânare. Ca să nu mai pună la socoteală țigla de pe muchea dinspre drum a acoperișului, care trebuia înlocuită pentru că ultimele ploi umpluseră o copaie întreagă în pod și borcanele cu compot de la pivniță, care trebuiau cercetate de floare.

Și Lucreția Țâfnoasa, se strecură cu iuțeală un gând, să nu uit de Lucreția. Să merg la poliție să aflu ce este de făcut, cel puțin să lămuresc lucrurile ca să nu fie socotită politic.

Pe fereastra rămasă deschisă se strecurară în lipsa Otiliei câteva picături dintr-o ploaie ce stătea să pornească. Vântul răvăși foile carnetului cel elegant, ascunzând vederii rândurile începute la *Căteaua Leșinată* și isprăvite în noaptea care se încheia:

Viața privată a scriitorilor e mai întotdeauna tristă și mediocră și, mai ales, lipsită de poezie. De aceea, de multe ori simpla biografie mai amânunțită a unui scriitor constituie o indelicatete față de el. Atât cât a vrut să ne dăruiască din sufletul lui, ne-a dăruit cu bucurie în ceea ce a scris. (...) Nu avem dreptul să-i cerem mai mult decât ne dă, nici, mai ales, să-i luăm cu sila atunci când nu mai poate protesta.

Fragment din Simona Antonescu,
Povestea Otiliei Cazimir,
Editura Muzeelor Literare, Iași, 2018.

Muzeul „Otilia Cazimir” Iași

Mihai BUZEA

Povestea lui Vasile Pogor

(fragment)

Pruncia

„Frumos!”

„Da, e frumos”, admit eu. N-am cum să nu admit: chiar e. Bine, și vremea ne ajută: senin – sticlă, vântul cald abia adie, se vede până departe. E cea mai bună oră a dimineții, cea pe care n-ai da-o pentru nimic, între zece și unsprezece. Sfârșit de aprilie, să tot trăiești, să-ți ierți dușmanii. Scot o țigară din pachet:

„Iei?”

„Aș lua, dar...”

„A, da”. Mereu uit că Vasile-i mort. Partea bună e că nu mă zorește deloc, nu cum fac viii, ba cu *deadline*-uri, ba cu „celeritate”, ba cu fel și fel de prostii. Stăm așa și ascultăm bâzâitul albinelor. Mai trag eu câte un fum, sigur, dar asta nu face cine știe ce zgomot. Parcă e și păcat să sparg momentul, numai că n-am încotro, tot îl sparg până la urmă, că interviul nu mi-l face nimeni și nu se face singur:

„Ce zici, mai seamănă?”

„Nu prea. Mânăstirile, poate, dar nici ele.”

„Nu de oraș zic. De moșie te-ntreb: mai seamănă cu ce-ți aduci aminte? De când erai copil,

adică.”

Vasile râde:

„Moșie? Care moșie? Nu mai e nicio moșie! Păi, când aveam eu așa, vreo doisprezece sau trei-sprezece ani, stai să-ți spun...”

Vasile povestește:

„Nu seamănă, nu seamănă deloc. Aici pe Bucium erau păduri cât vedeai cu ochii, oamenii erau puțini, erau ca și cum n-ar fi fost: câte o vie

pe rod, câte o pășune, câte o prisacă, și desigur curțile noastre, ale proprietarilor de aici. Nici sate nu prea erau, oamenii stăteau mai mult pe lângă curți, unde era de lucru, unde era de câștig: tătuca, tot Vasile și el, om bun tare, cuprins, ținea casă mare, casa noastră, pe lângă curte se aciuiseră mulți, și cu treabă, și fără, mai și furau, tătuca nu se supăra, lăsa de la el, nu voia să vadă flămânzi pe lângă dânsul, «De la foame se răiesc oamenii», așa zicea, îi lăsa cam slobozi, toți îl iubeau pe tătuca. Că de azi pe mâine nu se mai găsea câte-o găină, nu era pagubă mare, se făcea și el c-a luat-o uliul și nu sărăcea nimeni din asta; din roada viei ieșeau veniturile, acolo era temelia, acolo erau banii. Vinul se cerea și se plătea, orașul nu se sătura niciodată, tătuca nu era singurul care trimitea jos butoaie și butoaie și butoaie, din ele trăiam toți, nu c-aș fi știut eu atunci de treaba asta. Toate împrejurimile Iașului era acoperite de vii cu roadă bună, și tot nu ajungea, veneau de vindeau și proprietarii de la Huși, de la Cotnari, de la Odobești și încă de mai departe, dar pojarul nu putea fi demolat nicicum, aduceau negustorii vinuri din Italia și Franța și Ungaria și pentru toate era loc pe gâtlejurile ieșenilor noștri. Cum altfel să facă literatură și politică? Ce ți-o spune eu nu ți-a spune nimeni, dar aceia au fost anii de aur ai Iașului, atunci s-au rânduie toate, cât mă țineam eu de șotii prin pădurile de la Bucium și tătuca se necăjea să mă-nvețe franțuzește: Sturdza a arat, Ghica a semănat, Cuza a cules. A trebuit să-mbătrânesc, să mor și să mă minunez

de voi, urmașii, ca să-nțeleg vremile binecuvântate de care am avut parte! Acum, da, sigur că da, eram fecior de boier, singurul băiat după trei fete, poate că mi s-a căutat în coarne, nu că zic, nu că zic. Dar cum să pricepi tu viața unui boiernaș de țară, oricât m-aș necăji să-ți povestesc?! Lumea mea a murit, a ta s-a născut, voi ziceți că-i mai bună, eu una zic: fiecare se-ncape ușor în pielea sa și greu tare în a altuia. Ești de la țară?”

„Da.”

„Atunci trag nădejde că poate-poate o să pricepi ceva. Fără mers la muncă, fără mers la școală, tot omul mă știa de băiatul lui Conu' Pogor, ale mele erau pădurile, fânețele, pășunile, ogoarele, pomăturile, peste tot eram la mine acasă, cale de poște întregi, jur-împrejur de curtea lui tătuca. Tu spui de un apartament de bloc unde te-ntorci de la școală și te-ncai singur, cu cheia legată de gât; eu spun de altfel de copilărie. Voi sunteți copiii cuștilor de beton, eu am fost copilul de sub cerul lui Dumnezeu, aici pe dealurile astea. Nu că eram sălbatic, nu: tătuca nu mă lăsa fără carte, dar numai cât voiam și cât puteam eu, cu puterile mele de copil. Iașul era aici jos, iarna o treceam în casele noastre din oraș, am cunoscut de mic pe toată lumea și toată lumea m-a cunoscut pe mine, n-am fost străin pentru nimeni când mi-am făcut debutul în societate, n-am avut parte de depresii sau de alte izmeneli de-ale voastre, adevărat este că lumea noastră nu era amestecată ca a voastră; toți eram copii de proprietari. Erau și oameni săraci, oho, mai mulți decât acum,

dar ei stăteau deoparte, nu aveau pretenții. Tu zici că nu era bine așa, că într-o mare democrație toți oamenii sunt frați – așa o fi, dar ce-am cunoscut eu n-a fost democrație, nici mare, nici mică, n-a fost democrație deloc, nu că asta ne-ar fi tulburat în vreun fel cât am fost copii. Libertate, da, într-un fel la care cei ca tine nici n-ar putea visa. Egalitate, iarăși da, doar că-ntre noi, copiii proprietarilor; fraternitate, nu, deloc. Asta ne-a lipsit, văd că vouă vă prisosește, dar numai în vorbe, că de când m-ai chemat pentru interviul ăsta m-am plimbat oleacă prin orașul meu și-am văzut ce vă poate pielea: ați făcut și bine, ați făcut și rău. Binele l-ați făcut rău, că Palatul stă degeaba, dar răul l-ați făcut bine, că-n Dallas m-ar fi mâncat câinii de viu, dacă nu eram mort. Norocul meu, coane Mihăiță! Norocul meu și c-am avut parte de cea mai bună dintre copilăriile posibile, da, dar tot ăsta mi-a fost și blestemul, într-un fel.”

„De ce, Vasile?”

„Am bifat prea multă fericire cu prea puțin efort, și cumva, tot ce-a venit după copilărie a fost cam plictisitor, dacă-nțelegi ce vreau să spun. Am tânjit, ăsta-i adevărul. Succesele au avut și n-au avut gust, parcă nimic n-a putut bate amintirile din copilărie. Am fost Cetățeanul Kane al românilor, coane Mihăiță!”

„Dar femeile tale, Vasile? Iașul este...”

„Lasă femeile, nu vorbim de femei. M-ai întrebat cum era când eram copil; asta m-ai întrebat, la asta îți răspund! Dacă nu mi-ar fi greață de vorbe mari, aș zice că ceea ce vrei tu să-ți comu-

nic este incomunicabil, prea multe s-au schimbat de-atunci. Numai uită-te-mprejur! Aici nu era nimic, acum mișună oamenii ca furnicile! Și vorbesc doar de Bucium, dar Iașul, Iașul...?!”

„Ce-i cu Iașul?”

„Nu mai e același oraș. Nu știu când am venit prima oară la Iași, să fi fost 1843, să fi fost 1845, chiar nu știu, era domnitor Sturdza, asta știu sigur, dar pot să-ți spun că nu semăna cu ce-am văzut acum, în aprilie 2018. Pot să-ți spun o taină: Iașul tinereții mele, cel din care-am plecat în 1849, ți-ar fi plăcut mai mult decât acesta. Era altfel, ți s-ar fi potrivit mai bine. Tu nu te potrivești cu timpul tău, coane Mihăiță, dar te-ai fi potrivit cu al meu.”

„Poate că da, poate că nu. Dar măcar înțeleg oarecum ce vrei să spui.”

„Iar de înțeles, nu înțelegi...?”

„Pe-aia cu copilăria. Zău. Deloc.”

Vasile tace îndelung. Apoi:

„Caut în mintea ta un punct de la care să plec, să explic, să te fac să pricepi. Dar nu aflu. Mintea ta e goală, e seacă, stearpă, uscată. Te gândești numai la bani.”

„Totuși!”

După încă o repriză de tăcere, mă întrebă:

„Ai citit ce-a povestit Creangă în *Amintirile sale*?”

„Citit, da, cum altfel?!”

„Ei, aceea-i. Cum a spus el acolo, așa este. Nimeni, niciodată, n-a spus mai bine, și probabil că nici n-o să spună, cel puțin în limba aceasta a

noastră. Doar atât trebuie să-nțelegi, că-i o mică parte, o selecție; când copilul-i liber să-nvețe făcând, nu să-nvețe din cărți, se petrec cu el câte și mai câte, cu el și din cauza lui și încă mai multe i se petrec lui din pricina altora. E o lume întreagă acolo, dar una care a fost și nu mai e. Lumile copiilor voștri-s virtuale, accesul le este interzis... poate că tu ești printre ultimii care mai poți pricepe.”

„Adică ai trăit și tu ce-a povestit dânsul în *Amintiri?*”

„O, da. Tot și încă mult mai mult!”

A fost rândul meu să tac, dar scurt; eu nu sunt Pogor să am tot timpul, eu când tac într-un interviu, tac pe banii mei:

„Măi, Vasile. Povestește-mi una. Una singură, doar una. Ca să pricep cu adevărat ce vrei să spui.”

Vocea i s-a-ndulcit a zâmbet:

„Asta-i ușor. Uite, aleg una mică, să poți pricepe și tu, să poată pricepe oricine. Era o dimineață de mai, așa, vreme frumoasă, mai cald decât îi acum, și-am plecat mai mulți spre niște zăvoaie pe care le știam, să căutăm cuiburi; am găsit, am luat ce ne-a plăcut, unii s-au întors spre curte, eu am mai rămas, nu știu de ce. Eram singur, dar asta nu m-a stingherit niciodată: văd un cuib sus într-un plop bătrân, mă sui, urc greu, pe la jumătate văd o scorbură mică, pe care n-o zărisem de jos, că era ferită...”

„Pupăza din plop!”

„Taci. M-agăț de-o ramură bună, îmi potrivesc

picioarele bine, pe niște cionturi vechi, și mă uit cu băgare de seamă în scorbură aceea. N-am băgat mâna, nu! Doar mi-am apropiat ochiul stâng, mijit, că bătea soarele printre frunzele plopului; când eram la o palmă de scorbură, odată iese la mine un cap ca de șarpe, sâsâind de mama focului – toate răcorile m-au trecut, toate! Era să cad din plop, numai Dumnezeu bunul m-a ferit să rămân atunci olog de picioare. Am coborât cum am putut, am vrut să fug, m-am oprit cu rușine, măcar că nu mă vedea nimeni. Am stat, am cugețat. Ce putea să fie?”

„Un șarpe?”

„Ei, șarpe! Cum o să fie șarpe? Șerpii nu se-ascund în scorburi – parcă spunea că ești de la țară... lasă! Mă întorc, îmi fac curaj, mă sui iar în plop, ajung iar la jumătatea trunchiului, dar nu mai vin cu ochiul aproape, doar vântur palma stângă prin dreptul scorburii, să stârnesc dihania aceea să iasă iar. N-a ieșit, a scos doar capul și m-a șâșâit cu răutate mare, sucindu-și gâtul încoace și încolo, doar-doar m-o vedea căzut din plop cu picioarele rupte! Dar nu i-am făcut voia, am prins-o iute de gât, peste cap, cumva din spatele urechilor, și-am scos-o afară la lumină. Știam ce e, dar nu văzusem niciodată de aproape.”

Vasile mă făcuse curios. Dacă nici șerpii noștri, săracii, nu se cațără-n plopi, atunci precis că țestoasele japoneze, alea cu gât lung, nici atât. Și-atunci?

„Era o capîntortură.”

„O ce?”

„Spuneai că ești... lasă. Capîntortura e-o păsăruică, rudă cu pupăza, dar mai mică și mai măias-tră: știe să sperie pe oricine lungindu-și gâtul și sucindu-și-l în toate părțile, să juri că un șarpe cu pene, dacă-și ține ascuns trupșorul. Altfel, fri-coasă nevoie mare, când nu este pe ouă, în cuib, la clocit”.

„Acum am înțeles. Război psihologic. Și ce-ai făcut cu dânsa?”

„Ce era să fac? Am dus-o acasă, la tătucu, el tare mai iubea sălbăticiunile, măcar c-avea și pușcă de vânătoare. N-o scotea decât toamna, când dădeau porcii la struguri de nu mai răzbeau pândarii noștri toată noaptea.”

„Și ce-a făcut cu capîntortura asta a ta?”

„Ce era să facă? S-a minunat de dânsa și mi-a poruncit s-o duc la locul ei, în scorbura de unde-o luasem de pe ouă. Am vrut să mă fudulesc la copiii de la curte, prietenii mei, dar tătucu nu m-a îngăduit, a zis că dacă o să vadă și alții când o duc înapoi, atunci e ca și când i-aș lua zilele cu mâna mea. Avea dreptate, cum! Eu tot m-am fălit, dar mai pe la sfârșit de vară, când puii trebuie că se făcuseră mari, poate plecaseră deja spre miazăzi, n-am de unde să știu.”

„Acum am înțeles, Vasile, pe de-o parte. Pe de alta, nu!”

„Anume?”

„Am înțeles ce era frumos în vremea voastră și de ce copilăriile astea fericite v-au stors emoțional, pe tine și pe Creangă și pe alții, de n-ați dat nici a mia parte din talentul vostru, când a venit vre-

mea să dați, ca oameni copti. Dar nu înțeleg detaliile, lucrurile mici... c-acolo-i esențialul, la drept vorbind!”

„Anume?”

„Cu capîntortura ta, mai treacă-meargă. Dar Creangă a dus pupăza lui la târg, s-o vândă. De ce?!”

„Pentru bani.”

„Cine-ar cumpăra o pupăză? La ce bun o pupăză în gospodăria omului?”

Iar tace Vasile îndelung. Când vorbește, vocea i-i schimbată:

„Da... nu era totul bine și frumos. Oamenii... păgâni în sufletul lor. Tătucu îmi spunea, eu nu credeam, tocmai târziu i-am văzut așa cum erau de fapt. Sărăcii – flămânzi, țiganii – sclavi, boierii – lenoși, femeile – cheltuielnice, popii – nespălați, dar mai rău încă era-n satele fără popă, că se mai aflau și din acestea. Ce era acolo! Tătucu nici nu voia să știe, deși bănuia; copil fiind, eu nu știam, am văzut în urmă, când m-am întors de la Paris și m-am pus în slujba țării. Urieșească corvoadă! Ce să mai scriu, ce să mai dau măsura talentului, când erau atâtea de făcut?! Cum să luminezi poporul, ce să faci mai întâi? Uite, cu pupăza: oamenii îi spuneau «cucul dracului» sau «cuc armenesc», că pe armeni îi țineau de eretici, și când prindeau câte-o pupăză o chinuiau cum nici nu se poate povesti. Unii o fierbeau de vie în pișat de vier, până nu mai rămânea nimic dintr-însa, apoi din zeama aceea îngroșată făceau leac pentru bețivi, ziceau că dacă muierea i-o toarnă băr-

SCRIITORI DE POVESTE

---

batului în vin, pe sub ascuns, bărbatul acela se va lăsa de băutură; alții o coceau de vie, la foc mic, și carnea ei puțină o dădeau sleiților bătrâni s-o mănânce, ca să capete iar puteri, să poată încăleca muierile la fel ca-n tinerețe, ba încă și mai dihai, ziceau. Și câte și mai câte făceau babele! Și cu pupezele, și cu ouăle de pupăză, și cu puișorii, dacă-i prindeau. «Pupăza spurcata», așa-i spuneau, și-o țineau la mare preț pentru leacuri din acestea, ba pentru altele și mai îngreșătoare, leacuri de dragoste și de scârbă și de altele, că mi-i silă a le aminti, necum a le pomeni.”

„Acum am înțeles.”

„Ai înțeles! N-ai înțeles nimic. Lumea mea s-a stins. Cum spunei voi? «Trecutul e o țară stră-

ină», îmi place asta. N-am știut, atunci când am plecat la Iași, că niciodată n-o să mă mai pot întoarce. Acum știu, dar nu-mi mai folosește la nimic. Nu c-aș fi rămas mult jos în oraș, că n-am rămas, am plecat mai departe, spre Cracovia, spre Paris și spre soarta mea bătută-n cuie; dar așa e când băiatul se face băietan și pleacă din curtea părintească. Când se-ntoarce, dacă se-ntoarce, n-o mai găsește nicicum pe aceea. Găsește doar o curte.”

Fragment din Mihai Buzea,
Povestea lui Vasile Pogor,
Editura Muzeelor Literare, Iași, 2018.

Muzeul „Vasile Pogor” Iași

Iulian CIOCAN

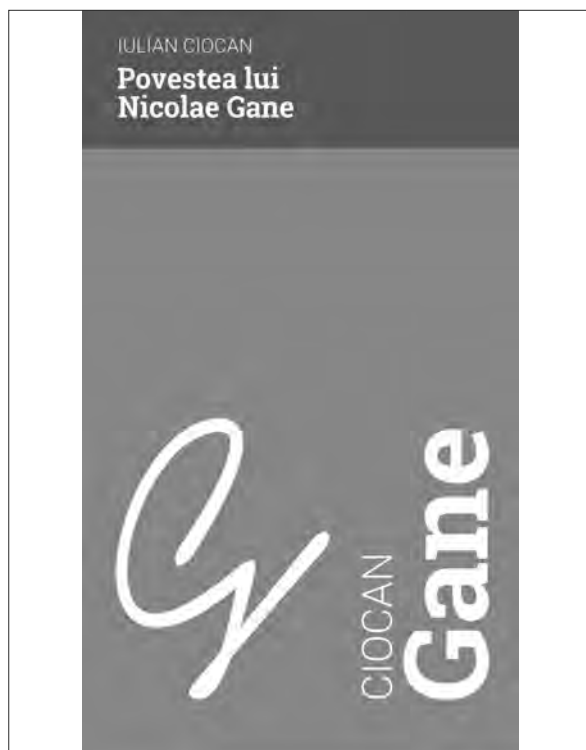
Povestea lui Nicolae Gane

(fragment)

1

În noaptea dinaintea prezentării primei sale scrieri în proză la *Junimea*, tânărul Nicolae Gane n-a închis un ochi, foindu-se în așternut, încercând să găsească intonația potrivită pentru lectură și răspunsuri inteligente pentru posibilele întrebări ale colegilor veseli, puși mai mereu pe glume. Trăia deja de doi ani în Iași, oraș în care fusese mutat în 1865, la cererea sa, și numit președinte al Curții de Jurați. Trecuse deja ceva timp din ziua în care colegul de magistratură Vasile Pogor îl prezentase la *Junimea*, era prieten cu cei mai importanți membri ai societății și nu de puține ori le mărturisise acestora „aleanurile sufletului” la berăria lui Franțoz, locul în care junimiștii se adunau frecvent pentru a sta la taclale. Dar până-n ziua aceea Nicolae Gane nu le citise colegilor un text de-al său. Și emoțiile îl covârșeau ca pe un adolescent îndrăgostit.

Deviza societății literare de la Iași era cea născocită de Vasile Pogor: *Intră cine vra, rămâne cine poate!* Nicolae Gane intrase, dar va putea oare să rămână după ce va citi prima sa „novelă” – *Fluierul lui Ștefan* – în fața junimiștilor? Nu va fi luat

în derâdere? Ținuse textul în buzunar câteva săptămâni înainte să-l anunțe pe prietenul Iacob Negruzzi că-l va citi și... acum nu mai exista cale de întoarcere. Dacă Iacob Negruzzi știa că Nicu Gane avea o novelă, această novelă nu mai putea nici în ruptul capului să fie ascunsă de necruțătorii examinatori ai *Junimii*.

Povestea de dragoste dintre Maria și Ștefan a

fost scrisă cu însuflețire după ce proaspătul junimist vizitase, cu niște prieteni, o frumoasă localitate din județul Suceava, Brădățel, un sat de la poalele Carpaților. Acolo, într-o poiană paradiziacă, ferită parcă de influențele negative ale omului, Nicolae Gane întâlnește o tânără păstoriță care pe „malul unui lac limpede, în undele căruia se vedeau jucându-se păstrăvi, cânta doina din fluier, o doină așa de tristă, de parcă suspinau codrii” și... povestea îi veni dintr-odată, de parcă o avea ascunsă în suflet o veșnicie și era nevoie doar de un imbold puternic pentru a o scoate în treagă la iveală. Dacă nu era luat în stăpânire de o emoție puternică, dacă nu simțea atunci nevoia acută să ia în mână condeiul, nu ar fi scris nimic Nicolae Gane. Așa apăruse prima lui scriere în proză care urma să fie luată în discuție de colegii săi exigenți și poznași.

Dimineața, după ce bău un ceai și mușcă fără poftă dintr-un cozonac, își examinează în oglindă preț de câteva clipe chipul obosit de nesomn. Apoi, așezându-se la birou și proptindu-și bărbia în mâini, rămase o vreme îngândurat, cu ochii ațintiți la fereastră. Dincolo de grădina cu multă verdețură, se auzea freamătul matinal al orașului. Pe un deal mai îndepărtat se înălța o mănăstire veche a cărei poartă principală era străjuită de o clopotniță văruiată în alb și galben.

Nicu Gane încerca să-și vadă prima sa proză cu ochii altcuiva. Era interesantă oare povestea

de dragoste pe care o zămislise cu atâta entuziasm? Era greu de spus, unde mai pui că era un novice într-ale scrisului. Și totuși autorul credea că se află pe calea cea dreaptă, chiar și din simplul motiv că povestea sa de dragoste era suprapusă peste o parte din istoria țării. Dincolo de tragica poveste de iubire, un cititor putea întrezări cu ușurință moravurile, prejudecățile și idealurile unei societăți patriarhale, viața poporului român, sentimentele și obiceiurile oamenilor de la țară. Cititor neobosit înainte să se încumete să scrie, tânărul Gane fusese contrariat și plictisit de poveștile de iubire ale unor autori străini și autohtoni care se desfășurau parcă într-un loc vid, care se limitau la frământările îndrăgostiților și nu mai conțineau elemente de viață socială îndărătul situațiilor sau alegerilor făcute de personaje. De aceea, atunci când se apucă să scrie cu mare avânt *Fluierul lui Ștefan*, Nicu Gane zămisli în mod firesc, fără prea mari eforturi, o poveste de dragoste impregnată de suflul obiceiurilor lumii țărănești.

Și mai era ceva. Autorul novejii era pentru „simplicitate și claritate”, un crez pe care l-a păstrat până la adâncă bătrânețe și care a fost deseori persiflat de „germaniștii” *Junimii*. Aceștia îi porecliseră pe Nicu Gane și pe alți apărători ai clarității „Cei 8 care nu înțeleg nimic”. De bună seamă, Gane voia ca poeziile și prozele să nu frizeze ilizibilul, să nu provoace confuzie. De aceea,

prima sa proză avea un subiect simplu, fără divagații inutile și plictisitoare, fără incursiuni metafizice sofisticate. Și, așa cum avea să constate peste ani Gh. Panu, de multe ori textele citite la *Junimea* erau într-atât de abracadabrante și într-atât de mare era confuzia provocată de amestecul de raționalism-budism-metempsihoză-hegelianism, încât întreaga societate devenea un grup al celor care nu înțelegeau și nu pricepeau nimic. Iar Nicu Gane și adepții săi profitau de aceste momente și strigau la unison: „Ei, voi, pricepuților, spuneți care este înțelesul?”

Nicu Gane se uita pe geam la mănăstirea de pe deal, dar se gândea la literatură. Se gândea la faptul că literatura, care-l cucerise de la o vreme, trebuia să fie pentru scriitor un scop, nu un mijloc. Pe de o parte, cel care jinduia să obțină funcții și onoruri prin lucrări literare nu putea fi decât un autor mediocru, iar pe de altă parte, nu puteai să scrii și să fii inspirat dacă mureai de foame și trebuia să te gândești zilnic la hrană. În privința aceasta, Nicu Gane putea să spună că era un norocos și un privilegiat. Se născuse într-o familie de boieri cunoscuți, care aveau moșii întinse, iar tatăl său, postelnicul Matei Gane, nu numai că îi asigurase o copilărie fericită, lipsită de griji, ci îl și îndemnase de timpuriu să ia în mână condeiul. În timp ce copilul Nicușor se juca în odăi spațioase cu soldați de plumb, alți copii dădeau de mâncare porcilor și se jucau în glodul din drum.

În atari condiții, ar fi fost un mare păcat și o mare prostie să nu scrie! Atâția doreau și nu puteau, constrânși de greutatea vieții. El, deși nu era putred de bogat, putea, și pe deasupra simțea cu toată ființa că îi place să hoinărească în universurile imaginației. Trebuie spus însă că în ciuda obârșiei sale boierești, junimistul și funcționarul Nicu Gane privise întotdeauna cu simpatie și cu înțelegere oamenii din popor și îi ajuta pe mulți sărmani, în măsura posibilităților.

Pe la amiază se mai uită o dată în oglindă și fu decepționat de fizionomia sa. Păi, nu putea să apară cu cearcăne sub ochi în fața junimiștilor puși mereu pe *corciocuri*. Și nici nu putea să-și citească novela cu mustața pleoștită. Trebuia să-și reprime urgent emoția, doar că aceasta nu se lăsa stăpânită. Drăcia dracului!

Când servitoarea bătrâncioasă îi aduse prânzul, înțelese dintr-odată că îi era foarte foame. Mâncă cu mare poftă peștele prăjit și mămăliga caldă cu mujdei răsturnată pe un fund de lemn și tăiată în felii. Dădu peste cap și un păhărel de Cotnar. Apoi își citi încă o dată cu voce tare proza. Vocea însă îi tremura și rămase foarte nemulțumit.

Spre seară, ieși din casă în frac, cu mănuși, proaspăt ras și cu mustața răsucită. Era foarte palid din cauza emoției de care – înțelese la un moment dat asta – putea să se descotorosească numai citindu-și textul în fața colegilor. Cufundat

În gânduri, era cât pe ce să fie lovit de o trăsură grăbită al cărei birjar îi strigă ceva supărat. Își aminti de un recent anunț pe care îl citise într-un ziar: „Vinuri de vânzare. 2000-2600 vedre vin vechiu...”. Dacă junimiștii i-ar aprecia proza, ar cumpara tot vinul din pivnițele acelea din Focșani și ar benchetui o săptămână întregă cu dragii lui colegi de breaslă!

În seara aceea, amfitrionul junimiștilor era Vasile Pogor. O casă părintească mare, cu toate ferestrele luminate, cu o curte largă, garnisită cu ronduri încântătoare, îi aștepta pe cei mai importanți literați ai Iașului. Când însă urcă scările și vru să intre în odaia mare în care urma să se țină ședința, Nicu Gane simți că emoția parșivă îi taie picioarele. Stătu în cumpănă câteva clipe, apoi, făcându-și curaj, intră timid în odaie și se furișă în spatele unei canapele. Iacob Negruzzi îl văzu însă imediat și începu să strige de parcă tăbărâseră turcii peste el: „Nu te face niznai, prietene! Adă manuscriptul încoace!”

„Despre ce manuscript vorbești, gogomanule?”, se răsti Vasile Pogor la cel care le divulgase taina.

„La manuscriptul lui Nicu Gane! El vrea să ne citească!”, declară triumfător Iacob Negruzzi și Nicu Gane simți că e pe cale să dea bir cu fugiții.

Se întoarse chiar pentru a pleca, dar amfitrionul i se plantă radios în față:

„Tu, Drăgănescule, chiar vrei să ne citești?

Asta-i o mare surpriză! Auziți, gogomanilor? Nicu Gane ne citește azi! Avem ce asculta!”

Toți își întoarseră privirile curioase către Nicu Gane. Acestuia parcă i se prăbușise cerul pe cap și ar fi vrut să-și rupă în bucăți propriul text. Dar se vede că Providența voia să-l facă autor. Așa că, după ce ezită o vreme, mânat de îndemnul colegilor, se apropie de masa lui Maiorescu și scoase din buzunar un teanc de hârtii. Când toți se așezaseră, se auzi vocea puternică a ironicalui amfitrion:

„Să ascultăm Sfânta Evanghelie a lui Neculai cetire...”

Iar din fundul sălii un alt glas, la fel de puternic, îi ținu isonul: „Să luăm aminte!”

Luându-și inima-n dinți, încercând să ignore zeflemelele colegilor, Nicu Gane începu să citească povestea iubirii dintre Maria și Ștefan, dar senzația de sufocare, tot mai agasantă, îl făcea să se bâlbâie, să pronunțe cu greu cuvintele. De aceea, Maiorescu hotărî să-l scape de acest chin, îi luă manuscriptul din mână și citi el mai departe cu vocea sa sigură și autoritară.

În sală se instaură imediat o liniște adâncă, fapt rarism pentru ședințele *Junimii*. Nu se mai auzea nicio glumă! Toată lumea asculta cu atenție și în sufletul proaspătului prozator se furișă un soi de speranță. Iar tăcerea asta neobișnuită devenea parcă și mai adâncă, și mai densă, pe măsură ce Maiorescu înainta în lectură.

„În starea sufletească în care eram cu toții atunci, atinsesem se vede coarda care singură putea vibra în noi în acea sără, coarda sentimentală ce acum ne pare așa de copilărească”, își va aminti autorul peste mulți ani.

Când termină să citească novela, Maiorescu puse hârtiile pe masă și, plimbându-și privirea senină peste capetele celor din sală, exclamă:

„Ei bine... domnilor, iată o nuvelă!”

„Foarte bine!”, răsună imediat în sală strigătul lui Miluță Cerkez și Nicu Gane simți cum i se ia o piatră de pe inimă.

Și nimeni, absolut nimeni nu strigă „Faul!”, cuvântul folosit pentru lucrările mediocre și plictisitoare. Până și un reprezentant notoriu al *caracudei*, care venise numai pentru cafele cu lapte, *șocolate* și cozonaci, nu mai plecă după îngurgitarea mâncării în bufet și acum, vădit impresionat, bătea din palme. Maiorescu le propuse tuturor să-și dea cu părerea, iar opiniile au fost mai toate favorabile și laudative. I s-au sugerat proaspătului autor doar câteva modificări pe care Nicu Gane, debutant fiind, le acceptă cu bucurie.

A fost și o obiecție care a generat o discuție vie și care deloc nu-l supără pe debutantul eliberat, în sfârșit, de frică și de stânjeneala mistuitoare. Un coleg îi spuse că ar fi fost poate mai estetic și mai puțin întristător dacă îndrăgostiții nu mu-reau. Nicu Gane îi mulțumi colegului pentru obiecție, dar își apără cu fermitate punctul său de

vedere. Iar acesta se baza pe ideea că numai o iubire neîmplinită, numai o dragoste spulberată de o întâmplare tragică sau neașteptată putea să miște cititorul. Nu merita descrisă o dragoste în care îndrăgostiții huzuresc și nu se confruntă cu un mare pericol, o dragoste în care nu există loc pentru sacrificiu.

„Nenorocirile au și ele bunul lor. Ele împodobesc sufletul precum lacrăma împodobeste ochiul!”, îi replică Nicu Gane colegului care dorea un final fericit și foarte mulți dintre cei prezenți în sală i-au întâmpinat declarația cu strigăte aprobatoare.

Iubirea neîmplinită va deveni, cu timpul, un leitmotiv al operei lui Gane, dar în seara aceea minunată nici măcar autorul nu putea să știe asta.

Discuția despre prima proză a lui Nicu Gane a fost lungă și frumoasă, încununată cu felicitări și cu cinstirea unui pahar de vin la o cârciumă din Copou. O noapte albă, o sumedenie de emoții negative s-au soldat în mod miraculos cu o mică izbândă. Tânărul Nicu Gane fusese uns prozator la *Junimea* și acest lucru era mai îmbucurător și mai important pentru el decât orice funcție de stat. Era un debut reușit care-i „deschidea ușa unui nou și larg câmp de muncă”, un câmp pe care l-a prășit până la sfârșitul vieții și care i-a adus nenumărate satisfacții.

Ușor aghesmuit, Nicu Gane se întoarse acasă

SCRIITORI DE POVESTE

---

târziu, când lumânările se stinseră deja pe la ferestrele ieșenilor. În drum spre casă, se gândea deja la o nouă novelă, una despre o altă dragoste neîmplinită. O dragoste distrusă de un turc crud și care nu mai poate fi recuperată în pofida faptului că eroul îl ucide în cele din urmă pe otoman. Nicu Gane știa deja ce îi va spune iubitelui său fata salvată din ghearele turcului:

„Nu mai sunt vrednică să fiu soția ta. Urgia ia-

dului m-a atins”.

Iar acasă, înainte să-și sprijine capul de căpătâi și să se prăbușească într-un somn adânc, Nicu Gane găsi și titlul potrivit pentru următoarea proză: *Piatra lui Osman*.

Fragment din Iulian Ciocan,
Povestea lui Nicolae Gane,
Editura Muzeelor Literare, Iași, 2018.

Muzeul „Nicolae Gane” Iași

Dan COMAN

Povestea lui Mihai Codreanu

(fragment)

Capitolul unu

Lumină

1.

Ultimul lucru pe care l-a văzut clar și distinct a fost smocul de urzici. Sclipea de unul singur în bătaia soarelui, la capătul străzii Lăpușneanu, acoperit de un înveliș subțire de praf.

Împlinise de curând treizeci de ani. Se întorcea de la debitul de tutun și s-a oprit doar cât să desfacă puțin punga, să inspire aroma fină, energizantă care-i plăcea atât de mult.

În ultimele zile se încălzise brusc. Era pentru prima dată în acel an, 1905, când Iașul părea învelit în pături, tremurând ca un animal bolnav, cuprins de febră și frisoane.

În afară de arșiță, smocul de urzici.

Abia apoi, apărută parcă din senin, umbra subțire a corpului său. A privit-o îndelung: un fel de ușă masivă, aruncată acolo la întâmplare, în-negrind iarba uscată, ieșită cu ultimele puteri din caldarâm.

Bărbatul înalt și subțire, semănând din profil cu un cocostârc, îmbrăcat într-un costum negru,

impecabil, și-a strecurat cu grijă punga de tutun în buzunarul hainei, lângă pipă, și-a scos pălăria și a ridicat ochii la cer.

Umbra lui a trecut o clipă pe deasupra smocului de urzici, scuturând praful.

Când a coborât privirea, o parte din lumină deja dispăruse. Și-a așezat cu grijă pălăria pe cap, s-a întors și a luat-o înapoi, spre casă.

A trecut pe lângă o femeie scundă care râdea, l-a evitat pe bărbatul gras și transpirat, mirosind puternic a alcool, care tocmai traversase strada, cerându-i o țigară, a dat ușor din cap când s-a intersectat cu tinerii gălăgioși, ieșiți la promenadă, spre Copou. Uite-l, el e cel de care-ți ziceam, poetul Codreanu, a auzit vocea unei tinere în urma lui, dar nu s-a întors. Statura lui nu suferise nicio schimbare: mersul elegant și gesturile precise continuau să atragă privirile, iar el încă zâmbea ușor, cu capul puțin aplecat – știa bine că prezența lui atât de specială nu trece niciodată neobservată. Înainte de a intra pe poartă, a mai ridicat o dată ochii spre cer.

Lumina nu dispăruse cu totul, doar densitatea ei pierdea din greutate imediat ce atinge lucrurile cu privirea, de parcă suprafețele lucrurilor ar fi avut o textură fragilă care se spulbera la contactul cu ochiul, amestecând formele, decolorând structurile, dispărând brusc și reapărând doar pe jumătate, radical schimbate, imposibil de fixat.

Când a auzit clopoțelul de la intrare, a tresărit și s-a oprit brusc: pentru prima dată spaima i se fixase în gât, sufocându-l. Și tot pentru prima dată simțea greutatea luminii: aer colorat care se întărea chiar înainte să-l poată folosi, bucăți strălucitoare de azbest pe care încerca să le înlăture cu tot corpul, făcând mișcări bruște, opintindu-se în gol, dând la o parte plăcile grele de lumină care acum nu-i mai foloseau la nimic. S-a așezat în vestibul, pe scăunelul de lemn și și-a

privit îndelung, de la o tot mai mare depărtare, mâinile.

2.

Toată copilăria a stat în lumină.

Mai întâi, mama: singurătatea acelei femei care-l făcea, inconștient ca o muscă, să se rotească la nesfârșit în jurul privirii ei distante, neputincios și fericit.

Mai apoi, prietenii. Copii sălbatici sărind unii după alții în lumina prăfuită, țâșnind pe străzi imediat ce deschideau ochii, cinici și nepăsători, făcându-se într-o clipă nevăzuți, revenind brusc și iar dispărând, amestecând urlete și tăceri, zile nesfârșite în care nu exista decât lumea lor inofensivă, acoperită de un înveliș moale, ca de pânză brodată. Totul era înconjurat în fuioare prelungi de lumină: scânduri ridicate doar pe jumătate, urme necunoscute la capătul vreunui gard, râme scoase cu forța din bălegarul uscat, ciopârțite drept pedeapsă pentru încăpățănare, bătaii doar cu picioarele, vânătoarea de porumbei și încercările de a dresa vrăbiile, barierele puse în calea furnicilor, apa de ploaie în care, pentru câteva fracțiuni de secundă, se vedeau trecând norii. Singurele momente în care Mihai evada din lumea aceea erau cele în care, brusc, i se făcea poftă de pământ. Încetinea pasul, îi lăsa pe ceilalți să se îndepărteze, se ascundea și, deschizându-și pumnul, înfuleca drobul de pământ negru pe

care-l ținuse ascuns în pumn cât să capete acea ușoară umezeală care-l făcea moale și extrem de aromat. Închidea ochii și, odată cu gustul, asculta pocnetele de emoție și de plăcere cum i se sparg, rând pe rând, între tâmpile. Singurul om căruia avea să-i spună secretul (cel mai bine păzit secret al copilăriei lui) avea să fie Sofia, la aproape treizeci de ani după aceea, în prima lor noapte împreună, fiind absolut surprins și total încântat de maniera în care femeia aceea planturoasă și fără pic de umor știa să facă amor.

Apoi, circul. Să fi avut 6-7 ani când a descoperit că poate să lumineze de unul singur: reușea să-i strângă pe toți copiii în jurul său, să le confiște interesul, să-i facă să-l urmeze oriunde și oricând – și reușea asta cu ajutorul unor instrumente noi cărora, până atunci, nu le dăduse prea mare importanță. Descoperise că nimic nu putea rezista cuvintelor. Știa ca nimeni altcineva să le mânuiască – și observase imediat forța lor. Așa că a început să le folosească tot mai des în favoarea sa, exersând discursuri care făceau automat din ceilalți copii adepții lui. Folosea propoziții lungi și cuvinte necunoscute pe care le încărca imediat cu tensiune, inventa povești tot mai complicate care-i țineau pe prietenii lui cu gurile căscate, echilibra la timp atmosfera cu tăceri prelungite, simțea cu precizie momentul în care urma să introducă poanta, făcându-i să se prăpădească de râs.

În felul ăsta îi convingea să meargă împreună

la circ. Era înnebunit după circ. Seara, după ce entuziasmul mai scădea în intensitate, iar poveștile începeau să-și piardă din forță, Mihai alegea doi sau trei dintre adepți și, în tăcere, se strecura cu ei înspre galerie. Nici nu se gândeau să ceară bani părinților pentru așa ceva. Și dacă le-ar fi dat, nu ar fi făcut asta ori de câte ori ar fi vrut ei să vadă spectacolele. Înaintau în șir indian, oprindu-se la mică distanță de cort, descălțându-se, legându-și ghetetele una de alta cu șireturile, trecându-le pe după gât. Apoi se urcau pe stâlpul din colțul circului și se furișau la galerie prin locul unde se îmbinau foile cortului. Cel mai frică le era de controlorul bătrân care în câteva rânduri îi surprinsese și reușise să-i prindă, scoțându-i afară de urechi. Ultima dată când a vizitat în felul ăsta circul, Mihai rămăsese singur pe acoperiș când a simțit o lovitură în picior. A rupt-o la fugă pe fâșia de pânză, sub izbiturile unei prăjini pe care, probabil, cu neașteptată precizie, o manevra controlorul. Deodată, pânzele de deasupra s-au desfăcut și băiețelul a căzut în arenă, pe stratul moale de talaș, cu ghetetele pe după gât, orbit de lumină. Circul era plin de lume, care a izbucnit în râs – cu siguranță credeau că e o scenă din spectacol. Cu atât mai mult cu cât, imediat după asta, controlorul a început să alerge cu prăjina după el, iar băiețelul, negăsind nicio cale de ieșire, a făcut de câteva ori înconjurul arenei, cu ghetetele bălăbăbindu-i-se pe piept, cu fața murdară și speriată – în timp ce lumea aplauda tot mai entuziasmată.

Ultimul lucru pe care l-a văzut înainte să reușească să iasă de acolo a fost chipul mamei lui – mama lui așezată în primul rând, impasibilă, singurul om din sală care nu aplauda, ci se uita la el fix, rece, fără milă.

3.

Asta e tot ce rămâne: un spațiu fără margini, ascuns printre clădiri necunoscute, acoperit în întregime de zăpadă. Grămăjoare de aer cald ieșind de sub aripile unei vrăbii trezite brusc, spărgându-se ca niște balonașe de săpun în întunericul înghețat. O vietate speriată, umblând inutil dintr-o parte într-alta, fără să-și găsească locul. O casă la capătul caselor – și o cameră în mijlocul acestei case, singura încăpere unde mișcă lumina – un fel de bănuț rostogolindu-se de-a lungul covorului, răsunând din ce în ce mai slab înainte să înțepenească sub geam, acolo unde e înghesuit fotoliul, iar adolescentul înalt și slab stă aplecat deasupra unei căni cu lapte fierbinte. Lumina rămâne o vreme aici, lungită de-a lungul corpului tânăr. Nicio surpriză: făcuse iar nebunii, celebrele sale nebunii de la Colegiul Național din Iași, ultima – fatală: aplaudase ironic profesorul de științe tocmai când acesta declama chestiuni înălțătoare despre viață – și fusese imediat mutat disciplinar aici, la liceul din Bacău. Mama lui nu i-a vorbit deloc în următoarele trei săptămâni, dar, ca de obicei, a reușit să rezolve problema banilor, a mutatului, a locuinței. Iar el,

încăpățânat, fără prieteni și fără nici un șfanț în buzunar, a hotărât să-și petreacă sărbătorile de iarnă acolo, departe de toți. Îi părea rău pentru maică-sa – nici măcar nu-i reproșase nimic. După ce a aflat de la director ceea ce se întâmplase – și după ce încasase, alături de el, morala necesară – a întors capul și a intrat în cea mai apăsătoare dintre liniști. Cu atât mai ciudat acum, aici, în orașelul ăsta mort, unde liniștea devenea, mai ales seara, asurzitoare. Liniște și plictis. A rostit cele două vorbe ca să spargă tăcerea, însă doar ultimul cuvânt a reverberat în încăpere după ce lumina s-a stins și casa a devenit iar ca toate celelalte case, cufundată în întuneric, acoperită de zăpezile fără sfârșit.

Gazda lui se îmbolnăvise chiar înainte de sărbători și fiul acesteia hotărâse să-și petreacă seara de Crăciun cu ea, la spitalul din oraș. A fost prima dată când el a rămas singur în casa aceea străină și neprimitoare. Trebuia să închidă cele patru găini din spatele curții și să bage din când în când pe foc în camera din față, soba de tablă se răcea imediat ce jarul pierdea din culoare iar răcoarea începea să pocnească printre pereții subțiri, umplând cu rapiditate distanțele dintre lucruri.

A închis găinile, a cărat suficiente lemne cât să fie pentru întreaga noapte. Înainte să învârtă cheia în ușă, a văzut vietatea aceea speriată înde-părtându-se prin zăpadă, umblând fără să i se vadă picioarele, lăsând un fel de tunel de cârțiță

în urma ei. A făcut un bulgăre și l-a aruncat înspre ea, dar n-a nimerit-o. Luna făcea gerul vizibil: albastru, cu câteva pete gri, subțire și tăios ca un cearceaf apretat.

N-a apucat să stingă lumina și să se bage în pat când a auzit bătăile în ușă. O vreme, surprins, n-a făcut nicio mișcare – apoi, după ce i-a auzit vocea, s-a ridicat și a învârtit de două ori cheia în broască.

M-a trimis tanti Elena, gazda, am venit să văd dacă e totul în regulă, i-a zis, intru doar pentru câteva clipe, să mă încălzesc. Văduva, așa-i spuneau pe aici. Locuia la capătul orașului, lângă moară. O femeie înaltă, masivă, cu cei mai mari sâni din lume – în seara aceea, cât ea s-a așezat pe marginea patului, dându-și năframa groasă jos de pe cap, el a încercat din răspuț să nu se uite spre ea. Să nu mă uit la ea, și-a repetat, să nu cumva să își dea seama. Stătea pe marginea patului și zâmbea. A băgat două lemne pe foc, și-a făcut de lucru cu lampa din mijlocul mesei. Dacă tot am venit, i-a spus ridicându-se și apropiindu-se de el, și dacă tot e seara de Crăciun, vreau să-ți arăt ceva. Băiețandrul se înroșise cu siguranță, tremura. Dacă ar fi întins mâna și i-ar fi atins sâni (lucru pentru care ar fi dat orice, atunci) nu ar mai fi văzut niciodată, în realitate, un vis.

Au luat-o direct spre râu. Înaintau greu, zăpada înghețase, dar nu atât cât să îi țină la suprafața ei, iar frigul era năpraznic – doar uneori, atunci când ea se sprijinea de brațul lui

ca să-și scoată piciorul alunecat adânc în nămeți, valurile de căldură îi ardeau fața. Luna făcea ca lumina să fie stranie și să apară doar în jurul lor, la câțiva centimetri de corp – restul satului era cufundat în liniște și întuneric. N-au vorbit nimic. Au mers mai bine de-o oră de-a lungul râului înghețat. O singură dată s-au oprit, cât să vadă, la nici zece metri în față, vietatea traversând fără grabă râul, pierzându-se în cealaltă parte, prin pădure. A fost prima dată când, fără să vrea și pentru o singură clipă, i-a atins sâni cu cotul. În jurul ei gerul crăpase ca un borcan.

Când au ajuns la cascadă, ea i-a făcut semn să tacă și să rămână acolo, nemișcat. S-a așezat în genunchi și a început să frece cu mâinile gheața, de parc-ar fi șters un gemuleț de praf. Apoi l-a chemat cu un gest scurt: s-a întins acolo, pe burtă, lângă ea. La început n-a văzut decât gheața strălucind, cercul acela întunecat pe care Văduva îl ștersese impecabil. A făcut exact ce a făcut ea: și-a lipit fruntea de gheață, și-a dus mâinile căuș la ochi.

A stat o vreme nemișcat, fără să vadă nimic. Când, enervat de situație (i se părea rușinos să stea așa, întins, noaptea, lângă Văduvă, în frig), a dat să se ridice, l-a prins de mână. Mai așteaptă puțin, i-a șoptit, doar încă puțin. Mâna ei caldă i-a atins apoi obrazii. Zâmbea. Și-a lipit iar fruntea de gheață. Sub pojghița groasă a văzut apa mișcând ușor, câteva valuri dispărând pe sub el, insesizabile, de parc-ar fi fost vălătuci de ceață

SCRIITORI DE POVESTE

---

colorată. Apoi a văzut luna: cobora tot mai mult în apa râului, o minge împinsă în adânc de o forță nevăzută, înțepenind brusc între doi bolovani. Lumina venea acum de pe fundul râului, făcându-le fețele să strălucească. Apoi au început să apară primii pești: galbeni, roșii, verzi cu dungi albe. Pești minusculi și pești imenși, înaintând cu lentoare dintr-o parte într-alta, urcând până la suprafață, privindu-i curioși, cu capul lăsat puțin într-o parte – mii de pești scăldați în lumină, urcând și coborând într-o liniște absolută – și doar uneori, și doar foarte scurt, câte un pește mai lent își arcuia mult prea târziu corpul, lovind cu coada, în întoarcere, suprafața pe care stăteau întinși, făcând gheața să tremure ușor.

Nu-și amintea cât au stat acolo. Nu știa când s-au ridicat și cum s-au întors acasă. Liniștea din adâncuri urcase pe nevăzute la suprafață și îi intrase adânc în oase. Era pentru prima dată când simțea, total și fără echivoc, lipsa de greutate a lumii. Era pentru prima dată când, ajuns acasă, chircit lângă soba de tablă care emana ultimele fâșii de căldură, fără niciun efort, cu capul învelit în lumină, a compus în minte, cap-coadă, o poezie.

Fragment din Dan Coman,
Povestea lui Mihai Codreanu,
Editura Muzeelor Literare, Iași, 2018

Muzeul „Mihai Codreanu” Iași

Andrei CRĂCIUN

Povestea lui Ion Creangă

(fragment)

I

Din care aflăm că puține le știm sigur și nici nu mai avem cum să aflăm restul

Povestea lui Ion Creangă nici nu se știe, de fapt, când începe. Lumea românească nu era foarte sofisticată în a ține evidența nașterilor, așa că și ziua și anul în care a văzut dânsul lumina sunt, în definitiv, incerte (s-a împământenit, vehiculată chiar de autor, data de 1 martie 1837).

Apoi, alta, că nu se poate spune cu certitudine nici unde a închis ochii – ba în debitul de tutun, ba în patul lui de acasă, din bojdeucă.

Contemporanii săi au lăsat numeroase mărturii despre scriitor, dar și acestea se contrazic, până nu se mai înțelege nimic. Iar biografii lui Creangă au împletit la rândul lor realitatea cu legendele până au ieșit cărți mai aproape de ficțiune.

Și atunci, cum mai poate fi viața lui Creangă recuperată cu deplină acuratețe pentru cei de astăzi? – că nu mai poate fi.

Așa că nu ne rămâne decât să ne sprijinim pe ce se știe și să ne slujim de un imaginar rezonabil

pentru a ajunge cât mai aproape de cel care a fost cel mai mare povestitor al românilor.

Copilăria scriitorului e cunoscută, fiindcă a avut dânsul înțelepciunea să o salveze de la uitare, ficționalizând-o singur. Dar mai departe? Cine a fost, cum a fost Ion Creangă?

Sunt etichete care s-au lipit de viața lui, se studiază în școli și nu mai pot fi smulse, chiar dacă

n-au o ancoră în adevăr. Și ce știm?

Că neamul lui era coborât din Ardeal (cel mai probabil din rațiuni religioase, ortodoxia fiind firește marginalizată cât Ardealul a fost sub habsburgi). Că a fost fiul unui țăran, Ștefan A Petrei Ciubotarul, și că a avut șapte frați. Și că la maturitate, nu se știe de ce, a preferat numele familiei mamei: Creangă.

Că a învățat carte la el în sat, în Humulești, apoi lăsat fiind în grija bunicului matern, David Creangă, și-a continuat studiile pe Valea Bistriței, pe la Broșteni. Că a mai umblat pe la Școala Domnească din Târgu Neamț și la *fabrica de popi* de la Fălticeni.

Că a fost popă, făcându-se astfel voia mamei sale, Smaranda. Stați așa! Că, de fapt, n-a fost popă. Ion Creangă a fost diacon (al treilea și cel mai mic grad al ordinilor mari ale clerului din Biserica Ortodoxă). Dânsul nici nu și-a isprăvit studiile pentru a fi hirotonit preot...

Că s-a căsătorit avantajos cu Ileana (15 ani), fata popii Ioan Grigoriu de la Biserica Patruzeci de Sfinți din Iași, pentru a se aciua și dânsul pe lângă o biserică pentru o slujbă (a dăscălit și a diaconit). Iar acum legenda e că Ion Creangă nu și-a iubit nevasta, pe care o găsea prea urbană pentru gusturile sale și că nevasta l-a lăsat pentru un călugăr (sau chiar un protopop!) – dar, din nou, nu știm! Știm însă că fiul lui Creangă și al Ilenei, Constantin, a rămas cu tatăl (fiind crescut într-un spirit cazon și educat să i se adreseze pă-

rintelui cu apelativul *Domnule*).

Adevărul e că habar n-avem cum a fost, de fapt, viața sentimentală a scriitorului, dar e de presupus că dânsul s-a înțeles mai bine cu Ecaterina Vartic (Tinca), fată tânără pe care a luat-o de țiitoare, cu care a făcut casă fără să mai treacă prin birocrăția care te duce spre instituția căsătoriei.

Iar Tincuța s-a ținut cu Ion Creangă până la sfârșitul zilelor lui (bojdeuca pe numele ei era trecută în acte). Dar cine era ea? Tot așa umblă vorba că scriitorului i-a prezentat-o un diacon armean. Ba chiar se arată că marele nostru povestitor ar fi lăsat scrise aceste slove care nu dau loc de întors: „Mi-am luat în casă și o țățacă tinerică, de nouăsprezece ani, pe Ecaterina Vartic, ca să aibă grijă de băiat și de mine, că de când m-a lăsat diavolița (n.r. – Ileana, nevasta din acte), nu-s nici bărbat însurat, nici vădoi, ci cum e mai bine: și una și alta. Lumea, cum e lumea, că numai moartea îi astupă gura, zice multe, dar cine stă s-o asculte? Zice că Tinca-i prea tinerică pentru un drac bătrân ca mine. Zice că mi-am făcut-o țiitoare, dacă nu mi-am putut-o face nevastă. Vorbească lumea până ce i-o ajunge gura la urechi! Eu n-am dreptul la viață și trebuie să-mi pun unghia-n gât, ca pițigoiu! Costache, băiatul meu, n-are dreptul la îngrijire și la mâncare? Dacă mama lui dreaptă l-a lăsat în părăsire, apoi țiitoarea Tinca nu-i mai bună decât dânsa, că-l hrănește și-l îmbracă? (...) Ea n-are năcăfale, nu-i rea de gură, nu cârnește

din nas și-i bucuroasă că are unde-și pleca fruntea și pe deasupra este robace și supusă și mi-i credincioasă. Nu râvnește la ciolan de vlădică și se mulțumește cu ce-i dau eu. La spartul târgului, se vede că și țăranul cel mai prost are noroc, că țățaca mea e înger de zugrăvit pe icoană”¹.

Acum, că o fi fost așa, că n-o fi fost chiar așa, parcă ți-ai găsit să mai poți da răspunsul! Detractorii scriitorului îi atribuie merite însemnate în cum arată opera lui, acuzându-l – nici mai mult, dar nici mai puțin – că multe din istorisirile lui sunt, de fapt, rodul imaginației femeii, care avea harul povestirii. Auziți, boieri dumneavoastră: i-a șterpelit Creangă harfele țiitoarei dumisale!

Cum clasicii germani (ca alde Schiller și câți ca el, care obișnuiau să își prezinte opera fetelor în casă, bucătăreselor și servitoarelor), se mai zice și că Ion Creangă îi citea Tincuței tot ce scria, și dacă ei îi plăcea îi dădea înainte și dacă nu, nu. Dar, din nou, cine poate să mai știe, că a fost de mult tare.

Iar manuscrisele bietului Creangă: tot sărmana Tincuța e făcută vinovată de pierderea lor (dacă or fi existat mai multe), căci dânsa, care nu știa multă carte, le-ar mai fi făcut date cât colo, că nu mai avea loc în casă de ele. Și uite așa a rămas humuleșteanul și fără o operă postumă mai însemnată (când a murit lucra la o piesă de teatru care purta titlul *Dragoste chioară și amor ghebos*²).

Mai știm că haina popească îl strângea, îngră-

dindu-i spiritul liber. Că a tras cu pușca după ciori, că a mers la teatru, că și-a tăiat coada, stârnind scandal serios în epocă – din nou, cât e gura lumii de atunci și cât e adevărul gol-goluț numai bunul Creangă mai știe. Una-i bună: Creangă sfida și unde se mai pomenise diacon să aibă comportamentul unui mirean în care parcă dăduse strechea?

Ion Creangă a fost reabilitat de Biserica Ortodoxă Română abia în anul 1993. Cel care a făcut gestul a fost chiar Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul de astăzi al Bisericii Ortodoxe Române, pe atunci Mitropolit al Moldovei și Bucovinei, prin hotărârea nr. 3690, din 20 iunie. Acesta l-a reabilitat pe Creangă după cum urmează: „de acum înainte la slujbele de pomenire, parastase și comemorări de ordin religios fiind pomenit ca «diaconul Ion»”.

Că a fost un învățător prețuit de copii, că boțea literele pe care le preda (M era crăcănatu, G era ghebosu’, O era covrigu’ etc.), că a fost co-autorul unui abecedar care s-a impus în timpul său, fiind socotit una dintre pietrele de temelie ale învățământului românesc.³ Că a ajuns, la maturitate, până la București ca sfetnic în treburile învățământului public.

Înspre finalul vieții păstra din viața lui profesională mai ales amintirea zilelor când l-au destituit: „În anul 1871 vara, Creangă purta în loc de potcap o pălărie, după modelul preoților din Bucovina. O protestare generală a fost făcută de

toți preoții din Iași acuzând pe Creangă de eretic. Mitropolitul însuși l-a chemat înaintea consistoriului pentru a-și da îndreptările, dar Creangă s-a împotrivit și nu s-a înfățoșat. Consistoriul i-a ridicat în mod provizor darul. Creangă atunci s-a tuns, a lepădat rantia, pe care de altfel o ura, și a rămas mirean. Atunci ministrul Tell l-a destituit pentru motivul că nu este moral ca un răspopit să fie institutor. Chiar zicea Creangă câteodată:

– Am fost destituit pe timpul răposatului mitropolit Calinic, de răposatul ministru Tell, fie-le țărâna ușoară”⁴.

Că avea cu elevii un comportament care oscila de la o blândețe aproape maternă la izbucniri de furie, când lăsa duhul blândeții, și le făgăduia școlarilor o *falangă grecească* de s-o țină minte, că venea de acasă cu grăunțe în buzunarul șiacului său cafeniu (așa îi plăcea să umble – la șiac cafeniu) și îi pune pe copiii neascultători să stea în genunchi pe grăunțele celea și nici nu se sfia să îi altoiască pentru a le îndrepta comportamentul (îi rugăm pe corecții politic să nu sară iute din scaun, era secolul al XIX-lea, așa era lumea atunci; ba mai mult, facem un apel la calm către feministe, fiindcă sunt izvoare istorice care ne informează că, iute la mânie, educat într-o cultură patriarhală în care datoria femeii era să se supună fără moft bărbatului, marele nostru Creangă își mai urechea și țiiitoarea⁵). E groaznic, dar au fost vremuri când așa s-a trăit pe pământ.

Că a legat prieteșug cu Eminescu (pe când

acesta era inspector școlar în Iași și Vaslui) și că, în trena prieteniei cu poetul (care, la rândul lui, de fapt publicase puține poezii în timpul vieții și era cunoscut mai ales ca gazetar polemic), a ajuns o figură în rândul societății Junimea (unde intra cine poftea și rămânea cine putea). Că nu avea anvergura culturală a poetului și nici nu știa a vorbi în limbi străine, dar că umbla cu inima curată și se baza pe bunul-simț proverbial al omului care știe pe de rost viața pentru că o trăiește cu adevărat. Că împreună colindau străzile și cârciumile, fiind des văzuți la Bolta Rece sau prin Tătărași și Galata, trăgând cu urechea la popor și la lăutari.

Că nu i-a plăcut să se îndepărteze de Moldova natală, că nu s-a omorât după străini, dar nici nu le-a căutat răul, judecând cu mintea cea bună de la om la om.

Că îi distra pe boierii ceia cu aspirații literare de la Junimea cu stilul său neaoș de a spune povești. Că a fost un om indiscutabil inteligent, cu replică, că nu era un moftangiu, că nu-i plăceau filfizonii, că mânca și bea pe săturate și, cel puțin în tinerețe, avea și trecere la dame (i se pune în biografie și o scandaloasă erotică aventură cu o călugăriță, soldată cu un copil din flori, care s-a stins de timpuriu), că a tras să-și bage feciorul izvorât sub instituția căsătoriei în Armată, carieră sigură, la fel ca popia. Că el l-a iubit pe Eminescu și Eminescu l-a iubit pe dânsul, că povestitorul a suferit mult când pe poet l-au socotit nebun și

l-au băgat la balamuc, unde a murit după ce un țăcănit pe nume Poenaru i-a dat cu o piatră în cap.

Ca să încapă în tiparul geniului, cei care i-au creionat imaginea l-au mai făcut și sărac lipit pământului. N-a fost Ion Creangă un om bogat (deși, drept e că îi plăcea enorm să se plângă de sărăcie), dar nici muritor de foame n-a fost (trecând peste cumpăna pierderii serviciului de diacon și al celui de învățător pe la 1872-1874). Și-a sfârșit viața ca autor de manuale școlare de mare succes și ca acționar la o tipografie. Cât despre traiul la bojdeucă, înspre periferie, nu greșim prea mult dacă ne imaginăm că povestitorul își dorea o viață ca în Humuleștii lui, că îl trăgea ața să rămână țăran, nu să se amestece printre parveniții spilcuiți de la oraș. Căci până toamna târziu îi plăcea să doarmă afară (după cum mărturisește chiar Creangă într-o epistolă către Maiorescu)⁶.

Că a făcut și puțină politică (în *Facțiunea liberă și independentă* a liberalilor), dobândindu-și faimă de bun orator, fără să ajungă să ocupe funcții de răspundere (apoi, e vorba că într-un an și-a depus candidatura la deputăție, dar ieșenii obișnuiți cu el mai mult a glumi au crezut că și asta tot o glumă de-a lui e și nu l-au luat în seamă, să-l voteze). Că adversarii săi politici l-au poreclit *Popa Smântână* (Creangă era blonziu și avea privirea deschisă – iar junimistul Iacob Negruzzi l-a încondeiat *Smântână*) și râdeau de discursurile lui pe care le vedeau demagogice, învârtindu-se

în jurul eternului mesaj politic *să fie bine, ca să nu fie rău*.

Iată:

Un profesor să vorbească! – „Un profesor?” Nu voim!

Răspund alții cu mânie – „pe-un bătrân vrem s-auzim”.

Voi sunteți într-o ureche! „Partea voastră e ne-bună”

Strigă-n stânga glasuri multe, însă prezidentul sună

Clopoțelul și-i îndeamnă toți tăcere să păzască,

Căci Părintele Smântână acum vre să le vorbească.

„Fraților!” începe acesta, mânecele suflecând
Și potcapul ce-l apasă mai pe ceafă așezând:

„Frați iubiți, eu știu desigur că voi toți gândiți
ca mine

Că-n iubita noastră țară n-ar fi rău să fie bine;
Pentru asta fără ură și cu gând împăcăcios,

Cum stă scris în evanghelii, c-a zis chiar
domnu' Hristos,

Să fim toți cu înfrățire și ca frați să ne-nțelegem

Dintre noi pe cel mai vrednic deputat ca să-l alegem.

Însă pentru a-l cunoaște, nu voim a cerceta
Vârsta lui și meseria, ci de-și ține legea sa,
Cum stă scris dacă postește și dacă s-a spovădit,

SCRIITORI DE POVESTE

Dacă dă la paraclisuri și se-nchină umilit,
Căci trăim ca-n vremi păgâne, oamenii nu mai
sunt buni

Nu mai au credința veche ca odată la străbuni;
Preoții prea mică leafă au, bisericile toate

Chiar în zi de sărbătoare rămân astăzi
deșertate”

Discul gol e pân' în fundu-i – „Ai vorbit destul
părinte”

Unul curmă din mulțime, „părințește-le-ți cu-
vinte

Sus de pe amvon le spune, aici nu se potri-
vesc...”

– „Taci creștin fără credință și mă lasă să
sfârșesc”

Strigă popa cu mânie; „pe un om vrem a alege
Care-ntrând în Adunare va propune o nouă
lege

După care toți românii să se-ntoarcă la
credință

Cum erau odinioară, cu plecare și umilință,

Însă nu cum este astăzi” ... – „Dă-te jos de la tri-
bună!

E destul!” – mai multe glasuri – iarăși prezi-
dentul sună

Clopoțelul și-l invită ca să tacă și s-asculte.

Însă dintr-o parte a salei se ridică glasuri
multe

Care strigă tot mai tare: „Jos! Destul, Sfinția
ta!”

Altă parte îl susține: „Sus părinte! Nu te da!

Ei voiesc gâlceavă numai” – popa cearcă să
vorbească,

Însă vuietu-i prea mare și-i silit să părăsească
Locul său de la tribună...⁷.

Că numele său era cunoscut și peste hotare,
apărând într-o notiță biografică la 1879 în *Dizio-
nario biografico delgi scrittori contemporanei*,
tocmai la Florența, în Italia. Că la 1882 a fost tăl-
măcit pe nemțește de către Mite Kremnitz și o
traducere din Creangă a apărut în *Rumänische
Märchen*. Ceea ce înseamnă că numele lui
Creangă a ajuns foarte departe în Vest (de altfel,
fiul său, Constantin, și-a făcut o vreme veacul pe
la Viena și era pus de tatăl său să întrebe prin
doctori leacuri pentru epilepsie, iar primul nepot
al lui Creangă, o fată pe nume Laetiția, s-a născut
la Torino, ca fruct al iubirii între căpitanul
Constantin și soția sa macedo-română din Brăila).

Că n-a fost ocolit de autorități când s-au
împărțit ordine, merite și medalii (a primit me-
dalia *Bene Merenti*, clasa a II-a, pentru publicațiile
sale didactice și i s-a conferit și gradul de cavaler
al Ordinului Coroanei), dar că nu s-a împăunat cu
ele prin Iași. Că îi plăcea vara a se întoarce în
Humulești, a se pune la căruță și a merge peste
munți și văi petrecând cu damigene de vin, ală-
turi de cei dragi.

Că i-a plăcut să se înconjoare de mâțe, dar câte
mâțe să fi avut scriitorul? Le-au făcut recensă-
mântul cei care i-au mai trecut pragul, ba chiar și

istoricii literari le-au consemnat numele (se cuvine să ne întrebăm de unde le știau dumnealor, din moment ce numărul și numele lor nu sunt de două ori la fel în mărturisirile celor care l-au cunoscut pe Creangă). Că le dădea mâțelor (să tot fi îngrijit scriitorul de o duzină, două, poate chiar trei!) nume de oameni (zice-se Mărioara, după numele unei mătuși zgârcite din Humulești, sau Titu, ca semn de înaltă prețuire pentru cărturarul Titu Maiorescu, care totuși o dată l-ar fi trădat, când l-a căutat Creangă pentru a-i cere ajutor, iar învățatul a trimis băiatul în casă să spună că e dus cu treabă de stat prin oraș).

Că a fost popular în Transilvania și în Bucovina, care nu făceau parte pe atunci din România. Că după moartea sa, fiul lui, Constantin, jertfindu-și din moștenirea rămasă de la tată, a înmânat mii de lei (9.000 după unele surse, 30.000 după altele) unui comitet editorial (format din E. Gruber, A.D. Xenopol, Gr. Alexandrescu) care s-a îngrijit de apariția (la 1892) a primei ediții a operelor complete Ion Creangă.

Și, la urma urmelor, cam asta e tot ceea ce știm despre domnul Creangă – ni se pare că-l cunoaștem, dar dacă începem să îi cercetăm mai serios viața vedem că nu știm, până la urmă, mai nimic.

Ce contează rămâne, desigur, în cărțile sale, în povestirile populare pe care le-a rafinat până când le-a adus până aproape de perfecțiunea cu

care au ajuns până la noi (Creangă scria greu și rescria mult și, ca să verifice, dacă a scris bine își citea textele cu voce tare, căutând acolo inima cuvintelor, ritmul lor, și dacă textele nu nășteau o muzică plăcută urechilor sale se cuvenea să le scrie din nou și din nou și din nou). Sau cum povestea Th.D. Sperantia că i-ar fi zis Creangă însuși: *Când te apuci să faci un lucru care nu l-ai mai făcut și n-ai învățat să-l faci, e ca și cum ai merge pe întuneric, pe niște locuri pe unde n-ai mai umblat, mergi în bobote: așa pățesc eu când mă apuc de scris. Dau pe ici, dau pe dincolo, dar nu știu pentru ce pe ici și nu pe dincolo. De unde să știu! Ce-am învățat eu? Școală n-am făcut cum se cade, vreo limbă străină, franțuzește ori măcar nemțește, nu știu. Tot ce mă pricep și eu să fac e atâta: mă țin după ureche, scriu și după ce scriu citesc tare și ascult să văd cum sună, cum vine la auz și dacă-mi pare că nu sună bine, schimb și eu până ce nu știu cum s-o mai schimb^B.*

Totuși, cum a fost Ion Creangă?

Iaca, povestea.

Fragment din Andrei Crăciun,
Povestea lui Ion Creangă,
Editura Muzeelor Literare, Iași, 2018.

SCRIITORI DE POVESTE

- ¹ Vezi Edvard Jeamgocian, *O verigă a prieteniei Eminescu-Creangă*, în „Ararat”, nr. 132-133, 1997.
- ² Jean Bart, *Ion Creangă*, în *Amintiri despre Ion Creangă*. Antologie și note de Ion Popescu-Sireteanu, Editura Junimea, Iași, 1981, p. 173.
- ³ *Metodă nouă de scriere și cetire pentru usul clasei I primară*, realizat de Ion Creangă în colaborare cu C. Grigorescu, Gh. Ienăchescu, N. Climescu, V. Răceanu și A. Simionescu, Iași, 1868.
- ⁴ Vezi Grig. I. Alexandrescu, *Biografia lui Creangă*, în *Amintiri despre Ion Creangă*. Antologie și note de Ion Popescu-Sireteanu, Editura Junimea, Iași, 1981, pp. 50-51.
- ⁵ Vezi George Călinescu, *Viața și opera lui Ion Creangă*, Editura Litera, Chișinău, 1998.
- ⁶ Vezi Grig. I. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 53.
- ⁷ Vezi N.A. Bogdan, *Ion Creangă povestitorul popular. Câteva amintiri*, în *Amintiri despre Ion Creangă*. Antologie și note de Ion Popescu-Sireteanu, Editura Junimea, Iași, 1981, pp. 39-40.
- ⁸ Th.D. Sperantia, *Amintiri despre Ion Creangă*, în *Amintiri despre Ion Creangă*. Antologie și note de Ion Popescu-Sireteanu, Editura Junimea, Iași, 1981, p. 162.

Muzeul „Ion Creangă” Iași (Bojdeuca)

Cristian FULAȘ

Povestea lui Dosoftei

(fragment)

În Stryj e seară, seară bogată în culori de toamnă târzie cu triluri de păsări și o plăcută adiere a vântului dinspre Sud, dinspre Moldova atât de iubită, dinspre locurile în care Dosoftei nu se mai poate întoarce pentru că, după plecarea din țară, niciun drum nu mai duce înapoi. Ieromonahul Iona și chelarul Andrei, plecați de ceva vreme în călătorie să ceară ajutoare la țar și la patriarhul Ioachim, întârzie de săptămâni bune. Vor aduce cu ei ceva, fără îndoială. Ultima oară au venit cu blănuri scumpe și aur, daruri de la cei mari pentru cel părăsit. Bătrânul e singur. Îl cheamă din chilia vecină pe Miron, tânărul călugăr care a ales să i se alăture pe drumul exilului. E prea tânăr, zâmbește în fața greutăților vieții și nu pare să ia în seamă lipsurile, e mereu zâmbitor și, în afara ceasurilor de rugăciune, îi ajută la toate cele și nu-i iese din vorbă.

În ultima vreme bătrânul tâlmăcește din greacă în rusă, pentru a nu rămâne dator binefăcătorilor săi, *Istoria bisericească și vedenia tainică* de Patriarhul Gherman al Constantinopolului, *Împotriva ereziilor* de Simion, arhiepiscopul Tesalonicului sau *Epistolele* lui Ignatie Teoforul, arhiepiscopul Antiohiei; pe acestea din urmă le trimite mitropolitului kie-

vean Varlaam Iasinski și patriarhului Ioachim, intervenind, cu prestigiul erudiției, în polemica dogmatică ce împarte cercurile ortodoxe de la Kiev și Moscova în reprezentanți ai curentului latin și ai celui grec, tradiționalist. În sufletul lui se dă o bătălie între așteptare, speranță, dezamăgire și amintiri; o linie fragilă desparte toate aceste lucruri, linia amintirii, linia lucrurilor care cu toatele au dus aici. Se gândește că atât i-a mai rămas,

amintirea lucrurilor și drumurile, miile de drumuri ale vieții și cunoașterii care l-au adus în acest loc.

E bătrân de mult, de prea mult timp. Nu asta îl supără, s-a obișnuit, uneori crede că se simte chiar bine în pielea lui de moșneag cu barbă albă, trupeș, înalt pentru vremurile acelea. Lasă în urmă amintiri și cărți, multe cărți pe care le-a scris sau le-a tălmăcit în atâtea limbi, dar mai cu seamă în draga lui limbă românească. Lasă în urmă copilăria, o copilărie pe care, dacă nu o poate scrie, o poate măcar povesti cu amănunte lui Miron, copilul de suflet căruia, de la o vreme, nu-i mai poate ascunde nimic. În fiecare zi, în vremea apusului, fac amândoi lungi preumblări și povestea curge de la sine în ritmul pașilor lor lenți, măsurăți, de oameni care nu se grăbesc nicăieri și care nu au unde ajunge.

Mănăstirea în care se află nu e mare, dar tot e mai bine decât la Zolkiew. Chiliile au câte trei stânjeni pe trei, sunt destul de luminoase, iar pereții din piatră apără de frig și căldură. Dosoftei stă în ușă, îl privește pe Miron, îi arată un pergament de pe masă:

– Iarși mi-a scris domnul Constantin. Vrea să vin în țară fără întârziere, de parcă...

– Cum? Mergem în țară? Când?

– Nu mergem, copile, nu mergem, îi răspunde cea mai tristă voce din lume. Nu cred să mai mergem vreodată acasă.

– Dar..

– Niciun dar, degeaba vorbim despre asta, leșii nu o să ne lase niciodată să plecăm de aici.

Ies în curtea largă a mănăstirii, bătrânul merge încet, cu mâinile înfipite adânc în buzunarele sutanei, tânărul ține pasul cu el și nu știe ce să mai zică. A copiat pe curat traducerea de azi, a învățat cât a putut el mai bine, plimbarea de seară nu poate fi decât o recapitulare a lucrurilor și prilej de noi povestiri. Mitropolitul a luat un obicei, din când în când îi povestește câte ceva din viața lui pe un glas molcom și aproape senin; nu știe ce să facă din lucrurile pe care le află. Să scrie o poveste? O istorie a vremilor? Oare îi povestește acele lucruri pentru ca el, Miron, să pună cap la cap o poveste a mitropolitului Dosoftei, ori una a omului cu același nume? Nu știe, a încercat de câteva ori să deschidă vorba despre asta și răspunsurile au venit dacă nu răstite, atunci în doi peri. În chilia lui ține socoteala poveștilor pe suluri noi de pergament, din ultimii bani veniți de la Răsărit a cumpărat tot ce-i trebuie și, pe lângă lucrurile pe care trebuie să le facă zilnic, ține și aceste însemnări pe care, știe bine, într-o zi va trebui să facă în vreun fel să le trimită înapoi în țară. Sunt vremuri tulburi, vremuri pe care nimeni nu le scrie și nimeni nu și le va aminti, dar el, Miron, încearcă să salveze din ele măcar povestea acestui om luminat cu care Dumnezeu, în mare mila lui, i-a îngăduit să-și petreacă atâta binecuvântată vreme de răgaz și învățătură.

– Eram copil de-o șchioapă, începe bătrânul dintr-odată, ca și cum tocmai ar fi terminat o frază și începe alta și între ziua de ieri și ziua de azi nu stă nimic, ele sunt același lucru. Eram copil de-o șchioapă și, înainte de toate, mă jucam și-mi pier-

deam vremea prin casă și prin curte. Tată-meu, negustor, era mai mult plecat decât acasă; mamă-mea, atâta cât putea, se îngrijea să meargă toate bine și să nu-i iasă din vorbă cât era dus cu ale lui. Începusem a buchisi cu un dascăl adus de nu știu unde, de prin vreo mânăstire al cărei rost l-am uitat, dar mai mult mă îndemnam la jocuri și la preumblări prin lunci și fânețe cu dracii de copii goi și săraci cu care-mi făceam veacul. Furam din coșniță din toate cele bune și împărțeam cu ei, le dădeam din toate ca din al lor și învățam, fără să știu, milostenia și prietenia. Să le înveți și tu, că nu ți-a strica să le faci la vremea potrivită.

– Până ce învăț care e vremea, răspunde Miron sugubăț, întreb despre o însemnare: pe tatăl sfinției tale îl chema Leontie și pe mamă Maria, zisă și Misira, iar amândoi erau din neamul lui Barila?

– Barila, Barila... Nu așa se rostea numele, nu: pe cât țin eu minte, ni se zicea ai lui Bărilă sau Borâlă, dar se poate să mă înșel și tu să notezi și asta, e bine să se știe. Dar lasă-mă să-mi spun povestea, istoria o lăsăm pe mai încolo. Dracii aceștia cu care-mi petreceam vremea umblau goi cum îi lăsase Dumnezeu; nimeni nu vedea aceasta, nimeni nu se întreba de ce și, trebuie să recunosc cu mâna pe inimă, nici eu nu m-am întrebat vreodată de ce era așa. Eu încă purtam o cămeșă albă și lungă care-mi ascundea goliciunea și rușinea, dar, drept să-ți spun, mai mult mă rușinam decât mă mândream cu aceste lucruri ale mele care mă deosebeau, în loc să mă înfrățesc cu ei. Furam fără nicio sfială bucăți mai mici de

zahăr din coșniță și le dădeam și lor, uite, parcă și azi îmi dau lacrimile când mă gândesc la bucuria înlăcrămată cu care zdrobeam căpățâni întregi de zahăr între vreo două pietre mai mari și ronțaiam cu saț bucățile mai mici, ne desfătam cu acel dulce și nu știu să fi trăit vreodată vremi mai fericite ca acelea, nu știu, dar poate într-o zi îmi voi aminti.

Miron zâmbește, a mai auzit povestea, aceste căpățâni de zahăr par să-l lege pe Sfinția-sa de copilărie mai mult decât orice. Vrea să întrebe ceva, dar bătrânul privește în zare prin perdeaua de mesteceni cu o seninătate care nu se cuvine a fi întreruptă cu prostiile lui. Își notează în minte să facă asta mai târziu, dar e bine că măcar a lămurit problema numelui, care nu-i dădea pace de săp-tămâni întregi și pe care avea o evitase cu teamă, deci cumva cu intenție.

– Și jocurile, jocurile acelea, reia bătrânul din ceața în care-l așezase amintirea. Pentru că, înainte de toate, ne jucam. Cât era ziua de lungă, ba uneori și după căderea serii, ne jucam într-una și nimic nu ne oprea, încât cădeam seara lat și dimineața, numai Dumnezeu știe de unde luam atâta putere, o luam de la cap cu întreită voință. Mingea, după care fugeam bezmetici pe unde ni-meream, stricând gospodării și ridicând colbul până-n ceruri, nădăjduind să o prindem și să o aducem înapoi în tabăra noastră, titirezul, pe care-l priveam neobosiți până ce se lăsa leneș într-o parte și se oprea ca beat, doar pentru a-l roti din nou și a-l face să-și reia dansul, nucile, bâzâita, jocul drag în care ne fugăream până ce ne pierdeam răsuflarea, de-a caii, în care ne închipu-

iam răzeși, apărând țara de toți și de toate, scrânciobul, baba-oarba și câte și mai câte. Din joc ne trăgeam ființa, de acolo ne hrăneam noi și alt rost în viață nu aveam, dar uite câtă vreme mi-a luat să-mi dau seama de asta.

– Cine era domn în acea vreme?

– Nu-mi mai curma gândurile, copile, nu-mi mai curma gândurile, ce putere avea un domn asupra copiilor? Gândești numai la prostii dintre acestea istoricești, păcatul mândriei nu e lucru bun. Lasă-mă cu ale mele, om ajunge și la celelalte atât de dragi ție. Important cu asupra de măsură e să știi lucrul următor, pe care abia acum voiesc să ți-l spun. Anume, că în pridvorul acela al vieții nu ne îndeletniceam doar cu prosteștile jocuri, ci aveam și unele mai deștepte. Număram, „frământam” limba, vorbeam pășărească, dar ne îndeletniceam și cu ghicitorile, ba chiar cu unele poezii și cântece. Vorbeam pe toate limbile pământului atuncea, mă înrudeam cu neam de leși, ba aveam și sânge grecesc, deci îți poți închipui cu cât drag învățam să mă joc cu limba pământului Moldovei, limba aceasta în care și azi vorbesc și în care nădăjduiesc să mă sting. Copiii aceia m-au învățat atât de multe lucruri, atât de multe. Privește înainte în înserarea din ce în ce mai deasă, e într-o lume numai de el știută, o lume pe care o păstrează neatinsă în suflet și pe care, Miron își dă seama abia acum, o prețuiește dincolo de fire.

Miron cade pe gânduri, va trebui din nou să caute și să studieze lucrurile. Planul lui de a scrie o istorie a vieții mitropolitului nu e așa de simplu, încearcă să-l tragă de limbă și mereu bătrânul e

mai viclean ca el, spune numai ce vrea el să spună și nu-i răspunde la întrebări.

Se despart în pridvor, fiecare se duce la rugăciunea lui, fiecare-și dezvelește sufletul singur în fața Celui de Sus. Apoi, tânărul scoate un hrisov din lada pe care o prețuiește mai mult decât pe ochii din cap și scrie o listă a domnilor Moldovei pentru veacul al XVII-lea, va fi esențială pentru ceea ce vrea el să facă. Scrie curat, îngrijit, hârtia e scumpă și e dar prețios care nu trebuie risipit: Ieremia Movilă: septembrie 1600 – 30 iunie 1606; Constantin Movilă: 30 iunie – iulie 1606; Simion Movilă: iulie 1606 – 1607; Mihail Movilă: începutul lui octombrie 1607; Constantin Movilă: octombrie 1607; Mihail Movilă: octombrie – decembrie 1607; Constantin Movilă: decembrie 1607 – decembrie 1611; Ștefan Tomșa al II-lea: ianuarie 1612 – noiembrie 1615; Alexandru Movilă: noiembrie 1615 – iulie 1616; Radu Mihnea: iulie 1616 – februarie 1619; Gaspar Graziani: februarie 1618 – 10 septembrie 1620; Alexandru Iliș: 10 septembrie 1620 – septembrie 1621; Ștefan Tomșa al II-lea: octombrie 1621 – septembrie 1623; Radu Mihnea: septembrie 1623 – 13 ianuarie 1626; Miron Barnovschi: 13 ianuarie 1626 – august 1629; Alexandru Coconul: septembrie 1629 – aprilie 1630; Moise Movilă: aprilie 1630 – decembrie 1631; Alexandru Iliș: decembrie 1631 – aprilie 1633; Miron Barnovschi: aprilie – 22 iunie 1633; Moise Movilă: 25 iunie 1633 – aprilie 1634; Vasile Lupu: aprilie 1634 – aprilie 1653; Gheorghe Ștefan: aprilie 1653; Vasile Lupu: mai – iulie 1653; Gheorghe Ștefan: iulie 1653 –

SCRIITORI DE POVESTE

martie 1658; Gheorghe Ghica: martie 1658 – noiembrie 1659; Constantin Șerban: octombrie – noiembrie 1659; Ștefăniță Lupu: noiembrie 1659 – ianuarie 1661; Constantin Șerban: ianuarie – februarie 1661; Ștefăniță Lupu: februarie – 19 septembrie 1661; Eustratie Dabija: 19 septembrie 1661 – 11 septembrie 1665; *Căimăcămie*: octombrie – noiembrie 1665; Gheorghe Duca: noiembrie 1665 – mai 1666; Iliș Alexandru: mai 1666 – noiembrie 1668; Gheorghe Duca: decembrie 1668 – decembrie 1671; Mihalcea Hâncu: decembrie 1671 – ianuarie 1672; Gheorghe Duca: ianuarie – august 1672; Ștefan Petriceicu: august 1672 – noiembrie 1673; Dumitrașcu Cantacuzino: noiembrie 1673 – ianuarie 1674; Ștefan Petriceicu: februarie 1674; Dumitrașcu Cantacuzino: februarie 1674 – noiembrie 1675; Antonie Ruset: noiembrie 1675 – noiembrie 1678; Gheorghe Duca:

decembrie 1678 – noiembrie 1683; Ștefan Petriceicu: noiembrie 1683 – martie 1684; Dumitrașcu Cantacuzino: aprilie 1684 – mai 1685; *Căimăcămie* (Ion Racoviță vornicul): mai – iunie 1685; Constantin Cantemir: mai 1685.*

* Se cuvine să fac aici o precizare. În secolul al XVII-lea anii se notau diferit. La anul 1600, de exemplu, se adăugau 3761 de ani, el devenind leatul 5361. Referința e dată de convenția evreiască a începutului lumii, care e datată la 8 octombrie 3761 înainte de Hristos.

Fragment din Cristian Fulaș,
Povestea lui Dosoftei,
Editura Muzeelor Literare, Iași, 2018.

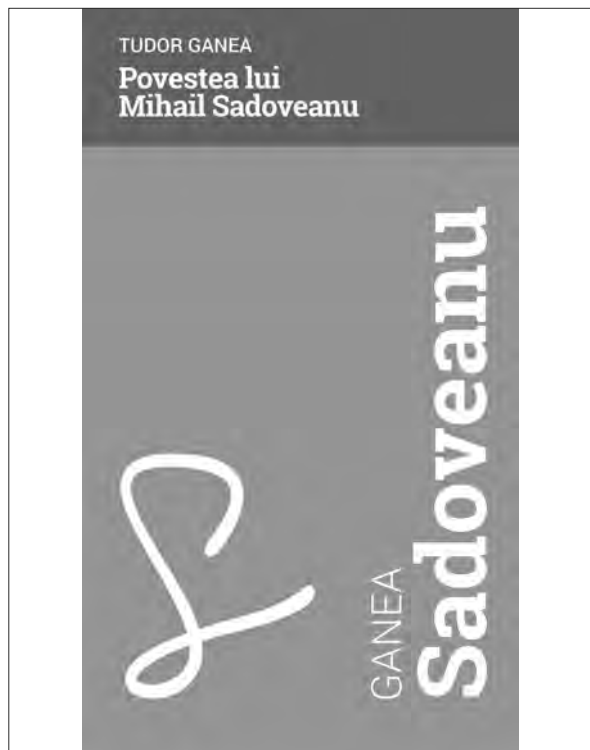
Muzeul „Sf. Ierarh Dosoftei – Mitropolitul” Iași

Tudor GANEA

Povestea lui Mihail Sadoveanu

(fragment)

În seara dinaintea zilei în care avea să moară, Mihail Sadoveanu ascultă versuri din Eminescu. Soția sa, Valeria, i le recită prost, încurcată fiind de zigzag-urile unei viespi ce aterizase și mișuna printre strofele safice ale *Odei în metru antic*. Femeia nu cuteză să-și oprească lectura cu voce tare nici când viespea traversă ultimul cuvânt tipărit

– acel „redă-mă” la auzul căruia Maestrul suspina de fiecare dată – îi poposi pe montul degetului mare și o înțepă. Când dădu pagina, insecta își luă zborul. Valeria își duse degetul la gură și, în timp ce simțea gustul veninului amar, auzi sforăitul soțului său.

Maestrul adormise în fotoliul Chesterfield a cărui tapițerie din piele de vițel îi păstra permanent urma adâncă, de urs. „Bârlogul”, cum singur îl botezase, luase de mult locul patului din dormitorul matrimonial de la etaj. Dormea cu picioarele întinse pe un taburet și sforăitul său baritonal se auzea prin geamul întredeschis, răsunând printre vilele interbelice ale străzii Zambaccian. În după-amiezile toride de vară, când moțăia la orele de după masă, fornăiala sa se auzea până în stradă și alcătuia un zgomot de fond pe care riveranii îl asociau cu torsul unui motan gigantic ascuns printre tufele de liliac. Singurul neajuns ce venise la pachet cu onoarea de a-l avea vecin pe marele scriitor era sforăitul infernal din cauza căruia locatarii străzii Zambaccian erau nevoiți să doarmă cu geamurile închise în timpul nopților caniculare.

Valeria nu avea de unde ști că acea seară de octombrie avea să fie ultima în care horcăielile soțului său vor reverbera printre saloanele casei de la nr. 15, una dintre vilele de protocol pe care statul le punea la dispoziția înalților demnitari. Urcă în camera *lor*, în care dormea singură de ani de zile, se întinse pe pat și adormi epuizată, cu montul degetului mare rezemat pe buzele întredeschise, imună la zgomotul draperiilor ce fluturată întreaga noapte, bălăngăindu-se în pervazul ferestrei prin care ploaia matinală se scurse de-a lungul parapetului și se adună într-o baltă ce umflă parchetul din lemn de cireș. Dormea singură, cufundată într-o ciudată stare de veghe ce-i permitea să se ridice din pat la cel mai mic zgomot venit de jos și din reveria căreia reușea să deslușească nevoile nocturne ale soțului său octogenar.

Maestrul fu găsit mort a doua zi de către menajera Tincuța, o femeie grasă, țărancă din Siliștea Snagovului, a cărei declarație înțesată de superstiții le smulse un surâs medicilor legiști veniți la fața locului pentru constatarea decesului. Numai Valeria o asculta cu luare aminte și, în privirea ei, despre care Demostene Botez – bunul lor prieten – spunea că este *neobosită*, medicii avură confirmarea că bazaconile îndrugate de țărancă sunt percepute ca fiind adevărul adevărat pentru soția Maestrului. De altfel, cele două femei se apropiaseră atât de mult, încât ajunseseră la un veritabil sincron telepatic în ceea ce privea în-

grijitul stăpânului casei. Se înțelegeau dintr-o privire, iar seara, după ce reușeau să pună totul în ordine, menajera era singura prezență acceptată de Valeria, alături de care fuma cinci țigări, una după alta, înainte de culcare. Un ritual ce se repeta seară de seară, ca un preludiu dinaintea somnului. Cele două femei stăteau la geamul dormitorului matrimonial de la etaj și-și fumau în liniște țigările, suflând fumul spre tufele de liliac din grădină, povestind în șoaptă vrute și nevrute, până când nicotina îi provoca menajerei un acces de tuse și Valeriei o epuizare specifică unui atât de râvnit efect de somnifer. După moartea primei sale soții, Sadoveanu se recăsătorise cu Valeria. Deși era cu 27 de ani mai tânără decât celebrul ei soț, Valeria câștigase imediat respectul slujnicei care văzuse în abnegația cu care tânăra soție îl îngrijea pe Maestru – semnul dragostei netăgăduite. Se căsătoriseră în 1942, pe vremea când Sadoveanu era directorul ziarului „Adevărul”, iar Valeria secretara lui. Ultimii douăzeci de ani și-i petrecuseră nedespărțiți unul de celălalt, într-o armonie pe care gurile rele o puneau pe seama farmecelor. Puțini erau cei care credeau în reciprocitatea dragostei dintre cei doi, iar toate acele bârfe și înțepături veninoase se loveau tot timpul de un scut sub care se ascundea o dragoste adevărată. Cu câțiva ani înainte de atacul de inimă ce-i subrezise mersul și vorbirea, apariția Maestrului alături de tânăra sa soție nu trăda deloc diferența de vârstă ce punea acum în mișcare ge-

neratorul bârfelor mondene. Odată sănătatea fiindu-i șubrezită, Sadoveanu îmbătrânea într-un an cât alții în zece. În momentele din ce în ce mai rare de luciditate, glumea cu Valeria punând bătrânețea sa galopantă ca rezultat al urmării unui iepure ce-l dusese în *valea plângerii*.

Tincuța se jura că, în acea dimineață, îi servise cu mâna ei *domnului* o ceașcă de cafea neagră, fără zahăr, pe care Maestrul o sorbise dintr-o înghițitură. Apoi, bătrânul scriitor se ridicase pe picioarele sale – așa cum nu o mai făcuse de luni întregi – își îmbrăcase mai energic ca niciodată pardesiul și, cu marea lavalieră sub gulerul umbrit de pălăria imensă, ieșise în stradă și se pierduse printre casele moderniste din cartierul Aviatorilor, lovind la intervale regulate cu bastonul în pavimentul trotuarelor pline de bălți, asemenea unui orb. Martoră fiind acestei miraculoase însănătoșiri, Tincuța se repezise pe scări, o trezise pe doamna Valeria prinzându-i umerii minusculi între palmele sale carnoase de țărăncă, o zguduise ca pe o păpușă, pentru ca în momentul în care revenise în salon, sărind în coborârea sa bolovănoasă câte două trepte deodată, să-l găsească pe fotoliul Chesterfield, întins cu picioarele pe taburet, cu ochii închiși și cu gura întredeschisă din care ieși și-și luă zborul o muscă verzuilie. Nu avusese tăria de a-i lua pulsul, asta pentru că, așa cum declarase ulterior, îngropase de-a lungul vieții șase bărbați din familia sa și semnele morții nu mai constituiau pentru ea o

necunoscută ce trebuia verificată prin procedee medicale.

„Cânta”, le spusese mai departe Tincuța celor doi doctori și Valeriei, „lovea cu bastonul în trotuar și cânta”, se încăpățâna ea să-i convingă, fără prea mari șanse de reușită, căci nimeni nu-i mai auzise vocea Maestrului de la infarctul ce-l lovisese în urmă cu opt ani, lăsându-l cu un defect de vorbire pe care prefera să nu și-l etaleze nici în prezența Valeriei. „O nebună”, îi spusese unul din medici celuilalt când se pomeniră singuri pe treptele din fața intrării. „Femeie de la țară”, îi răspunsese celălalt pe un ton a cărui condescendență îi trăda originile rurale. Singura probă – ce avea să fie ulterior desființată de către doctorul oncolog al institutului Parhon – ce sprijinea spusele menajerei, fusese mărturia comună a câtorva pacienți din aripa de nord a institutului de endocrinologie. Aceștia confirmară faptul că și ei ieșiseră pe la geamuri, curioși să identifice pe cel al cărui cântec răsunător îi ridicase din paturi. „Era Sadoveanu!”, spusese într-un cor asistentei șefe care, intrigată de convingerea cu care aceștia își susțineau punctul de vedere, îi transmisese cele auzite medicului oncolog. „Sunt în hipotiroidie majoră, săracii. Au vedenii. E normal”, îi răspunsese cu blândețe acesta și își continuase investigatul scintigrafiilor în care urmele iodului radioactiv înnegreau resturile tiroidiene neextirpate chirurgical.

Maestrul avea să fie înmormântat a treia zi, în

cimitirul Bellu, lângă locul de veci al lui Eminescu, iar slujba se încheie cu douăzeci și unu de salve de tun ce avură ciudatul efect de a atrage un infinit stol de ciori ce umplură ramurile pinilor bătrâni de pe aleea principală. Vocile slăbite ale diaconilor și croncănitul funebru al păsărilor făcură imposibil de auzit slujba preotului ce se aplecă și aruncă pumnul de țărână peste coșciugul din lemn de nuc, grăbind astfel finalul îngropăciunii, însă nici acest gest nu avu efectul scontat, căci păsările își continuară gălăgia asurzitoare chiar și după ce cortegiul funerar ieși pe porțile cimitirului. Mai mult decât invazia oaspeților înaripați, atât pe Valeria cât și pe reprezentanții guvernului din primul rând îi intrigă sunetul sec, de coșciug gol, ce răzbătu din groapă în momentul în care preotul aruncă a doua și a treia mână de pământ peste capacul lăsat. Mai târziu, în cursul nopții ce a urmat, unul din gropari avea să le povestească țiganilor florari cu care obișnuia să bea bragă printre crucile cimitirului evreiesc cum că, după ce capacul fusese bătut în cuie peste trupul defunctul scriitor, sicriul își ușurase simțitor din greutate, urmând ca în momentul în care îl coborâse pe frânghii în groapă să-l simtă la fel de ușor ca pe unul gol.

Ciorile rămaseră timp de o săptămână, risipite cu miile printre crengile arborilor din cimitir, și probabil ar fi rămas acolo pentru totdeauna dacă Patriarhia nu ar fi convins autoritățile – ca ultimă soluție după ce preoții și diaconii încercaseră

pocnitori, fumigene și sperietori – să trimită un elicopter care survolă cimitirul la joasă înălțime, zdruncină temeinic coroanele copacilor și reuși într-un final să alunge gălăgioșii invadatori spre gropile de gunoi din proximitatea Bucureștiului.

A doua zi au apărut zvonurile. Niciodată certificate și în toate cazurile lipsite de dovezi care să le ateste veridicitatea, *aparițiile* Maestrului, ce au fost consemnate în următoarele patruzeci de zile de către *martori oculari necreditabili*, au fost trecute rapid sub tăcere. „A murit un mare scriitor, e normal să se vrea senzaționalul”, răspundeau surâzând superior nomenclaturiștii, celor ce le aduceau de bunăvoie aceste zvonuri, pe care le dezamorsau apoi lejer, de la înălțimea autorității ideologice ce respingea fără drept de apel orice nu poate fi demonstrat științific și rațional.

Zvonurile inventariate de-a lungul următoarelor săptămâni aveau toate în prim plan apariții ale Maestrului, apariții care, asemenea declarației menajerei din Siliștea Snagovului, îl prezentau pe acesta viu și nevătămat, făcând cu mâna de la fereastra vilei de pe strada Pitar Moș, asmuțind un pointer asupra trecătorilor ce străbăteau strada Barbu Delavrancea sau curățându-și pușca pe treptele conacului din Ciorogârla. Asta numai în preajma Bucureștiului, căci Maestrul continuă să fie văzut și în locuri mult mai îndepărtate, ceea ce îi convinse pe anchetatorii acestui ciudat caz că *farsa* își țesuse intrigile

senzaționaliste printr-o rețea subversivă bine organizată. Unele din dezvoltări au fost transmise autorităților, altele înecate în tăcerile unor cercuri restrânse.

Astfel, prima apariție fusese denunțată, chiar în ziua următoare înmormântării, de către o femeie în vârstă ce-și plimba Ogarul Afgan în lesă pe strada Pitar Moș. Bătrâna – fostă profesoară de limba română – povestise ceea ce văzuse unui plutonier, care transmisese relatarea mai departe, pe scara ierarhică. Superiorii săi expediaseră mărturia în ridicolul senzaționalist al poveștilor cu fantome. „Povești băbești”, concluzionase sectoristul ce răspundea de asigurarea securității și liniștii din jurul parcului Grădina Icoanei.

Scriitorul locuise, într-adevăr, la acea adresă în primii trei ani ce au urmat după război, când fusese numit vicepreședintele Marii Adunări Naționale, astfel că mărturia bătrânei profesoare – ce locuia de-o viață în blocul interbelic de vizavi – fu pusă pe seama începutului de Parkinson ce-i răstălmăcea amintirile din acea perioadă, în care îl văzuse de nenumărate ori pe Maestru urmărind în liniște trecătorii, de la înălțimea terasei cu colonadă a vilei sau ieșind alături de garda sa de corp impusă de partid – un tânăr corpolent cu care scriitorul obișnuia să joace șah în după-amiezile toride de vară – în fața vilei, acolo unde fusese amenajat un post de pază cu milițian.

Bătrâna declarase că îl văzuse pe scriitor în

ziua de după înmormântarea acestuia, dând perdeaua la o parte din dreptul ferestrei adiacente holului mic – locul unde numai apropiații știau că își amplasase pe vremuri biroul masiv din stejar afumat – deschizând larg geamul și aruncând pe caldarâm „Medalia de aur a păcii” primită pentru romanul *Mitrea Cocor*. Femeia o culesese de pe pavimentul de piatră cubică și constituia proba cu care își susținea povestea, probă ce sfârși încuiată în sertarul cu yală al biroului sectoristului. „Ce sa zic! Mare scofală! E plin de falsuri din astea pe tarabele din Obor. A dracului cotoroață!”, conchise acesta. „Aici ne ocupăm de probleme importante, nu de povești băbești”.

Următoarea poveste *băbească* își țesu intriga din fibrele aceluiasi registru nerealist. Scenografia asemănătoare, sexul și etatea martorului copiate la indigo, lansă printre nomenclaturistii la care ajungeau aceste mărturii zvonul unei *conspirații a babelor*. Și de această dată vedenia fusese declarată în biroul secției de poliție nr. 4 de către o femeie în vârstă, ce a povestit milițienilor cu lux de amănunte cum „Scriitorul Mihail Sadoveanu a asmuțit pe mine un câine de vânătoare!”, după care le arătase poalele fustei sfâșiate de colții pointerului care, așa cum susținea, o alergase de-a lungul străzii Barbu Delavrancea până departe, spre parcul Herăstrău. Bătrâna își continuă vertijul declarației menționând faptul că dulăul patrulează de la orele dimineții pe acea stradă și se repede la tre-

cători. „Cum așa, doamnă?!”, o întrebase milițianul instalat în acea curiozitate de complezență, pe care o manifesta în preajma nebunilor, și femeia, intuind în tonul plin de sarcasm incredulitatea celui care ar fi trebuit să-i verifice declarația până în rărunchi, îl luă de o mână și-l duse cu forța, ca pe un copil mic, până la locul cu pricina unde, într-adevăr, un pointer de rasă patrula în susul și josul străzii, alungând și mârâind cetățenii ce aveau nenorocul să treacă prin fața casei de la nr. 47.

În vila de la acea adresă locuise scriitorul pentru o perioadă, începând cu toamna lui 1936, după ce părăsise Iașul și venise în capitală pentru a prelua conducerea periodicelor „Adevărul” și „Dimineața”. Vila avea să ardă șaptezeci și șase de ani mai târziu și incendiul va șterge pentru totdeauna urmele celui al cărui renume literar îi era asociat încă din timpul vieții cu masivitatea unui munte din Carpații Orientali. Deși hingherii răspuseseră prompt la apelul milițianului întors în secție alături de bătrâna cu fusta făcută ferfenițe, nu reușiseră să prindă pointerul. Câinele dovedise o dibăcie de sălbăticiune în a evita plasele și lațurile pe sub care se strecurase și dispăruse pe străzile lăturalnice, iar vecinii ieșiți pe la porți confirmară faptul că, într-adevăr, acel copoi prezenta semnalmentele câinelui alături de care Sadoveanu își făcea plimbarea matinală pe malurile Herăstrăului în anii dintre războaie, când locuise la nr. 47 de pe acea stradă. Scriitorul era

văzut în acea perioadă mergând în fiecare dimineață spre parc, alături de pointer, într-o plimbare solitară despre care fiica sa, Profira, povestea cunoscuților că era perioada propice de incubare a poveștilor pe care tatăl ei urma să le aștearnă pe foaie, la reîntoarcerea în casă. Apoi, spre prânz, era văzut ieșind din curtea vilei eclectică și îndepărtându-se spre același parc, însoțit de cei nouă copii ai săi, a căror larmă atrăgea vecinii curioși ce se instalau în spatele ancadramentelor marilor ferestre. Serile și le petrecea singur, încremenit într-o nemișcare de piatră, pe terasa ce acoperea intrarea în vilă, și numai fumul ce i se ridica din porttigaret le confirma vecinilor faptul că nu este o statuie.

„E mort și îngropat!”, răbufnise milițianul și îi arătase bătrânei ușa nervos, sătul de pisălogeala acesteia, neavând de unde ști în acel moment că ziua următoare îl va găsi chiar pe el în ipostaza unui *denunțator de baliverne*.

Colegii săi îl crezură nebun când, a doua zi, acesta apăruse buimac în camera de gardă a secției nr. 4 și încercase să-i convingă de necesitatea unei descinderi cu armele încărcate în Ciorogârla, satul său de baștină, pe ale cărui ulițe Sadoveanu îl alergase toată noaptea cu o pușcă în mână. Cu ochii bulbucați și privirea unui nebun, milițianul le povestise că toată hărmălaia se declanșase în momentul în care trecuse prin fața fostei vile a scriitorului – aflată la distanță de o uliță față de casa în care milițianul locuia din tată

SCRIITORI DE POVESTE

în fiu – și-l văzuse pe Maestru, „Viu și nevătămat! Vă spun eu, coșciugul ăla îngropat alaltăieri e gol! Avea dreptate baba!”, curățându-și țevile puștii Winchester, așezat pe treptele din fața conacului, așa cum îl văzuse de nenumărate ori în copilărie, când mâna caprele spre islazul din spatele conacului și se oprea pentru câteva clipe să privească spre casa boierească. În momentul în care dăduse cu ochii de Maestru, milițianul încremenise în fața porții și-i strigase un „Care ești, bă?”, întrebare ce avusese ca efect trezirea instinctului de vânător în bătrânul scriitor.

„Trei focuri a tras spre mine!”, le spuse milițianul colegilor săi care începură să-și arunce priviri întrebătoare unul altuia și nu scăpară de gura speriatului până nu se urcară cu toții într-o mașină ale cărei sirenă și girofar speriară după o

oră găștele ce se bălăceau prin bălțile Ciorogârlei. Ajunși la fața locului, milițienii reușiră totuși să-și convingă colegul de ineptia unei acuzații ce-l avea ca principal suspect pe un mort celebru, mai ales că în gardurile în care acesta pretindea că se opriseră alicele expediate de pușca scriitorului nu se vedea nicio urmă de glonț. „Contele! Contele a vrut să mă împuște!”, le tot repeta acesta pe drumul de întoarcere spre secția nr. 4, stârnind încă o dată printre colegii săi suspiciunea că își pierduse mințile. Singura piesă corectă din puzzle-ul declarației milițianului părea să fie zgomotul infernal al celor trei împușcături pe care tot satul le auzise cu o seară în urmă.

Fragment din Tudor Gane,
Povestea lui Mihail Sadoveanu,
Editura Muzeelor Literare, Iași, 2018.

Muzeul „Mihail Sadoveanu” Iași

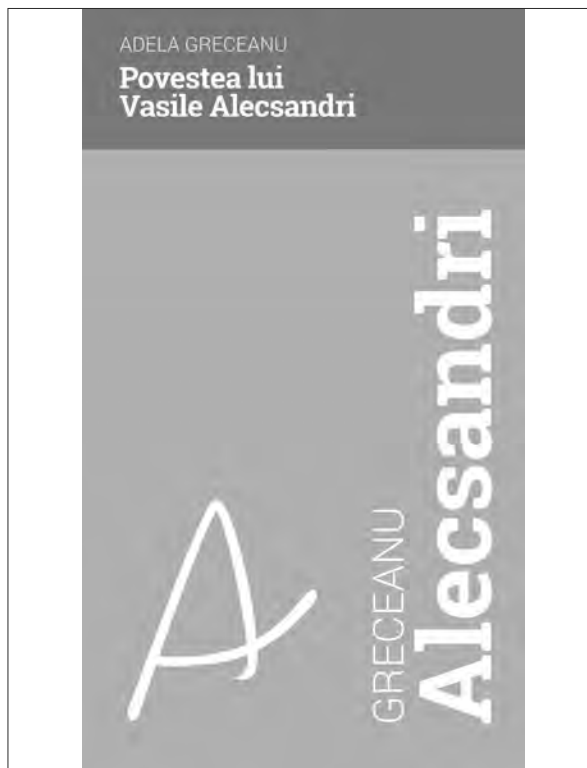
Adela GRECEANU

Povestea lui Vasile Alecsandri

(fragment)

Părinți de secol XVI cu copii de secol XIX

„Iubiti Vasilică, dulci ti sărut”, așa își începe scrisorile Elena Alecsandri, către fiul său, Vasile, plecat, din 1834, la studii la Paris. Suntem la începuturile epocii moderne, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, când mulți dintre boierii români își trimit copiii să învețe la școlile înalte din Apus, la München, la Heidelberg și mai ales la Paris. Într-un fel, în vremea aceea toate drumurile duc la Paris. Chiar dacă drumurile astea, în lipsa căii ferate, erau lungi sau întortocheate și, în orice caz, obositoare. Adolescentului Vasile Alecsandri îi ia peste douăzeci de zile să ajungă pentru prima oară în viața lui la Paris, un oraș în care se va întoarce adesea, de plăcere sau de nevoie, în exil, apoi cu diverse misiuni diplomatice. În 1834, după călătoria ce părea să nu se mai termine, este impresionat la culme de marele oraș. Unul dintre primii lui biografi, N. Petrașcu, care l-a și cunoscut pe scriitor, nici nu-și găsește cuvintele pentru a descrie reacția micului Alecsandri ajuns în orașul unde urma să învețe: „Trebuie să fi auzit cineva povestind pe poet pentru a-și face

idee despre impresia extraordinară ce făcu Parisul, cu monumentele lui mărețe și viața lui torențială, asupra sufletului unui copil venind de-a dreptul din fundul Moldovei”.

Boierii înțelepți își încurajează fiii să învețe carte la Paris, dar și să călătorească prin Europa. În Europa ei aveau să fie influențați de ideile revoluționare, ideile schimbării și modernizării,

pe care le vor aduce și în Țările Române. Tinerii din generația de la 1848, pașoptiștii, cum aveau să fie numiți, născuți în preajma anului 1820, sunt, în egală măsură, spirite europene, deschise către nou, și mari patrioți. De fapt, sunt mari patrioți pentru că sunt spirite europene. Din Europa aduc ideile progresului, între care se numără și ideea de stat națiune. Își iubesc țara cu pasiune și pledează pentru Unire în marile cancelarii europene. Au vocația diplomației și sunt politicieni inteligenți, reușind să obțină recunoașterea Unirii din 1859 și apoi să găsească un domnitor străin, să-l aducă în secret în țară și să-l pună pe tronul tânărului stat ce avea să-și obțină independența în 1877. Din această generație face parte și Vasile Alecsandri. S-a născut la Bacău, în 1821, „din legiuita însoțire a părinților săi, Vasile Alecsandri, mare spătar, și soția sa, Elena, născută Cozoni, botezat în legea creștinească a Răsăritului”, cum scrie în atestatul pe care i-l va elibera sfatul administrativ al Moldovei, spre a se legitima în călătoria de studii. Copilăria și-o petrece la Iași și la Mircești, unde tatăl său a cumpărat o moșie. Mircești va fi refugiul său toată viața, chiar dacă diversele îndatoriri politice sau diplomatice îl vor purta de multe ori în capitala București sau prin Europa, chiar dacă va călători adesea pentru propria sa plăcere. La Mircești va scrie mare parte din opera sa literară.

Copilul Vasile Alecsandri a studiat mai întâi cu un profesor grec și cu călugărul maramureșan Gherman iar, mai târziu, la Iași, la pensionul francez al lui Victor Cuénin, unde s-a împrietenit cu Mihail Kogălniceanu și Matei Millo, actorul pentru care va inventa mai târziu personajul Chirița, cucoana progresistă, prin care ironizează burghezia franțuzită și superficială. Să ne uităm la portretul familiei Alecsandri, pictat la 1837 de italianul Niccolo Livaditti, cel căruia îi datorăm imaginea boierimii moldovenești din secolul al nouăsprezecelea. Era de bonton ca lumea bună de la Iași să aibă tablouri de familie sau portrete realizate de acest italian care a trăit aici un sfert de veac. Din portret ne privesc tatăl, spătarul Vasile Alecsandri, mama, Elena Alecsandri, fata Catinca și mezinul familiei, Iancu. Adolescentul Vasile Alecsandri, care avea atunci 16 ani, lipsește. Este la studii, la Paris, de trei ani. Vedem în acest portret de familie amestecul de Orient și Occident, specific vremurilor. Spătarul Alecsandri este îmbrăcat după moda orientală, cu anterior, o haină lungă până la glezne, de culoare cărămizie – naramzie, cum s-ar fi zis atunci –, anterior încins cu un șal indian, iar deasupra poartă o giubea albăstruie, o haină largă de postav, tot până la glezne, mărginită de o blană scumpă. Însă pe cap nu poartă nici ișlic, nici calpac, așa cum ar fi purtat un boier care ar fi respectat întru totul moda răsăriteană. Ișlicul era o căciulă cilindrică de

blană scumpă iar calpacul o căciulă de blană sau de fetru, cu formă sferică, de dimensiuni impresionante, care li se părea tare urâtă și caraghioasă călătorilor străini. „Îngrozitoarea căciulă în formă de dovleac sau de pară răsturnată era atât de mare, încât doi boieri de rangul întâi – mărimea calpacului era pe potriva rangului personajului – nu puteau sta alături în aceeași caleașcă fără să-și descopere capul”, ne lămurește Neagu Djuvara. Așadar, boierul Alecsandri renunță la acest obiect vestimentar, ba mai mult, poartă pantofi negri europeni, nu papuci din piele galbenă, cum cereau obiceiurile răsăritene. Celelalte personaje din tabloul de familie sunt îmbrăcate după moda occidentală. Femeile au fost primele care au lăsat straiile orientale pentru cochetele rochii europene, pentru că, „se știe bine că femeile sunt întotdeauna primele care pășesc pe calea civilizației”, după cum notează cu galanterie politicianul francez Saint-Marc Girardin, călător în Țările Române pe la 1830. O vedem în portretul familiei Alecsandri pe Elena, soția spătarului și mama viitorului scriitor, strânsă bine în corset, într-o elegantă rochie de mătase azurie, cu mâneci ample și decolteu larg ce-i lasă umerii goi. În spatele ei este Catinca, sora mai mare a lui Vasile, așezată la pian, într-o rochie de mătase portocalie. Coafuri în stil Biedermeier împodobesc capetele celor două femei care par, curios, cam de aceeași vârstă. În spatele boierului Alecsandri

este mezinul familiei, Iancu, îmbrăcat, tot după obiceiul vremii, în uniformă cazonă. Pe Iancu îl vedem tot în uniformă și în portretul realizat opt ani mai târziu de același Livaditti, fiindcă Iancu va face într-adevăr carieră militară. Amestecul de Orient și Occident din tabloul familiei Alecsandri putea fi văzut zilnic pe străzile și ulițele Iașiului din acea vreme. Călătorii străini sunt adesea surprinși de amestecul spectaculos de port tradițional „turcesc” și modă apuseană. Trecutul și prezentul, vechiul și noul se împletesc la vedere și în vestimentație dar și în scrierile vremii, în amestecul de alfabet chirilic și alfabet latin. Bătrânii scriau românește cu slove chirilice, în vreme ce tinerii adoptaseră literele latinești și-și scriau adesea scrisorile în franceză. O vreme, vreo douăzeci de ani, ambele alfabetice au fost folosite în paralel, ba chiar se amestecau inclusiv în actele oficiale sau în publicații. Slovele chirilice se împleteau cu cele latine în același text, așa cum boierii în straiile orientale, cu anterie și giubele până la glezne și calpace caraghioase stăteau în aceleași saloane cu soțiile lor îmbrăcate și pieptănate după ultima modă apuseană. Să mai zăbovim puțin asupra tabloului familiei spătarului Alecsandri, datat 1837. Într-un fel, este prezent aici și iubitul fiu Vasilică: mama lui ține în mână o scrisoare pe care scrie „À Madame Hélène Alecsandri Iassy”. Ne putem lesne imagina că e de la băiatul plecat să învețe carte „la școlile din

Paris a crăiei Franții”, e poate chiar scrisoarea de răspuns la cea în care mama lui îl sfătuia: „scrii babacă ci învățătură urmezi acum și până acum, căci dorești mult să știi, pentru că îl întriabă mulți ci înveți și nu știi ci să li răspundă”. După ce și-a luat bacalaureatul la Paris, Vasile Alecsandri a urmat cursuri de medicină, așa cum și-a dorit tatăl său, pe care însă le-a abandonat pentru cursuri de drept, nici acelea încheiate, „Cercare zadarnică, fiind contrară imaginației mele vagabonde și aplecării mele spre literatură...”, cum va explica el mai târziu. Despărțirea de familie, la 13 ani, a copilului trimis departe, în Parisul „crăiei Franții”, „tocmai în fundul lumii”, cum zice bunul său prieten de joacă, Vasile Porojan, copil de rob, este sfâșietoare: „mi-am luat adio de la maica mea, care plângea, de la tatul meu, care se stăpânea ca să nu plângă, de la frate, de la soră, de la mama Gahița, de la servitori și am plecat lăsând în urma mea pe Vasile Porojan... Ochii i se umpluseră de lacrimi pentru întâia oară de când îl cunoșteam”. Mai târziu, în 1846, asistând la Veneția la despărțirea dintre doamna Eliza Știrbei și copiii săi, pe care i-a însoțit până în Italia pe drumul lor către Paris, unde vor învăța carte, tânărul Vasile Alecsandri își aduce aminte de despărțirea dureroasă de propria sa familie, când el însuși a plecat la studii la Paris: „Puțin după aceea sosește d-na Știrbei, plângând că își părăsește copiii. Rămas bun înduioșător, care îmi

amintește pe cel ce mi l-am luat de la mama mea [...] înaintea plecării mele la Paris. Lacrimile mă înăbușă.” Probabil scena de la Veneția este cu atât mai sfâșietoare pentru el cu cât mama sa murise între timp, în 1842, la numai 42 de ani. Bărbații secolului al nouăsprezecelea nu se sfiau să-și arate sau să-și mărturisească emoția, sunt multe dovezi ale „slăbiciunii” lor în scrisorile și jurnalele vremii. Alecsandri nu face excepție. Scriind despre oamenii secolului al nouăsprezecelea, Ioana Pârvulescu vorbește despre „inima lor moale și tăria lor de caracter”.

Se corespunde intens în veacul al nouăsprezecelea. Și tatăl, spătarul Alecsandri, îi scrie fiului scrisori, alintându-l mai puțin decât mama Elena. Îl anunță că i-a trimis bani și-l sfătuiește ca, după studii, să facă o călătorie care să cuprindă Londra, *Grechia* și *Țarigrad*. Dar, îi scrie spătarul fiului său, „Pără la pornire, însă, din Paris, nu perdi vreme în zadar și mergi în toate zălile prin academii de artă la ciasurile hotărâti, de unde nu puțin te vei mai adăpa”. Ce diferență între limba vorbită de părinți, cu accentele ei dulci moldovenești, și cea vorbită de fiu, care învață de mic cu un profesor francez la Iași și căruia îi scrie la 13 ani: „Îmi amintesc neîncetat binefacerile dumneavoastră; regretul meu este de a nu vă putea arăta prin viu grai adâncă mea recunoștință. Voi încerca cel puțin să v-o dovedesc prin grija pe care o voi pune mereu în a mă

purta într-un chip care să vă mulțumească și prin zelul cu care voi urma și cele mai mici sfaturi ale dumneavoastră”. Mare parte din corespondență Vasile Alecsandri o va purta în franceză. Iar această franceză, atât de mult vorbită la Iași, în cercurile boierești, la Curte, își va pune amprenta decisiv pe limba și literatura română, care atunci, în veacul al nouăsprezecelea, își conturează profilul modern. „Nicăieri în Europa influența franceză nu va fi fost mai adâncă și mai durabilă decât în Țările Române. Se poate spune, fără exagerare, că, vreme de peste un veac, de la începutul secolului al XIX-lea și până după Primul Război Mondial, românii au fost literalmente «colonizați» de francezi – fără prezența colonizatorului. Avem probabil de a face cu cea mai frumoasă reușită a influenței prin cultură înregistrată de istoria modernă”, scrie Neagu Djuvara. Vasile Alecsandri, la 25 de ani, notează în jurnalul său de îndrăgostit senzația încercată de el și iubita lui, Elena Negri, când au ajuns în Franța, după o călătorie istovitoare de aproape trei săptămâni de la Veneția, trecând prin Gratz, Salzburg, München, Stuttgart, Karlsruhe, Baden și Strasbourg: „Acum, că ne găsim în Franța, ni se pare că ne aflăm în lumea noastră. Totul ne pare animat, elegant, spiritual, inclusiv vameșii”. Iar când ajung, după alte câteva zile, la Paris, tânărul poet notează: „Suntem la Paris!! Frază magică!”. Fascinația scriitorilor români pentru Franța, pentru limba și cultura ei, de

atunci datează și se va transmite până în zilele noastre.

Mai e o diferență între scrisorile părinților și cele ale fiului. Părinții scriu în română, dar cu litere chirilice, în timp ce fiul scrie deja în alfabet latin și majoritatea scrisorilor în franceză. Cum am spus deja, în secolul al nouăsprezecelea s-au folosit în Țările Române ambele alfabete. Abia în 1863 Alexandru Ioan Cuza adoptă grafia latină și se renunță la literele chirilice. Aceasta e limba în care se naște Vasile Alecsandri. O limbă care va trebui să treacă prin franceză și italiană, să-și ia din ele cuvinte, ritmurile frazei, cursivitatea propozițiilor pentru a deveni o limbă în stare să dea o literatură. Vasile Alecsandri este unul dintre cei care face pentru literatura română importuri din alte limbi latine și, totodată, aduce în literatură limba română vorbită de țărani povestași, de la care culege în tinerețe prețioasele poezii populare. Alecsandri este creator de limbaj poetic în limba română și fără el cu greu ni-l putem imagina pe Eminescu. Eminescu însuși știe asta și-i recunoaște înaintașului său importanța atunci când îl numește „Rege-al poeziei”. Dar nu numai hainele și limba se înnoiesc sub influență franceză. Tinerii aduc de la Paris ideile progresului, vin de acolo cu o viziune modernă pentru Țările Române, pe care o vor și pune în practică, aproape miraculos, în numai câteva decenii. După secole de dominație otomană,

sub influența ideilor apusene de progres și într-un context politic pe care vor ști cum să-l exploateze, tinerii din generația de la 1848 vor începe procesul de modernizare a Țărilor Române, la baza căruia stă ideea boierilor luminați de a-și trimite copiii la școli apusene, „idee providențială”, cum o numește Alecsandri: „acest act revoluționar, putem zice, a deschis porțile României la toate reformele civilizatoare ce au năvălit la noi și s-au împământat cu o răpejiune fără exemplu în oricare altă parte a lumii. Să fim drepti și să ne închinăm cu respect și recunoștință dinaintea memoriei părinților. Ei prin traiul lor păreau a face parte din secolul al XVI-lea, dar au avut meritul sublim de a introduce în Patria lor un secol de progres și de regenerare, secolul al XIX-lea, adus din străinătate de copiii lor”.

Să mai privim un portret. Cel al vornicului, de-a-cum, Vasile Alecsandri cu fiii săi, Vasile și Iancu, realizat în 1845 de același Livaditti. Elena, soția vornicului, a murit în urmă cu trei ani. Boierul a rămas fidel vestimentației orientale, poartă în continuare anterioru încins cu șal indian și giubea căptușită cu blană, tot nu are pe cap ișlic sau calpac iar fiii sunt întruparea modernității, a viitorului european. Lor le e adresat mesajul scris în chirilice pe sulul de hârtie ținut în mână de vornic: „Iubiților mei fii/ Vasile și Iancu,/ să urmați povățuirilor/ ce vă însămnenez:/ Pe Dumnezeu și pe părinți să nu uitați/ Epitrop și chezaș să nu vă

faceți/ Să fiți credincioși patrii și neîmpotrivitori ocârmuirii/ Trebile de astăzi să nu le lăsați pe a doua zi/ Pe săraci să-i miluiți”. Vor fi credincioși patriei dar, tocmai de aceea, și *împotrivitori* ocârmuirii de-atunci. Și asta chiar peste trei ani, în 1848, când participă la pregătirea revoluției, care însă va fi înăbușită în fașă în Moldova. Din portretul de la 1845, Vasile Alecsandri ne privește cu ochi mari și melancolici. Cu șase ani în urmă s-a întors de la Paris și e îmbrăcat după moda de acolo, cu frac negru, cămașă albă și o legătură neagră la gât. N-are barbă, nici favoriți, poartă doar o mustață cochetă. Imediat după ce s-a întors în Moldova, a publicat prima sa creație literară în română, nuvela *Buchetiera de la Florența*, în „Dacia literară”, o poveste de dragoste romantică inspirată de călătoria pe care a făcut-o prin Italia în drum spre țară. Deși tatăl său l-a sfătuit ca la întoarcerea de la studiile pariziene să viziteze Londra, *Grechia și Țarigradul*, tânărul scriitor alege să facă o călătorie prin Italia. La numai 19 ani, întors de câteva luni în Moldova, a ajuns, alături de Mihail Kogălniceanu și Costache Negruzzi, să conducă teatrul din Iași. Primele piese pe care le scrie sunt adaptări după texte dramatice franțuzești. La 22 de ani i se montează prima comedie, *Iorgu de la Sadagura*. E premiera premierelor, fiindcă e și prima piesă originală scrisă vreodată în limba română. La reprezentație asistă domnitorul Mihail Sturdza și toată lumea

bună a Iașului. Piesa ridiculizează un obicei răspândit pe atunci în elita țării și care, spune patriotul Alecsandri, „putea provoca rezultate dezastruoase”: „proasta afectare de a disprețui tot ceea ce era național – limbă, obiceiuri, plăceri și chiar Moldova însăși!”, după cum îi povestește mai târziu, într-o scrisoare, prietenului său, istoricul francez Abdolonyme Honoré Ubicini. Succesul e fulminant, dar greu de suportat pentru tânărul autor, care cade la pat pentru o săptămână, „bolnav de emoție”. Tatăl său, vornicul Alecsandri, este din cale-afară de bucuros și de mândru de talentul și succesul fiului: „cea mai scumpă recompensă mă aștepta acasă, și am aflat-o în îmbrățișările tatălui meu. Plângea îmbrățișându-mă”. Patriotismul nu-l împiedică însă, mai târziu, pe Alecsandri să critice excesul și folosirea abuzivă a adjectivului „român”. Ba, poate chiar din patriotism amendează el exagerările. Iată ce scrie în 1869 în *Dicționar grotesc*:

„Statul român
Monitorul român
Strada română
Teatrul român
Ateneul român
Academia română
Camera română
Senatul român
Otelul român

Cafeneaua română
Ziarul Românul
Passagiul român
Croitor român
Crâșmar român
Cașcaval român
Domnii Romanescu
Domnii Romanovici
Domnii Romanoff
Domnii Romanemberg
Domnii Romanopulos

etc. etc., tot român. Toți români și încă și în veci români! În prezența acestui nume de român, care a ajuns a fi o mască pusă și pe instituții, și pe dughene etc., cu o profusie ridiculă, fiecare este în drept a se întreba dacă nu cumva românii se tem să nu fie confundați cu chinezii în țara lor? În niciun oraș din Franca nu se găsește o stradă cu numele Rue française. În niciun oraș din Germania nu există o stradă cu numele de Deutsche Straße. În București, în schimb, este Strada Română. Comic, comic și grotesc”.

După *Iorgu de la Sadagura*, scrie *Iașii în carnaval sau Un complot în vis*, care se joacă de asemenea cu mare succes. Piese sale critică moravurile vremii, prejudecățile, fac haz de superficialitate, de prețiozitate și vor sta la baza dramaturgiei moderne. Așa cum, în poezie, Eminescu n-ar fi fost posibil fără înaintașul său

Alecsandri, nici în dramaturgie, Caragiale n-ar fi fost posibil fără același Alecsandri. Tot în perioada în care scrie cu curaj primele piese în limba română și pune astfel bazele dramaturgiei autohone, într-o vreme când „Nimeni nu se apucase de teatru pentru motivul că limba noastră nu era formată”, mai face un lucru important și demn de admirația contemporanilor și a urmașilor: călătorește prin sate și culege folclor. E un moment esențial pentru poezia lui și pentru poezia pe care o vor scrie urmașii lui literari. În scrisoarea către Ubicini povestește: „am colindat munții și câmpiile, amestecându-mă cu țăranii prin bălciuri, intrând curajos cu ei în cârciumi, asistând la hore în sate, cățărându-mă pe vârfulurile munților pentru a găsi pe păstorii barzi, parcurgând ruinele Cetății Neamțului, vizitând mănăstirile, ascultând peste tot povestirea basmelor populare, a legendelor fantastice... și stenografiind la repezeală tot ce-mi ajungea la ureche”. Ni-l putem imagina pe tânărul de 21 de ani, cu ochii lui mari și curioși, ascultând povestași țărani, naratori geniali, spunând istorii nemaiauzite, cu Babe Cloanțe, cu Feți Frumoși, cu zmei și fete de împărat, cântăreți de doine, într-o limbă română pe care o va scoate la lumină în primele sale poezii, inspirate din aceste istorii. Mai târziu va publica versurile populare culese în volumul *Balade (Cântice bătrânești) adunate și îndreptate de V. Alecsandri*.

Suntem la începuturile limbii române literare. Alecsandri este unul dintre creatorii săi. Ba chiar, cum spune Ioana Pârvulescu, „se confundă cu literatura secolului 19 românesc”. „A sosi pe lume într-o țară liberă și civilizată este o mare favoare a soartei; a găsi în acea țară o limbă cultă și avută pentru a-și exprima ideile și sâmtșirile este un avantaj imens...”, nota el cu melancolie. Și pentru a face și din limba română o limbă cultă și avută, are de înfruntat pe de-o parte limba veche, greoaie, plină de cuvinte din turcă și greacă, impuse de stăpânire, limba documentelor oficiale și a vechii boierimi, dar și, pe de altă parte, prețiozitățile și pedanteriile ridicole ale latiniștilor care, conduși de cele mai bune intenții în încercarea lor de a demonstra caracterul latin al limbii noastre, ajung la caraghioslăcuri și exagerări pe care Alecsandri nu ezită să le pună la punct cu spiritul său critic neobosit și cu limba sa ascuțită. Iată un alt exemplu din *Dicționar grotesc*: „Beleța. Frumuseța pedantescă! Închipuiască-și fiecare efectul ce ar produce asupra unei dame delicate o strofă ca aceasta:

Ah, doamnă, ești belă ca roza ce crește
Și fruntea-ți divină treptat se belește!
Ah! lasă-mă a-ți spune cât sum fericit,
Văzând dulcea-ți față c-astfel s-a belit!

Iată una din cele mai bele flori din estetica

SCRIITORI DE POVESTE

---

pedanților. Tot acestora suntem datori cu belele-arte și cu foile beletristice. Sărmană limbă, în ce belele ai căzut cu Trisotinii carii te belesc astfel!”

Să ne mai uităm o dată la portretul din care, alături de vornicul Alecsandri, îmbrăcat după moda orientală, și de Iancu, fratele mai mic, în uniformă ofițer, ne privește cu ochii lui mari și melancolici de sub sprâncenele îmbinate tânărul Vasile Alecsandri. Portretul este datat 1845. Este perioada în care începe povestea mării lui iubiri

pentru Elena Negri, Ninița, pe numele de alint, care-i va muri în brațe doi ani mai târziu și căreia îi va dedica ciclul *Lăcrimioare*.

Fragment din Adela Greceanu,
Povestea lui Vasile Alecsandri,
Editura Muzeelor Literare, Iași, 2018.

Muzeul „Vasile Alecsandri” Mircești (jud. Iași)

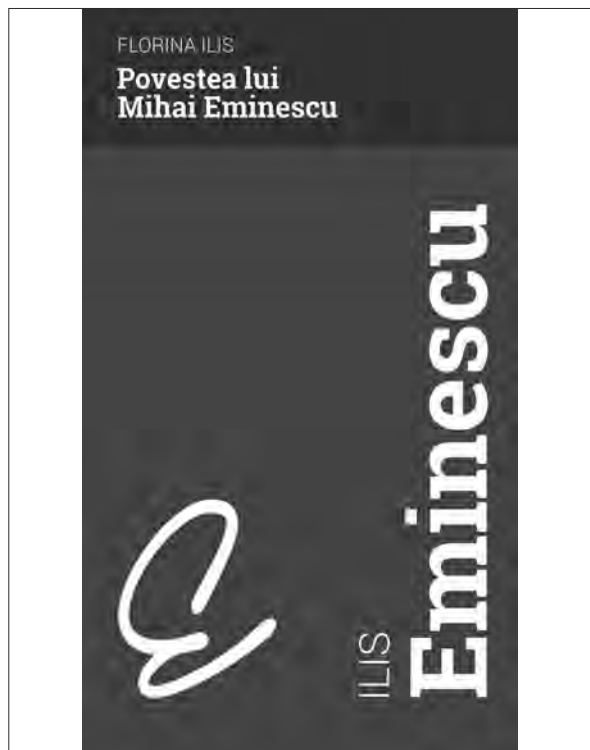

Florina ILIS

Povestea lui Mihai Eminescu

(fragment)

Visuri sunt visuri, lumea e lume!, șoptește Eminescu în timp ce se plimbă prin curtea stabilimentului din strada Plantelor. Apoi, precipitat, scoate din buzunarul paltonului ponosit un caiet în care își ține toate poeziile. Urmărește banca pe care obișnuia să se așeze. În acea clipă, ședeau pe ea trei pacienți. La mijloc, nevasta unui primar din Moldova. Din comuna Laza. Cândva, demult,

a trecut pe acolo în calitate de revizor școlar. Dăduse școlii calificativul *foarte bun*. A dormit acasă la primar. Își amintește că în geamuri se găseau niște perdele foarte frumoase. Cu ce rimează perdele? Drăguțe, călduțe, cuțe, uțe, uți, limbuți... E nevasta primarului! E aproape sigur! Dar ce caută aici?! Nevastă rimează cu nefastă, adastă, castă, coastă, țeastă... Nu se știe de ce a fugit de-acasă și s-a făcut dansatoare la București. Lângă dansatoare, la o distanță respectuoasă, stă un student. Se uită fix la femeie, dar ea nu-l bagă în seamă. De cealaltă parte a femeii e epistatul de moșie. Am fost bogat!, spunea epistatul. Foarte bogat!

Și eu sunt bogat!, se apropie Eminescu de bancă. Știu 64 de limbi, intervine el. Eu sunt lumea cu miriade stele și cu miriade flori și-mi pare că-mi plec albastrele mele mări și înstelatele mele ceruri, munții mei cei negri și văile mele cele verzi... Văzându-l că se apropie, cei trei pacienți se ridică imediat și se îndepărtează. Studentul o urmează pe femeie asemeni unui câine amărât ținându-se de stăpân. Iar epistatul vociferând și gesticulând. Eminescu, satisfăcut, se așază pe bancă. E singur. În sfârșit, singur. Des-

chide caietul. E un caiet gros de două degete, cam de 25 cm lungime, legat în marochin și prevăzut cu închizători de metal. Cheița o ține în buzunarul paltonului. E un miracol că încă n-o pierduse, atât de mică se prezenta în palma lui mare. Îl răsfoiește. Între filele nescrise, complet goale, poetul presărase, din loc în loc, frunze. Marea majoritate erau late, cu nervuri vizibile, ce păreau caligrafiate de o mână iscusită. Nu se știe de unde ar fi putut să-și procure, pe timp de iarnă, frunzele. Cel mai probabil, când a fost internat, în februarie, avea caietul deja *împodobit* cu ele. Trebuie să-mi țin bine socotelile! Sunt foarte bogat! Eu știu 64 de limbi! Eu sunt lumea cu miriade stele și cu miriade flori și-mi pare că-mi plec albastrele mele mări și înstelatele mele ceruri, munții mei cei negri și văile mele cele verzi...

De Veronica ce mai știi?, întrebă brusc, adresându-se unei năluci închegate din mintea sa pe bancă, lângă el. I-am scris poezia *De ce nu-mi vii* pe când eram la Mânăstirea Neamțului și n-a venit. Capul unui copil de cinci sau șase ani se ivește din spatele unui arbore din vecinătatea băncii unde șade poetul. Ascultă curios. E băiatul unui servitor al stabilimentului. Obișnuiește să se joace prin curte. Despre domnul care stă acum pe bancă, tatăl lui îi spusese că a fost poet. Ce e aia poet?, întrebă copilul. Un om mare!, îi răspunsese tatăl, care abia dacă știa să scrie și să citească. Că era poet o aflase de la servitoarea pavilionului de femei. Și că era om mare o dedusese el însuși observându-i pe cei ce se interesau

de amărâțul poet.

I-am scris o scrisoare de la Botoșani rugându-o să vină, vorbea singur bolnavul, adresându-se numai el știa cui. Și a venit. Veronica m-a adus la București, dar nu mai vine pe la mine... Nu vrea să mă vadă *așa*. Demult a fost altfel... Visuri sunt visuri... Lumea e lume..., șoptește el. *Donec Eris Felix*. Apoi, se ridică brusc, lăsând caietul cu frunze pe bancă. Merge greu, șchiopătând. Ca un bătrân. Băiatul se repede și ia caietul. Îl vâra sub cămașă. Visuri sunt visuri..., repetă copilul.

În această admirabilă și romantică seară de iarnă, Eminescu o conduce acasă pe doamna Veronica Micle. Nu e târziu, dar afară e deja întuneric. E o seară frumoasă, cu lună, fără pic de vânt. Un ger aspru pare să fi încremenit totul ca într-un vechi și neasemuit tablou. Cuprins de extaz, Eminescu îi vorbește doamnei Micle despre poema *Strigoii*. Pășesc de parcă ar pluti unul lângă celălalt. Nu se ating, dar e atâta vrajă între ei, încât impulsurile sexuale, sublimite în societate, transpar imperceptibil în gesturi și mișcări de o senzualitate tulburătoare și electrizantă. Poetul gesticulează și vorbește neîntrerupt. Dacă s-ar opri din vorbit n-ar mai fi stăpân pe sine. Ea, Tolla, cum îi spunea poetul în intimitatea gândurilor sale, îl ascultă sorbindu-i cu neașă cuvintele eminesciene.

Arald e tânărul crai al avarilor, explică Eminescu cu voce armonioasă, dar puternică. Îi ies aburi din gură când vorbește. Își conduce poporul prin stepele Asiei, trecând prin foc și sabie

ținuturile întâlnite în cale. Poetul, cu un pas înaintea doamnei Micle, se mișcă gesticulând larg de parcă ar avea în mâini săbii cu care crestează bărbătește aerul, făcându-și drum drept prin stepă sau zăpadă. Cucerind totul în cale, Arald ajunge la Nistru și, apoi, la gurile Dunării. Dar, aici, la gurile Dunării... Poetul se oprește cu doi pași înaintea doamnei Micle și, făcând să scârțâie zăpada sub picioare, se întoarce șovăitor de parcă s-ar mișca pe gheața subțire a Dunării. Oprindu-se cu armatele sale la gurile Dunării, reia poetul, Arald se înfățișează înaintea crăieșei Maria, stăpâna locului, ca să-i ceară supunere. Văzându-o pe crăiasă, războinicul este cuprins de vrajă și, într-o clipă, o fulgerătoare dragoste îi cucerește și îi înmoaie inima dură și neînfricăată. Vor trăi împreună o iubire măreață și cumplită. Ea îl iubește?, întrebă timidă Veronica. Oh, da!, izbucnește poetul cu patimă. Îl vizitează în fiecare noapte. Eminescu, privind spre doamna Micle, începe să recite: *De-atunci, fecioară blondă ca spicul cel de grâu,/ Veneai la mine noaptea ca nimeni să te vadă/ Și-nlănțuindu-mi gâtul cu brațe de zăpadă...* Gândul poetului e la blonda muză. Blonda muză, Veronica, se închipui o fecioară castă și pură. Își dorea să fie acea fecioară imaginată în versurile eminesciene. Îl ascultă vrăjită și înaintea încet spre poet. Din cauza frigului, obrații îi luaseră foc, fiind cuprinși de fierbințeală. O sete nepotolită îi ardea buzele. Se priviră în ochi pentru o fracțiune de secundă, apoi, dezmeticindu-se, mai făcură câțiva pași. Atunci Veronica,

alunecând cu botinuțele înalte pe zăpada înghețată, se dezechilibra, dând să cadă. Ahhhh! Căută speriată brațul poetului. El reuși s-o prindă, susținând-o. Râseră amândoi ca doi școlari neastâmpărați. Se desprinseră sfioși unul de altul. Mai departe?, întrebă ea veselă, privindu-l în ochi cu o nouă și intensă strălucire. Ce? Poemul lui Arald, domnule Eminescu, *Strigoii*. Poemul nu era gata, dar Eminescu știa că numai povestindu-i despre proiectele sale putea întârzia graba femeii de a ajunge acasă. Mai departe?, repetă el în gând. Și?, îl zori ea, dornică să afle continuarea înainte ca plimbarea lor să se sfârșească. Cu fiecare pas cu care se apropiau de casa rectorului Ștefan Micle, soțul Veronicăi, deznădejdea lui Eminescu creștea. Ce să facă? Concepe noi imagini și versuri. Maria, fecioara cu părul blond ca un spic de grâu, reia el avântat, moare. Ah!, moare?!, șoptește Veronica. Așa se termină?, întrebă ea emoționată. Poetul e în încurcătură. Dacă se termină așa de repede vor grăbi inevitabil pasul. Nu înțelegea nici el de ce spusese că Maria moare. Nu se gândise la asta. Moartea eroinei însemna sfârșitul poemului și al plimbării (?), iar poetul nu dorea asta. Nu! Nu! Îi veni o nouă idee. Nu! Nicidecum. *Arald pe un cal negru zbură. În juru-i fug ca visuri – prin nouri joacă lună* – Arald cuprins de dor pornește în căutarea preotului Zamolxe, zeul păgân, cel care prin vrăji și magie ar putea s-o readucă la viață pe Maria. Prin vrăji și magie?!, se miră Veronica. Da, doamnă Micle! Arald nu era creștin, era un războinic barbar, de aceea el mai

credea în puterea vechilor vrăji și mituri. Iată-l pe Arald pornind să-l caute pe Zamolxe. *Atuncea dinaintea lui Arald zidul piere: / El vede toată firea amestecat'afară – / Ninsoare, fulger, gheață, vânt arzător de vară – / Departe vede – orașul pe sub un arc de pară...* Ca acum, șoptește Veronica. Ninsoare, gheață, vânt arzător de vară. Își strânse scurteica în jurul taliei. Apoi? Și?!, făcu ea curioasă. Zamolxe, îmbătrânit și uitat de oameni, fiindcă noua religie, creștinismul, îl alungase cât mai departe din lume, acceptă să îndeplinească rugămintea lui Arald, astfel că, prin vrajă, supune legile firii și o recheamă pe Maria din lumea morților.

Ea reappare. *O dulce întrupare de-omăt. Pe pieptu-i salbă/ De pietre scumpe... părul i-ajunge la călcâie,/ Ochii căzuți în capu-i și buze viorie;/ Cu mâinile-i de ceară ea tâmpla și-o mângâie/ Dar fața ei frumoasă ca varul este albă.* Ah!, murmură cu inima tremurând de-o spaimă inefabilă Veronica. Îi era puțin frică de acea imagine creată de poet: o ființă întoarsă dintre cei morți?! O stăfie vie!? Poate că cei doi îndrăgostiți, regăsindu-se, vor trăi fericiți până la adânci-bătrâneți, nu?, domnule Eminescu? De ce n-ar trăi fericiți până la adânci-bătrâneți? Dragostea e o poveste, nu?! Nu știu, răspunde poetul. Dragostea e dragoste! Și? Mai departe?

Într-o dureroasă și lucidă fracțiune de secundă, poetul realizează cât de aproape ajunseseră de casa rectorului. Cine știe când o va revedea. Ea urma să plece la Văratec pentru câteva zile. În

minte își făurise un plan pentru seara aceea: s-o strângă în brațe și s-o sărute. O strategie: când își vor lua rămas bun lângă poartă, oprindu-se unul în fața celuilalt. Mai departe?, întreabă curioasă Veronica. Vrea să știe ce se întâmplă cu Maria cea întoarsă din lumea morților prin puterea dragostei nepieritoare a lui Arald. Poemul încă nu e gata, recunoaște Eminescu. Mai am de lucru, la formă, la fond. Glasul îi sună stins, moale. Neștiind ce să mai spună, tace. O vreme cei doi pășesc fără să-și spună niciun cuvânt. Veronica se gândește la Maria, la acea *făptură de omăt cu ochii căzuți în cap și buze vineții*. Eminescu se gândește la plan, apreciind din privire cei câțiva pași care-i despart de casa femeii. Cum înaintează încet, unul lângă celălalt, liniștea înghețată și aspră a nopții îi absoarbe cu totul, făcându-i să se simtă asemeni celor din urmă locuitori ai unei lumi nepământene, lipsite de dureri. Ca un ecou vag, zăpada subțire, scârțâind sub încălțările lor, întrerupe în ritmul lent al pașilor tăcerea adormită a nopții, apoi, departe, la câteva străzi distanță, zgomotele abia auzite ale unei vehicol întârziat, o sanie trasă de cai, răzbat o vreme, îndepărtat, până la ei. La ce mai lucrezi?, îl chestionează dulce Veronica ca să pună capăt tăcerii dintre ei. Poetului nu-i place să vorbească despre poeziile aflate în lucru, dar, având în vedere planul său de a o săruta, ar face orice ca să-i fie pe plac și să n-o supere. Își amintește de poezia *Dorința. Vino-n codru la izvorul...* și bucuros de a mai fi găsit un pretext oarecare ca s-o rețină, poetul începu să-i descrie cu amănun-

SCRIITORI DE POVESTE

ține un loc de vis pe care-l avea în minte: codru, izvor, prund și, desigur, teii înfloriți – unde un poet îndrăgostit avea să-și ducă iubita. Ei îi place mai mult *Dorința* decât *Strigoii* și, acceptând jocul poetului, plin de ambiguități lirice, îl întreabă cum arată acea imaginară (?) iubită. Poetul nu-i spune cum arată iubita, în schimb își dă în vileag în mod poetic și limpede întreg planul: *Să-ți desprind din creștet vâlul, Să-l ridic de pe obraz*. Ah!, exclamă ea, aranjându-și capișonul

sub un felinar din stradă, abia aprins de lampă-giu. *Vei da gurei mele pradă/ Ale tale buze dulci,/ Capul tău cel blond și tânăr/ Pe-a mea inim-ai să culci.*

Fragment din Florina Ilis,
Povestea lui Mihai Eminescu,
Editura Muzeelor Literare, Iași, 2018.

Muzeul „Mihai Eminescu” Iași

Bogdan RĂILEANU

Povestea lui Costache Negruzzi

(fragment)

Martie 1840 – apogeul literar

Trăsura se împotmolise pe drumul plin de no-roaie. La fel și gândurile lui. Scoase capul pe geamul trăsurii și privi. Calul se oprise în fața unei bălți mari. Nu voia să meargă mai departe. Poate îi era frică, se gândi. Birjarul lovi de câteva ori spina animalului. Aburi groși ieșeau din el. Mirosul înțepător al calului veni peste el. Umezeala transforma mirosurile, le amplifică. Birjarul era un bărbat scund și îndesat, fără dinți în gură. Coborî înjurând de mama focului în rusește. Pentru o secundă avu senzația că îl știe de undeva, că mai auzise vocea asta sau accentul, dar trecu cu vederea.

Se uită la drumul pe care îl mai avea de străbătut până la casa unde avea întâlnirea cu Kogălniceanu. Părea o ruină peste care se revărsase un râu de nămol. Gropi lucioase de catran se căscau în fața calului. Unele erau pline cu o apă mîloasă. Așa arată probabil iadul într-o zi ploioasă, își spuse. Se gândi la Maria, ce bine că nu trebuie să nască în sezonul ploios. Își dădu jos pălăria de pe cap și întrebă birjarul:

– Ce facem? Nu mergem mai departe?

– Asta să-mi spuneți domnia voastră, spuse birjarul cu un puternic accent rusesc rânjind spre Costache Negruzzi care fusese numit de puțină vreme președintele Eforiei¹ Iașului.

Iarăși i se păru că îl știe pe birjar de undeva, dar unde l-ar fi putut întâlni, își spuse. Gura aia fără dinți nu ar fi trecut neobservată. El, care era

un fin observator al fizionomiei, un arheolog al trăsăturilor fizice care aduceau la iveală trăsături de caracter, nu ar fi putut uita o gură care îi zâmbește ruinată în așa hal de trecerea timpului.

Făcu doi pași în lateral încercând să evite noroiul, dar nu era chip. Pe marginea drumului trecea o precupeață cocoșată care trăgea după ea un cărucior în care avea un porc viu. Femeia se opri în dreptul trăsării și își ridică fesul gros de pe frunte ca să vadă mai bine. Poalele fustei atârnavă în noroiul rece. Părea că fusta venea din adâncurile drumului mlăștinos, se trăgeau de acolo. Femeia se uită la Costache o vreme. Costache se uită la ceas. Întârzia. Calul respira greu. Aburul din el ieșea în fâșii groase. Femeia râse scurt și răgușit ca o vrăjitoare. Costache o privi o secundă. Nici ea nu avea prea mulți dinți în gură. Porcul guiță o dată scurt și se zbatu în cărucior ca și când ar fi fost un pește uriaș prins într-un cârlig.

– Ni, boală, se auzi vocea pițigăiată a femeii care începu să tușească urât și porni mai departe prin noroi, plescăind.

Birjarul își trase muci și scuipă gros în nămolul de la picioarele calului, apoi împinse cu o mână calul ca și când ar fi vrut să îl trezească din somn. Îi spuse ceva la ureche tot în rusește și calul căzu în genunchi. Picioarele din spate îi tremurau. Se opinti de două-trei ori și căzu de tot în noroi. Trăsura se înclină într-o parte sub greutatea calului prăvălit. Costache se feri și scăpă pălăria în noroi. Birjarul lovi animalul căzut de

câteva ori, dar fără rezultat. Calul clipi repede, ridică capul o dată și se uită în spate cu gâtul lung lucind de noroi. Căzu în baltă. Botul stătea pe jumătate scufundat în apa măloasă. Costache se scărpină la ceafă încurcat.

– O murit, boierule, spuse birjarul. De ieri dădea semne că nu-i merge bine.

– Păi și de ce nu l-ai îngrijit? spuse Costache.

– Era tânăr, boierule, spuse birjarul.

– Asta nu-i a bună, spuse Costache îngrijorat. Trebuie să plec de-ndată.

Își făcu avânt printre băltoace și ajunse cu greu la casa unde îl aștepta Kogălniceanu. Sună la ușă și se uită la pantofii săi murdari de noroi. Pălăria era și ea plină de moloz și mirosea a baltă. Intră zgribulit și ceru o pereche de șosete și papuci. În salon așteptau mai mulți cetățeni.

Cum îl văzu, Kogălniceanu îl luă în brațe ca pe un vechi amic.

– Iată-l pe marele nostru autor, spuse Kogălniceanu, să-ți torn un cognac că te văd înfrigurat, dragul meu. Nici nu știi ce ecouri bune are nuvela dumitale.

– Mă bucur, îngăimă Costache.

– Dar ce ai venit așa târziu? Probleme la Eforie?

– S-ar putea zice și așa având în vedere starea drumurilor din Iași, spuse Costache.

– Ei, lasă că nici Roma nu a fost construită într-o zi, spuse Kogălniceanu.

– Domnule Negruzzi, felicitări pentru nuvela

apărută în „Dacia Literară”, spuse un tânăr blond cu o redingotă de catifea foarte elegantă.

Se ciocniră pahare. Atmosfera se încălzi. Negruzzi uită curând de botul calului mort care zăcea în balta din mijlocul drumului. Spre seară discuțiile se aprinseră în jurul ideilor unioniste. Mulți se arătau revoluționari și foarte dornici să pornească cât mai repede procesul de întregire a neamului.

Costache sta și asculta, din când în când schimba câte o vorbă cu cineva. La un moment dat, un tânăr cu mustăcioara răsucită se apropie de Costache și începu să îl descoase în legătură cu nuvela *Alexandru Lăpușeanul* care tocmai apăruse în „Dacia Literară”.

– Ați avut coșmaruri în timpul în care ați scris nuvela? întrebă tânărul.

– Nu, de ce? Scrisul este o plăcere de obicei.

– Mi-au povestit câțiva prieteni că li s-a părut plină de grozăvenii, mormane de capete tăiate, trădări, spuse tânărul, așa întunecat vedeți istoria?

– Domnia ta ai citit nuvela? spuse Costache.

– Nu, recunosc că n-am citit, dar sunt foarte dornic și chiar asta voi face mâine, spuse.

– Atunci să vorbim mâine, spuse Costache.

Tânărul își înghiți vorbele și bătu darabana pe tabachera sa de aur pentru câteva momente, apoi reveni către Negruzzi.

– Sunt unii adversari ai domniei voastre care vă acuză că sunteți destul de... cam...

– Destul de cum? i-o tăie Costache. Plin de grozăvenii și capete tăiate? Sau poate sunt acela care muntenizează graiul moldovenesc? Acela care spune *a* în loc de *au* și *e* în loc de *îi*. Știu ce spun adversarii, îi tot aud, ei îmi dau coșmaruri, spuse Costache.

– Și astea, dar mai ales că nu suferiți politica în literatură, că nu vă manifestați spiritul revoluționar și că sunteți lipsit de acțiune în problemele nației, spuse tânărul.

– Dragul meu, am auzit multe vorbindu-se despre mine, încât uneori am început să le cred și eu, dar vreau să îți spun că în privința literaturii politica poate fi fatală. Literatura se împuținează în fața conflictului politic, în fața cenzurii și a stăpânirii. Rolul educativ al scrierilor noastre se va pierde dacă și noi ne pierdem în conflicte.

Audiența spori în jurul celor doi și așteptau o nouă intervenție a tânărului cu mustăcioara răsucită. Costache își scoase un papuc din picior și observă că șoseta pe care o primise era găurită. Băgă piciorul la loc în papuc și își luă postura demnă a autorității pe care o reprezenta. Nu era prima oară când auzea critici, nu era prima oară când era răsplătit cu acuze.

– Iertați-mă, dar e vorba aici de acest domn S. care semnează contra mea diferite opinii prin foile care apar la Iași? spuse Costache.

– Nu pot și nu voiesc să intru în detalii, spuse tânărul, iertare dacă v-am supărat cu ceva, cred

că în această seară avem alte lucruri de sărbătorit, mai importante. „Dacia Literară” mi se pare că servește binelui acestei națiuni, scrierile și traducurile domniei voastre asemenea.

– Bine că nu sărbătorim calul mort în drum de mai devreme, spuse Costache ca pentru sine.

– Ce spui, Costache, acolo? spuse Kogălniceanu.

– Venind spre dumneata, dragul meu prieten, birja în care eram s-a oprit în mijlocul drumului. Calul nu a mai vrut să meargă. Mai mult de atât, a și căzut lat. Birjarul spune că a murit acolo în baltă, spuse Costache.

– Bizar, mon cher, spuse Kogălniceanu.

– Da, pare că „Dacia Literară” a cerut deja un sacrificiu, spuse Costache zâmbind, să sperăm că o să fie ultimul.

– Eu am auzit pe cineva spunând despre dumneata, boier Costache, că nici nu ai vârs-ta pe care spui că o ai, se auzi o voce pițigăiată cu un ușor accent franțuzesc de undeva din spatele lui Costache. Că ești de fapt mult mai bătrân. Că nu e chiar de colea să faci traduceri la treisprezece ani, nu?

Costache se întoarse și dădu cu ochii peste un domn scund, bine îmbrăcat, cu un monoclu de aur deasupra nasului și o aluniță mare pe obraz care părea să supureze. Avea ceva feminin fizionomia aceluia domn, îi aducea aminte de ceva, de o mătușă din Basarabia.

– Mereu am părut mai bătrân, dar chiar poate sunt mai bătrân decât spun, poate că știu de fapt

mai mult decât alții, spuse Costache. Și domnul Kogălniceanu aici de față mie îmi pare mai bătrân și cu siguranță știe mai multe lucruri decât mine. Îl admir pentru cercetările sale, pentru ambițiile sale și pentru cunoștințele pe care le arată, de pildă, față de robii noștri țigani. Cine știe ce jidov rătăcitor o fi domnia sa de fapt. Câți ani ai, domnia ta?

– Am doar douăzeci și trei de ani, dar mă simt de secole, spuse râzând Kogălniceanu.

– Douăzeci și trei și deja ai publicat această revistă literară? spuse Costache pe un ton pițigăiat. Eu la 23 de ani, abia mă încumetam să traduc dintr-un Hugo.

Atmosfera se destinse din nou. Paharele se ciocniră iar.

– Dar câți ani ai acum? întrebă domnul cu monoclu de aur.

– La ora asta, spuse Costache uitându-se la ceasul său de buzunar, mă simt mult mai bătrân decât aș vrea. În realitate am doar 32 de ani și cred că trebuie să pornesc spre casă. Mă așteaptă soția, o fi îngrijorată și în plus am un drum greu de mers în acești papuci de casă.

O slujnică apărură lângă Costache și îi șopti ceva la ureche.

– Ha, asta-i bună! sări Costache bucuros.

– Ce-i așa de bine, dragă Costache? spuse Kogălniceanu.

– Calul pe care-l credeam mort când am sosit la dumneata se pare că e viu și mă așteaptă în fața

SCRIITORI DE POVESTE

---

casei să mă ducă acasă, spuse Costache. Birjarul a făcut o minune.

Își luară la revedere, se îmbrățișară și se felicitară. Costache intră în pantofii săi reci și murdari și ieși afară. În întuneric, trăsura aștepta tăcută. Birjarul își mângâia calul pe grumaz și părea să vorbească cu animalul în rusește.

Câteva luni mai târziu revista pe care o sărbătoriseră se închise pradă cenzurii pe care și Costache, și alți scriitori o simțeau în jur.

Maria născu în vară un băiețel sănătos și aduse multă bucurie în casa proaspetei familii Negruzzi. Afacerile lui Costache păreau să meargă foarte bine și între timp preluă și conducerea teatrului din Iași pe care îl considera deose-

bit de important pentru educație și cultură. În paralel cu toate aceste lucruri a continuat să scrie despre lucruri care îl preocupau.

Fragment din Bogdan Răileanu,
Povestea lui Costache Negruzzi,
Editura Muzeelor Literare, Iași, 2018.

---

¹ Primar.

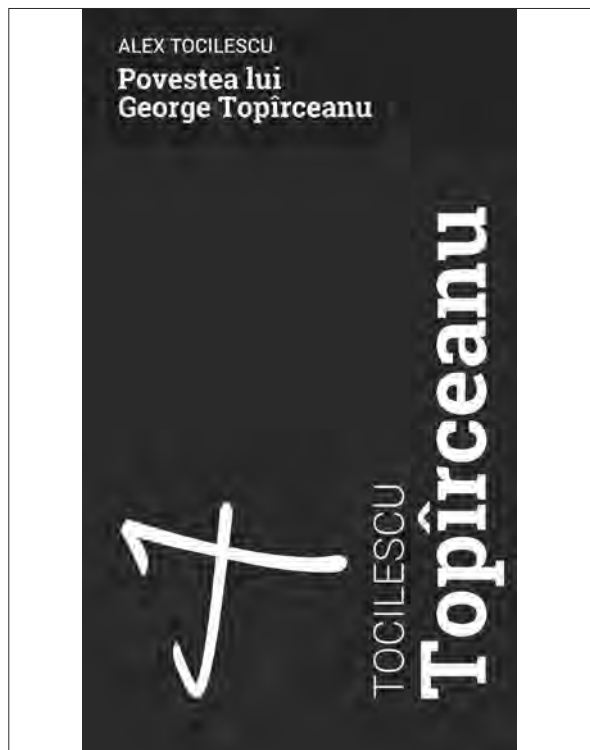
Muzeul „Constantin Negruzzi”, Hermeziu-Trifești (jud. Iași)

Alex TOCILESCU

Povestea lui George Topîrceanu

(fragment)

Capitolul V

În care sunt descrise câteva instantanee care nu au fost făcute niciodată și în care apare tânărul Topîrceanu

N-o fi azi ușor să ai un trai decent dacă ești sărac, dar acum un secol parcă era chiar și mai

nasol. Prin urmare, Topîrceanu pricepu încă de la o vârstă destul de fragedă că trebuie să dea din coate în toate direcțiile ca să iasă la liman. Pentru că mijloacele lui financiare nu erau suficiente, există puține fotografii ale sale din acea perioadă – așadar se impune în cele ce urmează descrierea unei serii de poze pe care din păcate nu le-a făcut nimeni și care îl înfățișează pe tânărul Topîrceanu în diferite ipostaze.

Mai întâi îl vedem în primăvara anului 1905. Îmbrăcat într-o uniformă de elev de liceu nu din cale afară de îngrijită, ține în mâini numărul revistei „Dumineca” în paginile căreia se găsește prima sa poezie publicată. Are un aer mândru-jenat; mândru pentru că își citește acolo semnătura, G. Top., și pentru că a luat o sumă (e drept, derizorie) pentru strădania literară, jenat pentru că nu e prea convins că e o poezie bună. Pe de altă parte, un debut e un debut, bun sau prost, așa că citim în privirea poetului și o brumă de dârzenie, de nădejde, de speranță. Poate că data viitoare o să ia ceva mai mulți bani, să aibă și el de-o bragă la șosea.

A doua poză ni-l arată pe Topîrceanu un an

mai târziu, în redacția publicației „Revista Noastră”. Are părul ceva mai lung, poartă un costum elegant (deși ieftin), pe buzele sale se lățește un zâmbet șăgalnic. Nu pentru că ar fi în continuare vreo șmecherie să publice ceva undeva (în anul care a trecut, i-au apărut poezii în mai multe reviste, s-a obișnuit cu asta, întrevede deja o posibilă glorie literară), ci pentru că e înconjurat de vreo cinci dame simpatice, care fac parte din redacția revistei. Unele îl privesc mămos, altele drăgăstos, iar micul Top pare fericit în mijlocul lor. O fi făcută poza la vreo ședință de redacție unde el le-a delectat pe doamne povestind diverse năzbâtii și peripeții? O fi făcută la lansarea vreunui număr al revistei în paginile căruia le regăsim și pe Elena Farago și Elena Văcărescu? Nu știm, nu ne e clar, nu avem de unde afla. Cert e că la acea vreme Topîrceanu își făcea cât mai des drum prin redacție, fie din motive inocente, așa cum pretindea el însuși, fie din motive deloc inocente, dacă e să dăm crezare tachinărilor prietenilor săi.

În a treia imagine, făcută în iunie 1906, după cum a scris cineva cu o caligrafie frumoasă (poate chiar poetul) pe spatele pozei inexistente, îl vedem pe poet cam tristuț. Poate că e tristuț pentru că tocmai a absolvit liceul și urmează restul vieții. Sau poate că e tristuț pentru că e o poză de grup cu toți ceilalți absolvenți, iar el nu e în centru, ci pe rândul de jos, al patrulea de la stânga. Sau poate că e tristuț pentru că e unul dintre cei

mai scunzi băieți din anul lui, și cui îi place să fie scund? Sau poate că e tristuț pentru că are în buzunar fix un leu. În fine, naiba știe de ce e tristuț, dar e clar că e.

Poza a patra e de fapt o copie xerox a fluturașului de salariu primit de Topîrceanu la școala „Calist Arhiereul” în mai 1907. Postul ocupat? Instructor suplinitor la clasa a patra. Ore de muncă? Cinci pe zi, mai puțin luni, joi și vineri, când are doar trei. Salariul? 80 de lei. Dacă alături de xerox am avea și o poză a poetului, probabil că l-am vedea tras la față (de foame) și negru la față (de furie), pentru că din ăia 80 de lei îi mai trimitea și Victoriei câte ceva. Din fericire și din nefericire, școala se încheie pe motiv de pojar, așa că după acest prim salariu nu mai vine și un al doilea, iar Topîrceanu e nevoit să-și caute altceva.

Iată și al cincilea instantaneu; în acesta, făcut în vara lui 1907, Topîrceanu arată mai bine ca niciodată – poate din cauză că uniforma de ofițer pe care o poartă, spălată, călcată, apretată, îi vine perfect. Sau poate din cauza cizmelor cu toc care-l fac să pară mai înalt. Aparent, la școala de ofițeri de rezervă din Cotroceni se mănâncă bine: sub bărbia proaspăt rasă se vede o umbră de gușă. De precizat, însă, că apariția gușii poate avea și alte cauze; într-o scrisoare către fratele său, Topîrceanu îi mulțumește omului pentru bani („cinci lei nu-nseamnă nimic pentru tine, mai ales când ești la țară...”) și se plânge de mănecarea oribilă de la cazarmă. Dar totuși, orice ar

zice poetul, gușa aia din poza care nu există există!

În a șasea poză, Topîrceanu poartă un costum urât, de unde deducem că e funcționar. Chiar asta și e, după cum confirmă documentele vremii: e copist la Casa Bisericii. Suntem în aprilie 1909, începe o primăvară de pomină, Topîrceanu își sparge salariul prin localurile de la Șosea, unde cântă până hăt după miezul nopții cu prietenii (mulți dintre ei niște scriitorăși obscuri). Din poză nu se prea vede, dar Topîrceanu e în acele zile un om de lume, vesel, plin de haz, care le face zilnic să râdă pe domnișoarele bătrâne cu care împarte biroul. Domnii bătrâni cu care împarte biroul apreciază mai puțin latura comică a poetului, însă acestuia nici că-i pasă (vedem și asta din poză; un aer de dandy începe deja să-l înconjoare. Dacă pozele ar conține și miros, am descoperi că poetul era puternic parfumat cu ceva care poate că era precursorul parfumului Paco Rabanne 1 Million).

Poza a șaptea (și antepenultima) e de fapt un colaj în care vedem toate revistele în care publica tânărul Topîrceanu: „România Ilustrată”, „Tribuna”, „Ramuri”, „Neamul Românesc Literar”, „Semănătorul”, „Viața Românească”. Și încă un exemplar din „Viața Românească”. Și încă unul. Și încă unul. Bizar.

Iată-ne ajunși la a opta poză. E mișcată, așa că nu înțelegem mare lucru; Topîrceanu pare să fugă dintr-o cameră ponosită, în timp ce o femeie mai

în vârstă îl privește cu gura căscată. Ce se întâmplă mai exact aflăm însă din mărturia unui porumbel care urmărise scena pe geam:

„Mie-mi era simpatic individul. Locuiam fix sub geamul lui la vremea aia, mă combinasem cu o porumbiță venită taman din Croația, era frumos... În fine, cum ziceam, era un tip de treabă, îmi plăcea să-l aud cântând dimineața prin casă, de unul singur. Uneori mai venea proprietăreasa și-i zicea să se potolească, dar îi făcea mereu un compliment, îi zicea o glumă, femeia începea să râdă și-l lăsa în pace.

În ziua în care a fost făcută poza, omul tocmai se pregătea să se mute. Își aruncase de-a valma tot ce avea într-o valijoară, și deși valijoara era mică, n-o umpluse decât pe trei sferturi: haine, câteva cărți, diverse hârtii, un jder împăiat, un pistol stricat. Stăteam pe pervaz, că ploua infernal, și tocmai mă ciuguleam de o aripă când bate cineva la ușă: era un băiat cu o telegramă. Omul o ia, îi dă băiatului un bănuț și începe să o citească. Citea cu spatele la geam, citesc deci și eu peste umărul lui: „Dragă Top, dă-ne o poezie. *Viața Românească*”.

Citind astea, omul se înfurie: „de unde să vă dau măi nene o poezie?”, zice. „Ce-s eu, mașină de tipărit?”. După care se duce la valiză și începe să cotrobăie prin ea: „Pe asta le-am dat-o, asta a apărut în altă parte, asta-i stupidă, nici nu știu de ce o mai iau cu mine... N-am! Dacă nu-i, nu-i!”. S-a așezat apoi la birou și a început să se gân-

dească. Tot zicea frânturi de versuri, după care dădea amărât din cap. La un moment dat m-a observat și a încercat să facă un vers despre mine: „Mă privești, porumbel, din urgie...”. Dar cred că nu i-a plăcut, pentru că după aia n-a mai zis nimic. Și brusc s-a oprit ploaia, care cred că ținuse de ceva vreme, și omul ăsta, Topîrceanu, văzând așa, a sărit în picioare bucuros, și-a luat valiza și a dat să iasă. În ușă cu cine credeți însă că se întâlnește? Cu proprietăreasa, doamna Schwarz. „Da’ ce, te duci?”, a întrebat ea descumpănită. „Da... rămâi sănătoasă, cucoană, că-mi iau geamantanul și plec!”, a zis Topîrceanu. După care a rămas pentru o secundă ca țintuit pe loc, a exclamat „Asta e!” și a fugit pe lângă femeie pe scări, repetând ca un apucat „Rămâi sănătoasă, cucoană!”. Femeia s-a uitat lung în urma lui și și-a făcut cruce. Eu, curios, mi-am zis că ia să văd unde se duce, că dacă tot îmi era simpatic, îmi puteam face cuib pe undeva prin zonă.

Am zburat după el și-am zburat și-am zburat; omul mergea grăbit, soarele se ivise după ploaie și orașul era atât de frumos, de ziceai că n-avea să mai plouă niciodată. Am străbătut tot felul de străzi și străduțe, până când ne-am oprit în fața unei case de pe Strada Frumoasă. Adică eu m-am oprit, că el a intrat. După ceva vreme, a apărut la mansardă, într-o cameră cam la fel ca cea din care tocmai plecase (probabil că era mai ieftină, că altfel nu-mi explic de ce se mutase). M-am așezat pe pervaz și m-am uitat împrejur; nu era cine știe ce

zonă, nu-mi plăcea din cale afară, chiar n-avea rost să mă mut acolo, mai ales că văzusem și vreo două pisici în curte. ăsta, Topîrceanu, numaidecât s-a așezat la o măsuță cu o coală de hârtie-n față și a început să scrie. Și scria repejor, adică mai repede decât de obicei. Dacă te uitai așa la el, părea absorbit în hârtia aia, de parcă i-ar fi dictat cineva ce să scrie. După aia a terminat și a citit cu voce tare ce scrisese. Era o poezie chiar reușită, nu că m-aș pricepe, cred că-mi mai amintesc și astăzi o bucățică din ea. Parcă era așa:

Mai sus, într-o cameră mică,
Făceau împreună menaj
Un moș, un actor și-o pisică.
Iar dincolo, jos, la etaj,
O damă cu vizite multe
Și-alături de ea un burlac,
Un demon serios de la Culte
Cu cioc și cu ghetete de lac.

Da, cam așa cred că era, mi-o amintesc doar pentru că era vorba de-o pisică, și era așa, o scenă interesantă cu moșul, pisica și actorul care trăiesc împreună. M-am tot întrebat dacă era o situație reală, dacă chiar existau moșul, pisica și actorul. În fine, probabil că pisica mi-a rămas în memorie pentru că porumbița aia din Croația despre care am povestit a sfârșit ucisă de o pisică. Dar în fine, așa e viața, se mai întâmplă și lucruri triste. Pe băiatul ăsta, Topîrceanu, nu l-am mai văzut după

SCRIITORI DE POVESTE

---

aia, dar aş putea să vă povestesc despre George Vraca, dacă vă interesează. Ah, nu vă interesează? Atunci nu vă povestesc”.

Aceasta este ultima poză. În ea îl vedem pe Topîrceanu urcându-se într-un tren. Lângă uşa vagonului este ataşată o tăbliţă pe care scrie „Bucureşti-Iaşi”. Poetul are o mină veselă, încrezătoare (poate pentru că la Iaşi îl aşteaptă postul de secretar de redacţie al „Vieţii Româneşti”). Costumul elegant, croit după ultima modă, precum şi cizmele cu toc, indică o dispoziţie financiară acceptabilă (de fapt, îşi luase hainele dintr-un avans de la revistă şi niscaiva gologani

trimişi de frate-său). În orele care vor urma pozei, trenul va alerga ca vântul şi ca gândul către urbea în care Topîrceanu va urma să-şi facă un nume, un renume şi mulţi prieteni şi admiratori. Iar Topîrceanu însuşi îşi va imagina în aceeaşi zi, privind pe geamul vagonului, cum nişte păsări adunate-ntr-un zăvoi urmăresc speriate goana infernală a trenului, încheindu-şi gândul cu concluzia seacă a unui piţigoi: „Ce să fie? Nu-i nimic. A trecut acceleratul”.

Fragment din Alex Tocilescu,
Povestea lui George Topîrceanu,
Editura Muzeelor Literare, Iaşi, 2018.

Muzeul „G. Topîrceanu” Iaşi

Vasile POGOR

H.T. Buckle. Istoria civilizației în Englitera

E un fapt cunoscut că Istoria civilizației în Englitera a lui Buckle a fost una din cărțile cele mai discutate în ședințele primilor ani ale Junimii. „Cel ce răspândise gustul citirii uvrajelor lui Buckle fu Maiorescu, scrie G. Panu în Amintiri¹. D-sa nu numai că a făcut prelegeri populare pe tema ideilor învățatului englez dar a făcut chiar un curs la Universitate asupra lucrărilor lui Buckle.” Cel dintâi care s-a ocupat însă, în scris, de Buckle a fost devoratorul de cărți nou apărute, Vasile Pogor, într-un articol publicat chiar în primul an al Convorbirilor literare, 15 mai 1867, p. 80.

Despre „prelecțiunea populară” asupra lui Buckle a lui T. Maiorescu avem indicații într-un Rezumat de prelecțiunile populare ale d-lui Maiorescu, cu caracter redacțional, apărut în anul următor, 1868, în Convorbiri literare (p. 47). „Vorbind despre valoarea istorică a factorilor psihologici, afirmă redactorul, d-l Maiorescu a profitat de ocazie pentru a expune teoria civilizației, formulată în timpul din urmă de Buckle, și a demonstrat pentru ce progresul se face numai prin inteligență și nu prin morală.”

Un studiu mult mai vast, cu o latură critică foarte susținută, avea să publice, după un an, A.D.

Xenopol, sub titlul Istoriile civilizațiilor, în Convorbiri literare, an. III, 1869, 121, 145, 164, 203, 217, 235, 251, 281, 293, 309, înglobând în el și pe Guizot, Lecky și Draper. Acest studiu foarte documentat a constituit, probabil, teza de doctorat a lui A.D. Xenopol la Giessen². L-am fi reprodus, dacă el singur n-ar lua proporțiile unei adevărate cărți.

Studiul lui V. Pogor e mai modest; el nu-și propune decât să dea un rezumat al teoriilor lui Buckle, în care junimiștii aveau să-și găsească atâtea puncte de plecare. Căci, de pildă, niște idei ca acestea că măsurile legislative n-au înlăturat nici odată relele sociale ori că legile sunt rezultatul și nu cauza progresului social – au un timbru „junimist”. Același timbru îl au și idei ca: „Tendința legislației moderne este de a aduce toate lucrurile pe calea lor naturală, cale de la care au fost abătute prin ignoranța legislației precedente. Din acestea rezultă că, dacă oamenii politici nu s-ar fi amestecat spre a împiedeca șirul natural al lucrurilor, progresul ar fi urmat o mai mare repeziciune”.

Guvernele, după Buckle, sunt cei mai mari dușmani ai progresului: prin legislațiile lor, ele pun numai piedeci adevăratului progres ieșit din legi naturale, organice... (E. Lovinescu)

*

Un op de o mare însemnătate a mișcat, în timpurile din urmă, lumea științifică; el tinde la nimic mai puțin decât de a strămuta bazele pe care s-a rezemat istoria până acum, și de a o așeza pe baze mai puternice și mai armonice decât cele admise de istoriografia trecuți.

Acest op este intitulat *Istoria civilizației în Anglita* de H. T. Buckle; el merită o serioasă luare aminte chiar din partea celor care nu vor adera în totul la sistemul autorului, și credem profitabil pentru lectorii noștri de a le face o scurtă expunere a principiilor emise de d-l Buckle; principii care sunt de natură a schimba opiniile noastre asupra mersului omenirii și a punctului de vedere al istoriei generale.

Cadrul nostru nu ne permite de a urmări aci înrudirea ideilor d-lui Buckle, cu ideile altor scriitori anteriori, ne vom mărgini dar de a reproduce unele din liniile principale ale acestui mare tablou, care cuprinde evoluțiile omenirii de la timpurile primitive până în zilele noastre.

Mai întâi de toate, d-l Buckle se încearcă a proba că istoria nu este, nici nu poate fi, o serie de fapte ce se produc unele după altele, fără legătură între dânsle.

A aminti acțiunile regilor, a descrie războaiele armate, nu este îndestul spre a scrie istoria unui popor.

Aceste detalii sunt cu atât mai puțin impor-

tante în ochii autorului cu cât el crede că guvernul unei țări nu este chemat niciodată a da celor guvernați o impulsie oareșcare pe calea civilizației, ci stimă, ferice țările acelea unde guvernul cel puțin se abține de a împiedica progresele poporului, progrese care se fac totdeauna afară de inițiativa guvernelor și cele de mai multe ori în contra voinței lor.

D-l Buckle combate de asemenea istoricii acei cari, precum Bossuet, s-au încercat de a supune evenimentele omenirii la planurile misterioase a(le) unei providenți și mai misterioase încă. Câmpul istoric fiind astfel curățit de arbitrariul regilor și de norii providențiali, am putea crede că libertatea și inițiativa individuală or să profite de aceasta spre a se arăta sub adevărata lor lumină și că vor să ocupe tronul pe care au fost așezat-o un timp atât de îndelungat uzurpatorii acum înlăturați. Eroare!

D-l Buckle ne va demonstra că individul este atât de strâns legat cu societatea care-l înconjoară, încât acțiunea lui dispare cu desăvârșire, mai ales în cadrul întins pe care istoricul ni-l dezvoltă când vorbește de vechile civilizații ale Asiei.

Dacă individul depinde imediat de mijlocul în care s-a dezvoltat, societatea întregă nu este mai puțin dependentă de oareșcare legi fizice pe care avem a le studia; iată cum d-l Buckle expune această dependență: Cea dintâi condițiune, pentru dezvoltarea unei societăți civilizate, este sporirea și acumulația avuției. Pe cât timp toți

membrii unei societăți vor fi obligați a munci cu brațele lor, pentru a-și câștiga viața de toate zilele, acea societate va rămâne în barbarie; știința, care constituie adevărata civilizație, nu se poate întemeia decât în societățile acelea care produc mai mult decât consumă; care, prin urmare, au ajuns la acumularea unei avuții destul de însemnate spre a permite unui mic număr de indivizi măcar de a se deda la studiu, adică a lucra nu cu brațele, dar cu spiritul lor.

Acest adevăr odată admis, să vedem la ce lege, sau influență fizică, este supusă creația avuției, care s-au stabilit ca punctul de plecare a oricărei civilizații. Creația avuției depinde de două mari cauze fizice, care sunt climatul și fertilitatea pământului.

Această din urmă influență se explică de la sine, iar influența climatului se explică prin faptul bine probat, că de la climatul unei țări depinde energia și regularitatea lucrului celor ce locuiesc în ea. Afară de aceasta, influența climatului și a fertilității pământului sunt cu atâta mai importante cu cât, precum vom vedea mai departe, de la ele depinde chiar și înmulțirea populației.

Acumularea avuției odată începută, acea avuție se va împărți întâi în două părți (salariu și profit), apoi, într-o stare mai înaintată a societății, în trei părți (salariu, profitul și interesul sau dobânda).

Salariul este partea convenită lucrătorilor, adică acelor cari prin munca lor produc avuția în mod direct. Profitul este partea convenită combi-

natorilor, adică acelor care prin știința și capacitatea lor conduc și economisesc energiile fizice a(le) clasei lucrătoare.

Dobânda în fine este partea rezervată celor care strâng capitalurile și le împrumută celor care combină sau care lucrează.

Precum am zis mai sus, chestiunea dobânzilor nu capătă o mare importanță decât în o stare foarte înaintată a civilizației, de aceea d-l Buckle, spre a studia stabilirea societăților primitive, o lasă la o parte și nu se ocupă decât de salariu și de profit. Iată în ce mod se rezolvă aceste două chestiuni: Cu cât într-o țară lucrătorii se vor afla în număr mai mare, cu atâta salariul va fi mai mic, și profitul mai mare și mai în disproporție cu salariul.

Numărul lucrătorilor depinde de la înmulțirea populației și dacă vom proba că în climatele calde populația crește mai repede decât în climatele reci, atunci va fi evident că în civilizațiile care se produc sub un climat cald vom avea (salariile fiind mici și profiturile enorme) o inegală împărțire a avuției, apoi, consecință fatală, o inegală împărțire a puterii politice și a influenței sociale.

Populația crește mai repede în climatele calde pentru două rezoane:

1. Pentru că lucrătorii din climatele calde au trebuința de mai puține nutrimente decât popoarele de nord.

2. Pentru că chiar alimentele consumate de popoarele de sud sunt cu mult mai ieftine și mai lesne de căpătat decât alimentele necesare locui-

torilor unui climat mai aspru. Fiziologia ne probează că climatele reci cer nutrimente bogate în carbon, precum carnea animalelor, untura de pește etc., etc., pe când un climat cald se mulțumește cu alimentele bogate în oxigen; în alte cuvinte, pe când locuitorul din sud se nutrește mai mult cu vegetale, locuitorii Europei din nord se nutresc cu carne și alte ingrediente animale. De aci, d-l Buckle având în vedere că înmulțirea populației nu are altă margine decât numai neputința de a se nutri, conchide că o țară călduroasă fiind mai populată decât o țară rece va produce totdeauna sărăcia maselor, adică a numărului celui mare a(l) lucrătorilor, și ca consecință a acestei inegale distribuții a avuției, despotismul, adică inegala distribuție a puterii politice și a influenței sociale. Spre a susține teoria mai sus expusă autorul trece în vedere toate civilizațiile care s-au produs în Asia și în Egipt și vechea civilizație din Mexico; și ne probează cum în aceste diferite țări s-a produs mai același șir de împrejurări politice și sociale, provenite toate din aceleași cauze fizice.

Dacă condiția materială a omului este supusă la influențele naturii și stă în strânsă legătură cu calitatea nutrimentului, a climatelor și a pământului, condiția morală a omului, departe de a se bucura de o întinsă libertate, depinde, la rândul său, de aspectele (sau înfățișările) generale ale naturii.

Omul este înzestrat de rațiune și de imaginație; aceste două facultăți, în naturile bine

organizate, se ajută una pe alta și stau într-un echilibru perfect; în cele mai multe cazuri însă, rațiunea este prea slabă spre a pune o stavilă imaginației arzânde, care prin fanteziile sale multiple întunecă și de multe ori înădușă rațiunea noastră. De aci, mai ales în privința popoarelor primitive, un mare pericol se prezintă la formarea societăților.

Toate fenomenele naturale care inspiră sentimente de teroare sau mirare, tot ce ne aruncă în nedumerire sau ne apare ca un ce irezistibil, toate acestea au de efect de a înflăcăra imaginația și de a supune sub al ei imperiu operațiile rațiunii; așadar, în țara care ne prezintă fenomenele cele mai importante, cu cât munții vor înălța o creastă mai măreață neatinsă de piciorul omnesc, cu cât deșertul va întinde mai în apropiere valurile sale de nisip fără de margine, cu cât oceanul va răsturna întreprinderile neputincioase ale unei navigații născânde, cu cât furtunile, vulcanii, cutremurele de pământ, epidemiile cele mari vor răspândi teroarea și nesiguranța, cu atât imaginația poporului care locuiește acea țară va predomina asupra rațiunii sale; omul, convins de neputința sa vis-à-vis de puterile naturii, este cuprins de superstiții, el se închină și adoră puterile pe care nu se simte în stare de a (le) combate și atribuindu-le la influențe supranaturale, nu se încearcă de a mai pătrunde cauzele lor naturale.

Pe cât am putut constata până aci, puterile naturii au produs un rău nemăsurat, căci parte din ele au cauzat o inegală distribuție a avuției, iar

altă parte a cauzat o inegală distribuție a gândirii, concentrând atenția asupra unor subiecte proprii de a înflăcăra imaginația.

Putem adăoga că pentru toate civilizațiile din afară de Europa, obstacolele naturii au fost și au rămas neînvinsse. Iar Europa fiind clădită pe un plan mai restrâns decât celelalte părți ale lumii, situată într-o regiune mai rece, oferind fenomene fizice mai slabe, locuitorii din ea au putut mai cu înlesnire să înlătore superstițiile inspirate de natura imaginației lor, au putut mai cu înlesnire efectua – nu, desigur, o dreaptă împărțire a avuției, dar cel puțin ceva mai apropiat de echilibrul adevărat.

În Europa, tendința a fost de a supune natura omului, afară de Europa, de a supune omul naturii.

Gradul suprem al civilizației este triumful spiritului asupra agenților exteriori; de aci rezultă că legea mentală este mai importantă decât legea fizică; căci pe când natura rămâne tot în aceeași stare, spiritul omenesc face progrese pe toată ziua și înmulțește neîncetat mijloacele sale de a utiliza și a învinge puterile naturii.

Legea mentală este sau intelectuală sau morală. Legea morală este cu mult mai puțin importantă decât legea intelectuală, fiindcă, în morală, progresul se face cu încetul, pe când progresul adevărilor intelectuale se operează cu o surprinzătoare repeziciune. În materie de morală, oamenii de astăzi nu sunt cu mult mai înaintați decât acei din antichitate. Evanghelia nu conține

un singur percept care să nu fi fost cunoscut și formulat de înțelepții timpurilor anterioare.

Afară de aceasta, adevărul moral are un caracter mult mai personal decât adevărul intelectual și, pe când cel dintâi se stinge dimpreună cu persoana care l-a conceput, cel de al doilea, departe de a pieri cu omul care-l descopere (descoperă), trece mai întotdeauna posterității și devine bunul întregii omeniri.

O altă inferioritate a legii morale este aceea că, singură, ea nu este capabilă de a îndeplini scopul său; așa omul cel mai moral, de va fi ignorant, nu poate ajunge decât a face răul; probă întru aceasta avem persecuțiile religioase, care de-a pururi au fost conduse de oamenii cei mai virtuoși și înzestrați de cele mai bune intenții; proba încă războaiele pe care legea morală nu le-a putut stârpi, din contra: ele însă devin astăzi din ce în ce mai rare, numai din cauza progreselor intelectuale; și iată cum: invenția prafului de pușcă, deși este o invenție războinică, a servit însă cu putere interesele păcii în rezultatele sale; apoi legile economiei politice, mai bine studiate și răspândite într-un cerc mai întins, au înăbușit geloziile comerciale care au fost, timp de atâtea secole, sorgintea unor lupte nesfârșite; în fine vaporul, drumurile de fier, apropiind națiunile, le-au învățat a se stima una pe alta și a respecta interesele lor reciproce.

Toate progresele care se fac într-o societate, purcedând de la starea de barbarie și până la civilizația cea mai înaltă, sunt rezultatele

civilizației intelectuale. Legea morală a rămas pretutindeni subordonată legii intelectuale, fiindcă în morală progresul este insensibil sau nul. Între pasiunile ce aducem cu noi la naștere, unele sunt mai puternice în timpul tinereții, altele devin puternice în urmă, însă experiența ne arată că ele, fiind întotdeauna opuse unele cu altele, sunt menținute în echilibru prin puterea propriilor opoziții. Ceea ce este adevăr pentru indivizi este și pentru societăți: acțiunile celor răi nu produc decât un rău trecător, acțiunile celor buni, decât un bine trecător; în curând binele și răul dispar cu totul, neutralizate de generațiile următoare, absorbite de mișcarea necurmată a secolului viitoare. Dar descoperirea (descoperirile) spiritelor celor mai înalte nu ne părăsesc: nemuritoare, ele conțin acele adevăruri eterne, care trăiesc peste răsturnarea imperiilor și rămân nestrămutate, privind luptele credințelor rivale și schimbarea religiilor ce se succeda (succedă) una alteia.

Toate aceste lucruri trecătoare au timpul și greutatea lor, însă la un moment dat, ele dispar ca niște visuri. Singure, intervențiile geniului omenesc rămân: lor datorăm tot ce posedăm, ele sunt destinate la toate secolele, la toate timpurile; nici tinere, nici bătrâne, ele poartă cu dânsle semințele vieții. Tezaurul lor se mărește din zi în zi mai mult, influența lor se întinde până la posteritatea cea mai depărtată: ani, secole pot să treacă; ele produc adeseori mai multe efecte după scurgerea unui secol decât chiar în momen-

mul în care s-au născut.

Am expus, cât s-a putut mai pe scurt, legile generale care prezintă la progresele civilizației omenești, ne rămâne, pentru a completa acest studiu, a examina care este rolul religiei, al literaturii și al guvernului în dezvoltarea vieții unui popor.

După opinia generală se crede că religia, literatura și guvernul joacă rolurile cele mai importante în orice civilizație; și că lor datorăm cele mai importante din progresele noastre. Buckle se încearcă a proba că aceasta este o eroare; și că religia, literatura și guvernul, departe de a fi înainte mergătorii progresului, nu sunt decât efectele, iar nu cauzele civilizației.

Un popor ignorant, lăsat de propriile sale inspirații, va adopta o religie plină de miracole, înzestrată de un mare număr de zeități care să prezideze la toate evenimentele vieții. Un asemenea popor nu va recunoaște niciodată că religia sa este rea, dacă activitatea rațiunii nu-i va inspira îndoială. Întrucât știința va fi stătătoare, nimic nu va împinge la îmbunătăți, aceasta se va datora nu elementului religios, dar numai și numai elementului rațional care progresând are înrăurirea naturală asupra religiei și este capabil a o purifica.

Se poate întâmpla ca o religie înaltă și pură să fie impusă unui popor puțin luminat și incapabil de a o înțelege, s-ar putea crede în acest caz că religia grăbește progresele intelectuale ale acestui popor, dar nu: religia va aștepta dezvoltarea

neintelectuală spre a produce efectele sale.

Poporul evreiesc este un exemplu evident și bine cunoscut în această privință. Doctrina monoteismului, impusă lui, pe când nu se afla încă în stare de-a o înțelege, a degenerat întotdeauna în idolatrie. La toată ocazia poporul era gata de a adora sau vițelul de aur sau șarpele de oțel; afară de aceasta el avea nevoie de miracole perpetue spre a fi încredințat despre existența unui singur Dumnezeu. Astăzi evreii sunt mai civilizați, monoteismul este pentru ei o credință nestrămutabilă; spre a rămâne fideli acestei credințe, ei nu cer nici coloane de fum care să-i dirijeze noaptea, nici unul din numeroasele miracole, necesare imaginației lor din timpurile barbare și primitive.

Religia creștină, atât de simplă și de sublimă, a fost obligată, spre a prinde rădăcină în mijlocul popoarelor inculte, de a adopta o mulțime din superstițiile și ceremoniile păgânismului încât cereasca sa figură a devenit mai necunoscută sub aceste forme străine de principiul său. Când s-a încercat a se înlătura aceste elemente de corupție? Târziu, după un șir de secole în care intelectul popoarelor Europei a avut timp a se dezvolta și atunci numai prin efectele progresului intelectual s-a început reformarea religiei creștine.

Cele zise despre religie se pot aplica și la literatură. Literatura în starea ei normală nu este decât forma în care trebuie să se verse cunoștințele unui popor; precum religia, ea este efectul, iar nu cauza civilizației. Un spirit înalt

poate adeseori să treacă peste nivelul secolului său, însă dacă între clasa intelectuală și clasele practice distanța va fi prea mare, clasa intelectuală va rămâne fără nicio influență și celelalte clase nu vor trage niciun avantaj din luminile ei. Aceasta s-a văzut în lumea antică, unde distanța între idolatria poporului și între sistemul epurat al filosofilor era prea mare, încât aceste două clase de inteligență au rămas fără influența uneia asupra alteia și au format două lumi cu totul despărțite.

Dacă Europa a tras mari avantajii din literatura sa, aceasta provine nu de la cele ce a produs literatura, dar de la cele ce ea a păstrat; literatura este arsenalul spiritului omenesc, dar e lesne de înțeles că trebuie să căpătăm mai întâi cunoștințele, și apoi să le dăm forma literară.

O literatură care nu dispune de o sumă de idei și de cunoștințe generoase și binefăcătoare e un ce atât de frivol și de inutil încât ea poate dinainte să se condamne la o tăcere absolută. Afară de aceasta, oricât de bună să fie o literatură, ea nu poate profita unui popor dacă spiritul lui nu va fi trecut printr-o pregătire preliminară, nu va fi îndestul de luminat spre a se pătrunde de frumusețile ei. Aci analogia ce există între literatură și religie este completă. Dacă religia și literatura unei țări nu sunt proporționate cu trebuințele ei, ele vor fi fără nicio utilitate, literatura va rămâne neînțeleasă și religia fără efect. Cărțile cele mai bune vor fi fără lectori; doctrinele cele mai pure vor fi disprețuite.

Dintre toate teoriile sociale care s-au născocit, nici una nu e mai eronată decât aceea care atribuie civilizația Europei la dibăcia de care au uzat diferite guverne și la înțelepciunea cu care măsurile legislative au înlăturat relele sociale.

Pentru a combate această fatală teorie, trebuie mi întâi să ne aducem aminte că indivizii care guvernează o țară sunt mai întotdeauna locuitori în țara aceea, crescuți în literatura și în tradițiile ei, și participă astfel la toate prejudecățile care domnesc în ea. Asemenea oameni sunt cel mult creaturile secolului, niciodată creatorii lui; măsurile luate de dânșii sunt rezultatul, iar nu cauza progresului social.

Nici una din reformele cele mari, fie legislative, fie executive, n-au fost, nici într-o țară, opera celor ce guvernau. Autorii acestor mișcări au fost de-a pururi niște spirite profunde și semețe care au știut să descopere abuzurile, să le aducă la cunoștința publică, și să arate calea de a le îndrepta.

După ce asemenea spirite au împlinit misiunea lor, guvernele cele mai luminate urmează încă un timp îndelungat de a sprijini abuzurile și de a refuza îmbunătățirile propuse. În fine, dacă împrejurările sunt favorabile, impulsia pornită din afară devine atât de puternică, încât guvernul se vede obligat de a ceda; și atunci, după îndeplinirea reformei, se cere ca poporul să admire înțelepciunea șefilor lui, ca și când totul ar fi pornit de la dânșii. Iată marja a orice îmbunătățire politică.

Trebuie încă să arătăm o altă împrejurare ce vine în sprijinul teoriei noastre, aceea că toate reformele cele mari care s-au produs, au consistat, în cazurile cele mai numeroase, nu în a face ceva nou, dar în a desface ceva care exista din vechi. Cele mai folositoare din legile noi au fost acelea care au desființat pe cele vechi; și au pus lucrurile în starea ca și când legislația n-ar fi intervenit nici odinioară în asemenea materii.

În acest mod s-a produs de exemplu progresul legislației moderne în ceea ce privește persecuțiile religioase; legislatorii s-au întors pe pașii lor și au dărâmat opera clădită de ei. Tendința legislației moderne este de aduce toate lucrurile pe calea lor naturală, cale de la care ele au fost abătute prin ignoranța legislației precedente. Din acestea rezultă că dacă oamenii politici nu s-ar fi amestecat spre a împiedeca șirul natural al lucrurilor, progresul ar fi urmat cu o mai mare repeziciune și singura recunoștință la care au dreptul astăzi este: că au înlăturat barierele artificiale clădite de semenii lor din trecut.

Cine a pus în contestație și a înăbușit atâtea secole drepturile imprescriptibile ale omului, pe care civilizația modernă le-a răscumpărat cu atâta sânge? Cine, decât guvernele și legislațiile trecute? De fapt, intervenția claselor guvernante a cauzat rele atât de întinse, încât ne întrebăm astăzi cu mirare cum civilizația a mai putut progresa în fața unor asemenea obstacole.

În multe din țările Europei aceste obstacole nu s-au putut încă învinge și progresul național

a fost oprit cu desăvârșire.

Cine va putea descrie relele cauzate de către clasele guvernante în materie de comerț? În câte state mâna guvernului se apasă încă până astăzi asupra comerțului și-l seacă în sorgințile sale cele mai vii? Câte piedici, drepturi asupra importului, drepturi asupra exportului, prime acordate unei industrii în decadentă, impozite spre a înăbuși un comerț remunerator, cutare ramură oprită, cutare stimulată în mod artificial, cutare articol de comerț oprit de a se cultiva fiindcă era deja cultivat în colonii, alt articol se putea cultiva însă fără a se putea revinde, un al treilea se putea cumpăra și vinde, însă nu putea să iasă din țară!

Mai aflăm legi pentru a regula dobânzile capitalului, legi vamale schimbătoare și vecsatoare, iată cum s-a înțeles protecția ce guvernele au binevoit a acorda comerțului.

Fără îndoială guvernele sunt absolut necesare, în orice țară, pentru înfrânarea crimelor și stabilirea legilor fără de care o națiune cade în anarhie; însă toate guvernele până astăzi au trecut marginile misiunii lor și au cauzat un rău necalculabil voind a reglementa niște materii care nu cad în atribuțiile lor.

Singurele servicii ce un guvern poate aduce civilizației, sunt de a menține ordinea publică, de a împiedeca pe cei tari să împileze pe cei slabi. Rolul guvernului este de a face progresul posibil prin măsurile enumerate mi sus; însă de la aceasta până a zice că progresul provine de la guvern, avem o mare diferență; cu cât luminile se

răspândesc mai mult, cu atât raporturile complicate ale vieții sunt mai bine înțelese și omul civilizat reclamă abrogarea legislațiilor protectoare care erau considerate de clasele guvernante ca triumful prevederii administrative.

Am schițat punctul de vedere general sub care autorul nostru consideră istoria civilizației. Nu vom urmări aplicarea ce el face de aceste principii la istoria Angliei, a Franței, a Spaniei, ne vom simți fericiți dacă acest studiu va inspira dorința de a ceti opul lui Buckle, din care desigur oricine poate trage învățămintele cele mai înalte și mai utile.

E. Lovinescu, *Antologia ideologiei junimiste*.

Ediție îngrijită și notă asupra ediției de Viola Vancea,
București, 2010, pp. 69-79.

---

¹ G. Panu, *Amintiri de la „Junimea” din Iași*, II, p. 147.

² I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, II, p. 117.

Iulian PRUTEANU-ISĂCESCU

Muzeul „Vasile Pogor”. Din istoria Casei Pogor-Brătianu*

Vasile Pogor tatăl (1792-1857)

– „cinstitul dregător și meșterul de condei”¹

Vasile Pogor descindea dintr-un vechi neam boieresc, dar care, ca multe altele, nu și-a menținut rangul în istoria Țării Moldovei². Tatăl său a fost Sandu Pogor, care nu a avut rang boieresc, era mazil din Stolniceni (sau Pogorăști³), dar destul de înstărit. Bunicii lui Vasile Pogor au fost Andrei Pogor, mazil, fiul lui „Pogor căpitanul” și Safta Timuș, fiica medelnicerului Constantin Timuș⁴. Sandu Pogor a fost căsătorit cu Ilinca Botescu, sora logofătului de taină Șerban Botescu⁵.

Anul nașterii lui Vasile Pogor îl cunoaștem dintr-o însemnare a fiului: „1792, naissance de mon père”, cel mai probabil că a văzut lumina zilei la Pogorăști, așezare pe malul stâng al Jijiei, unde tatăl său avea moșie. Ca și alți fii de mici boieri, Vasile Pogor a fost instruit pentru a sluji într-o casă boierească de vază, iar fratele său mai mare, Tudurachi, care fusese angajat logofăt în casa vistiernicului Alecu Balș, a fost cel care i-a înlesnit atașamentul față de marele său protector⁶. Și-a început cariera la vârsta de 13 ani, în

slujba de pisar al Episcopiei Hușilor, transcriind vechi cronici moldovenești. A funcționat apoi ca vechil, condicar, fiind înălțat de domnul Scarlat Callimachi la rangul boieresc de vel serdar prin pitacul din 15 ianuarie 1819, motivând astfel această cinstire: „încredințându-ne că cu adevărat neamul său și din vechiu au fost din rânduiala neamurilor boierești și încă acum unii din urmașii săi se află cinstiți în cinuri de boerie”⁷. Pentru o perioadă scurtă de timp a slujit ca prim cavas al consulatului rus din București, însuși generalul Kisseleff îi mulțumea pentru serviciile aduse „vremelnicei Ocârmuirii rusăști la partea finansului”. Îl regăsim, apoi, în Basarabia, unde a fost implicat într-un lung proces cu șambelanul Iancu Balș, pentru o datorie a fratelui său, vel serdarul Tudurachi Pogor, mort în floarea vârstei în 1813, care s-a finalizat abia în anul 1845 printr-o tranzacție cu moștenitorii lui Balș, care se obligau să plătească lui Vasile Pogor 44.000 ruble de argint⁸. Reîntors în Țara Moldovei după 1823, Vasile Pogor s-a înălțat treptat prin calitățile sale, până la cele mai înalte ranguri boierești și demnități: vel comis (1826), director al Departa-

Vasile Pogor tatăl
(Atelier N.J. Heck Frères Iași)

mentului Logofetei Dreptății (1834), vel spătar (1838), vel agă (1840), vel postelnic (1844), devenind vel vornic în 1852, pentru „cunoștință în trebi, cinstit caracter și nobile sentimente”, director al Casei Vămilelor (1854) și prezident al Divanului Apelativ (1856). Pe lângă statutul său de funcționar priceput și demnitar cinstit, vornicul Vasile Pogor era foarte cunoscut pentru însușirile

sale scriitoricești, astăzi, pe nedrept, date uitării. G. Călinescu, în *Istoria* sa, îi acordă trei coloane, lui datorându-i-se „stihuri de modă veche, scrise în epoca Beldiman-Conachi”, precum și traduceri după *Henriada*, *Zaire* și *Poème sur le désastre de Lisbonne*, ale lui Voltaire, și din *Idoménée* de Prosper Jolyot de Crébillon⁹. Încurajat de critica extrem de favorabilă a traducerii *Henriadei*, Vasile Pogor a publicat la 18 iunie 1839, în revista transilvană „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, poezia *Deșertăciunea lumii, răutățile ei și tristețele urmări ale faptelor sale*, cunoscută și sub titlul *Neam vine și neam trece*, care a devenit celebră și care a atras neplăceri autorului, întrucât prin versurile ei ataca marea boierime, pretențiile, viciile, îngâmfarea și deșertăciunea ei, vizând chiar pe domnitor și anturajul său¹⁰. Vasile Pogor tatăl a fost un spirit iluminist cu un temperament pătimaș, fiind considerat unul dintre primii poeți ai ruinelor, prevestindu-l, în unele locuri, pe Mihai Eminescu¹¹. A devenit cunoscut mai ales în Franța, unde J.A. Vaillant a tradus un pasaj din poezia sa, iar Eugène Stanislas Bellanger, care a întreprins o călătorie în 1836 în Țara Românească, l-a caracterizat ca „scriitor și gânditor, moralist și filosof, pictor și istoric”¹². A avut în plan să traducă și din Chateaubriand, probabil, în acest scop i-a adresat rugămintea de a se folosi de scrierile lui. Răspunsul nu a întârziat: „Vous êtes parfaitement libre, Monsieur, de prendre

dans mes ouvrages tout ce qui vous plaira: j'aurais seulement l'honneur de vous faire observer que je n'ai plus aucun droit sur ces ouvrages et qu'ils appartiennent aus editeurs qui les ont achetés. J'ai l'honneur de vous offrir, Monsieur, l'assurance de ma considération très distinguée"¹³.

Un moment important în viața lui Vasile Pogor s-a consumat în anul 1839, când a izbucnit *Conjurația Confederativă* a comisului Leonte Radu¹⁴, ce cuprindea „idei prea înaintate”¹⁵ pentru acel timp, numită de N. Iorga, pe bună dreptate, „un proiect fantastic”¹⁶: unirea Moldovei cu Țara Românească și Serbia, alcătuindu-se, astfel, o Confederație Dunăreană, după modelul Germaniei, în frunte cu un principe străin ales, reducerea suveranității turcești la o putere nominală și exterioară, iar protectoratul Imperiului Țarist urma a fi înlocuit cu unul colectiv, format din Anglia, Franța, Austria și Rusia. Se mai cereau modificarea Regulamentului Organic, drepturi politice acordate micii boierimi, înființarea unui Consiliu de Stat și a unui Senat, precum și înlăturarea domnitorului Mihail Sturdza. Între conjurații figurau mai mulți mici boieri, dar și câteva nume importante, precum Ștefanache Catargiu, Lupu Balș – considerat autorul proiectului –, Iorgu Sturdza, Costache Sturdza, Constantin Negruzzi, Constantin Burghilea, Costache Miclescu ș.a. Vasile Pogor, om de casă al Bălșeștilor, atras fiind

Zoe Pogor
(Atelier N.J. Heck Frères Iași)

de principiile revoluției franceze, a luat parte la conjurație. Odată cu arestarea lui Leonte Radu, considerat „capul conjurației”, încercarea a eșuat, iar complotiștii au fost iertați, în cele din urmă, de domnitorul Mihail Sturdza, boierii participanți păstrându-și privilegiile¹⁷.

Vasile Pogor nu a avut o avere însemnată, el a stăpânit mica moșie Stolniceni (Pogorăști), a

moștenit averea fratelui său, Tudurachi Pogor, dar prin căsătoria din 9 iulie 1822 cu Zoe Cerchez (1802-1876), care „avea zăstre bună”¹⁸ (parte din moșia Buhăești¹⁹, veche proprietate racovițească, la care se adăugau moșia Boldurești (Orhei) și părți din Spanciocani și Vârtopeni²⁰ din Basarabia), și-a întărit stăpânirile, făcându-l pe ursuzul paharnic Constantin Sion să afirme că „prinsăse calicu la avere”²¹. Prin diverse vânzări și schimburi, Vasile Pogor a devenit proprietarul moșiilor Stângaci²², Râșești²³, Mălăești²⁴, Misești²⁵ și parte din Știubeieni²⁶, ajungând, în 1857, pe lista celor 32 de proprietari mari din ținutul Iași²⁷. Mai stăpâna casele din Iași și câteva dughene pe ulița Sf. Vineri. Soții Pogor au locuit în Iași, întâi în vechea casă părintească zidită de pitarul Ioniță Cerchez, bunicul Zoicăi, care începând cu anul 1776 a cumpărat mai multe locuri și căsuțe de pe Ulița Sării din Muntenimea de Mijloc, actuala stradă Vasile Pogor²⁸, conturându-și pe partea stângă a acestei ulițe o întinsă proprietate. În anul 1850²⁹, vornicul Vasile Pogor a dărâmat vechile case cerchezești și a clădit o frumoasă nouă casă, stârnind invidia paharnicului Constantin Sion care pomenește de un Cerchez „ce au avut casă acolo unde Pogor a făcut palatul său”³⁰.

Din căsătoria celor doi s-au născut șapte copii, cinci dintre ei au murit nevârstnici, supraviețuind doar Anastasia (1824-1879), căsătorită cu moșierul basarabean Dumitru I. Bantăș (1814-

1879)³¹, proprietar al moșiilor Lucăceni și Bocșarisipeni (Iași), mareșal de Chișinău-Orhei (1863-1865) și Vasile (1833-1906), unul dintre membrii fondatori ai Societății culturale „Junimea”, om politic, scriitor, care a îndeplinit în mai multe rânduri funcția de primar al orașului Iași, precum și pe aceea de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice (1870).

Vornicul Vasile Pogor a murit la Iași, la 10 decembrie 1857, „de giunghiu”, iar la înmormântarea sa, în cimitirul bisericii Sf. Nicolae cel Sărac din Iași, a participat și Mitropolitul Sofronie Miclescu cu cinci arhieriei. Mișcătoare pentru cei prezenți la înmormântare au fost cuvintele episcopului Melchisedec: „(...) vrednicele sale servicii în funcțiunile statului încă din fragedă tinerețe până la adânci bătrâneți nu pot a nu lăsa un deșert în inimile patrioților, deșert care produce întristare pentru pierderea unui bărbat ce au lucrat binele patriei și cu știința unui om învățat și cu virtutea unui cetățean ales”³². Câțiva ani mai târziu, vornicul a fost strămutat în curtea bisericii Sf. Nicolae de pe moșia Misești (azi, Mălăești), ctitorită de soția sa Zoe Pogor și de Vasile Pogor fiul, la 1863. Lângă vornic a fost îngropată și văduva lui, care a murit la 14 septembrie 1876, în conacul familiei, așezat peste drum de biserică, în coama unui deal³³.

Vasile Pogor fiul (1833-1906)

– „o figură măreață a Iașului”³⁴

Vasile Pogor fiul s-a bucurat în vremea lui de o mare faimă. S-a născut la Iași, la 20 august 1833, tatăl său fiind vornicul Vasile Pogor, iar mama sa, fata lui Iancu Cerchez, Zoe. De pe tată, după cum am văzut, provenea dintr-o veche familie a Țării. Pe linie maternă, acesta descindea din familiile Cerchez și Racoviță-Cehan, cei din urmă fiind urmași colaterali ai ramurii domnitoare³⁵, coborâtori din marele logofăt Nicolae Racoviță și Măriuța Balș, fata lui Lupu Balș³⁶ – reprezentând cea de-a doua linie racovițească³⁷. Mama sa, Zoe, era vară cu tatăl savantului Emil Racoviță³⁸, Vasile Pogor fiind văr de gradul al II-lea cu acesta³⁹.

Studiile elementare le-a făcut într-unul dintre cele mai distinse pensioane de atunci din Iași⁴⁰, cel al profesorului Malgouverné, iar apoi, după cum era obiceiul fiilor de boier, a plecat la studii în străinătate, împreună cu alți tineri din familii bune: Mihail Porfiriu, George Heraclide, Teodor Veisa și Miclescu, însoțiți de fostul lor profesor Malgouverné: „Plecați în ziua de 27 octombrie 1849 din Iași – cu «poșta» din fața Academiei Mihăilene – la ceasul 12 din zi, tinerii boieri se și opriră după vreo două ceasuri de drum, în satul *Lițcani*, unde, într-o murdară cârciumă jidovească, «morți de oboseală» (!) mâncară «à la

fourchette» o mămăliguță, slănină afumată și ceapă”⁴¹. În drumul spre Paris, via Cernăuți, Liiov, Cracovia, Breslau, Berlin, Paris, tinerii au avut mai multe „opriri”, poposind și la conacul de la Cârjoaia, unde au „petrecut” trei zile, în loc de una, cunoscând și pe cele patru „draci de fete, frumușele, vioaie, deștepte: Maria, Elena, Zoe și Ruxandra”⁴² ale paharnicului Teodor Ceaur-

Vasile Pogor fiul
(Muzeul Național al Literaturii Române Iași)

Aslan. Zoe avea să se mărite cu Nicolae Lambrino, iar cel mai mic fiu al lor, Constantin, a fost tatăl Ioanei (Zizi) Lambrino. „Adio, Moldovă! Departe de tine mergem să căutăm fericirea! (...) de fapt voiam să spun: mergem să căutăm învățătură și civilizație, căci *fericirea* nu o poți avea decât în căminul părintesc”⁴³, mărturisea Vasile Pogor în însemnările sale asupra călătoriei către Paris, unde a urmat studii juridice.

La Paris, Pogor și prietenii săi frecventau teatrul „du Vaudeville”, „supau” la restaurante după teatru⁴⁴, pierzându-se „în vâltoarea vieții aceluia Babilon”⁴⁵. Revenit de la studiile secundare și superioare, a ocupat diferite funcții juridice și politice: membru al Tribunalului Iași (1857-1858), membru al Curții de Apel Iași (din 1859), prefect de Iași, numit imediat după lovitura de stat din 11 februarie 1866 (15 februarie – 14/26 martie 1866)⁴⁶, deputat în Adunarea Constituantă din 1866 (unde a îndeplinit și funcția de secretar), președinte al Curții de Apel Iași (1866-1868), vicepreședinte al Curții de Apel Iași (1869-1870, 1875-1876), „ministru fără voce”⁴⁷ al Cultelor și Instrucțiunii Publice, în guvernul conservator al lui Manolache Costache Epureanu (20 aprilie – 23 mai 1870)⁴⁸, consilier comunal (1878), primar al Iașului în trei legislaturi (10 februarie 1880 – 26 aprilie 1881, 7 iunie 1888 – 7 iunie 1890, 30 mai 1892 – 11 noiembrie 1894), deputat în mai multe rânduri (începând cu anul 1884),

vicepreședinte al Camerei Deputaților. A fost, de asemenea, președinte al „Societății de încurajarea junimii române studioase” și membru al unui Comitet pentru venirea în ajutorul celor lipsiți de hrană (1867), președinte al Societății Medicilor și Naturaliștilor din Moldova (1871), efor al Casei Spitalului Sf. Spiridon (1888) și al Institutului „Bașotă” (timp de 30 de ani), director al Societății Creditul Urban din Iași (1889)⁴⁹, Comandor al ordinului „Steaua României” și Mare ofițer al Ordinului „Coroana României”⁵⁰ ș.a.

A debutat ca traducător în „Ateneul român”, fiind apreciat de B.P. Hasdeu. Demnă de reținut este traducerea primei părți din *Faust* de Goethe la care a început să lucreze înainte de 1859, asociindu-se, apoi, cu Nicolae Skeletti. Traducerea a apărut în 1862, fiind prima tălmăcire a lui Goethe în literatura română⁵¹. A reluat traducerea lui *Faust*, nemulțumit fiind că a tradus versurile prin proză, oferind publicului o variantă fragmentară, superioară celei publicate în 1862⁵². A tradus versuri ale unor autori diverși, din literatura chineză clasică până la literatura franceză contemporană, „produsele sale literare, făcând po-doaba «Convorbirilor literare»”⁵³. A fost, de asemenea, primul traducător român al lui Charles Baudelaire și al nuvelilor lui E.A. Poe⁵⁴. A scris poezii, a avut mai multe proiecte în teatru și nuvelistică, dar care nu au fost finalizate. Înclinația pentru satiră, moștenită de la tatăl său, l-a ghidat

în încercările sale literare, abordând și poemul de meditație. Cel mai probabil sub influența lui Schopenhauer și a lui Eminescu, a scris poemul *Nirvana. Calea vieții*, pe când nuvela *Cele cinci surori de la Târgul Neamțului* amintește de *Cezara eminesciană*⁵⁵.

Inițiat, la 14 martie 1866, în Loja masonică ieșeană „Steaua României”⁵⁶, cu diplomă eliberată de Marele Orient al Franței la 5 noiembrie 1866, a ajuns în doar un an la gradul 18⁵⁷. La 21 octombrie 1875, a participat la ținuta în care s-a discutat dizolvarea Lojii, făcând parte din Comisia de 7 însărcinată cu îndeplinirea formalităților⁵⁸.

Vasile Pogor, „(...) tânărul, foarte bogat, care-și făcuse toate studiile în Franța, atât cele secundare cât și cele universitare, poseda gustul și măsura. (...) Ce zburdalnică îi era inteligența, și ce neînfrânte imaginația și ținuta! Ce pasionat era de istorie și de artă, ce disprețuitor de formule sociale, ce amestec de boem și de «grand seigneur»”⁵⁹, „cugetător adânc și estetic de rară finețe”⁶⁰, rămâne cunoscut în istoria noastră ca unul dintre „părinții fondatori” ai Societății „Junimea”, alături de Titu Maiorescu, Iacob C. Negruzzi, Petre P. Carp și Theodor Rosetti⁶¹: „De fapt, din ziua când acești oameni s-au împrietenit, Junimea era fondată. *Tres faciunt collegium*”⁶². Așa încât vorba ce merge că originile acestei societăți «se pierd în noaptea timpurilor» este îndreptățită. Junimea nu s-a născut în cutare zi în

fața cutărui felinar, și nici nu s-a născut în cutare toamnă, când s-a înapoiat Negruzzi din Berlin. Ea a luat ființă în nesiguranța unor clipe din imponderabila împreunare a unor inteligențe... poate înainte, poate mai târziu de data când a fost fondată”⁶³.

G. Panu își amintea că Vasile Pogor „stătea în niște case mari părintești, cu imensă curte și grădină; ferestrele toate luminate, ușile toate deschise”⁶⁴. Aici, în calitatea sa de „fundator stâlp și gazdă a Junimii”, cum îl caracteriza Iacob Negruzzi⁶⁵, Vasile Pogor a găzduit, vreme îndelungată, ședințele „venerice” (care se țineau vinerii), spre deosebire de ședințele „mercuriale”, care se țineau miercurea la Maiorescu⁶⁶. „Copilul teribil al «Junimii»” (G. Panu) a fost un personaj original, apreciat pentru „spiritul său inventiv și ingenios, pentru causticitatea ironiilor sale, pentru arta sa de a provoca râsul și pentru preferința ce o avea pentru glumele, anecdotele și «corosivitățile» ce se aduceau sau interveneau la «Junimea»”⁶⁷: „El a introdus la «Junimea» bătaia cu perne, și el a adus la ședințele animate și zgomotoase ale societății *talanca*, drept clopoțel, pe care a cumpărat-o anume «*pentru boi, nu pentru oi*», cum a cerut să i-o dea negustorul de la care a cumpărat-o”⁶⁸. „Dar păcălind pe unii și pe alții cu tot soiul de farse, a fost și el păcălit odată și bine, de către Creangă, care l-a făcut să spargă prunele fără voia și știrea sa. Zis și făcut: Într-adevăr, la o

ședință «venerică», Creangă se înțelese cu feciorul casei să orânduiască niște prune, goldane tomnatic, în marginea fotoliului în care știa că se așează Pogor. La începerea discuțiilor, Creangă istorisi o anecdotă cu un popă și un psalt, imitând pe popă în slujba bisericească și intercalând ceva «corosiv» care stârni râsul tuturor – și mai cu seamă al lui Pogor, care sărise din fotoliu, făcând astfel din goldanele așezate o adevărată chiseliță, ceea ce a sporit veselia junimiștilor⁶⁹.

Atmosfera întâlnirilor era una relaxată: „O dezordine plăcută și spirituală domnea totdeauna la ședințele *Junimii*, fiecare vorbea ce-i plăcea și tonul dogmatic nu era uzat decât în discuțiile și chestiile de critică și estetică, încolo libertate completă⁷⁰. „Un servitor vine și deschide ușile unei mari sale din fund; acolo erau servite în abundență ceaiuri, cafele cu lapte, chocolate, prăjituri, cozonaci etc. Mai toată lumea se ridică, îndreptându-se spre bufet (...) erau câțiva membri care nu aveau nici o legătură intelectuală cu *Junimea* și care se pretindea că vin mai mult pentru ceaiurile și chocolatele de la *Junimea*, decât pentru literatură. Și lucrul se cam potrivea, fiindcă nu știi cum făceau, dar potriveau totdeauna să vină cu un sfert de oră înainte de servirea ceaiului și plecau imediat după aceea⁷¹. Doar când venea Vasile Alecsandri, care era respectat de toată suflarea junimistă, „locurile erau toate ocupate, a trebuit să se aducă scaune și din alte odăi.

(...) Toată această lume era cu urechea și cu ochiul înspre ușa de intrare, așteptând pe bardul Moldovei. Bardul însă nu venea, bardul se făcea așteptat. (...) un bărbat scurt de statură, ras, cu mustăți groase și tăiate la capăt, cu un aer mândru, foarte mândru, și cu o căutătură rece, intră în sală. Era Vasile Alecsandri. Toată lumea se scoală în picioare. Alecsandri se îndreaptă înspre d. Maiorescu, căruia îi strânge mâna, apoi dă mâna cu d. Negruzzi și d. Pogor, iar pe rest îl salută cu o mică clătinare din cap și se așează pe un fotoliu pe care d. Maiorescu și d. Negruzzi i-l pun la dispoziție cu grăbire⁷². „Ca orice suveran – căci și poezii poartă coroană – Alecsandri se retrase înainte de sfârșitul ședinței. Abia el scoborâse scările și d-l Pogor, torturat că trebuie timp de două ceasuri să aibă o poză decentă, luă un coltuc de pernă și-l aruncă în capul lui Jacques Negruzzi, apoi întinzându-se pe canapea, își puse picioarele pe masă. Toți junimiștii de ocazie se strecuraseră încet, unul câte unul, iar pe la miezul nopții, *Junimea* își luase fizionomia ei obișnuită⁷³.

Pe lângă că a fost amfitrionul multor ședințe ale „Junimii”, Vasile Pogor a fost „alcătuitorul faimoaselor statute nescrise ale societății, compuse dintr-un singur articol: *Intră cine vrea, rămâne cine poate!*”⁷⁴ (*Entre qui veut, reste qui peut!*), precum și inițiatorul unei tipografii a „Junimii”, în asociere cu Dimitrie Cozadini, vecinul său de peste drum⁷⁵, unde s-au tipărit „Convorbirile lite-

rare” și majoritatea scrierilor junimiștilor. Așa a apărut Tipografia Societății „Junimea”, care a avut sediul „în casele Băncii Moldovei din colțul străzilor Sf. Ilie și Golia (astăzi Vasile Alecsandri și Cuza-Vodă)⁷⁶ (...) Optimismul merse așa departe, încât unii din noi înființară și o librărie, numită «Librăria Societății *Junimea*», împreună cu un cabinet de lectură, și o așezară în prăvălia din colț în aceeași casă cu tipografia. Însă acest stabiliment era numai a 2-3 dintre noi, printre care Pogor pusese capital principal⁷⁷ – „Bine garnisită cu cărți românești și străine – comandate după gusturile fine ale lui Vasile Pogor și Nicu Burghel, dirigitorii afacerii culturale –, faimoasa librărie fusese dată pe seama polonezului Levandowski. (...) Nu o dată târgoveții îi întâlneau aici pe Vasile Pogor, pe Titu Maiorescu, Vasile Alecsandri, Iacob Negruzzi, Theodor Rosetti, P.P. Carp, răsfoind cărțile și cercetând curioși rafturile⁷⁸. Confruntată cu grave probleme financiare, deși nepotul din Basarabia al lui Vasile Pogor, Nicolae Șt. Casso, a donat chiar o tipografie adusă de el de la Paris, pe care guvernul rus i-a interzis să o instaleze la Chișinău⁷⁹, imprimeria a fost vândută, în 1871, unui concurent, tipograful evreu Herșcu Goldner din Iași⁸⁰, cu un preț neînsemnat, dar cu obligația cumpărătorului de a tipări tot ce-i va da Iacob Negruzzi din partea Societății „Junimea”⁸¹.

A luat parte activă la „Prelecțiunile populare” ale „Junimii”, vorbind despre *Înrâurirea revolu-*

*țiunei franceze asupra ideilor moderne și Enciclopedia franceză din secolul al XVIII-lea (Voltaire, Rousseau, Montesquieu), despre Dramele lui Shakespeare, despre Artă și Monoteism*⁸².

A făcut politica grupării „junimiste”, „fără însă a face cel mai mic efort în această direcție”⁸³, iar de activitatea sa ca primar al Iașului se leagă, indiscutabil, demararea lucrărilor de construcție ale Teatrului Național⁸⁴, ale Băii Comunale și ale noului palat al Universității (arhitect: Louis Blanc)⁸⁵, începuturile lucrărilor de canalizare ale orașului și de asfaltare a străzilor, construirea a zece școli, mutarea Primăriei în Palatul Rosetti-Roznovanu⁸⁶ și multe ale acte administrative importante⁸⁷. Se adaugă și contribuția sa la ridicarea statuilor lui Miron Costin⁸⁸ și Vasile Alecsandri⁸⁹, precum și a cenotafului din marmură închinat memoriei lui Grigore al III-lea Ghica, decapitat de turci, la 1 octombrie 1777, pentru protestele sale la cedarea nordului Moldovei (Bucovinei) către Imperiul Habsburgic, amplasat în centrul pieței rămasă liberă⁹⁰ din fostul Beilic turcesc al Iașilor⁹¹.

Vasile Pogor, prin căsătoria cu Elena S. Hartingh (n. 20 februarie 1843), a întărit legăturile de înrudire cu Basarabia, deschise prin căsătoria surorii sale, Anastasia, cu Dumitru I. Bantăș⁹². Elena S. Hartingh, nepoata cumnatului său, era fiica lui Scarlat I. Hartingh (1813-1888), moșier la Pohrebeni (Orhei) și Budești (Chișinău), și a

Zoiței I. Bantăș. Scarlat (Carl) Hartingh era fiul generalului de origine olandeză, Iohan-Festus Hartingh-Comans (1756-1831)⁹³, intrat în serviciul Rusiei, unde a fost cunoscut sub numele de Ivan Markovici Garting, guvernator civil interimar al Basarabiei (1813-1817) și al Elenei (Elenco) Sturdza (1786-1831), fiică a marelui logofăt Grigore Sturdza și a Mărioarei Callimaki, nepoată de fiică a domnului Grigore Callimaki (1735-1769), decapitat de turci la 1769, soră a domnitorului Mihail Sturdza (1794-1884) și mamă a domnitorului reformator Grigore al V-lea Ghica (1807-1857)⁹⁴. Zoița I. Bantăș era fiica stolnicului Ioan Bantăș (1774-1839) și a Ecaterinei T. Bașotă, fata banului Toader Bașotă⁹⁵. Elena S. Hartingh a adus ca zestre părți din moșiile Musait și Tomești (Cahul) și moșia nepopulată Balta Mare (Chișinău)⁹⁶.

Vasile și Elena Pogor au avut cinci fiice: Zoe (n. 1867), Maria (n. 1872), căsătorită cu generalul francez Favraux, Eva (n. 1873), Alexandrina (n. 1876) și Elena (n. 1879). Celor cinci fiice, se adaugă Vasile (Bubi) Panopol (1881-1956), fiul natural⁹⁷ al lui Vasile Pogor cu Calypso (Caliopi) Panopol (m. 1916)⁹⁸, fiica spătarului Vasile Panopol și a Mariei Cocri⁹⁹, moștenitorul arhivei junimistului Vasile Pogor, pe care, ulterior, a donat-o Academiei Române¹⁰⁰. Istoric și genealogist, pasionat cititor de documente¹⁰¹, Vasile Panopol a fost membru fondator al Cercului Genealogic Român din București (1943)¹⁰², pre-

cum și autor al unor articole și volume de interes: *Românce văzute de străini* (Editura „Cartea Românească”, București, 1943; Editura Corint, București, 2016), *Pe ulițele Iașului* (Ediție îngrijită și introducere de Mihai Sorin Rădulescu, Editura Alfa, București, 2000), precum și al altor scrieri rămase în manuscris: *Năravuri, amoruri și apucături domnești și Moldovence eroine pușkiniene*¹⁰³. Bubi Panopol a fost căsătorit cu dansatoarea rusoaică Parascovia Dokukina (m. 1957), fiica lui Petre Dokukin¹⁰⁴, nelăsând urmași.

Fără a-și da bine seama, „glumind și răsând mai bine de jumătate de veac”¹⁰⁵, Vasile Pogor „și-a măcinat o avere frumoasă, rămânând la bătrânețe cam nevoiaș”¹⁰⁶, fiind nevoit, în anul 1901, să vândă casele părintești și terenul pe care acestea se aflau principesei Maria Moruzi¹⁰⁷. A murit la 20 martie 1906, în fostele atenanse ale casei părintești din strada Coroi nr. 2 (azi, strada Vasile Pogor), în care au locuit apoi Calypso și Vasile Panopol, și a fost înmormântat în Cimitirul „Eternitatea” din Iași¹⁰⁸.

„Ajuns la o vârstă mai înaintată, s-a retras de la orice ocupațiuni politice și literare și s-a închis pentru restul vieții sale în tăcerea celor patru pereți ai lui, unde în filozofia sceptică ce l-a caracterizat totdeauna privea cu ochi reci, disprețuitori, frământările lumii exterioare. Tot așa tăcută i-a fost și înmormântarea, care a avut loc în ziua de 23 Martie și la care au asistat mai mulți foști colegi ai lui politici și literari, dintre care

Însă nici unul n-a găsit un cuvânt de zis pe tristul lui mormânt. Ce contrast izbitor între o viață plină de vibrațiile unei zgomotoase veselii și între o așa tăcută, melancolică înmormântare!”, nota, în necrologul dedicat „unei figuri distinse a Iașului și a țării”, redacția revistei „Viața românească” în cel de-al doilea număr al tinerei publicații¹⁰⁹.

„Era o figură măreață a Iașilor, o figură pe care s-o cauți astăzi cu multă trudă și n-o s-o găsești. Era o podoabă a elitei intelectuale a Iașilor, unde a strălucit acea pleiadă de tineri care a făcut odinioară fala acestei a doua capitale a României”¹¹⁰.

Un portret sui-generis al său surprinde Ana Conta-Kernbach în *Boabe de mărgean*: „Cu mersul mărunț și săltător, cu mâinile în buzunar, zâmbet malițios, privirea piezișă, barbișonul mefitofelic și pălăria veșnic pusă strâmb...

Chip de epigramist veninos ori de ștrengar cinic, – și Pogor n-a fost nici una nici alta.

A făcut literatură și politică dar tot în *diletante*. Singura lui patimă a fost cetitul. Citea tot ce-i cădea în mână. Ziua, noaptea, sănătos, bolnav, Pogor citea.

Din anecdotele care circulă pe sama lui, Pogor ni se arată un spirit nu tocmai «dus la biserică», și care a admirat mai mult belșugul gândirii decât finețea ei, care a cerut literaturii linii precise și frază largă, nu observații migăloase, icoane viu colorate, și nu cizelare mărunță. Mentalitatea lui Pogor este produsul clasicismului, dar este caracteristic românească”¹¹¹.

Principesa Maria Moruzzi (1863-1921) – „un suflet mare”¹¹²

Principesa Maria Moruzzi s-a născut la 14 aprilie 1863, descendentă din două mari familii domnitoare: Moruzeștii și Sturdzeștii, fiind stră-nepoata domnului Alexandru Moruzzi, stră-stră-nepoata domnului Constantin Moruzzi¹¹³, fiică a principelui Alexandru D. Moruzzi (1817-1878), economist, revoluționar pașoptist, unionist, deputat, senator și primar de Galați și a Adelei Sturdza (1843-1905), stră-strănepoată de frate a domnului Ioniță Sandu Sturdza¹¹⁴.

La 1 octombrie 1889, Maria Moruzzi s-a căsătorit cu principele Alexandru Al. Cuza, fiul cel mare al domnitorului Alexandru Ioan Cuza cu principesa Maria Catargiu-Obrenović. Înțelegerea dintre principesa Adela Moruzzi, mama Mariei, și Doamna Elena Cuza, mama adoptivă a principelui Alexandru Al. Cuza, a fost ca toată averea mirelui să fie lăsată prin testament Mariei Moruzzi. Condiția a fost acceptată, dar a fost adăugată o prevedere prin care întreaga avere, după decesul Mariei, să revină spitalului „Caritatea” din Iași, dorință exprimată chiar în testament său de Alexandru Ioan Cuza¹¹⁵. După căsătorie, tinerii au plecat într-o călătorie în Europa, dar la numai șase luni, în primăvara anului 1890, la Madrid, în timpul acestui periplu nupțial, principele Alexandru Al. Cuza a murit de tuberculoză, contractată pe

Principesa Maria Moruzzi

drum¹¹⁶. Tânăra văduvă Maria Moruzzi-Cuza a devenit proprietara castelului princiar de la Ruginoasa¹¹⁷, în care, după 1890, s-a instalat familia Adelei Moruzzi, precum și a moșiiilor cuzești de la Bărboși¹¹⁸ și Hoceni¹¹⁹. La Ruginoasa l-a cunoscut pe Ion (Ionel) I.C. Brătianu (1864-1927), fiul fostului prim-ministru Ion C. Brătianu (1821-1891) și al Piei Pleșoianu (1841-1920), numit inginer practicant pe linia ferată Iași-Pășcani, revenit de puțin timp, de pe băncile

Școlii de Poduri și Șosele de la Paris. Ionel Brătianu a fost invitat să locuiască la castel, între cei doi tineri înfiripându-se o idilă, care a fost perturbată doar de dezvăluirile din presă, legătura dintre urmașul direct al celui care a contribuit la detronarea lui Alexandru Ioan Cuza și văduva fiului cel mare al acestuia din urmă era văzută drept o „incompatibilitate morală și o împietate față de memoria fostului domnitor”¹²⁰. Ruginoasa devenise „Rușinoasa”: „Feciorul «Brătianului» a fost deci poftit îndată sus la curte și găzduit cu cea mai moldovenească ospitalitate. (...) Iată că providența i-a adus în casă pe tânărul Făt-Frumos! Nu era prinț, n-avea nume voievodal, dar era un *prince-charmant* prin inteligență, cultură, educație și frumusețe. Nu era coborât dintr-un străvechi neam de boieri, cu blazon și genealogie seculară, dar neamul lui avea adânci rădăcini rurale în glia Floricăi, iar treapta politică la care se ridicase părintele său îi ținea loc de blazon și de genealogie.”¹²¹. La 28 ianuarie 1898¹²², principesa Maria Moruzzi-Cuza a născut un băiat, căruia mama i-a dat numele Gheorghe, viitorul istoric și om politic Gheorghe I. Brătianu (1898-1953): „Mă pregăteam să plecăm la o serată a doamnei Elena Pherekyde când intră Costache¹²³ foarte emoționat și îmi spuse că venise Ionel și îi povestise cum aflase în acel moment știrea extraordinară a nașterii unui fiu al său cu prințesa

Maria Cuza, văduva moștenitorului lui Alex. Ioan Cuza. După o întâlnire cu dânsa la București, nu mai avusese nici un fel de relațiuni împreună, nu fusese prevenit de consecințele aceluia fapt și iată deodată că i se anunță paternitate! Nu o credea, și venise să roage pe Costache să se ducă imediat la Ruginoasa, să constate lucrul și să-i spună impresia lui. Costache plecă chiar în seara aceea cu colonelul Roznovanu, care era mandatarul mamei. Găsi acolo pe Adela Moruzzi, mama Mariei Cuza, și pe aceasta cu micul copil.

Nu se poate tăgădui, îmi spuse, că fiul este al lui Ionel, seamănă într-un chip prea desăvârșit cu tipul familiei, dar nu cred un cuvânt din cele ce spun amândouă femeile și după ele repetă colonelul. Ele pretind că mama nu a avut nici o bănuială de sarcina ei, că a purtat-o 9 luni inconștientă de ce se petrecea în sânul său, că mișcările copilului, deformarea corpului ei nu i-au dat nici o grijă și că într-o bună noapte a fost apucată de dureri și s-a pomenit cu copilul lângă dânsa! De aceea nu a prevenit pe Ionel, nu a spus nimic la nimeni, nici doamnei Adela Moruzzi. Acum voia să legitimizeze copilul prin căsătorie. Colonelul Roznovanu o cerea și fratele Sebastian Moruzzi amenința să-l omoare în duel de nu va reabilita onoarea surorii lui¹²⁴.

„Trista întâmplare de la Ruginoasa, care a tulburat somnul de veci al Voievodului și a răscolit

întreaga opinie publică a țării, a luat sfârșit prin intervenția energică și cavalierească a prințului Sebastian Moruzzi pe lângă eroul idilicei aventuri. În fața țevii de pistol, feciorul Brătianului a consimțit să meargă în fața altarului¹²⁵. (...) „Prin căsătoria – urmată imediat de despărțenie – a feciorului lui Brătianu cu văduva lui Alexandru A. Cuza, copilul lor – un drăgălaș băiat – a căpătat numele tatălui lui: numele Brătianului¹²⁶.

După acest episod, reluându-și numele de Moruzzi, fosta soție a lui Alexandru A. Cuza și a lui Ionel I.C. Brătianu a părăsit pentru totdeauna castelul de la Ruginoasa care, împreună cu parcul, au fost cedate spitalului „Caritatea”, pentru a fi transformat în spital de copii¹²⁷

Principesa Maria Moruzzi a fost o „ființă blândă și primitoare, afectuoasă. A făcut multe binefaceri¹²⁸, a fost președinta Crucii Roșii ieșene și a contribuit, prin activitatea sa, la efortul de război, atât în timpul celui de-al II-lea Război Balcanic din 1913¹²⁹, cât, mai ales, în timpul Marelui Război (1916-1918). A coordonat îndeaproape Spitalul Mare al Crucii Roșii din Iași, cu 500 de paturi, înființat în localul Liceului Național de pe strada Arcu. Aici a primit-o pe Regina Maria, care mergea din spital în spital, „cu un dispreț desăvârșit de pericol¹³⁰, care l-a găsit „curat, bine întreținut (...), dar cu greutate la încălzire, fiindcă transporturile de lemne vin

greu¹³¹. Imediat după intrarea României în război, Filiala Iași a Crucii Roșii, prin președinta Maria Moruzzi, a lansat un *Apel către populația Iașului*, prin care cetățenii erau rugați „a ajuta silințele acestei instituții și a spori pe cât vor putea mijloacele ei” cu bani sau obiecte ce ar putea fi de folos, „Societatea știind să prețuiască deopotrivă darul bogatului și obolul celui sărac¹³². În preajma Crăciunului din anul 1916, principesa Moruzzi, însoțită de alte doamne, a ajutat-o pe Regina Maria la pregătirea pachetelor ce urmau a fi dăruite soldaților: „Iași/ joi, 15/28 decembrie 1916. După ceai, iarăși muncă, au venit mai multe doamne, prințesa Moruzi, doamna Vlădoianu, doamna Lucia Greceanu, soții Psychas¹³³ – s-a lucrat de zor¹³⁴.”

A fost decorată cu Ordinul „Crucea Reginei Maria”, clasa I, pentru efortul dovedit în „timpul campaniei, de buna funcționare a spitalelor [Liceul Internat și Liceul Național din Iași]. S-a distins în special în timpul epidemiilor din iarna 1916-1917¹³⁵.”

Implicată fiind și în susținerea drepturilor femeilor, în 1917, alături de alte 200 de doamne printre care: principesele Olga Sturdza și Nadejda Știrbey, Cella Delavrancea, Calypso Botez, Ella Negruzzi, Ana Conta-Kernbach, Elena C. Meissner ș.a., a semnat *Petiția femeilor române către Senatul României*, prin care se cerea acor-

darea de drepturi politice și civile femeilor¹³⁶. De asemenea, a găsit timp în primăvara anului 1918 și a participat, alături de fiul ei, Gheorghe I. Brătianu, precum și alături de alte personalități ale vremii, la ceremoniile prilejuite de sfințirea clădirii restaurate a bojdeucii lui Ion Creangă din Țicău¹³⁷, devenită primul muzeu literar din România la 15 aprilie 1918.

A încetat din viață la 26 octombrie 1921, spre marea durere a fiului său, care i-a admirat luciditatea și stăpânirea de sine, păstrate până la final: „Aș da mult să pot avea, în ceasul din urmă, aceeași seninătate și aceeași tărie¹³⁸.” „A fost pentru mine tot; a fost însă și un suflet mare, care a trecut și prin viață fără fățărnicie, fără slăbiciune¹³⁹. A fost înmormântată în cavoul familiei Moruzzi de la Cimitirul „Eternitatea” din Iași¹⁴⁰.”

„Locuind într-o stradă liniștită în castelul său, străjuit de un măreț parc, ai fi zis că Maria Moruzzi era răzleață de semenii săi și că-și concentra toată energia trupească și sufletească numai în îngrijirea odraslei sale.

Nu. Maria Moruzzi avea sufletul prea larg ca să rămâie indiferentă la necazurile celor mulți, celor care suferă.

Firea-i aleasă și generozitatea-i i-au câștigat locul de frunte printre fruntașele societății; ani de-a rândul fost-a ea prezidenta Crucii Roșii, societate care veghează veșnic la alinarea durerilor

omenirii în toate timpurile. (...) Mulțumită muncii discrete de zi cu zi a neobositei M. Moruzzi (...), atunci când voinicii țării au răspuns la chemarea pentru întregirea neamului, abia trecuta-au ei munții, că au și răsărit aici în Iași 2 spitale întocmite cu tot aparatul spitalicesc.

Aceste 2 spitale, instalate în localurile liceului internat și liceului național, în urmă la seminarul Catolic, trebuia să cuprindă până la 500 de răniți.

Dacă până atunci a te îngriji de răniți însemna a-ți face datoria ce ți-ai impus; de aici înainte, când, din cauza aglomerației și a mizeriei, tifosul exantematic și frigurile recurente secerau printre bolnavi și îngrijitorii lor, a lucra în spitale însemna a da dovadă de eroism.

Neclintită a fost M. Moruzzi la îndatorirea ce și-a luat.

Numai cei care au fost alături de ea își dau seama de jertfa de sine ce și-a impus, de binele ce a făcut.

Nu a fost zi ca să nu treacă în revistă ambele spitale și toate sălile de suferinzi. Și cu drag era așteptată ea în fiecare secție.

O așteptau bolnavii pe domnița – așa-i spuneau soldații – fiindcă dânsa cu deosebire știa cu vorba-i dulce, cu surâsul duios al surorii de caritate să le aducă balsamul mângâierii.

(...) O așteptau ei pe M. Moruzzi, fiindcă ea știa cum să le dea vești de pe front, chiar în zilele noastre mai de restriște și ea avea darul să-i asi-

gure că peste câteva zile ei vor fi retrimiși la postul lor de onoare pe câmpul de luptă.

M. Moruzzi este un simbol: ea întruchipează pe femeia română, care pe frontul al II-lea a luat parte activă la zbuciumul cel mare al omenirii”¹⁴¹.

Gheorghe I. Brătianu

– „fiu și nepot de statuie”¹⁴²

Gheorghe I. Brătianu, descendent din două ilustre familii, Brătienii – dinastia politică¹⁴³ a țării *par excellence* și Moruzeștii – familie de origine fanariotă care a dat Țărilor Române doi domni¹⁴⁴ și un prim-ministru¹⁴⁵, s-a născut în data de 28 ianuarie 1898¹⁴⁶, la castelul princiar de la Ruginoasa, proprietate a mamei sale, principesa Maria Moruzzi.

Gheorghe I. Brătianu „avea istoria în sângele său”¹⁴⁷, după cum afirma Mihai Sorin Rădulescu, pe linia Moruzeștilor descindea în linie dreaptă, prin filiație feminină, și din domnul Nicolae Mavrocordat, iar prin mama acestuia, Sultana Hrisoscoleanu, din dinastia Mușatinilor. Între strămoșii săi se numără, de asemenea, domni Gheorghe Duca, Grigore I Ghica, Constantin Cantemir, Alexandru Iliăș, Eustratie Dabija și Radu Șerban, doi oameni de cultură ai evului mediu românesc: marele logofăt Teodosie Rudeanu și spătarul Mihai Cantacuzino¹⁴⁸, precum și numeroase fire genealogice care urcă în-

Gheorghe I. Brătianu

spre vechi familii boierești muntene (Vlădeștii, Corbenii, Răteștii, Lereștii, Rudenii, Grădiștenii, Pleșoienii, Olăneștii, Otetelișenii ș.a.) și de sor-ginte grecească (Cantacuzinii, Mavrocordații, Hrisoscoleii, Eupraghioti ș.a.)¹⁴⁹. În acest context, o legătură de rudenie prin alianță merită, de ase-menea, amintită. Mama sa, principesa Maria Moruzzi era sora lui Gheorghe A. Moruzzi (1839-1856), unicul fiu al principelui Alexandru D. Moruzzi cu Hermiona Asachi, prima sa soție, fiica adoptivă a lui Gheorghe Asachi. Aceasta se va re-

căsători, în 1852, cu istoricul francez Edgar Quinet, care i-a dedicat lui Gheorghe A. Moruzzi lucrarea sa *Les roumains*. Cel mai probabil de la acest unchi al său, decedat de timpuriu, provenea prenumele lui Gheorghe I. Brătianu¹⁵⁰.

Întâlnirea dintre principesa Maria Moruzi-Cuza, tânăra văduvă a principelui Alexandru Al. Cuza, și Ionel I.C. Brătianu s-a realizat, cum am văzut, în contextul numirii acestuia din urmă ca inginer practicant pe linia ferată Iași-Pașcani, in-vitat fiind să locuiască la castelul de la Ruginoasa. Povestea dintre cei doi a fost descrisă, „cobilițar”, și de Petre Pandrea: „Era, poate, Ionel Brătianu un puritan? Nu. Un vulpoi. Iubise în tinerețe pe tânăra principesă Moruzzi. Era fecior de prim-ministru și inginer de poduri de la Paris, dar tre-buia să intre și în înalta aristocrație. Nu i-a plăcut principesa. A sedus-o. A lăsat-o gravidă. Cu revol-verul la tâmplă, pus de fratele principesei, a dus la altarul unei biserici ieșene pe fata-mamă, i-a dat numele și a plecat de la altar, direct la gară. Târziu, fiindcă n-a mai avut copii cu soția a doua, Eliza, sora lui Barbu Știrbey, după ce feciorul Gheorghe Brătianu se dovedise un student sâr-guincios în specialitatea istoriei universale, l-a luat sub aripa sa, l-a făcut profesor universitar și l-a desemnat ca un succesor mai îndepărtat”¹⁵¹. Chiar dacă, prin hotărâre judecătorească, tatăl obținea dreptul de a se ocupa de creșterea sa până la vârsta de trei ani, acest lucru nu s-a în-

tâmplat, în martie 1907, intervenind cea de-a doua căsătorie a lui Ionel I.C. Brătianu, cu Eliza Știrbey, fosta soție a „lordului valah”, Alexandru Marghiloman, rivalul său politic. De educația lui Gheorghe Brătianu s-a ocupat, așadar, mama sa, care i-a asigurat o educație din cele mai alese¹⁵². Legăturile cu Brătienii au progresat după evenimentul din 8 decembrie 1909 (încercarea de asasinat împotriva lui Ionel I.C. Brătianu, atunci când, temător că nu va mai supraviețui, acesta a cerut să-și vadă fiul) și în paralel cu impunerea fiului „vizirului” pe scena politică românească: „doborât la pat de cele două gloanțe ale lui Jelea și crezându-se pierdut, ne chemă pe toți frații și surorile și ceru să [se] telegrafieze la Iași ca să vină fiul său. A doua zi sosi un băiat lung și subțire, la fel cu Ionel la aceeași vârstă; Vintilă îl aduse de la gară și îl duse lângă patul rănitului. Era prima lor întrevedere, mișcătoare pentru amândoi, mai ales în acele momente tragice. Bineînțeles, nu-și putură vorbi, tatăl prea suferind, copilul prea sfios”¹⁵³.

Studiile liceale le-a urmat în particular la Iași, examenul de bacalaureat susținându-l la Liceul Național (iulie 1916), obținând media 10 *cum laude*¹⁵⁴: „Învăța bine, era silitor și conștiincios, moștenise iubirea de cărți, gustul de istorie și, pe lângă aceste calități intelectuale, era serios, blând, bine-crescut, iubit de toți profesorii și cunoscuții lui”¹⁵⁵.

Anul 1916 poate fi considerat unul extrem de important în biografia lui Gheorghe I. Brătianu, în acest an, Nicolae Iorga i-a publicat primul studiu de istorie în „Revista istorică”¹⁵⁶, datat 14 februarie 1916 (debutul istoricului Gheorghe I. Brătianu) și, tot acum, în vâltoarea Marelui Război, a cerut permisiunea tatălui său, președintele Consiliului de miniștri la acea vreme, de a se angaja voluntar pe front în Regimentul 2 Artilerie București, permisiune pe care a primit-o în august 1916: „Subsemnatul Ion I.C. Brătianu, tatăl tânărului Gheorghe Brătianu, care dorește a se angaja voluntar în Regimentul 2 Artilerie «General de Divizie Gh. Manu», declar că consimt a contracta acest angajament în armată în condițiunile prevăzute de legea de recrutare”¹⁵⁷. În același Regiment, au făcut armata și tatăl său, Ionel I.C. Brătianu, precum și unchii săi din partea tatălui, Constantin I.C. Brătianu și Vintilă I.C. Brătianu¹⁵⁸. A absolvit Școala pregătitoare de ofițeri de rezervă (31 martie 1917)¹⁵⁹, fiind avansat sublocotenent – Regimentul 2 Artilerie (1 iunie 1917), locotenent în rezervă – Corpul vânătorilor (1 aprilie 1921), locotenent în rezervă – Regimentul 2 obuziere munte (7 noiembrie 1924), locotenent în rezervă – Regimentul 4 artilerie (1 februarie 1927), căpitan în rezervă – Regimentul 1 artilerie gardă (10 mai 1934), căpitan în rezervă – Regimentul 70 artilerie (7 iunie 1940), căpitan în rezervă – Corpul de cavalerie

(5 septembrie 1941) și maior în rezervă – Corpul de cavalerie (8 mai 1942)¹⁶⁰.

Diferitele episoade din viața trăită în anii războiului sunt prezentate în *File rupte din cartea războiului*, jurnalul „zilelor de luptă”, cum avea să spună autorul. Participarea sa la Marele Război a fost „înnobilată de rana și sângele vărsat în bătălia de la Cireșoia, în 1917, sporită apoi de participarea sa pe front, ca mobilizat, în campaniile militare ale Armatei Române din anii 1941 și 1942”¹⁶¹.

După întoarcerea de pe front, Gheorghe I. Brătianu s-a înscris, la sfârșitul anului 1917, la Facultatea de Drept a Universității din Iași, pe care a absolvit-o în 1919. Și-a completat studiile în capitala Franței, urmând cursuri la Sorbona, École Pratique des Hautes Études și École des Chartes¹⁶², unde a avut prilejul să audieze prelegerile lui Ferdinand Lot și Gabriel Millet. După numai un an și jumătate de studii la Paris, și-a obținut licența în litere la Sorbona (iulie 1921, cu mențiunea *assez bien*)¹⁶³. Pașii lui Brătianu s-au îndreptat, apoi, spre Italia, mai exact la Genova, căutând, în arhivele de acolo, material inedit privind istoria coloniei genoveze de la Pera, din secolul al XIV-lea. La sfatul lui N. Iorga, s-a apucat de un „lucru mai anevoios”, și anume – de cercetarea actelor notarilor genovezi din Pera și Caffa, de la sfârșitul secolului al XIII-lea (1281-1290). Revenit în țară, consideră util să-și valorifice li-

cența obținută la Facultatea de Drept, depunând jurământul de avocat, înscriindu-se în Baroul Iași (august 1922)¹⁶⁴. În decembrie 1922 s-a înscris la doctorat, la Sorbona, însă teza și-a susținut-o la Universitatea din Cernăuți, în iunie 1923. Recunoașterile și distincțiile nu au întârziat să apară între timp. Mai întâi, din țară – de la Universitatea din Iași, care l-a numit la Catedra de istorie medie, modernă și contemporană universală din cadrul Facultății de Litere, apoi din străinătate – de la Società ligure di Storia Patria din Genova (1925), care l-a ales corespondent al ei și de la Comitetul Internațional de Studii Istorice (1926), care l-a cooptat ca membru al său¹⁶⁵. Din diverse motive¹⁶⁶, Gheorghe I. Brătianu nu și-a desfășurat activitatea profesorală potrivit orarului universitar, fiind suplinit de Andrei Oțetea, Paul Nicorescu sau Constantin Andreescu¹⁶⁷. A urmat Academia Română, care l-a ales Membru corespondent al Secțiunii Istorice¹⁶⁸ în 2 iunie 1928, la propunerea și cu raportul lui N. Iorga, în care marele erudit al istoriologiei umane făcea următoarea constatare față de tânărul profesor: „E unul dintre acei prin care istoria română va câștiga tot mai mare rol în privirile generale asupra vieții omenirii”¹⁶⁹.

Susținerea doctoratului de stat în litere a avut loc la Sorbona, în mai 1929, teza, cu titlul *Recherches sur le commerce génois dans la Mer Noire au XIII-e siècle*, obținând calificativul *très honorable*.

Dublarea titlului de doctor, după ce obținuse deja unul, în țară, la Universitatea din Cernăuți, a reprezentat un gest cu totul neobișnuit. Gheorghe I. Brătianu a explicat gestul „nu ca o desconsiderare a titlului unei universități românești”, ci prin dorința de a-și respecta îndatoririle la care se angajase față de foștii profesori¹⁷⁰.

Participant activ în ambele războaie mondiale, servindu-și Patria, de la care nu a dezertat până în ultimele clipe ale vieții, a fost nevoit să se depărteze, temporar și parțial, de îndeletnicirile serene și liniștite, de arhive și biblioteci, dedicându-se, cu toată sârguința și priceperea, unui gen de lucrări istorice, „mai actuale și necesare” în epocă, unele de discuții și controversate, iar altele de informații și documentări. Este vorba, în primul rând, de volumul *Une énigme et un miracle historique – le peuple roumain*, 1937¹⁷¹, prin care a răspuns, la timp, „înaintea ori căruia”, fostului său profesor de la Sorbona, Ferdinand Lot, care în lucrarea sa *Les invasions barbares*, pune la îndoială, în capitolul al cărui titlu l-a împrumutat pentru „studiul-răspuns”¹⁷², continuitatea elementului românesc în nordul Dunării, în fosta Dacia-Traiană. Ca să imprime acestui răspuns toată greutatea necesară, a trebuit să revizuiască întreaga problemă a originii și evoluției poporului român, în vederea unei expuneri de sinteză, în lumina celor din urmă date și rezultate ale cercetărilor istorice, lingvistice și arheologice.

Tot aici ar fi de adăugat și scrierile prin care a ținut să informeze și să convingă lumea străină și, uneori, chiar pe cea românească, insuficient și câteodată tendențios informată, asupra unor chestiuni politice din istoria noastră modernă și contemporană în legătură cu momente și evenimente de caracter și interes european: *Le problème des frontières russo-roumaines pendant la guerre de 1877-1878 et au Congrès de Berlin*, 1928, *Politica externă a lui Cuza Vodă și dezvoltarea ideii de unitate națională*, 1932, *Napoléon III et les nationalités*, 1934, *Bismarck și Ion C. Brătianu*, 1935-1936, *La politique extérieure du roi Charles I-er de Roumanie*, 1940, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu*, 1939, *Jean Bratiano et la politique extérieure de la Roumanie*, 1940¹⁷³. La acestea se adaugă alte numeroase studii, de informare, documentare și propagandă tipărite în sprijinul ideii naționale¹⁷⁴.

Cum era de așteptat, dat fiind că Gheorghe I. Brătianu era fiul lui Ionel I.C. Brătianu, personalitate proeminentă a scenei publice a țării, opțiunile sale politice s-au îndreptat spre Partidul Național Liberal. S-a înscris în partid, în anul 1926, urmând ca la scurtă vreme să fie desemnat șef al organizației liberale din Iași (octombrie 1927). A fost ales în Camera Deputaților în 1927, 1928, 1931-1932, 1933-1937. În data de 9 iunie 1930 a fost exclus din PNL, după ce a susținut pu-

blic „Restaurația” – revenirea la tron a principelui Carol, ca rege al României, sub numele de Carol al II-lea. Odată cu Gheorghe I. Brătianu s-a desprins din PNL gruparea, numită „georgistă”, care a participat la alegerile din 1932, obținând 14 deputați în Parlament (al patrulea partid al țării), iar la alegerile din 1937, 16 deputați, devenind al șaselea partid din țară¹⁷⁵.

În perioada 1930-1940 a susținut comunicări la cel de-al IV-lea (1934) și al V-lea (1936) Congres Internațional de Studii Bizantine sau în fața tineretului universitar din PNL (1935), tipărește lucrări de referință privitoare la coloniile genoveze de la Marea Neagră (1935-1937)¹⁷⁶, a făcut parte din delegația română, condusă de N. Iorga, la cel de-al VIII-lea Congres Internațional de Științe Istorice de la Zürich, și a publicat volumul *Etudes byzantines d'histoire économique et sociale*¹⁷⁷, dedicat memoriei istoricului belgian Henri Pirenne (1862-1935)¹⁷⁸. Începând cu anul 1940, s-a transferat la Universitatea din București, unde a devenit profesor titular la Facultatea de Filosofie și Litere, în locul lui N. Iorga, care se pensionase.

În 27 noiembrie 1940 a fost asasinat mentorul său, Nicolae Iorga. Vestea l-a zguduit profund. S-a aflat printre semnatarii scrisorii de mulțumire adresată Conducătorului Statului, generalul Ion Antonescu, de profesorii Facultății de Filosofie și Litere, în urma reprimării rebeliunii legionare din ianuarie 1941. A refuzat oferta făcută de ge-

neralul Ion Antonescu de a fi inclus în noua echipă guvernamentală. A acceptat, însă, rolul de intermediar între conducerea PNL – Constantin (Dinu) I.C. Brătianu și guvernul generalului. A fost numit director al Institutului de Istorie Universală „N. Iorga” (martie 1941), funcție pe care a îndeplinit-o până la sfârșitul anului 1947; între anii 1941-1943 a fost decan al Facultății de Filosofie și Litere din București, iar din 1942 a fost numit profesor la Școala Superioară de Război, la Catedra de istorie universală. Primirea lui Gheorghe I. Brătianu la Academia Română nu putea să întârzie prea mult. Motivația venea din acumulările științifice tot mai prestigioase și recunoașterea internațională, sub diverse forme, de care se bucura. Așa se face că, la 25 mai 1942, Colegiul extraordinar de candidare al Academiei Române l-a propus plenului pe Gheorghe I. Brătianu pentru a fi ales Membru activ în locul rămas vacant, prin moartea lui N. Iorga. Cu 27 de voturi din cele 34 exprimate, Academia Română a recunoscut alegerea lui Gheorghe I. Brătianu, care astfel, la 44 de ani, devenea cel mai tânăr dintre membrii activi ai Secțiunii Istorice¹⁷⁹.

În anul 1943 i s-a acordat titlul de Doctor Honoris Causa al Universității din Bonn, iar în anul următor a realizat mai multe acțiuni de ordin politic și diplomatic în Germania, fără a deține funcții de stat în acest sens¹⁸⁰. În nr. 3 din 23 septembrie 1944 din „Scânteia”, oficiosul parti-

dului comunist din România, a fost publicat un articol virulent la adresa lui Gheorghe I. Brătianu – *Schimbarea la față a d-lui Gheorghe Brătianu* – prin care se preciza: „Jos masca, domnule hitle-rist, Gheorghe Brătianu! Și trage consecințele!”¹⁸¹. Trei ani mai târziu, în 1947, noua putere i-a fixat domiciliu forțat la locuința sa din București, din strada Biserica Popa Chițu nr. 26 și i s-au interzis contactele externe. Cariera științifică s-a încheiat nefiresc la Universitatea din București, în același an, când a fost înlăturat de la Catedră și din fruntea Institutului de Istorie Universală „N. Iorga”. La sfatul apropiaților de a se expatria, Alexandru Rosetti îi adusese un pașaport gata semnat de Ana Pauker¹⁸², a refuzat cu fermitate: „Brătienii nu dezertează din România!”¹⁸³.

„Ce lecție admirabilă de comportament uman ne-a transmis Gheorghe Brătianu! Ca nimeni altul a știut – cu erudiție, siguranță de sine și talent de reînviere – să descrie momente și aspecte esențiale ale mersului lumii prin timp. A făcut-o și cu dorința unei mai limpezi puneri în valoare a istoriei naționale, parte a întregului! A făcut-o cu demnitate și simț de echilibru. După el istoricului îi revine «să înțeleagă și să explice nu să osândească pe oamenii de atunci în temeiul împrejurărilor de astăzi». Dar, în același timp, istoricul trebuie să lege prezentul de trecut prin explicarea unor evoluții, prin comparații și îi mai revine a fi sfătuitor, ca – în temeiul comprehen-

siunii fenomenelor – să semnaleze lecțiile trecutului pentru contemporaneitate, să ajute deci la deschiderea porților viitorului!”¹⁸⁴.

Gheorghe I. Brătianu s-a căsătorit la 27 ianuarie 1922 cu Elena Gr. Sturdza (m. 1970), fiica lui Grigore D. Sturdza, strănepoata domnitorului Mihail Sturdza, în urma unei înțelegeri dintre mama sa, principesa Maria Moruzzi și mătușa paternă a Elenei, principesa Olga Sturdza, cea care a crescut-o, în urma morții mamei acesteia¹⁸⁵. Prin această filieră, cei doi soți se înrudeau, Mihail Sturdza fiind nepot de văr de-al treilea lui Ioniță Sandu Sturdza, din care descindea Gheorghe I. Brătianu¹⁸⁶. Maria Moruzzi nu a apucat să-și vadă fiul căsătorit, ea murind cu câteva luni înainte, dar a scris atât Sabinei Cantacuzino, mătușa lui Gheorghe I. Brătianu, cât și Elizei Brătianu, soția lui Ionel I.C. Brătianu, rugându-le să-i îndrume pe tinerii logodiți: „Este o plăcere să vezi fericirea lui George și această dragoste atât de proaspătă, de sănătoasă, de onestă, este ultima mare bucurie a existenței mele. (...) George și dânsa se completează reciproc. (...) Vin deci să vă rog, dragă Doamnă, să vă îngrijiți de amândoi și să mă înlocuiți până la capăt în această misiune pe care Dumnezeu nu-mi permite să o duc la capăt”¹⁸⁷. Dacă Eliza Brătianu a avut o relație distantă față de fiul ei vitreg, mai ales în urma dizidenței „georgiste”, care a pecetluit ruptura dintre cei doi, Sabina Cantacuzino a fost mai

Elena Brătianu, soția lui Gheorghe I. Brătianu
în parcul Casei Pogor-Brătianu (anii '30)

apropiată față de Gheorghe Brătianu și soția sa¹⁸⁸. Cei doi au avut trei urmași¹⁸⁹: Maria¹⁹⁰, născută în 1928 și gemenii Ion¹⁹¹ și Ioana-Ileana¹⁹², născuți în 1929. În martie 1944, simțind „blestemățiile ce aveau să se năpustească peste țară”, Gheorghe și Elena Brătianu și-au trimis copiii peste hotare, însoțiți de guvernanta lor, cu

destinația Elveția: „Când am plecat, tata ne-a dat o explicație: «O să fie greu, pentru mine pot îndura orice, nu pentru copiii mei». Apoi, la gară, la plecarea trenului, a mai spus repede: «Sper să o revedeți pe mama, pe mine nu mă mai revedeți»”¹⁹³.

Anii 1947-1950 au fost extrem de dificili, când, aflat în imposibilitatea obținerii de venituri și cu averea confiscată, situația sa și a familiei a devenit dramatică; soția istoricului, Elena Brătianu, exclama în fața subofițerilor de Securitate din casă că „i s-a luat totul, iar pe haine este pus sigiliu” și că „nu mai poate suporta atâta mizerie, deoarece nu mai are ce vinde ca să mai trăiască”¹⁹⁴.

Gheorghe I. Brătianu a fost arestat și întemnițat în noaptea de 5/6 mai 1950, fără a i se intenta vreun proces, la închisoarea politică, de tristă amintire, de la Sighetul Marmației. După ce au fost percheziționate casele, arestații din acea noapte, numită de Claudiu Secașiu, „a demnitarilor”, au fost duși în arestul din subsolul clădirii Ministerului de Interne, unde le fuseseră pregătite celule separate. La percheziția corporală a lui Gheorghe I. Brătianu, între alte obiecte, au fost confiscate „una iconiță metal alb” și „una cruciuliță din metal cu șnur roșu”, obiecte care au fost restituite familiei în 1954¹⁹⁵. Îmbarcați, apoi, în dube, au fost strămutați la Sighet¹⁹⁶. La câteva săptămâni de la arestarea sa, soția apela la bunăvoința ministrului de Interne, solicitându-i per-

misiunea de a-i trimite soțului câteva „lucruri de îmbrăcăminte, o pătură și medicamente. Motivez această cerere prin faptul că cu ocazia arestării sale în dimineața zilei de 6 mai 1950, n-am avut timpul necesar de a-i da toate aceste lucruri care îi sunt mai mult decât necesare”¹⁹⁷.

Membrii familiei au fost evacuați din casă. Elena Brătianu a fost trimisă în comuna Colentina, la 1 km. de la capătul liniei tramvaiului, într-o cameră părăsită, fără geamuri, unde ploua înăuntr-u. Arestată la 13 octombrie 1951, a fost condamnată la doi ani pedeapsă administrativă¹⁹⁸.

„După arestarea tatei, mama a fost dusă într-o casă de lut, fără nici un confort, «țigănească». (...) În 1951 a fost arestată și ea și a stat la închisoare până în 1955, după care, fiind «reeducată», a avut dreptul să se îngrijească de instalațiile sanitare ale unui spital, spre groaza medicilor, care au scutit-o cât se poate de repede de acest lucru. Într-un timp, mama își găsisse de lucru la depoul de tramvaie – spăla vagoane – dar nu era disperată, pentru că îi plăcea munca fizică. Îmi povestea că în închisoare a fost foarte fericită atunci când au scos-o la muncă pe câmp. După aceste activități de salariat, a preferat soluția lecțiilor de franceză, ea fiind pe jumătate franțuzoaică (era din familia Sturdza), născută și crescută în Franța. Aceasta până în anul 1958 când, după nenumărate demersuri făcute de copiii ei, a putut, în sfârșit, să plece la ei.

Între timp, aflase despre moartea tatei și a încercat să aibă informații cât mai precise asupra acestei tragedii. Ea s-a adresat tuturor celor care ieșeau de la Sighetu Marmației sau care fuseseră acolo în trecut (mai ales preoți greco-catolici), ca să afle de îngrozitoarele și inumanele condiții de viață din acea închisoare”¹⁹⁹.

Gheorghe I. Brătianu a murit (a se citi – a fost asasinat) în aprilie 1953²⁰⁰, în urma unui regim inuman de detenție, la care au fost supuse peste 160 de personalități²⁰¹ politice, culturale, civile, clericale și militare ale „vechiului regim”²⁰². A fost aruncat într-o groapă din cimitirul săracilor de la ieșirea din Sighetu Marmației. Reînhumarea așa-ziselor oseminte ale lui Gheorghe I. Brătianu în cripta Brătienilor de la Florica a fost o înscenare propagandistică a Securității. În toamna anului 1971, familia a fost autorizată să-i reînsumeze rămășițele în cavoul familiei, alături de bunicul și de tatăl său: „Într-adevăr, împreună cu sora Ioana, am fost la Florica pentru înhumarea rămășițelor pământești la acea dată. Numai că osemintele primite nu erau ale lui. Am deschis sarcofagul minuscul împreună cu sora mea și am constatat cu securistul de serviciu, care ne cerea semnătura de primire, că dențiția mortului era una dintre cele mai perfecte ce ne-a fost dat să vedem. Polițistul a ținut, de altfel, să remarcăm acest lucru. Clar, osemintele nu erau ale lui G.B. Aveam de ales – sau să refuzăm aceste oseminte

și să facem scandal, sau să continuăm ceremonia spunându-ne în sinea noastră: Nu vom uita niciodată! Nu vom uita niciodată! Tatăl meu odihnește veșnic pe malurile râului Tisa”²⁰³.

Ancheta privind asasinarea lui Gheorghe I. Brătianu a început, așadar, prin cercetările soției sale, Elena Brătianu, care înainte de a muri, în exil la Paris, în 1970, a adunat mărturiile într-un text²⁰⁴. Despre circumstanțele morții sale au mărturisit mai mulți autori în volumul de documente *Gheorghe I. Brătianu – enigma morții sale*, îngrijit de fiica sa, Maria G. Brătianu²⁰⁵ și publicat, într-o primă ediție, la Paris în 1989. Aproape toți supraviețuitorii temniței de tristă amintire de la Sighetu Marmăției au amintit de o cămașă pătată de sânge, însă descrierea cămășii ca și locul petelor variază. După unii martori, Gheorghe I. Brătianu a fost văzut ultima dată în ziua de 23 aprilie 1953, de Sfântul Gheorghe, când „părea foarte slăbit, târându-și piciorul și privind în gol”²⁰⁶.

Preotul Alexandru Rațiu, într-o scrisoare emoționantă²⁰⁷ către Maria G. Brătianu, mărturisește despre ultimele clipe din viața lui Gheorghe I. Brătianu: „Cum spuneam, la 25 aprilie 1953, l-am văzut pe tatăl dumneavoastră plimbându-se singur, cu ochii în jos, grăbit, forțat de gardianul său, Laviță Vasile, originar dintr-un sat de lângă Sighet, care-l insulta tot timpul. Nu știu dacă-l și bătea. Dar Gh.B. privea din când în când spre cer, ca și

când s-ar fi rugat sau ar fi cerut protecția lui Dumnezeu. Părea foarte obosit, abătut, deprimat. Avea chipul foarte slăbit și de o mare tristețe. Părea nenorocit, disperat. Gardianul continua să strige, să-l insulte, terorizându-l. A fost ultima oară când l-am văzut. Două zile mai târziu, pe 27 aprilie, am aflat de moartea lui prin alfabetul Morse pe care-l inventasem. În timpul nopții, trupul a fost transportat într-un camion militar și îngropat în cimitirul evreiesc, cimitir abandonat, pe malurile râului Iza. [...] Mi s-a poruncit să curăț celula nr. 73. Pe dușumea am văzut picături de sânge și pe tinetă niște blacheuri foarte ascuțite. Am bănuț că a avut loc o sinucidere, dar nu sunt sigur. Totul era posibil la Sighet [...] După șederea mea, la începutul lui 1952, la izolare, în celula nr. 73, am fost izolat în locul lui. Era celula cea mai bine supravegheată, aflată în apropierea locului în care se adunau ziua și noaptea gardienii. Pătrunzând în fosta celulă a lui G.B. am văzut scrijelat pe perete, probabil cu un cui, un plan de istorie universală în limba franceză. Tot pe perete am mai văzut însă și o cruce, desenată, însoțită de o rugăciune, tot în franceză, către Isus [...]”.

Între toate mărturiile referitoare la sfârșitul lui Gheorghe I. Brătianu, cea mai completă este considerată a fi aceea a cardinalului Alexandru Todea (mai 1990)²⁰⁸: „Mă numesc Alexandru Todea, episcop greco-catolic, condamnat pe viață de Tribunalul Militar București, în 1950. Trans-

ferat, după o condamnare, de la Ministerul de Interne din București la Sighet, la 2 martie 1952, am fost întemnițat în celula 45, unde mai erau alți deținuți, toți episcopi, preoți greco-catolici și romano-catolici, în total 13 persoane. După câteva luni, în 1952, a intrat în celulă ofițerul politic și ne-a spus că suntem celulă de lucru. Pe mine m-a numit – eram cel mai tânăr și mai viguros decât ceilalți –, șeful acesteia. Era vorba de măturatul închisorii, curățitul WC-urilor, trasul apei la o pompă din pivniță. Această apă era necesară pentru toată închisoarea și, când era spălatul rufelor, trebuia să ne punem câte doi să întoarcem manivela (de câte 7.000 de ori pe zi). [...] În general cu ocazia măturatului, încercam să luăm contact cu cei care se găseau în diferitele celule pentru a afla cine este în închisoare, și dacă putem să le aducem un ajutor sau o mângâiere; [...] Într-una din zile, și anume pe la sfârșitul lui 1952, pe câte îmi amintesc, am aflat că în celula 73 se afla profesorul Gheorghe Brătianu. [...] Am aflat, cum am spus, și de prezența profesorului Brătianu, dar deodată n-a mai răspuns la celula 73. Am întrebat la celula 71 cine este aici și răspunsul a fost «Gheorghe Brătianu». Aceasta s-a petrecut în primele luni ale anului 1953. [...] Întrebându-l odată ce mai face, profesorul Brătianu a spus numai «sunt bolnav». Atât. În altă zi: «de ce suferiți domnule Brătianu?» «Stomacul» și a adăugat: «dizenterie, diaree care s-a transformat în dizenterie».

Bineînțeles, am fost foarte impresionat, mai ales că nu observasem la ușă nimic, nicio vizită medicală, sau măcar o persoană care să-l consulte în semn de bunăvoință pentru ca omul să nu ajungă într-o situație atât de gravă încât să nu se mai poată ajuta singur. Altă dată mi-a spus că a venit o comisie și, după câte mi-aduc aminte, a fost expresia sa, o comisie de la București care i-a promis tratament medical cu singura condiție să renunțe la ce a scris referitor la faptul că Basarabia și Bucovina sunt pământ românesc și să susțină în altă ediție că aparțin Rusiei. Gh. B. mi-a spus că a răspuns: «Nu-mi voi trăda țara; nu pot dezminți un adevăr istoric și nimic pe lume nu mă poate justifica să scriu neadevăruri despre istoria românească». Atunci acele persoane i-au zis: «N-ai să primești îngrijire, nici tratament, nici medicamente, aici ai să pieri». Gh.B. le-a răspuns: «Și dumneavoastră o să pieriți într-o zi, dar nu-i totuna să pieri cu demnitate sau cu lașitate». L-au privit în ochi, n-au mai spus nimic și au plecat. A rămas mai departe, singur, în celula 71 a închisorii Sighet. [...] După această întâmplare, de câte ori spuneam «laudetur», care era un consemn între cei de pe coridor și cei din celulă, n-a mai răspuns niciodată și nu auzeam decât o respirație adâncă și grea. Această respirație se auzea foarte bine până dincolo de ușă, pe coridor. Ne-am dat seama că era foarte grav bolnav. Știam acum de ce suferă. Au trecut câteva zile, 10-12 zile poate,

și boala se agrava cu fiecare clipă. Ne-am dat seama că nimeni nu-l ajută. [...] În jurul zilei de Sf. Gheorghe, 23 aprilie – cred că Gh.B. a decedat chiar pe 23 aprilie – noi doi care măturam și strângeam praful n-am mai auzit nicio respirație, nicio mișcare în celulă. [...] Am ajuns la concluzia că ceva se petrecuse în celula lui Gh.B. Era concluzia care se impunea: ori l-au dus la tratament, ori a decedat. Într-o noapte, probabil în noaptea dintre 23 și 24 aprilie 1953, am auzit sunetul sinistru al căruței militare și am avut certitudinea că cineva murise, și fără să știu de ce, a doua zi ne-am întrebat dacă nu cumva este Gh.B. care a murit. Am trecut măturând în fața porții lui. Nimic. Niciun semn, nici bun, nici rău, ca și când nimic nu se întâmplase, niciun zgomot, nicio mișcare.

Într-o dimineață, era o duminică, au intrat un gardian și un ofițer politic imediat după ce a sunat deșteptarea [...]. M-au chemat și mi-au spus: «Ia pe unul cu tine» și l-am luat pe cel care era totdeauna dispus, din dăruire spirituală, să muncească (preotul Gheorghe Pătrașcu, n.n., I. P.-I.) [...]. Mi-au zis: «a fost un bolnav într-o celulă, l-am dus la spital, pentru tratament, să se vindece, și celula a rămas murdară. Veniți să o curățați». Când am intrat în celulă am fost foarte impresionați, nu atât pentru ce am văzut acolo, cât de pagina de suferință a profesorului Gh.B. pe

care o evoca [...]. Precizez că, intrați în cameră, ne-am apucat de treabă. Am zis ofițerului politic și gardianului să ne dea mai multe cârpe, apă multă și două perii, fiindcă am mai curățat celule dar așa ceva nu mai văzusem. Ne-a dat o singură cârpă. A fost prima și ultima celulă pe care am găsit-o în această stare. Am dedus că se târa de la pat la tinetă, căzând, și când se ridica era nevoie să se sprijine de perete pentru a se întoarce în pat. Se vedea, după urmele degetelor pe marginea mesei, după ce rămânea pe degete după ce cădea, cum reușea să se reazeze în patul de suferință unde s-a sfârșit. [...] am curățat această celulă care avea pe ziduri și dușumele, dar mai ales pe perețele de lângă pat, urme de materii fecale foarte diluate, din cauza lipsei de alimentație și din cauza bolii care l-a chinuit până la moarte. Eram foarte impresionați [...] Îmi amintesc că au fost colegi de celulă, ca episcopul romano-catolic Marton, care, când am anunțat în celula noastră decesul profesorului Gh.B., a spus: «Ce exemplu pentru noi, preoții, care am primit această formație prin misiunea noastră, ce încurajare este atitudinea pe care a dovedit-o preferând să refuze tratamentul decât să-și renege convingerile care se identificau cu viața sa». [...] Când ne-a spus că e bolnav, G. B. a adăugat, știind cine suntem: «Părinte, rugați-vă pentru mine». I-am răspuns: «Să știți că în fiecare zi vă susțin cu rugăciunea mea

și vă compătimim că sunteți aici. Fiți tare în Dumnezeu». Și i-am dat, de dincolo de ușă, dezlegarea. A fost una din marile personalități ale țării noastre căreia i-am dat dezlegarea, printre cei, care, bolnavi, așteptau moartea. [...] În discuțiile cu ortodocșii le-am spus direct: de ce vă permiteți să faceți diferențe între români, dacă sunt catolici sau mai ales greco-catolici, când noi, la închisoare, nu făceam nicio deosebire și nici prin cap nu ne-ar fi trecut s-o facem, dimpotrivă, cu lacrimi în ochi îi ajutam pe toți, indiferent dacă erau catolici sau ortodocși și în acest context am citat totdeauna numele lui G.B. Noi nu vă acuzăm că ați preamărit un guvern care ne-a persecutat și a persecutat toată floarea intelectualității românești, personalități care se formează odată la 300 de ani. Deci nu aruncați cu pietre. [...]

Trebuie categoric dezmințită versiunea sinuciderii lui G.B. Versiunea în care e vorba de sticlă (că și-ar fi tăiat venele cu un ciob) este falsă. Geamul era intact și de o parte și de cealaltă și nici n-ar fi avut puterea s-o facă, mâinile și picioarele îi erau descărnate, lucru de care ne-am dat seama fiindcă am văzut urmele pe pereți. Asta e realitatea și apoi, interior, era un om puternic, după părerea tuturor care l-au cunoscut. Mă tem că unele versiuni au și implicații politice.

Încă odată resping toate versiunile despre așa-zisa sinucidere a profesorului G.B. Căci am

fost martor, auzind de dincolo de ușă greutatea respirației sale, patul, în celula îngustă, fiind aproape de ușă. Și știu din gura lui răspunsul pe care l-a dat vizitatorilor săi: «Nu voi trăda». Nu s-a trădat nici pe sine. Acest om ar fi putut totuși să obțină o ameliorare, un tratament mai uman, ce l-ar fi costat, câți n-au făcut-o? [...]

La Judecata de Apoi se va ține seamă de cuvintele lui G.B.: *Nu-mi voi trăda țara*".

Istoria casei cu „ferestrele toate luminate”²⁰⁹

Prin vânzarea din 5 mai 1901, „a caselor cele mari cu dependințele: grădina, fântâna, pivnița și terenul lor”, dintre Vasile Pogor și principesa Maria Moruzzi, pentru suma de 97.000 lei²¹⁰, se încheie capitolul pogorăsc al destinului acestei case, început în anul 1776, prin cumpărătura pitarului Ioniță Cerchez.

Vânzătorul și-a rezervat, în partea de vest a proprietății, o suprafață de teren, pe care se aflau atenansele, care au fost transformate apoi de Vasile Pogor în camere de locuit și care au ajuns în proprietatea lui Calypso Panopol și a fiului celor doi, Vasile Panopol: „Casele mai mici unde a murit Pogor mi-au aparținut și mie și le-am vândut doctorului Tănăsescu care le-a transformat într-un chip destul de fericit. Când erau ale mele se compuneau din două apartamente, din-

POGOR. REVIZITĂRI...

tre care unul îl închiriam. (...) Profesorul G. Ibrăileanu, eminentul critic, a locuit timp de un an la mine. Slăbănog, bolnăvicios, discret și timid, el își stabilise un orar de viață care, pe atunci, se potrivea cu al meu, cu toată opusa direcție a activităților noastre. Estetul lucra toată noaptea, chiar și până la șapte, opt dimineața, dormind în timpul zilei până pe la vreo patru după-amiază. Iarna când mă întorceam acasă, la orele cele mai târzii sau în zori, veșnic o lumină discretă stăruia în biroul lui. Vara, pe nopți călduroase, lucra cu ferestrele deschise sau medita plimbându-se prin curte”²¹¹.

Pentru casele cele mari a început etapa Moruzzi-Brătianu, care a presupus reparații radicale, prefaceri arhitecturale și modernizări, precum și amplasarea stemei familiei domnitoare a Moruzeștilor pe frontonul casei. Dintr-un referat al Serviciului Tehnic al Primăriei Iași aflăm ce aprobări a obținut principesa Maria Moruzzi la numai o lună de la cumpărarea casei lui Vasile Pogor: „se poate elibera autorizația pentru următoarele lucrări: 1) a prefaceri intrarea la casele principale; 2) a adăogi la aceste case 2 avant corpuri p[entru] scări, latrine și odăi; 3) a prefaceri fațadele, uși și ferestre la casa principală, asemenea construcția și învelișul acoperământului; 4) a adăuga o mansardă asupra atenanselor din ogradă; 5) a face plantațiuni în grădină lăsând

3 met. liber la stradă; 6) a pava ograda dând ... spre stradă; 7) hasnaua latrinei va fi de zid masiv lucrat cu mortar de ciment și tencuit cu ciment și sclivisit. Fundul va fi de beton în grosime de cel puțin 45 cm. (18 iunie 1901)”²¹².

Blazonul instalat de principesa Maria Moruzzi pe frontonul casei aparține familiei princiere a

Cimitirul eroilor sovietici
din curtea Casei Pogor-Brătianu
(foto: Constantin-Liviu Rusu,
fotografie din patrimoniul
Muzeului Național al Literaturii Române Iași)

Moruzeștilor, așa cum a fost identificat de cercetătorii Sorin Iftimi și Anton Coșa: scut despicat; în primul cartier, acvila Țării Românești, conturnată și cruciată, cu zborul în șef; în cartierul doi, capul de bour al Țării Moldovei; în șef trei stele cu câte șase colțuri. Acestea din urmă indică stema propriu-zisă a familiei Moruzzi. Folosirea acvilei și a bourului arătau faptul că Moruzeștii au domnit în ambele principate²¹³. Blazonul era completat, cel mai probabil, cu o coroană princiară închisă, cu glob crucifer, dar care a fost distrusă, în timpul șederii Comandamentului sovietic de la Iași, care a fost încartiruit în Casa Pogor-Brătianu.

De la principesa Maria Moruzzi, casa și terenul au fost moștenite de fiul acesteia, Gheorghe I. Brătianu, care a locuit cu familia sa în perioada cât a stat la Iași: „Se instalaseră la Iași în casa din str. Coroi nr. 2, cu grădină frumoasă și unde erau grămădite toate amintirile lui Cuza Vodă. (...) argintăria masivă pentru 40 de tacâmuri, servicii duble de ceai și cafea, farfurii etc., cu coroana domnească și monograma domnitorului; toate uniformele, decorațiile, cărțile erau la locul lor. Aveai o ciudată impresie să vezi pe descendentul lui Ion C. Brătianu trăind în cadrul lui Cuza detronat de bunic”²¹⁴. „În fosta Casă Pogor, la etaj, profesorul ieșean organizează un adevărat muzeu de istorie²¹⁵, dar care nu avea un caracter public.

Mutându-se la București în anul 1938, Gh. Brătianu închiriaza casa Reziđenței Regale din Iași, care se obligă să păstreze mobilierul, biblioteca, documentele ce erau evaluate la acea vreme la suma de 3 milioane de lei. (...) În contractul de închiriere se află o descriere a interiorului, arătându-se că pereții sunt tapițați, ferestrele au geamuri de cristal, ușile sunt cu clanțe de alamă în stil de epocă, iar plafoanele sunt din lemn de stejar natural. (...) iar salonul mare de la etaj e denumit «Biblioteca Junimii»²¹⁶.

Începând cu anul 1944, în grădina Casei Pogor-Brătianu au fost înhumați 77 de militari sovietici în Cimitirul eroilor sovietici.

La 10 august 1945, Gheorghe I. Brătianu a vândut casa și terenul către Calea Ferată Română, pentru suma de 88 milioane lei: „imobilul situat în strada Coroi nr. 4, compus din șase mii m.p. teren cu construcția compusă din corp principal, parter și etaj și atenanse”²¹⁷.

După 1945 au fost găzduite aici sediile unor instituții de partid și de stat, până în august 1968, când casa și atenansele au fost declarate monumente istorice cu destinația unui muzeu de literatură²¹⁸, care a fost inaugurat în data de 26 decembrie 1972, în cadrul Complexului Muzeistic Iași: „De pe la orele 11 lumea a început să curgă lin, ca o apă ce s-a așezat în matcă. Toate privirile sunt îndreptate spre Casa cu ferestre lu-

POGOR. REVIZITĂRI...

21 mai 1951 – participanți la cea de-a XXX-a aniversare a Partidului Muncitoresc Român
(fotografie din patrimoniul Muzeului Național al Literaturii Române Iași)

minate. (...) În jurul orei de deschidere a muzeului s-a adunat atâta lume, încât nu poți să arunci un ac. La oră fixă au sosit și oficialitățile. (...) Pentru toți iubitorii de frumos, Casa «Vasile Pogor» evocă multe amintiri scumpe. Aici s-au plămădit multe idei nobile, aici s-au citit și discutat cu aprindere și verva caracteristică junimiștilor multe opere, pe care timpul le-a scris cu litere de aur în patrimoniul național și universal²¹⁹. Tematica a fost structurată sub forma unui muzeu al istoriei literaturii române, având în centru pe-

rioadă junimistă, casa găzduind în nenumărate rânduri ședințe ale societății culturale, urmărindu-se îndeaproape împletirea dintre principiile cronologic și memorialistic, transpunând vizitatorul în atmosfera specifică fiecărei perioade în parte²²⁰, iar piesele rare din patrimoniul Muzeului de Literatură al Moldovei au fost expuse într-o cameră de rarități: „Mi-a plăcut mult Casa Pogor, Muzeul Junimii și al Iașului. Apreciez caracterul său discret, intim, fără stridențe. Multe piese sunt extrem de prețioase” (Al. Piru, 1979)²²¹.

Chiar de la deschiderea muzeului, chestiunea cimitirului eroilor sovietici și a monumentului comemorativ s-a pus în discuție, cele două obiective ridicând multe nedumeriri vizitatorilor români și străini, rezolvarea venind abia după 1991, conducerea Muzeului Literaturii Române Iași solicitând Primăriei Iași să analizeze „posibilitatea, civilizată, de a strămuta aceste morminte în parcela de la cimitirul «Eternitatea»”²²². La 6 aprilie 1992, Consiliul Municipal Iași a discutat proiectul privind „Strămutarea cimitirului eroilor sovietici din curtea Casei Pogor la cimitirul Eternitatea”, avizându-l. Osemintele celor 77 de militari sovietici au fost exhumate, la 22 mai 1992, și au fost reînhumate, a doua zi, în cimitirul Eternitatea, unde se găseau mormintele altor 133 de militari sovietici. La ceremonie au participat oficiali locali și reprezentanți diplomatici ruși²²³. Cu această ocazie, monumentul comemorativ, sub forma unui obelisc, a fost dezafectat²²⁴.

Între anii 1994-2006, Casa Pogor-Brătianu a fost restaurată, prin grija Ministerului Culturii, a Consiliului Județean și a Primăriei Iași, expoziția permanentă, reorganizată și inaugurată la 13 octombrie 2006, reunind aspecte de istorie literară, parcurgând, pe etape, o perioadă de aproximativ 150 de ani: literatură pașoptistă și curentul „Dacia literară”, mișcarea junimistă, momentul literar al „Vieții românești”, perioada interbelică ș.a.²²⁵.

***

Începând cu data de 5 iunie 2018, Muzeul „Vasile Pogor” a intrat într-un amplu proces de restaurare, pentru o perioadă de doi ani, în urma semnării contractului de finanțare între Consiliul Județean Iași și Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice, fondurile necesare restaurării fiind accesate prin Programul Operațional Regional (POR) la ADR Nord-Est – Axa prioritară 5: „Îmbunătățirea mediului urban și conservarea, protecția și valorificarea durabilă a patrimoniului cultural reprezintă o alternativă viabilă pentru stimularea dezvoltării urbane”.

Interior din Muzeul „Vasile Pogor” Iași (2011)
(foto: Corneliu Grigoriu)

- * Împărtășim întrutotul opinia istoricului Gheorghe Cliveti, exprimată la ședința a XXVI-a a *Preecțiunilor Junimii* (24 mai 2018), conform căreia Casa Pogor ar fi corect să fie denumită Casa Pogor-Brătianu.
- ¹ Vasile Panopol, *Vornicul Vasile Pogor (1792-1857)*, în „Arhiva genealogică”, anul II(VII), nr. 1-2, Iași, 1995, p. 270.
- ² *Ibidem*, pp. 255-260.
- ³ Moșia Pogorăști a aparținut porușnicului Ștefan Pogor și altor răzeși; sat al ocoalelor Turia, Jijia, Ștefănești, (1816-1865), înglobează parțial moșia Stolniceni (1835). Sat component al comunelor Comândărești (1865-1876, 1887-1906, 1908-1925), Cobiceni (1876-1887), Todireni (1906-1908, 1929-1931), Răusenii (1925-1929, 1931 – până în prezent, în granițele județului Botoșani), cf. *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, *Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale. 1772-1988. Partea a 2-a*, București, 1992, p. 904.
- ⁴ Vasile Panopol, *op. cit.*, p. 258.
- ⁵ *Ibidem*, p. 259.
- ⁶ Vasile Pogor, *Scrieri*. Ediție, prefață, note, glosar, bibliografie de Vasile Sandu, București, 1986, p. VII; Constantin Sion, *Arhondologia Moldovei. Amintiri și note contimporane*, Iași, 1892, p. 258-259.
- ⁷ Vezi nota la doc. XCIII, în „Ioan Neculce”, fasc. 8, 1930, p. 134.
- ⁸ Vasile Panopol, *op. cit.*, p. 261.
- ⁹ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Ediție și prefață de Al. Piru, București, 1982, pp. 91-92.
- ¹⁰ Vasile Panopol, *op. cit.*, p. 266.
- ¹¹ Liviu Papuc, *Din ale familiei Pogor*, în „Dacia literară”. Serie nouă, anul V, nr. 1(12), Iași, 1994, p. 61.
- ¹² *Călători străini despre Țările române în secolul al XIX-lea*. Serie nouă, vol. III (1831-1840), București, 2006, p. 463.
- ¹³ Vasile Panopol, *op. cit.*, p. 267.
- ¹⁴ Comisul Leonte Radu, evreu convertit și boierit de Ioniță Sandu Sturdza, a fost însurat cu Safta Isăcescu, fiica lui Constantin Isăcescu și a Ilinicăi Eni, din ținutul Neamț. Cei doi au avut pe Lascăr Radu și pe Calipso Radu, care s-a căsătorit cu serdarul Nicolae Albu. În anul 1842, Leonte Radu a fost expulzat din ordinul domnitorului Mihail Sturdza (Vezi *Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. I, Abaza-Bogdan, coordonator și coautor Mihai Dim. Sturdza, București, 2004, p. 49, 51; *Un conspirator fără voie: Nicolae Eni*, în *Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. VI, Dabija-Exarhu, coordonator și coautor Mihai Dim. Sturdza, București, 2017, pp. 384-386; Sorin Iftimi, *Banul Toma Cozma și biserică sa din Păcurari*, în *Cercetări privitoare la istoria bisericilor ieșene. Monumente, ctitori, mentalități*, Iași, 2014, p. 151).

- ¹⁵ Ernest Bernea, *Tradiție și Revoluție*, în „Rânduiala”, anul I, nr. 3, București, iulie-septembrie 1935, p. 260.
- ¹⁶ N. Iorga, *Războiul pentru independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit*, București, 1927, p. 8.
- ¹⁷ V.I. Cataramă, *Sufletul Junimii: Vasile Pogor*, Iași, 1942, p. 19.
- ¹⁸ Constantin Sion, *op. cit.*, p. 259.
- ¹⁹ Sat în componența comunei Vulturești, județul Vaslui.
- ²⁰ Dinu Poștarencu, *Vornicul Vasile Pogor și Basarabia*, în „Anuarul Muzeului Național al Literaturii Române”, anul VIII, Iași, 2015, p. 22.
- ²¹ Constantin Sion, *op. cit.*
- ²² Fostă moșie, la vest de satul Ivănești, județul Vaslui.
- ²³ Sat în componența comunei Drânceni, județul Vaslui.
- ²⁴ Sat în componența comunei Gropnița, județul Iași.
- ²⁵ Moșie așezată în partea de S-E a satului Mălăești, înglobată în satul Mălăești.
- ²⁶ Fost sat, contopit cu satul Mălăești.
- ²⁷ Vasile Panopol, *op. cit.*, p. 269.
- ²⁸ Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *Iașii vechilor zidiri. Până la 1821*. Ediția a II-a, revăzută, Iași, 2007, pp. 271-273.
- ²⁹ Piatra de temelie din lut ars, de formă octogonală, a casei soților Vasile și Zoe Pogor a fost descoperită în anul 1994, în timpul săpăturilor pentru consolidarea fundației, în colțul dinspre apus al casei, atestând anul corect al zidirii – 1850: „față – V. Pogor/1850; verso – și cu soț. Zoe/la anul”, cf. Muzeul Național al Literaturii Române Iași, nr. inv.: 34.05.1.00225.
- ³⁰ Constantin Sion, *op. cit.*, p. 414.
- ³¹ Dumitru I. Bantăș a activat, un timp, în Cancelaria Guvernatorului Basarabiei (1832-1835, 1840-1841), apoi, în 1847, a fost ales de către nobilime, deputat pentru supravegherea vânzării corecte a băuturilor spirtoase în cadrul Circumscripției Soroca-Iași, iar în 1850, deputat în Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia (cf. Dinu Poștarencu, *op. cit.*, p. 33). Anastasia și Dumitru Bantăș au avut trei urmași: *Smaranda* (1847-1913) – „o ființă foarte inteligentă, cultă și instruită”, la a cărei educație a contribuit în mare măsură Vasile Pogor (cf. Liviu Papuc, *Vasile Pogor (1833-1906)*, în „Expres cultural”, anul I, nr. 6, Iași, iunie 2017, p. 4), căsătorită cu Nicolae Șt. Casso (1839-1904), „filosoful din Chișcăreni”, mareșal de Bălți, *Gheorghe* (1849-1888), proprietar al moșiilor Lugojeni, Izvoare (Iași) și Brătuleni (Chișinău), judecător de pace onorific al Adunării Zemstvei din județul Iași (1878-1882), deputat în Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia din partea județului Iași (1881-1884), mareșal de Bălți (1884-1888), și *Elena* (1855-1893), proprietara moșiei Izvoare (Iași), care sub influența cumnatului său, Nicolae Șt. Casso, și a unchiului de la Iași, Vasile Pogor, a devenit o „naționalistă înfocată”, care aducea „foarte multe cărți moldo-

venești de la Iași, pe care le răspândea între moldovenii din județul său natal” (cf. Liviu Papuc, *op. cit.*).

³² Vasile Panopol, *op. cit.*, p. 270.

³³ Cf. Milică Dincă, *Trecute vieți... (I)*, în „Dacia literară”. Serie nouă, anul X, nr. 2(33), Iași, 1999, p. 22. Conacul de la Misești-Mălăești, unde s-a petrecut din viață vorniceasa Zoe Pogor, în 1876, se găsea în vecinătatea unui iaz, avea două etaje și era înconjurat de acareturile unei curți boierești de țară. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial conacul a fost aruncat în aer de trupele sovietice care au trecut prin zonă (cf. *Ibidem*).

³⁴ Rudolf Suțu, *Iașii de odinioară*, Iași, 1923, p. 239.

³⁵ Zezi Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, VIII, p. III.

³⁶ Cf. *Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească...*, vol. I, p. 251; Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului Ureche. Studiu prosopografic*, Iași, 2015, p. 549, 580.

³⁷ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. VI.

³⁸ Emil Racoviță s-a născut la 15 noiembrie 1868 în casa familiei din actuala stradă Lascăr Catargi, nr. 36, în apropierea casei mari a familiei Pogor din strada Coroi, nr. 4. Tatăl lui Emil Racoviță a fost avocatul Gheorghe Racoviță (1839-1913), magistrat și scriitor, deputat, membru al Societății culturale „Junimea”, iar mama sa a fost Eufrosina Al. Stamatopol.

³⁹ Zezi *Spița Caracaș*, în Mircea Ciubotaru, *Comuna Vulturești, I, Studiu de istorie socială. Onomastică*, Iași, 2003.

⁴⁰ Vasile Gr. Pop, *Conspect asupra literaturii române și scriitorilor ei de la început și până astăzi în ordine cronologică*, Partea a II-a, București, 1876, p. 76.

⁴¹ C. Gane, *Studenți români la Paris*, în *Dincolo de sbuciumul veacului*, București, 1939, pp. 193-194.

⁴² *Ibidem*, p. 195.

⁴³ *Ibidem*, p. 200.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 205.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 207.

⁴⁶ Liviu Papuc, *Parlamentarul Vasile Pogor*, în „Dacia literară”. Serie nouă, anul XI, nr. 2(37), Iași, 2000, p. 50.

⁴⁷ Mihail Polihroniade, Alexandru-Christian Tell, *Domnia lui Carol I*, vol. I, 1866-1877, București, 1937, p. 251, 287.

⁴⁸ Vasile Pogor nu a fost să-și depună jurământul și a demisionat ulterior, refuzând postul de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, fiindcă fusese numit fără consimțământul său. Petre P. Carp, ministru de externe în același guvern, a asigurat interimatul în locul lui V. Pogor.

⁴⁹ Liviu Papuc, *Vasile Pogor (1833-1906)*, p. 4.

⁵⁰ *Moartea lui Vasile Pogor. Note biografice*, în „Evenimentul”, anul XIV, nr. 32, Iași, 22 martie 1906, p. 1.

⁵¹ Johann Wolfgang Goethe, *Faust*. Traducere în proză de V. Pogor și N. Skelitty, Tipografia lui Adolf Berman, Jassy, 1862, 237 p. Pentru mai multe despre această „primă pătrundere masivă și fructuoasă a operei lui Goethe în cultura și literatura noastră”, vezi Dan Manucă, *Cea dintâi traducere*

- românească a lui „Faust”, în „Dacia literară”. Serie nouă, anul V, nr. 2(13), Iași, 1994, pp. 6-8.
- ⁵² Vezi „Convorbiri literare”, anul XIII, 1879, pp. 20-25; „Convorbiri literare”, anul XIV, 1880, pp. 49-55.
- ⁵³ Rudolf Suțu, *op. cit.*, p. 239.
- ⁵⁴ *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, 1979, p. 686.
- ⁵⁵ *Ibidem*.
- ⁵⁶ Trebuie menționat că din această lojă masonică au făcut parte toți „cei cinci mari” fondatori ai Societății „Junimea”: Vasile Pogor (inițiat la 14 martie 1866), Iacob C. Negruzzi (28 octombrie 1866), Theodor Rosetti (15 noiembrie 1866), Petre P. Carp (21 octombrie 1867), Titu Maiorescu (26 noiembrie 1867), precum și alți 15 membri: Ioan Ianov, Leon C. Negruzzi, Nicu Gane, Mișu Korne, Nicolae Culiănu, Nicolae Mandrea, Lascăr Ciurea, Ioan Melik, Scarlat Capșa, Gheorghe Racoviță, D. Rosetti, Al. Farra, V. Ionescu, Constantin Lepădatu, Al.Gr. Suțu (cf. Liviu Papuc, *Masoneria junimistă, în Francmasoneria și „Junimea” literară. Istoria Lojii masonice „Étoile de la Roumanie” (Steaua României) și relațiile ei cu Societatea literară, Iași, 1864-1885*, București, 2010, pp. 56-57).
- ⁵⁷ *Ibidem*, p. 55.
- ⁵⁸ Horia Nestorescu-Bălcești, *Dicționarul membrilor lojii, în Francmasoneria și „Junimea” literară...*, p. 144.
- ⁵⁹ C. Gane, *P.P. Carp și rolul său în istoria politică a țării*, vol. I, București, 1936, pp. 75-76.
- ⁶⁰ [Mihai] Codreanu, *În Nirvana*, în „Evenimentul”, anul XIV, nr. 32, Iași, 22 martie 1906, p. 1.
- ⁶¹ *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, p. 473; Mihail Polihroniade, Alexandru-Christian Tell, *op. cit.*, p. 286.
- ⁶² Trei se fac colegi (lat.).
- ⁶³ C. Gane, *op. cit.*, p. 76.
- ⁶⁴ G. Panu, *Amintiri de la „Junimea” din Iași*, București, 1908, p. 51.
- ⁶⁵ Iacob Negruzzi, *Dicționarul „Junimei”*, în *Scrieri alese*. Ediție îngrijită de Corneliu Simionescu, București, 1970, p. 394.
- ⁶⁶ C. Săteanu, *Figuri din „Junimea”*, Iași, 2016, p. 122.
- ⁶⁷ *Ibidem*, p. 123.
- ⁶⁸ *Ibidem*.
- ⁶⁹ *Ibidem*, p. 126.
- ⁷⁰ G. Panu, *op. cit.*, p. 65.
- ⁷¹ *Ibidem*, p. 56-57.
- ⁷² *Ibidem*, p. 66-67.
- ⁷³ *Ibidem*, p. 73.
- ⁷⁴ V.R., *Vasile Pogor*, în „Viața românească”, anul I, nr. 2, Iași, aprilie 1906, p. 294.
- ⁷⁵ Olga Rusu, *Vasile Pogor-fiul (1833-1906)*, în „Academia Bârlădeană”, anul XIII, nr. 3(24), Bârlad, septembrie 2006, p. 7.
- ⁷⁶ Iacob Negruzzi, *Amintiri din „Junimea”*, în *op. cit.*, p. 63.
- ⁷⁷ *Ibidem*, p. 66.
- ⁷⁸ *Souvenir de Iassy*. Album de Olga Rusu. Prefață de Corneliu Ștefanache. Postfață de Mihai Ursachi, Iași, 2012, p. 62.

- ⁷⁹ G. Bezviconi, *Doi „junimiști” din Basarabia*, în *Profiluri de ieri și de azi. Articole*, București, 1943, p. 278; Liviu Papuc, *op. cit.*, p. 4.
- ⁸⁰ Iacob Negruzzi, *op. cit.*, p. 65.
- ⁸¹ Olga Rusu, *Vasile Pogor-fiul (1833-1906)*, p. 7.
- ⁸² *Ibidem*, p. 8; *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, p. 685.
- ⁸³ Mihai Negruzzi, *Vasile Pogor*, în Olga Rusu, *Mihai Negruzzi – Evocări (II)*, în „Dacia literară”. Serie nouă, anul IX, nr. 2(29), Iași, 1998, p. 12.
- ⁸⁴ *Souvenir de Iassy*, p. 66.
- ⁸⁵ Constantin-Liviu Rusu, *O nouă fotografie a lui Vasile Pogor? (contribuții la iconografia junimistului)*, în „Dacia literară” Serie nouă, anul VI, nr. 1(16), Iași, 1995, p. 25.
- ⁸⁶ Daniel Corbu, *Primăria Iași. Album monografic*, Iași, 2008, p. 103.
- ⁸⁷ N.A. Bogdan, *Orașul Iași. Studiu introductiv de Cătălin Turliuc*, Iași, 2008, pp. 376-379.
- ⁸⁸ *Inaugurarea statuei lui Miron Costin*, în „Curierul (Th. Balassan)”, anul XVI, nr. 104, Iași, 21 septembrie/3 octombrie 1888, p. 1.
- ⁸⁹ Rudolf Suțu, *op. cit.*, p. 236.
- ⁹⁰ Sorin Iftimi, *Iașii în bronz și marmură. Memoria statuilor*, în „Cercetări istorice”, XXIV-XXVI, Iași, 2010, p. 502; N.A. Bogdan, *op. cit.*, p. 329.
- ⁹¹ Olga Rusu, *Vasile Pogor-fiul (1833-1906)*, p. 8; Constantin-Liviu Rusu, *Bustul lui Grigore Ghica-Vodă*, în „Dacia literară”. Serie nouă, anul IV, nr. 3(10), Iași, 1993, p. 26.
- ⁹² Gheorghe G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, București, 2004, p. 73.
- ⁹³ *Ibidem*, p. 95.
- ⁹⁴ N. Iorga, *Testamentul unei nepoate de fiică, mame și surori de Domni moldoveni*, în „Revista istorică”, anul XVII, nr. 7-9, iulie-septembrie 1939, p. 153.
- ⁹⁵ G. Bezviconi, *Trecutul satului Iablona*, în *Profiluri de ieri și de azi. Articole*, p. 124.
- ⁹⁶ Dinu Poștarencu, *op. cit.*, pp. 35-36.
- ⁹⁷ Mihai Sorin Rădulescu, *Un istoric și genealogist uitat: Vasile Panopol*, în „Dacia literară”. Serie nouă, anul VII, nr. 3(22), Iași, 1996, pp. 43-44; Olga Rusu, *Mihai Negruzzi – Evocări (II)*, în „Dacia literară”. Serie nouă, anul IX, nr. 2(29), Iași, 1998, p. 11.
- ⁹⁸ Calypso Panopol a fost căsătorită cu Neculai Coroi, fiul postelnicului Ioniță Coroi și frate cu Smaranda Coroi, mama lui A.C. Cuza. Cei doi au avut trei copii (frați după mamă cu Vasile Panopol): Eduard, colonel de cavalerie, Lucia, căsătorită cu magistratul Gheorghe Mezincescu – părinții diplomatului și omului politic Eduard Mezincescu (1909-1996), și Maria, căsătorită cu Alexandru Ciurea, fiul academicianului Ioan Ciurea (1878-1944) (cf. Mihai Sorin Rădulescu, în *Vasile Panopol, op. cit.*, p. 254).
- ⁹⁹ Cf. *Ibidem*, p. 253.
- ¹⁰⁰ *Ibidem*.
- ¹⁰¹ Mihai Sorin Rădulescu, *Un cărturar uitat: Vasile Panopol*, în Vasile Panopol, *Pe ulițele Iașului*. Ediție îngrijită și introducere de Mihai Sorin Rădulescu, București, 2000, p. 7.

- ¹⁰² Liviu Papuc, *op. cit.*
- ¹⁰³ *Ibidem.*
- ¹⁰⁴ G. Bezviconi, *Necropola Capitalei*, București, 1972, p. 211.
- ¹⁰⁵ Kikeriki, *Vasile Pogor*, în „Evenimentul”, anul I, nr. 1, Iași, 1 februarie 1893, p. 1.
- ¹⁰⁶ Mihai Negruzzi, *op. cit.*
- ¹⁰⁷ Arhivele Naționale Iași, Tribunalul Iași, secț. III, autentice, dos. 690/1901, f. 88 r.
- ¹⁰⁸ Olga Rusu, *Patrimoniul cultural ieșean. Cimitirul Eternitatea*, Iași, 2008, pp. 199-200.
- ¹⁰⁹ V.R., *Vasile Pogor*, în „Viața românească”, anul I, nr. 2, Iași, aprilie 1906, p. 294.
- ¹¹⁰ Rudolf Suțu, *op. cit.*, p. 239.
- ¹¹¹ A. Conta-Kernbach, *Boabe de mărgean*, Iași, 1922, p. 410.
- ¹¹² Victor Spinei, *Gheorghe I. Brătianu între vocația istoriei și tentațiile vieții politice*, în *Confluente istoriografice românești și europene. 90 de ani de la nașterea istoricului Gheorghe I. Brătianu*, Iași, 1988, p. 243.
- ¹¹³ Mihai Sorin Rădulescu, *Cu privire la strămoșii lui Gheorghe I. Brătianu*, în *Genealogia românească. Istoric și bibliografie*, Brăila, 2000, pp. 203-204.
- ¹¹⁴ *Ibidem*, p. 205.
- ¹¹⁵ Theodor Râșcanu, *Povestea unui castel blestemat. Ruginoasa*. Ediție îngrijită de Boris Crăciun, Iași, 1995, p. 107; Radu Moțoc, *Castelul de la Ruginoasa (II)*, în „Dunărea de Jos”, nr. 176, Galați, octombrie 2016, p. 30.
- ¹¹⁶ Victor Spinei, *op. cit.*
- ¹¹⁷ Castelul în stil neogotic de la Ruginoasa a fost ridicat în anul 1811, de logofătul Săndulache Sturdza, și a fost achiziționat de la urmașii acestuia de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, în 1862, pentru a-i servi drept reședință de vară.
- ¹¹⁸ Sat în componența comunei Hoceni, județul Vaslui.
- ¹¹⁹ Comună din județul Vaslui.
- ¹²⁰ Victor Spinei, *op. cit.*
- ¹²¹ Theodor Râșcanu, *op. cit.*, p. 114, 116.
- ¹²² ANI, Fond Stare Civilă, Ruginoasa, 1/1889, nr. 13.
- ¹²³ Dr. Constantin C. Cantacuzino (1849-1920), soțul Sabinei Brătianu (1863-1944), fiica cea mare a lui Ion C. Brătianu și sora cea mai mare a Brătienilor – Ionel, Dinu și Vintilă.
- ¹²⁴ Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei Ion C. Brătianu. 1914-1919. Cu un adaos de însemnări. 1870-1914*. Ediția a III-a, revăzută. Note, indice și ediție îngrijită de dr. Elisabeta Simion, București, 2014, pp. 274-275.
- ¹²⁵ Cele două părți, după multe eforturi, au convenit să realizeze căsătoria dintre cei doi tineri, legitimarea copilului printr-un act și divorțul imediat. Oficierea căsătoriei s-a realizat la biserica din Vascani, de lângă Ruginoasa: „se săvârșiră ambele ceremonii. Părea mai mult o înmormântare decât o căsătorie. Cei doi soți nu-și spuseră o vorbă” (*Ibidem*, p. 276). Copilul a fost legitimat prin căsătoria înscrisă sub nr. 20 la 15 februarie 1898 în registrele Comunei Ruginoasa (cf. ANI, Fond Stare Civilă, Ruginoasa, 1/1898, nr. 13).

- ¹²⁶ Theodor Râșcanu, *op. cit.*, p. 120.
- ¹²⁷ *Ibidem*, p. 121.
- ¹²⁸ Mihai Negruzzi, *Familia Moruzi*, în Olga Rusu, *Mihai Negruzzi – Evocări (II)*, în „Dacia literară”. Serie nouă, anul IX, nr. 2(29), Iași, 1998, pp. 12-13.
- ¹²⁹ Cf. „Opinia”. Ediția a II-a, anul X, nr. 1931, Iași, 14 iulie 1913, p. 1.
- ¹³⁰ Ion Agrigoroaiei (coordonator), *Orașul Iași. „Capitala rezistenței până la capăt” (1916-1917)*, Iași, 2016, p. 134, 147.
- ¹³¹ *Ibidem*, pp. 145-146.
- ¹³² *Ibidem*, p. 142.
- ¹³³ Pantelis Psychas, ministrul plenipotențiar al Greciei în România.
- ¹³⁴ Maria, Regina României, *Jurnal de război (1916-1917). Precedat de însemnări din 1910-1916*. Traducere din engleză de Anca Bărbulescu. Ediție îngrijită și prefață de Lucian Boia, vol. I, București, 2014, p. 279.
- ¹³⁵ Alin Ciupală, *Bătălia lor. Femeile din România în Primul Război Mondial*, Iași, 2017, p. 95, nota 4.
- ¹³⁶ Ștefania Mihăilescu, *Din istoria feminismului românesc. Antologie de texte (1838-1929)*, Iași, 2002, pp. 186-188; Smaranda Bîlț, *Mișcarea feministă din România în timpul Primului Război Mondial*, în „Muzeul Național”, XVI, București, 2004, p. 300.
- ¹³⁷ Constantin Parascan, *Acasă la Ion Creangă. Humulești-Neamț și Țicău-Iași*, Editura Panfilius, Iași, 2008, p. 96. Vezi și Iulian Pruteanu-Isăcescu, *Bojdeuca „Ion Creangă”. Din istoria primului muzeu literar din România*, Iași, 2018, p. 18.
- ¹³⁸ Victor Spinei, *op. cit.*, pp. 250-251.
- ¹³⁹ *Ibidem*, p. 243.
- ¹⁴⁰ Olga Rusu, *Patrimoniul cultural ieșean. Cimitirul Eternitatea*, pp. 175-176.
- ¹⁴¹ Fragment din cuvântarea ținută de profesorul Ioan Prassa, vicepreședintele Crucii Roșii ieșene, la parastasul de 7 ani de la moartea principesei Maria Moruzzi, în prezența familiei și a mai multor apropiați liberali ai fiului său, Gheorghe I. Brătianu: Osvald Racoviță (fost deputat și primarul Iașului la acea vreme), Constantin G. Toma (fost deputat și primar, fost vicepreședinte al Senatului), Sever Zotta (istoric, academician), Mircea Bădărău (prefectul Poliției Iași), Eduard Lăzărescu (fost prefect al județului Iași), Ion Zipa (fost prefect și senator), Lucia Negruzzi (soția generalului Mihai L. Negruzzi), Em. Ceicovschi (ajutor de primar), Justin Adace (ajutor de primar), Lucia Cantacuzino, Georgeta Weisa ș.a. (*O evocare pioasă. La mormântul Principesei Maria Moruzzi*, în „Mișcarea”, anul XXII, nr. 263, Iași, 18 noiembrie 1928, p. 2).
- ¹⁴² Cornelia Bodea, *Profesorul Gheorghe I. Brătianu – așa cum l-am cunoscut*, în Toader Buculei, *Clio încarcerată. Mărturii și opinii privind destinul istoriografiei românești în epoca totalitarismului comunist*, Brăila, 2000, p. 17. Textul despre Gheorghe I. Brătianu are la bază articolul nostru *Gheorghe I. Brătianu: martir al cauzei naționale românești*, publicat în Iulian Pruteanu-Isăcescu (coordonator), *Români din afara granițelor țării*.

Iași-Chișinău: legături istorice, Iași, 2008, pp. 195-206.

¹⁴³ Atât bunicul – Ion C. Brătianu (1821-1891), cât și tatăl său – Ionel I.C. Brătianu (1864-1927) au fost parlamentari, miniștri și prim-miniștri liberali în mai multe rânduri. Acestora se adaugă fratele bunicului – Dumitru C. Brătianu (1818-1892), ministru și prim-ministru, unchii săi – Constantin I.C. Brătianu (1866-1950), parlamentar și ministru și Vintilă I.C. Brătianu (1867-1930), primar al Bucureștiului, ministru și prim-ministru – cu toții președinți ai Partidului Național Liberal, precum și vărul său, Vintilă V. Brătianu (1914-1994), om politic, lider al Partidului Liberal Român.

¹⁴⁴ Este vorba despre Constantin Moruzzi, domn al Țării Moldovei între anii 1777-1782 și despre primul fiu al acestuia, Alexandru Moruzzi, domn al Țării Moldovei (1792, 1802-1806, 1806-1807) și al Țării Românești (1793-1796, 1799-1801).

¹⁴⁵ Alexandru C. Moruzzi a fost ultimul prim-ministru al Principatului Moldovei în perioada 5 octombrie 1861 – 22 ianuarie 1862, urmând ca în primul guvern al Principatelor Unite, cel condus de Barbu Catargiu, să dețină fotoliul de ministru al Finanțelor pentru câteva zile (22-27 ianuarie 1862).

¹⁴⁶ ANI, Fond Stare Civilă, Ruginoasa, 1/1898, nr. 13.

¹⁴⁷ Mihai Sorin Rădulescu, *op. cit.*, p. 182.

¹⁴⁸ *Ibidem*, pp. 180-181.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 182.

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 180.

¹⁵¹ Petre Pandrea, *Memorii scrise la Poiana Țapului* (cf. www.memoria.ro).

¹⁵² Victor Spinei, *op. cit.*, p. 243.

¹⁵³ Sabina Cantacuzino, *op. cit.*, p. 278.

¹⁵⁴ Victor Spinei, *op. cit.*, p. 244.

¹⁵⁵ Sabina Cantacuzino, *op. cit.*, p. 279.

¹⁵⁶ *O oaste moldovenească acum trei veacuri. Răscoala boierimii împotriva lui Ștefan Tomșa*, în „Revista istorică”, anul II, nr. 3-6, martie-iunie 1916, pp. 54-79.

¹⁵⁷ Cf. Valeriu-Florin Dobrinescu, *Gh.I. Brătianu – documente biografice*, în *Confluente istoriografice românești și europene. 90 de ani de la nașterea istoricului Gheorghe I. Brătianu*. Coordonator: Victor Spinei, Iași, 1988, p. 364.

¹⁵⁸ Aurel Pentelescu, Liviu Țăranu, *Gheorghe I. Brătianu, voluntar în Războiul Întregirii Neamului*, în „Document”, anul IX, nr. 1-4(31-34), București, 2006, p. 53.

¹⁵⁹ Cf. Valeriu-Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 367.

¹⁶⁰ *Ibidem*, p. 368.

¹⁶¹ Aurel Pentelescu, Liviu Țăranu, *op. cit.*, p. 54.

¹⁶² Maria G. Brătianu, *Gheorghe I. Brătianu – enigma morții sale*. În românește de Antonia Constantinescu. Cu un studiu de Șerban Papacostea și alte texte întregitoare și cu o *Addenda Ion C. Brătianu*, București, 1997, p. 40.

¹⁶³ Victor Spinei, *op. cit.*, p. 250.

¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 251; Maria G. Brătianu, *op. cit.*, p. 41.

¹⁶⁵ Dan Berindei, *Gheorghe Brătianu, în Familiile boierești din Moldova și Țara Românească*. Enciclo-

pedie istorică, genealogică și biografică, vol. II, Boian-Buzescu, coordonator și coautor Mihai Dim. Sturdza, București, 2011, p. 451.

¹⁶⁶ Ne referim aici la șederile sale prelungite pentru cercetări, la Paris (1925) sau la convalescența îndelungată (1926-1927), în urma unui accident de automobil, produs în data de 7 septembrie 1926, când se deplasa cu propria mașină, împreună cu soția și doi prieteni de la Iași la Piatra Neamț; în urma impactului de un arbore de pe marginea șoselei, aruncat din automobil, în urma șocului, Gheorghe I. Brătianu și-a pierdut temporar vorbirea și a suferit mai multe leziuni. Convalescența și-a petrecut-o la București și Sinaia (Cf. Victor Spinei, *op. cit.*, p. 257, nota 79).

¹⁶⁷ Victor Spinei, *op. cit.*, p. 257.

¹⁶⁸ *Un nou membru al Academiei. Primirea d-lui Gh.I. Brătianu ca membru corespondent al înaltei instituțiuni culturale este răsplata unei întinse activități științifice*, în „Mișcarea”, anul XXII, nr. 163, Iași, 18 iulie 1928, p. 1.

¹⁶⁹ Victor Spinei, *op. cit.*, p. 261; încă din anul 1926, Mihai Ralea intuia că tânărul Brătianu „se arată plin de perspective, de largi orizonturi științifice” (Cf. Lucian Nastasă, *G.I. Brătianu – drumul spre împlinirea unei vocații*, în *Confluente istoriografice românești și europene...*, p. 195).

¹⁷⁰ Victor Spinei, *op. cit.*, p. 258.

¹⁷¹ Vezi G.I. Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*. Ediție îngrijită, prefață, studiu și note de Stelian Brezeanu. Traducere de Mariana

Rădulescu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, reeditată de Editura Corint (2000).

¹⁷² Ion Toderașcu, *Gheorghe I. Brătianu. Un savant și un soldat*. Studiu introductiv la Gheorghe I. Brătianu, *Cuvinte către români. Zece conferințe și prelegeri*. Ediția a II-a. Ediție, studiu introductiv, note și indice de Ion Toderașcu, Iași, 1996, p. XXIV.

¹⁷³ Vezi *Bibliografia* întocmită de Victor Spinei în anexă la *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*. Ediția a II-a revăzută. Traducere de Michaela Spinei. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și bibliografie de Victor Spinei, Iași, 1999, pp. 451-452.

¹⁷⁴ Gheorghe I. Brătianu, *Marea Neagră*, ed. cit., *Bibliografia*, pp. 452-454.

¹⁷⁵ Maria G. Brătianu, *op. cit.*

¹⁷⁶ *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă. Contributions à l'histoire de la domination byzantine et tatară et du commerce génois sur le littoral roumain de la mer Noire*, Cluj-Napoca, 1935.

¹⁷⁷ Lucrarea a fost reeditată și în versiune românească: Gheorghe I. Brătianu, *Studii bizantine de istorie economică și socială*. Traducere și prefață de Alexandru-Florin Platon. Ediție, note și comentarii de Ion Toderașcu și Alexandru-Florin Platon, Iași, 2003.

¹⁷⁸ Maria G. Brătianu, *op. cit.*, pp. 42-43.

¹⁷⁹ *Ibidem*, p. 47.

¹⁸⁰ *Ibidem*, p. 49.

¹⁸¹ *Ibidem*, p. 50.

¹⁸² Cornelia Bodea, *op. cit.*, p. 16.

¹⁸³ Maria G. Brătianu, *op. cit.*, p. 52

¹⁸⁴ Dan Berindei, *op. cit.*, p. 453.

¹⁸⁵ *Famiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. II, Boian-Buzescu, coordonator și coautor Mihai Dim. Sturdza, București, 2011, p. 441.

¹⁸⁶ Mihai Sorin Rădulescu, *op. cit.*, p. 181.

¹⁸⁷ *Scrisoarea Mariei Moruzzi către Eliza Ion I.C. Brătianu, născută Știrbey*, în *Ibidem*.

¹⁸⁸ Sabina Cantacuzino, *op. cit.*, p. 280-282.

¹⁸⁹ *Famiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. II, Boian-Buzescu, coordonator și coautor Mihai Dim. Sturdza, București, 2011, p. 375.

¹⁹⁰ Maria G. Brătianu (București, 28 iunie 1928 – Paris, 30 octombrie 2017) a fost căsătorită cu contele Eric de Dampierre (1928-1998), reputat sociolog, profesor la Universitatea Paris X Nanterre, Cavaler al Legiunii de Onoare. În exil, Maria G. Brătianu a editat volumul fundamental al părintelui său, *La mer Noire* (Tipografia Peter Belej, prin grija Societății Academice Române, München, 1969) și broșura ce a reunit mărturii cu privire la moartea tatălui său, *L'énigme de sa mort* (1989). A făcut parte din conducerea activă a Ligii pentru Apărarea Drepturilor Omului de la Paris, care a devenit după 1989 secția română a Federației Internaționale a Drepturilor Omului cu sediul în țară. După Revoluție a urmat un master în istorie, activând în cadrul grupului de studii isto-

rice românești de la INALCO. A înființat la Paris „Association pour le Memorial Sighet”, fiind o apropiată a Memorialului victimelor comunismului și al rezistenței de la Sighet, organizând în capitala Franței expoziții și conferințe. În data de 12 aprilie 2018, urna cu cenușa Mariei G. Brătianu a fost depusă în cripta familiei de la Florica, așa cum a dorit prin testament.

¹⁹¹ Ion G. Brătianu (București, 4 august 1929 – Atlanta, 8 septembrie 1979) s-a căsătorit, în Statele Unite ale Americii, cu Nena Ph. Ibrick. A funcționat ca reprezentant comercial al firmei Bosch, a avut un fiu, Ion, născut în Atlanta, la 11 august 1978. A murit în urma unui accident de automobil, la 8 septembrie 1979. Ion I. Brătianu are un urmaș: Constantin I. Brătianu.

¹⁹² Ioana-Ileana G. Brătianu (București, 4 august 1929 – Poissy – Paris, 9 aprilie 2009, înmormântată, la 22 aprilie 2009, în cripta familiei de la Florica) a fost căsătorită cu Paul Fabra (n. 21 decembrie 1927), cunoscut jurnalist, economist, editorialist la „Le Monde” și „Wall Street Journal”, Cavaler al Legiunii de Onoare. Ioana Brătianu a studiat la Fribourg, Zürich și Paris. A intrat treptat în politica de exil, fiind numită, în 1980, de Regele Mihai, președinta Consiliului Național Român. A ajuns în țară, în ianuarie 1990, împreună cu Princesesa Margareta. Stabilită în România, a devenit prima președintă de după 1990 a PNL Argeș și membră de onoare a PNL, s-a ocupat de Așezământul Cultural „Ion C. Brătianu”, în spiritul clauzelor testa-

mentare, și a restabilit Fundația „Ion C. Brătianu”: „România a fost întotdeauna în inima ei, în centrul preocupărilor sale”, afirma Marie-Hélène Fabra (n. 11 august 1961), fiica Ioanei G. Brătianu, apreciată pictoriță și autoare a cărții *Memoria frunzelor moarte* (Humanitas, 2011), în care prezintă (re)descoperirea țării strămoșilor ei și povestea vieții lor. Marie-Hélène a studiat pictura la École des Beaux Arts și la École du Louvre. A participat la nenumărate expoziții de grup și a avut câteva expoziții personale. În paralel, a fost o vreme ghid la Paris, a predat istoria artei și a ținut cursuri de pictură și desen la diferite centre culturale, în închisori și spitale. A realizat două filme de autor: *Oedipe au pouvoir* (2005) și *Oedipe, mon frère* (2007), psihodrame turnate cu deținuți-pacienți ai unității psihiatrice a închisorii din Fresnes. Este căsătorită cu Marc Lebiez și are două fiice, Judith și Pauline.

¹⁹³ *Interviu cu Ioana Brătianu*, în Toader Buculei, *op. cit.*, p. 43.

¹⁹⁴ Claudiu Secașiu, *Memoria închisorii Sighet: Contribuții privind distrugerea elitei politice românești* (www.memorialsighet.ro).

¹⁹⁵ Aurel Pentelescu, *Fișă de martir: Gheorghe Brătianu*, în „Rost”, anul VIII, nr. 90, București, august 2010, p. 32.

¹⁹⁶ Gheorghe I. Brătianu a fost repartizat în celula nr. 9, după care a fost mutat în celula nr. 73, în care a stat fostul subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri, August Filip (Cf. Claudiu

Secașiu, *op. cit.*); conform mărturiilor cardinalului Alexandru Todea, Gheorghe I. Brătianu a fost, din nou, transferat, de această dată, în celula nr. 71, unde a și murit (Cf. *Mărturia Monseniorului Alexandru Todea. Reghin, 15 mai 1990*, în Maria G. Brătianu, *op. cit.*, pp. 30-31).

¹⁹⁷ Claudiu Secașiu, *op. cit.*

¹⁹⁸ Mihai Dim. Sturdza, *Distrugerea unei dinastii politice: moartea ultimilor Brătieni și sfârșitul Partidului Liberal*, în *Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. II, Boian-Buzescu, coordonator și coautor Mihai Dim. Sturdza, București, 2011, p. 460.

¹⁹⁹ *Interviu cu Ioana Brătianu*, în Toader Buculei, *op. cit.*, p. 44.

²⁰⁰ Data exactă a morții istoricului nu este cunoscută, în circuitul istoriografic, de-a lungul ultimilor ani, au fost introduse următoarele date: 23 aprilie 1953 (cardinalul Alexandru Todea); 23/24 aprilie 1953 (Elena Brătianu, soția istoricului); 24 aprilie 1953 (Valeriu Râpeanu); 24/25 aprilie 1953 (Stelian Brezeanu); 27 aprilie 1953 (Victor Spinei); comuniștii au eliberat două acte, în 1958 și 1972, care dau data de 27 aprilie 1953, ca dată a morții istoricului Gheorghe I. Brătianu (Cf. Maria G. Brătianu, *op. cit.*, pp. 53-54).

²⁰¹ Claudiu Secașiu, *op. cit.*

²⁰² Vezi Aurel Pentelescu, *Sub opresiunea comunistă*, în Petre Otu, Aurel Pentelescu, *Gheorghe I. Brătianu. Istorie și politică*, București, 2003, pp. 170-196.

- ²⁰³ Maria G. Brătianu, *op. cit.*, p. 35-36.
- ²⁰⁴ *Ibidem*, p. 7, 13.
- ²⁰⁵ Volumul îngrijit de Maria G. Brătianu a fost publicat într-o formă completată în anul 1992 (Paris), ca în 1997, Fundația Academia Civică să publice cea de-a III-a ediție și prima în limba română, în traducerea Antoniei Constantinescu. În anul 2003, cu prilejul comemorării a 50 de ani de la moartea lui Gheorghe I. Brătianu, aceeași Fundație Academia Civică a publicat a IV-a ediție.
- ²⁰⁶ Maria G. Brătianu, *op. cit.*, p. 13.
- ²⁰⁷ *Ibidem*, pp. 20-24.
- ²⁰⁸ *Mărturia Monseniorului Alexandru Todea. Reghin, 15 mai 1990*, în *Ibidem*, pp. 25-33.
- ²⁰⁹ G. Panu, *op. cit.*, p. 51.
- ²¹⁰ ANI, Tribunalul Iași, secț. III – Autentice, dos. 690/1901, f. 88 v.
- ²¹¹ Vasile Panopol, *Pe ulițele Iașului*, p. 125.
- ²¹² ANI, Fond Primăria Iași – Imobile, dos. 302/4, f. 3 v.
- ²¹³ Sorin Iftimi, *Steme heraldice de la Casa „Pogor”*, în „Dacia literară”. Serie nouă, anul XVI, nr. 4(61), Iași, 2005, p. 3; Anton Coșa, *Stemele familiei Moruzi și paharele armorate de la Bacău*, în „Carpica”, anul XLII, Bacău, 2013, p. 411.
- ²¹⁴ Sabina Cantacuzino, *op. cit.*, pp. 280-281.
- ²¹⁵ Boris Crăciun, *Odiseea unor splendori*. Postfață la Theodor Râșcanu, *Povestea unui castel blestemat. Ruginoasa*, pp. 131-132.
- ²¹⁶ Ion Arhip, *Casa „Vasile Pogor”: tradiție, autenticitate și modern (proiect)*, în „Cercetări istorice”, anul II, Iași, 1971, p. 44.
- ²¹⁷ ANI, Tribunalul Iași, secț. III, dos. 591/1945.
- ²¹⁸ Lucian Vasiliu, Ioana Coșereanu, Dan Jumară, *Cartea muzeelor literare ieșene*, Iași, 2006, p. 9; Ion Arhip, *Odiseea muzeelor ieșene*, Iași, 2016, p. 322.
- ²¹⁹ Ion Arhip, *op. cit.*, pp. 322-323.
- ²²⁰ Cf. *Muzeul de Literatură Română Iași*, Iași, 1989, p. 8.
- ²²¹ *Ibidem*, p. 70.
- ²²² Cătălin Fudulu, *Monumentele ostașului sovietic din municipiul Iași*, în *Monumentul*, X, 2009, p. 303.
- ²²³ *Ibidem*, p. 304.
- ²²⁴ *Ibidem*, p. 305.
- ²²⁵ Lucian Vasiliu, Ioana Coșereanu, Dan Jumară, *op. cit.*

Fotografia regăsită

Elena Pogor, născută Harting – soția lui Vasile Pogor,
Smaranda Casso și Virginia Harting – nepoate ale Elenei (de la dreapta la stânga)

(Atelier A. Schivert, Iași)

Fotografie din patrimoniul Muzeului Național al Literaturii Române Iași

Documentul regăsit

Domnule Primar

Voind a transforma în case de locuință, grajdul și surile din curtea caselor mele din strada Coroi no 2, după alăturatul plan ce-l dau în două exemplare;

Vă rog să binevoiți a-mi da cuvenita autorizație.

Primiți, Domnule Primar, încredințarea distinsei mele considerațiuni.

Vasile Pogor

SS

Iași, 19 martie 1897

Onorat D^{sale}

Domnul Primar a Urbei Iași

[Arhivele Naționale Iași,

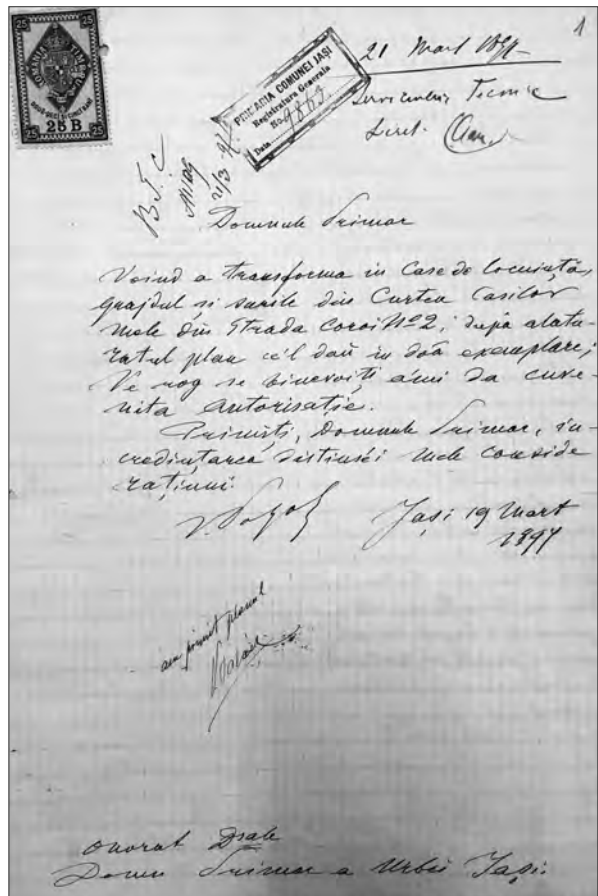
Fond Primăria Iași – Imobile, dos. 302/2, f. 1 r]

*

Vasile Pogor (1833-1906) a fost proprietarul caselor și a terenului din strada Coroi nr. 2 (astăzi, strada Vasile Pogor nr. 4). În anul 1901 a vândut „casele cele mari cu dependențele: grădina, fântâna, pivnița și terenul lor” principesei Maria Moruzzi. Vânzătorul și-a rezervat, în partea de vest a proprietății, o suprafață de teren, pe care se aflau atenansele, care au fost transformate în camere de locuit și care au ajuns în proprietatea lui Calypso Panopol și a fiului celor doi, Vasile Panopol. Acesta din urmă a vândut casele mici doctorului Tănăsescu, care le-a „transformat într-un chip destul de fericit” (cf. Vasile Panopol, *Pe ulițele Iașului*, București, 2000, p. 125).

Fără a-și da bine seama, „glumind și râzând mai bine de jumătate de veac” („Evenimentul”, 1 februarie 1893, p. 1), Vasile Pogor și-a măcinat o avere frumoasă, rămânând la bătrânețe cam nevoiaș, fiind nevoit să vândă casa și terenul, moștenite de la părintele său, vornicul Vasile Pogor, retrăgându-se în atenansele proprietății, unde a și murit la 20 martie 1906.

Documentul pe care îl publicăm reprezintă una din cererile sale adresate Primăriei ieșene, în dorința de a transforma aceste atenanse în camere de locuit, cu câțiva ani înainte de a-și vinde proprietățile.

Doru SCĂRLĂTESCU

Eminescu și eminescologia punctuaționistă

*„Limba românească este din acele
cu dreaptă măsură”*

M. Eminescu

*„Mă simt ca o virgulă într-un vers
de Eminescu”*

Anonim de pe internet

Cu toată prețuirea pentru contribuțiile eminescologice ale admirabilului profesor-medic ieșean George Popa, urmărite prompt de noi, cu interes, invidie și folos, și dincolo de sentimentul unui patriotism local măgulitor, mărturisim cinstit că nu facem parte dintre, ceea ce se cheamă în limbajul curent, fanii domniei sale. Ni se pare că a-l raporta obligatoriu pe Eminescu la toate cunoștințele din domeniile literaturii, muzicii, artelor plastice, filosofiei, științei..., dobândinte și aprofundate de-a lungul unei vieți de domnia sa, este excesiv. Rămânând în zona exceselor, ne distanțăm de asemenea de o anume retorică a superlativelor (în *La steaua* avem „unul din cele mai vaste spații din literatura universală”), a anticipărilor de tip protocronistic (poetul devansează, de exemplu, postimpresionismul lui Van Gogh), a

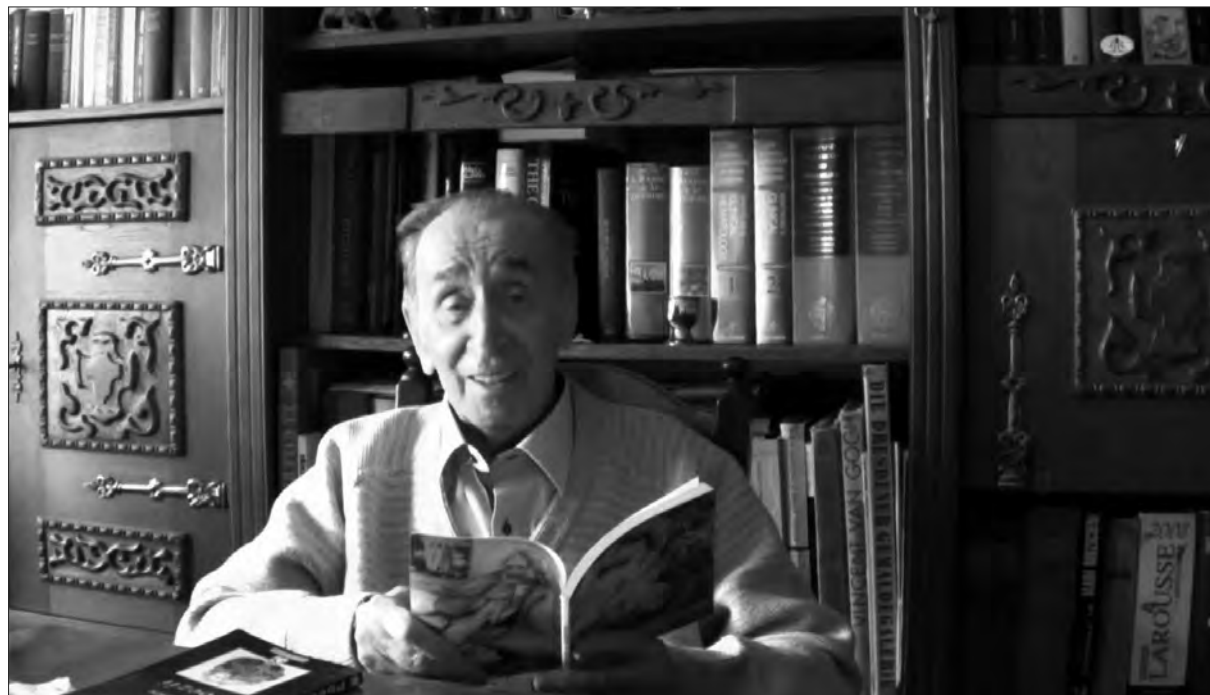
partajului disproporționat părtinitor, în favoarea poetului român (spațiul poetic eminescian e „mai bogat ca diversitate și mai deschis decât cel rilkean”). Dar, dincolo de aceste mici dovezi de prea accentuată afecțiune pentru obiectul preocupărilor sale, cărțile lui George Popa, de o evidentă ținută intelectuală, larg orizont de cultură, mobilitate ideatică, proprietate și acuratețe a expresiei, justifică admirația, chiar dragostea, cu care e înconjurat autorul lor, evident cel mai serios, longeviv și prolific exeget al lui Eminescu din Iașul contemporan. Un poet și traducător de poezie remarcabil, cu profit pentru argumentația interpretărilor sale critice. Și un om, să menționăm, în contrast cu megalomania specifică tagmei, de o mare și rară modestie. Ieșenii, nu puțini, i-au ieșit întotdeauna în întâmpinare cu flori și cu vorbe bune, meritate: Constantin Ciopraga, Mihai Drăgan, Nicolae Barbu, Al. Călinescu, Ioan Holban, Virgil Cuțitaru, Alexandru Husar, Alexandru Zub. Li se alătură personalități din alte zone geografice: George Munteanu, Constantin Cubleşan, Elena Tacciu. Din generațiile tinere, Alice Țuculescu, Cristina Zetu... Fragmente critice

definitorii pentru profilul de eminescolog al profesorului G. Popa le găsim la finalul cărții sale din 2010, reeditare a unor studii anterioare, *Eminescu sau dincolo de absolut*. Aprecierile de aici, măgulitoare, nu ne miră. De-a mai mare mirarea este însă includerea în acest succint florilegiu bibliografic, la sfârșitul lui, a unui text integral, semnat de Nicolae Georgescu, *Libertatea fără alegere*, ce apare astfel (fără voia? Cu voia autorului?) ca un fel de *postfață* a cărții¹.

Numele domnului Nae Nicolae Georgescu nu ne este străin, el circulă tot mai insistent în ultimul timp prin vastele câmpii ale eminescologiei. Este tot un profesor, la marea Universitate particulară cu nume predestinat, *Hyperion*, din București, semnatar al unei masive teze de doctorat, o contribuție, lucru rar în zilele noastre, personală, privind edițiile operei eminesciene, meritorie, de un interes limitat însă la cercul strâmt al specialiștilor (lucru care pare să-l nemulțumească pe autor), apoi, al unor cărți de genul jurnalisticilor tabloide privind uriașa conspirație ce a contribuit la boala și moartea poetului, care l-au adus brusc pe autorul lor în luminile rampei, ca somitate în domeniul criminalisticii eminesciene. Dar articolul cu pricina se referă strict la poezia lui Eminescu, mai exact, la mult mediatizat (și mult masacratul) poem al acestuia, *Luceafărul*. Comentariul nostru se limitează și el la acest aspect. Facem de la bun început precizarea că este departe de noi orice

intenție răuvoitoare și că ne conducem după îndemnul salutar din *Analele* lui Tacitus: *sine ira et studio*. Luăm ca model chiar cuvintele autorului nostru din recenzia deosebit de aspră găzduită la finele lui 2009 de revista „România literară” la cartea lui Gheorghe Docă, *Eminescu – o perspectivă dialogică*: „Paginile de față nu sunt un pamflet, ci chiar o analiză, și îmi pare rău mie însumi că trebuie să-l descurajez pe autor de la eventuala continuare a unui astfel de măciniș – dar cu asemenea făină opera lui Eminescu nu poate «dospî» în hrană pedagogică pentru studenți și liceeni, cum ne spune dânsul la tot pasul”².

Dacă e analiză, atunci analiză să fie, fără menajamente, dar și fără supărare din partea celui analizat. Să fim bine înțeleși. Toată stima pentru investigațiile și lămuririle aduse de domnul Georgescu privind punctuația și ortografia în textele eminesciene, tipărite uneori greșit sau lacunar de editorii anteriori. Observații valabile, idei valoroase, propuneri judicioase am găsit în cărțile, edițiile critice și articolele domniei sale, pe care le-am citit cu interes și fără idei preconcepute. Ceea ce-i reproșăm este exclusivismul în susținerea versiunilor sale, tonul apodictic în rezolvarea unor situații confuze și controversate și, nu în ultimul rând, pretenția de a construi, pe date incerte, noi sensuri și chiar noi texte eminesciene, precum în această „filosofie a apostrofului” propusă recent într-o publicație din Chișinău. Un adevărat galimatis, cu pretenții savante, construit

George Popa, medicul eminescolog

pe o inventată alternativă temporală *prezent* – *perfect simplu*, demers zornăitor, nebulos, având ca finalitate exhibarea demersului propriu: „Revenind, după multe alte exemple, la *Luceafărul*, deducem că *alunecă'n odaie* este perfect simplu marcat prin forma strânsă a apostrofului. Dar asta schimbă sensul: luceafărul nu alunecă (timpul prezent) în odaie cu razele lui, ca lumină etc.: el alunecă (*perfect simplu*) la propriu, pe urma fetei. Luceafărul are o «umbră vie», pe pământ, nu e doar simbol, doar stea care-și aruncă lumina pe fereastră în odaie: este și acolo, sus, dar și aici, are dublă prezență *in persona*”³. Înțelegeă cineva ceva de aici!

Revenind la volumul din 2010, tezele din ar-

ticolul lui N. Georgescu sunt în răspăr politicos cu ideile susținute de G. Popa, și se limitează la cel puțin patru aspecte esențiale: identitatea misteriosului „Demiurg” (termen impropriu, inacceptabil, deși autorul e silit de împrejurări să-l folosească), adresa acestuia și, în consecință, direcția de zbor a Luceafărului către respectiva locație (indicată greșit de eminescologi), condiția adevărată a lui Hyperion, deconspirată în timpul conversației cu Tatăl ceresc, de „nemuritor” (nu „nemuritor”, cum eronat au citit textul eminescian toți editorii de până acum), în fine, relația sa cu pământeni, cu Cătălina în special (Luceafărul-Hyperion nu e „rece” de capul lui, el e răcit la sfârșitul poemului cu skepsis de către Cătălina).

Toate aceste „revelații” se bazează numai și numai pe punctuație. Căci domnul Georgescu este întemeietorul unui nou curent (direcție de gândire) în hermeneutica literară, și anume, *punctuaționismul*, deocamdată cu implicații vizibile doar în eminescologie, curent lansat încă de la publicarea tezei sale de doctorat *Eminescu și editorii săi*, în 2000, unde, din suita de articole anexate lucrării, sub genericul *Eminescu, azi*, se pot alege paragrafele unui autentic program-manifest. Curentul, ca orice curent de avangardă, se definește în opoziție cu editorii mai recentii ai poetului, de la Iași, Al. Andriescu sau Dumitru Irimia, aceștia, deși discipoli declarați ai „libertinului” editor Călinescu, prea „academici”, prea „cathedratici”, și, mai ales, cu „școala” editologică bucureșteană condusă de Petru Creția, interesată (ca și ieșenii de altfel) de poezie în general, de textul în sine, devenit o obsesie, un „fetiș”, și nu de imprimarea lui, de studiul comparativ al edițiilor, de criticii specializați (aici autorul se are desigur în vedere pe sine însuși, cam neglijat de „școlile” cu pricina). Noul curent este produsul unei iluminări, survenite brusc, abia după tipărirea tezei de doctorat, privind implementarea *apostrofului* în opera eminesciană, mai ales a celui *mobil*, ignorat complet de Perpessicius. Or, „apostroful este esențial”. Pentru eminescologie, se înțelege⁴.

Dar apostroful e o virgulă mică, și mai esențială, ca să spunem așa, este Marea Virgulă,

în jurul căreia, de asemenea, d-l Georgescu înalță, ca și în cazul apostrofului, schela unei noi filosofii, să-i zicem, punctuaționiste: „Voi alege alt pasaj – declară ferm acesta în „România literară” din 2009 – cu și fără virgulă, unde sensurile sunt opuse și implică o întregă filosofie” (s.n.)⁵. În virtutea acestei filosofii, prezența sau absența virgulei, mai ales absența ei, vom vedea, devine hotărâtoare pentru descifrarea semantică a versului eminescian. Aici nu mai încapе îndoială. Cei sceptici vor rămâne torturați pe vecie de întrebarea fatală: „Ce fel de hermeneutică eminesciană se poate face când nu se respectă virgulele lui Eminescu însuși?”. Căci hermeneutica însăși se revendică de la virgulă. Iată cum: latineasca *virgula* e un diminutiv (s-ar traduce în românește *vărguță, nuielușă, rămurică*) și vine de la *virga* (în latinește, aceleași substantive fără sufixele diminutive). Ori *virga* (*vergeaua*) e și însemnul zeului Hermes, patronul hermeneuticii. Așadar, *virga/varga* a produs hermeneutica. Aici, cu tot respectul pentru latinistul nostru, am face observația că semnul distinctiv al lui Hermes nu e o *vargă* oarecare, ci ditamai *caduceul*, toiagul împodobit cu șerpi (în latină *caduceus*, compilat după grecescul *κηρύκειον*), dăruit lunecosului mesager al zeilor, conform poemelor homerice, de către fratele său, Apolon⁶.

Conform acestei profesiuni de credință, domnul Georgescu pune sub semnul *Virgulei* revoluționara sa interpretare la *Luceafărul*, dez-

voltată în anexele la teza tipărită în 1999⁷, apoi, în „ediția critică” a poemului din același an, recomandată de autor în *Cuvântul înainte* ca „eșantion” din viitoarea amplă ediție, tot critică, a *Poesiilor* lui Eminescu. În această ediție, ce apare într-adevăr peste cinci ani⁸, în puzderia de note ce însoțesc textele, suportul demersului exegetic îl reprezintă, aproape exclusiv, punctuația, cea decretată în note drept singura valabilă, ca expresie a „voinței auctoriale” eminesciene. Ca să dăm un exemplu, iată, în cazul *Lucașăruțului*, singurul text demn să fie luat în considerație, este acela, primar, expedit de poet la Viena și apărut în *Almanahul Societății Academice Social-Literare „România Jună”*, vol. I, din primăvara lui 1883, după care se iau, mărturisit, dar cu punctuație schimbată (corectată, îndrăznim să zicem noi), peste câteva luni, în august, „Convorbirile literare”, apoi, nemărturisit și cu punctuația din „Convorbiri...”, ediția maioreșciană de la finele aceluiași an. Supoziția ni se pare din capul locului discutabilă. Cine ne garantează că punctuația din *Almanah* nu era efectul unor erori de editare (frecvente în întreaga istorie a tiparului), corectate ulterior de Titu Maiorescu, în paginile revistei ieșene și în ediția sa și supervizate de Eminescu însuși? În *Însemnările zilnice* ale mentorului Junimii (și al lui Eminescu), pentru anul 1882, sunt consemnate repetate lecturi ale *Lucașăruțului*, acasă la el, cel mai adesea în prezența poetului și, poate, făcute chiar de fostul aspirant

la demnitatea actricească: „Seara Junimea la mine. Puțină lume, numai 12. Citit frumoasa legendă de Eminescu, *Lucașăruț*” (sâmbătă, 17/29 aprilie), „Lectură... a noii frumoase poezii a lui Eminescu, *Lucașăruț*” (sâmbătă, 24 aprilie), „Am citit... iarăși veșnic frumoasele poezii de Eminescu” (luni, 13/25 septembrie), „Seara *Lucașăruț* lui Eminescu, cu el și Anette și familia mea, *citind, corectând*” (s.n.) (vineri, 8/20 octombrie), „Aseară, Junimea... frumosul *Lucașăruț* al lui Eminescu, *șlefuit*” (joi, 28 octombrie/9 noiembrie)⁹. Putem presupune, deci, o concordanță între punctuația propusă de Maiorescu și „voința auctorială” eminesciană.

D-l Georgescu reia însă versiunea din *Almanah*, singura credibilă, în citata ediție de *Poesii*, 2004, cu specificarea oarecum ostentativă: „Cu formele și punctuația autorului”. Pentru început, glosele la *Lucașăruț* se concentrează pe secvența zborului uranic al eroului titular. Pentru că de cel mai mare interes este nu „eșecul aventurii intramundane” a lui Hyperion, despre care vorbește G. Popa (căruia i se alătură, zicem noi, o pleiadă de comentatori ai poemului), ci aventura sa extramundană. Aceasta e problema centrală a poemului: „cum se petrec lucrurile în extramundan”. Rezolvarea ei, și aici avem contribuția originală a domnului Georgescu, e facilitată nu de cine știe ce considerații filosofice înalte ori de complicate proceduri filologice, ci de punctuație, în care domnia sa e foarte acasă, ca specialist consacrat

și imbatabil. Să urmărim în detaliu firul demersului critic, însoțindu-l cu mici paranteze explicative, în scopul ușurării sensului adânc al comentariilor, când ele sunt, și, slavă Domnului, sunt din belșug, mai presus de înțelegerea noastră.

În acest hățiș în care stă blocată eminescologia, prima chestiune care trebuie clarificată este: „cum zboară Hyperion?”. Tradițional, zborul său e văzut ca o „secantă” ascendentă, continuă, tăind straturi paralele de cer înstelat, un fel de paralele „euclidiene” (teză tradițională, observăm noi, în dezacord nu numai cu domnul Georgescu, dar cu toți prietenii domniei sale, pariori pe neeuclidiene, în frunte cu Einstein și Plank). Se reproduce pasajul știut din versiunea (greșit) consacrată, a lui T. Maiorescu: „Un cer de stele dedesupt, (virgulă!)/ Deasupra-i cer de stele,/ Părea...” Ei bine, nu e bine. În edițiile premaioresciene, găsim „Un cer de stele dedesupt (fără virgulă!)/ Deasupra-i cer de stele...” Aici intervine o adevărată metafizică a virgulei, vinovată, am văzut, de întemeierea hermeneuticii, în care marea importanță e dată de totala ei absență. Împreună cu amicul poetului, I.L. Caragiale, și cu prietenul nostru Nicolae Georgescu putem exclama: *Virgula este admirabilă, este sublimă, dar lipsește cu desăvârșire*. Eliminarea virgulei încurcătoare de sens clarifică definitiv grava problemă a direcției de zbor luciferian. Punctuația justă, fără virgulă, conferă lui *i* valoarea nu de pronume în

genitiv (*i, a lui, deasupra lui*), ci de verb copulativ (*este*). Cerul „dedesupt” devine (*i, este*) acum un cer de „deasupra”. Cerul se depărtează cu viteză de jos în sus, ceea ce înseamnă că Luceafărul se tot duce în sens invers, „undeva în jos”, acesta fiind și „sensul firesc al fulgerului”. Eminescu, știm din *Caietele fiziografice*, era deplin inițiat în probleme de electricitate. Cât de jos? Nu știm exact, oricum, mult mai jos decât dorise Cătălina care-l implorase pe noul ei prieten stelar: „cobori în jos!”. Direcția de zbor, punctuația o arată clar, e în jos. Și cu asta basta. Dar noi stăruim cu încăpățănare în părerea că Luceafărul, dimpotrivă, zboară în sus, către locul lui de baștină, cum singur mărturisește: „Eu sunt luceafărul *de sus*” (s.n.). *Dedesuptul* care devine *deasupra* este o aberație. Sintaxa (și gândirea) contorsionate din capul lui Nicolae Georgescu sunt impardonabil transferate în călimara lui Mihai Eminescu. Acesta însă, în elaborarea poemului său, procedează nu ca un editor punctuaționist, ci ca un veritabil poet. Cu virgulă sau fără virgulă, Eminescu apelează la procedul stilistic al seriei de propoziții juxtapuse, eliptice de verbul predicativ, menite să sugereze nu o direcție de zbor, ci o poziționare a Luceafărului într-un univers incommensurabil, cu ceruri de stele ce-l împresoară „jur împrejur de sine”, „ca niște mări, de-a-notul”. Lipsa verbelor, tot sintaxa poetică ne învață, e menită să potențeze, la cititor, tocmai senzația vitezei uriașe, luminoase, de mișcare („un fulger ne-

RECONSTITUIRI CULTURALE

---

nterupt”), care-ți taie respirația, a Luceafărului. Dacă domnul Georgescu ar fi citit mai atent ediția Perpessicius, nu doar în căutare de virgule absente, ar fi văzut că Eminescu, potrivit manierei sale de lucru, încearcă în manuscrise, variante diverse ale acestui paralelism sintactic (pronumele în genitiv e și el acolo la locul lui firesc): „Privind seninul dedesupt/ Deasupra lui seninul”, „Privind seninuri dedesupt/ Deasupra lui seninuri”, „Trec oceane dedesupt/ Deasupra-i oceane”... Până la urmă orice tentativă de a stabili un sens pe o verticală de zbor a Luceafărului e superfluă. „Locul” către care este absorbit Luceafărul, „gând purtat

de dor”, e, zice profesorul G. Popa, un „tărâm extraspațial”, un „spațiu fără spațiu”, un „spațiu zero”, unde a început și poate reîncepe Creația¹⁰. Iar unde e vorba de Creație, nu poate lipsi Creatorul, la creștini, numit Dumnezeu. Aici, apelul la marele mistic dominican din secolele XIII-XIV, Eckhart von Hochheim, *magister sacrae theologiae*, profesor al Universității din Paris, e cât se poate de binevenit: „În versul «Nu e nimic și totuși e» se atinge neantul eckhartian, însemnând increatul, neînceputul, neunde *transposibilului*” (s.a.)¹¹. Puțină lectură teologică nu ne strică.

Nicolae Georgescu, un eminescolog imprevizibil

Să ne oprim la această problemă încurcată, dar descurcată de domnul Georgescu: aceea a identității adresantului solicitărilor Luceafărului/Hyperion, ca finalitate a aventurii sale stelare. Ea apare și în articolul ce închide cartea amintită a lui George Popa. Prima răzvrătire a recenzen- tului împotriva interpretărilor tradiționaliste e provocată de nominalizarea propusă de exegetul ieșean. Acesta ar fi autorul Creației, chiar dacă oarecum ratată, adică Dumnezeu. O spune explicit eminescologul ieșean: drumul Luceafărului e „Drumul spre Dumnezeu”. De câteva ori, el e numit și „Principiul Suprem”. Mai filosofic spus, tot Dumnezeu. Alteori, el este „Ființa Supremă”, care, aducând lucrurile într-un plan mai literar, este, în realitate „conștiința de sine a Luceafărului, a geniului. Cu ceva ani în urmă, Zoe Dumitrescu-Buşulenga vorbise și ea în câteva rânduri despre o călătorie inițiată „până la tronul divin” (sau „tronul Demiurgului”), un simbol pentru „centrul activ al universului”. Dar Demiurgul lui Eminescu, susține N. Georgescu, nu e bunul Dumnezeu, ci un zeu înrăit, „bolnav”. După această diagnoză me- dicală, poetul, pardon, d-l Georgescu, ne dă și „soluția” însănătoșirii lui și, cu el, a întregii Creații. Asupra acestei soluții – „soluția Eminescu”, vom re- veni. Din nou este luată în calcul foaia de parcurs a Luceafărului, al cărui zbor apare acum ca un „zbor către hotar” (așa s-ar traduce versul lui Eminescu: „Căci unde-ajunge nu-i hotar”). Lucea- fărul, ne lămurește D-l Georgescu, se deplasează

cu scopul precis de a „tranzacționa” (termen pre- luat de la Ibrăileanu) cu divinitatea sau ce-o fi ea, aceea de la graniță, prețul renunțării la pretențiile sale absurde. Așadar, Hyperion nu merge la Dumnezeu Tatăl, în centrul universului unde știm că-i e locul, cum zic d-l Popa și sume- denia de eminescologi neinițiați în tainele virgu- lei, ci „undeva la margine” pentru a-l întâlni pe „Demiurgul rău și bolnav” profetit de „cele patru *Scrisori/Satire* (Unde vedem în ele pe „Demiurgul cel rău”?) ce preced *Luceafărul*”. Chestia „roman- tică” cu centrul lumii și cu Dumnezeu, un fel de bunic sfântos, plin de solitudinea, „îi aparție lui Maiorescu și grupul său de comentatori”. Inter- pretarea d-lui Georgescu ia avânt: „Cauza răului în lume este răul de sus (N. G. nu s-a decis unde se află acest „rău” căutat de Luceafăr, jos sau sus) – ce se exprimă, în cercul nostru strâmt prin co- borârea ființelor din jurul lui «Demiurg» (totuși, Demiurg) între ființele pământești, prin întinarea zeilor, prin amestecul lor în viața (și moartea) muritorilor (moartea muritorilor!)”. Această en- titate, numită întotdeauna în poem Tată, Părinte, niciodată Demiurg (asta e o invenție a eminesco- logilor tradiționaliști), e hotărâtă să stopeze „în- tinarea” fiului ei, ispitindu-l cu „măririle lumii”, așa cum Satana l-a ispitit pe Iisus în pustie. Dar Tatăl nu rămâne satanic la modul absolut, inter- mediind până la urmă cunoașterea de către Hyperion a legilor imuabile date de Creatorul su- prem. „El este un administrator al creației, un

Satan împăcat cu Dumnezeu, ascultând de legile lui, prelungind aceste legi către fiul, convingându-l să le țină”. Ideea îi place d-lui Georgescu, pentru că o plimbă prin reviste, precum în articolul citat din „România literară”, aici, punându-se sub umbrela ocrotitoare a lui Bogdan Duică, care, fie vorba între noi, se referise la cu totul altceva: „Problema este, însă, aceasta: de ce îl caută Luceafărul pe Demiurg undeva în jos, la marginea cosmosului – și nu în centru. Cine este acest Demiurg, în fond? Nu cumva el este un administrator al Creației, de pildă acel „Weltgeist” de care vorbește atât de convingător G. Bogdan Duică?”. „Soluția Eminescu” oferită de poem, pardon, de Nicolae Georgescu, este „refuzul zeilor de a se mai coborî (deci, tot sus locuiesc, deși Luceafărul îi căutase pe dedesupt), abținerea, menținerea lor în cercul care-i separă” (parcă, în geometria poetică eminesciană, „cercul” era al pământenilor, a „zeilor” era „sfera”, de unde se smulge „cu greu” Luceafărul). Astfel, poemul, revine la o idee mai veche autorul, este o „Glossă pentru zei”, unde Hyperion reia „tu”-ul generic din „Glossa pentru pământeni”, inspirată de Oxenstierna: „Tu rămâi la toate rece”. Așadar, poetul „ceartă zeii, îi oprește în cercul lor (parcă era o sferă), separă umanul de divin”. „Creația” e salvată! Administratorul Tată, cândva rău și grav bolnav, acum bun și perfect sănătos, partener de nădejde al lui Dumnezeu în respectarea neabătută a dispozițiilor sale, contribuie modest la

această salvare. Eminescu a demonstrat totul printr-o simplă indicare (corectă) a direcției de zbor luciferian. Lucru revelat eminescologilor moderni numai după renunțarea la „punctuația maioreșciană”, și adoptarea „punctuației georgesciene”.

Deși D-l Georgescu declarase ferm că nu-l interesează aventura intramundană a Luceafărului, el se oprește în finalul considerațiilor sale la aceasta. Îi vin în ajutor alte poeme, eminesciene, precum *Te duci...*, cu „demonstrația ontologică” a faptului că marmura (statuia) despre care se vorbește acolo poate fi înviată de un Pygmelion sau un Orfeu (personaje ce nu apar în poezie, inventate de d-l Georgescu pentru a-și ușura demonstrația), dar odată însuflețită, devine incontrollabilă, „se duce”, fără să-i mai pese de creatorul ei genial. Într-un context oarecum asemănător, Galatee sceptică, Hyperion înțelege că, entitate fără chip și formă fiind, căpătându-le pe pământ, are puține „șanse” de a fi recunoscut de muritori ca ființă superioară, demnă de toată admirația lor. Un biet anonim. „Ce i-ar garanta lui, se întreabă retoric finul nostru analist, că, primind un chip oarecare, acesta va fi îndrăgît de fată, se va «potrivi» cu fata?”. Aici intervine din nou, salvatoare, punctuația. Pe lângă crima politică, de complotist iudeo-masonic antieminescian, Maioreșcu se face vinovat și de crima gramaticală a apoziționării forțate, prin adaosul unei virgule la finalul *Luceafărului*: „Ce-ți pasă ție,

chip de lut, (virgulă! Marcând apozitia)/ Dac-oi fi eu sau altul...”, suna textul din „Convorbiri...” și din ediția maioreșciană, unde, cum vedem, fata e apostrofată într-un mod nu tocmai cavaleresc: „chip de lut”. Or, în *Almanahul „României June”* unde apare inițial poemul, pasajul sună: „Ce-ți pasă ție, chip de lut (fără virgula apozitivă!)/ Dac-oi fi eu sau altul” ceea ce justifică sensul înalt al acestuia, sens descoperit de d-l Georgescu: Ce-ți pasă ție dacă chip de lut oi fi eu sau altul. Dar aici apare mai evident un neplăcut dezacord (mai bine mascat de poet în textul cu apozitie), corect fiind „dacă *om fi* eu sau altul chip de lut”. Iată-l pe domnul Georgescu, care, cel puțin la modul declarativ, îl iubește pe Eminescu, obligându-l pe idolul său la urâte obiceiuri gramaticale). Care e miza acestei schimbări de viziune hyperionică? Eroul înțelege, în sfârșit, că poate avea posibilitatea căderii în lume, dar nu și șansa, condiționată de „un car de noroc” a „potrivirii” lui cu mult dorita pământeană. De aici blazarea lui înalt filosofică: „la ce bun să coboare, așadar, dacă șansa de a fi petrecut de noroc este minimă, ca și nulă chiar?” Blamatul de eminescologi „chip de lut” nici nu se referă la Cătălina: „El nu disprețuiește «chipul de lut», pe care în intenție și-l asumase... ci doar constată că nu poate avea noroc sau că, intrând în «cercul strâmt» (al unei vecinicii) se supune legii norocului, sortii: asta refuză el de fapt”¹². Dar chiar, să zicem, că ar avea noroc, nici așa nu i-ar fi tocmai la îndemână.

Poziția incomodă a lui Hyperion e mult dezbătută de domnul Georgescu în cărți și articole. Am zice, obsesiv. Mai recent, iată, cu ușoare aluzii veterotestamentare, într-o revistă bucureșteană de filosofie-psihologie: „În loc de-a disprețui sau culpabiliza femeia, este mai productiv să urmărim această constatare a lui Hyperion, care îl face să renunțe la nașterea din păcat arătându-i că astfel s-ar supune sortii, norocului: ce-ți pasă ție dacă eu sau altul va fi (iarăși, evidențiat dezacordul) chip de lut. Hyperion ar coborî printre oameni, s-ar reda unui trup, unui chip (înfățișare) de lut – dar, atunci, cum îl va deosebi Cătălina pe el, cum va face deosebirea între el și altul, el le va semăna tuturor, cum îi spune chiar Demiurg (totuși, Demiurg): «Tu vrei un om să te socoți,/ Cu ei să te asameni?»; vezi situația inversă în «Pe lângă plopii fără soț»: «Căci azi le semeni tuturor/ La umbrel și la port» – unde femeia s-a deghizat din înger în om”¹³. Aici, luat de val, domnul Georgescu bate câmpii. Femeia asediată de eroul liric e *om* de la începutul până la sfârșitul poeziei, cel ce o „deghizează” (în zână/zeiță, înger nu prea se potrivește cu „brațele reci” și cu „ochii păgâni” din text) și o „dezdeghizează” succesiv e respectivul erou.

În fine, undeva este pusă pe tapet și problema „orei de iubire” care poate aduce cu sine, Doamne ferește, accidental, nedorita apariție a unor copii. Nu este exclusă deloc o astfel de posibilitate: „în vecinicia omenească el ar putea deveni un simplu

zburător ai cărui copii ar avea chip după înfățișarea mamei pământene (chip de lut)". Aici textele lui N. Georgescu dezbătând dorințele nu tocmai imaculate ale Luceafărului sunt destul de alambicate; acesta „nu vrea (nu cere) să devină muritor, adică să moară odată cu oamenii, ci să fie nemuritor între oameni, eventual să aibă descendenți în lume, vezi ora/oara de iubire, vezi a mele ceruri, tendință dinastică, etc”¹⁴. Întrebarea autorului, pe care o bănuim în aceste rânduri, cu privire la numiții succesori „dinastici”, proveniți din părinți atât de diferiți, este care va fi condiția lor genetică? De semiluceferi (precum semizeii din antichitate), adică nici luceferi nemuritori, nici muritori ca toți muritorii? Domnul Georgescu nu e singurul care-și pune această problemă, a făcut-o și întemeietorul de școală filozofico-literară de la Tulcea, Ștefan Dumitrescu, acesta fără să se mai complăce cu chestiuni privind ADN-ul ereditar și cu o rezolvare mult mai patriotică: din unirea luceferilor extraterestri și trupeșele pelasgițe autohtone s-a născut neamul românesc¹⁵.

Dar revoluționara descoperire a domnului Georgescu, ținând de astă dată de lexicologie, este aceea a unui nou substantiv românesc, *nemurie*, pornind de la varianta primară a Luceafărului din *Almanahul* studentesc citat: „Reia-mi al *nemurii* nimb...”. Cuvântul nu e o greșeală de tipar, ne asigură domnia-sa, el e reluat identic și în textul, tot premaiorescian, tipărit în publicația brăi-

leană „Dunărea”, o „dovadă că revista înțelege termenul”. Substantivul nou „dublează” pe „nemurire” dar cu mari diferențe: dacă „nemurire” înseamnă „a fi nemuritor”, „nemurie” înseamnă „neimplicare în ciclul viață/moarte”. Mărturisim cinstit că rareori ne-a fost dat să citim o mai mare ineptie lingvistică. Nicăieri în gramatica normală a limbii române nu există o astfel de formă de substantivizare a infinitivului (infinitivul lung), întotdeauna realizată cu sufixul *re*, precum în cuvântul „nemurire”, singurul acceptabil. „Nemurie” e ceva care nu există, vorba lui Marin Preda, ca să nu mai vorbim că sună ca naiba. Și-l poate cineva închipui pe Eminescu, cu finul său simț al limbii, citind în salonul lui Maiorescu „reia-mi al *nemurii* nimb”? Atunci de ce nu și *murie* (doublet al lui *murire*)? Dacă ar fi să ne luăm după gramatica lui Nicolae Georgescu, s-ar umple dicționarele cu substantive precum *urae*, *vree*, *răsărie*, *sărie*, *coborâe*... Ar trebui să fie chemat în fața unui tribunal de onoare, pe care domnia sa îl solicita pentru alții, ca să dea socoteală pentru schilodirea textului eminescian. Cazul discutat nu este singurul în care d-l Georgescu dovedește o lejeră ignorare a normelor limbii române curente. Internetul e plin de contribuțiile domniei sale privind sursele de lumină din odăile lui Eminescu și ale Veronicăi Micle (*Nae Georgescu pe urmele luminării și lumânării din odaia lui Eminescu; Nae Georgescu despre lumina din odaia lui Eminescu și cerdacul unde poetul contempla lumina lunii – iar Veronica își*

căuta liniștea), în care din nou, infinitivul lung e motiv de pricină. Apelând la o pretinsă grafie eminesciană cu *i* în loc de *î*, d-sa ne cere să citim în loc de *lumânare* (în versuri precum „*Lumânarea-i stinsă-n casă... somnu-i cald, molatic, lin*”, „*Când cu gene ostenite sara suflu-n lumânare*”, „*Încet te-ardici și sufli'n lumânare...*”), *luminare*, cum scrie neapărat în edițiile domniei sale. Un substantiv concret indicând un obiect util la casa omului pe vremea lui Eminescu (*lumânare*, alături de *lampă, sfeșnic, candelă, făclie...* Becul electric nu se introdusese încă în locuințele cetățenilor de rând, fie ei și geniali; abia, din 1882, în palatul regal) e înlocuit cu unul abstract trimițând la „sursa luminii în general”, pe motiv că una e să sufli scurt într-o *lumânare*, „cum mai facem azi de ziua cuiva ori prin biserici” și alta să sufli lung, cum face Eminescu, într-o *luminare*, definită de dicționarele noastre explicative drept „Producere de lumină”, „Sistem de luminare”. Cum poți, Doamne Dumnezeule, să sufli, mai ales dacă pici de somn (ești „cu genele ostenite”) într-un întreg sistem de luminare, asta numai mintea lui Nicolae Georgescu poate să o priceapă! Pentru a încheia cu dicționarul bizar al domniei-sale, să mai menționăm, incluse tot în acesta, frumoasele și cucernicele două cuvinte neaș românești, *a* și *teu*, din versiunea convorbiristă a poeziei *Mortua est!*, 1871 („*De e sens într'asta e 'ntors și a tēu*”) opuse urâciosului și blasfemitorului neologism *ateu*, sursă de nesfârșite dezba-

teri teologico-literare, din versiunea maioreșciană, 1883 (*De e sensu într'asta: e'ntorsu și ateu*). Dar, cu toate sofismele ortografice ale năstrușnicului editor contemporan, ambele versiuni conduc, legat sau dezlegat, se vede cu ochiul liber, la aceeași semnificație: conform etimologiei grecești (*atheoi*) și latinești (*atheus*), „fără zeu”, în traducere modernă, franceză, limbă de la care probabil am împrumutat cuvântul (*athée*), „fără Dumnezeu”. Nu negăm că interpretarea, evident forțată, a d-lui Georgescu pornind de la ortografierea separată, evident greșită, a prefixului *a* și a substantivului aferent *teu* („sensul întors” al morții este dat nu de aprobarea și chiar participarea lui Dumnezeu la moarte, ci tocmai de refuzul morții, de opoziția acestuia față de moarte), e atractivă, pentru că l-ar izbăvi în sfârșit pe poet de păcatul hulitului ateism. Dar ce facem totuși cu cele două vocabule buclucașe *a* și *teu*. De unde le-a luat Eminescu? Și la ce dicționar al limbii române le alipim noi acum?

Dar să revenim la personajul titular al poemului nostru. Cine este acest Luceafăr/ Hyperion? Care este adevărata lui condiție? Vechea eminescologie a dat atât de multe soluții, unele atât de încurcate, încât sunt explicabile ezitățile noii eminescologii. Ne amintim cum se lamenta, vorbind și ea de noul Logos întrupat în Hyperion, viitoarea Maica Benedicta, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, într-o prelecțiune din vara lui 1989 la Casa Pogor: „Cine știe peste câte zeci de ani copiii

noștri au să izbutească să descifreze din adevărrurile lui Eminescu”. Singurul care nu ezită este domnul Nae Nicolae Georgescu. Condiția lui Hyperion este „nemuria”, cu tot nimbul ei, pe care în mod nesăbuit el încearcă să și-l scoată de pe cap. El apare, dacă înțelegem bine (dar aici autorul e destul de evaziv), la începuturile lumii, ca „terț”, alături de Demiurg și Creatorul suprem (acesta din urmă, de fapt, nici nu este de față, cum greșit crede G. Popa). Aici e de găsit „metafora dominantă a poemului”: în comparație cu cei doi, Hyperion e un băiat bun, un „Luceafăr blând”, cum l-a intuit Cătălina, mai bine zis, un „Lucifer îmblânzit”¹⁶. Iată misterul, care le-a dat mare bătaie de cap eminescologilor, în fine, dezlegat. Eminescu nu înțelesese nici el sensul poemului, apăsând pe ideea de geniu în nota marginală din manuscris, scrisă superficial, „în grabă”, ca „rezultat al vreunei replici de salon”, deci „nu o mărturie, ci o replică”. Cheia mitului eminescian se află, după N. Georgescu, la Cătălina. Descoperirea ei a fost facilitată de cunoașterea literaturii universale, nu oricui accesibilă. Cătălina e un alter ego al Dezdemonei – Dezdemonă, cea care „dezdemonizează” lumea (Shakespeare, etimologist reductibil, n-a numit-o așa întâmplător pe soția maurului venețian), adică „o separă de demoni”, păstrându-l congelat pe cel mai mare dintre ei, în „nemurire rece”. Uite că și „marele brit”, adânc citit, devine util pentru eminescologia punctuaționistă.

Dar George Popa, constată cu regret noul său exeget, nu înțelege astfel de „lecturi filologice” foarte „îndrăznețe”, fiind un „pozitivist reductibil”, din familia „pozitiviștilor” mai vechi, Empedocle și Parmenide. Și cu asta, revenim la întrebarea noastră inițială Ce caută articolul lui Nae Nicolae Georgescu, în chip de postfață, la finalul cărții ieșene din 2010? Grea întrebare. Îl știm pe George Popa un om prea serios, ca să-l bănuim de intenția histrionică de a-l lăsa pe marele eminescograf să se facă de râs prin propriile-i puteri și mijloace. Rămânem totuși la părerea că acceptarea textului de la sfârșitul cărții sale nu e de natură să-l servească pe autorul ei. Domnul Georgescu vorbește undeva de o „despărțire” de eminescologul ieșean. Dar ca să fie o despărțire, trebuie să existe în prealabil, cumva, o întâlnire. Or, între eminescologia amplă și generoasă a lui George Popa și eminescologia mică și meschină a lui Nicolae Georgescu e o distanță, pentru a rămâne în tonul impus de celebrul poem eminescian, ca de la cer la pământ. Întâlnirea nu e posibilă decât în visele zaharate ale impetuosului nostru editolog.

(Din volumul *Eminescu și ispitele eminescologiei*, în curs de apariție la Editura Junimea din Iași)

- ¹ George Popa, *Eminescu sau dincolo de absolut*, Princeps Edit, Iași, 2010, pp. 500-505. O motivație a prezenței articolului lui N. Georgescu în acest volum ar putea fi colaborarea sa la revista ieșeană „Kalokagathia” (nr. 1, 2010), avându-i ca seniori editori pe George Popa și Leonida Mariu.
- ² N. Georgescu, *Eminescu și virgula*, în „România literară”, nr. 43, București, 30 noiembrie, 2009.
- ³ Idem, *Cum l-am editat pe Eminescu*, în „Limba Română”, anul XXVIII, nr. 3-4, Chișinău, 2018.
- ⁴ Idem, *Argument: Eminescu fără apostrof*, în *Eminescu și editorii săi*, vol. II, Editura Floare albastră, 2000, p. 182.
- ⁵ Idem, *Eminescu și virgula*.
- ⁶ Vezi și definiția, în prima ei parte, credem, improprie, a lui G. Guțu (după Suetonius Tranquillus), „vargă cu doi șerpi încolăciți, purtată de Mercur” (*Dicționar latin-român*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 149).
- ⁷ Vezi în special, din *Anexe I*, articolul *Triumful cronologiei literare*, prilejuit de ediția lui Aureliu Goci, *Eminescu, Poezii*, de la Editura Grammar, și din *Anexe II*, articolul *Scenariul posibil al ediției princeps*.
- ⁸ N. Georgescu (ed), *Eminescu, Poesii. Cu formele și punctuația autorului*, Editura Floare albastră, 2004.
- ⁹ Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice, II (1881-1886)*, ediție de I. Rădulescu-Pogoneanu, Editura librăriei Socec & Co, București, f. a.
- ¹⁰ George Popa, *op. cit.*, p. 209.
- ¹¹ *Ibidem*, p. 358.
- ¹² N. Georgescu, note în volumul *Eminescu, Poesii*, ed. citată, p. 356
- ¹³ Idem, *Eminescu și virgula*, în „Cercetări filosofico-psihologice”, anul IV, nr. 1, București, 2012, p. 83.
- ¹⁴ *Ibidem*, p. 352.
- ¹⁵ Ștefan Dumitrescu, *Luceafărul de Mihai Eminescu. O nouă interpretare, Psihanaliza și filosofia poemului*, Criterion Publishing, 2003, pp. 73-74.
- ¹⁶ Cum vedem, autorul nostru nu e pe deplin hotărât cine e adevăratul *demon* în poemul lui Eminescu, Tatăl, un Satan, împăcat până la urmă cu Dumnezeu și dispus să-l servească, ori Fiul, un Lucifer îmblânzit și împăcat și el în cele din urmă cu lumea și cu el însuși. Exegeza anterioară și cea contemporană cu d-l Georgescu pare să încline către această alternativă. Problema e tranșată definitiv de doamna Gisèle Vanhese, într-o carte apărută acum câțiva ani la Iași. Vezi în această privință în special capitolul *De la ipostaza angelică la ipostaza demonică: Luceafărul*, unde, pe urmele unei „intuiții” a lui Dumitru Caracostea, preluată și dezvoltată de Zevin Rusu, e dezbătută pe larg problema ipostazei demonice a lui Hyperion, cu trimitere la tema biblică a „îngerului căzut” („*Luceafărul*” de Mihai Eminescu. *Portretul unei zeități întunecate*, Editura Timpul, 2014, pp. 43-73). Demersul universitarei din Calabria ne întărește și mai mult convingerea că analiza urechistă, contradictorie, a lui N. Georgescu e o curată batere de apă în piură.

Mircea COLOSENCO

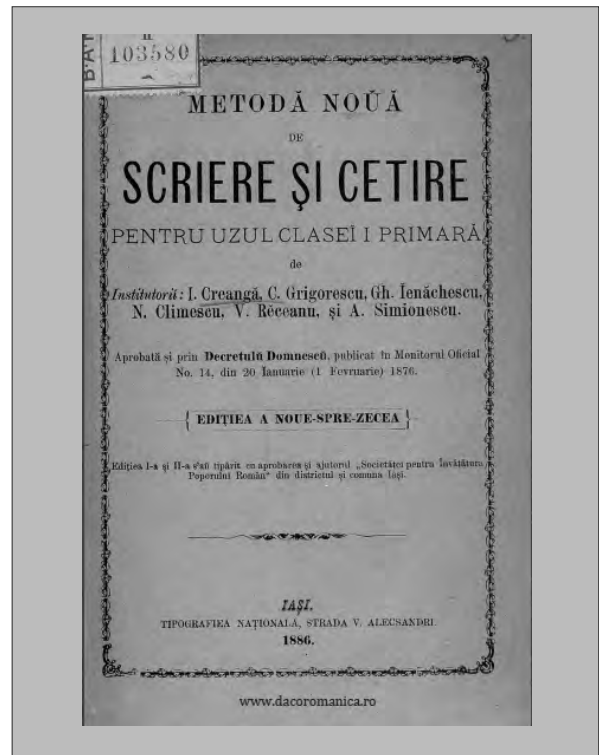
Ion Creangă versus *homo universalis*

Scriitor complet (poet-dramaturg-publicist), personalitate socială deosebită (preot-cadru didactic-om politic), Ion Creangă face parte din galeria oamenilor de geniu ai nației noastre, cu referințe speciale în spiritualitatea europeană și nu numai.

Dublul debut absolut în universul cultural românesc îl reprezintă apariția cărții didactice *Metodă nouă de scriere și citire pentru uzul clasei I primară* de institutorii I. Creangă, C. Grigorescu, G. Ienăchescu, N. Climescu, V. Răceanu și A. Simionescu. Tipografia Goldner, Iași, 1868, Ediția I, 4.000 exemplare; Ediția a II-a, 8.000 exemplare, același an. (Ultima ediție, a XXII-a, a apărut în anul 1889). În toate, a fost inclusă poezia *Păsărica în timpul iernei* semnată cu numele de Ion Creangă.

Urmează alte două cărți didactice dedicate scrierii și citirii (1871, în IX ediții; 1876, IV ediții), precum și o *Geografie a Județului Iași* (1879, IV ediții), în altă componentă a colaboratorilor, dar și o ediție sub propria îngrijire, cu acordul autorului – Titu Maiorescu, *Regulile limbii române pentru începători* (cl. II primară, 1880).

În paralel, îndemnat de Mihai Eminescu și alți junimiști, scrie și publică în revistele locale, cu precădere în „Convorbiri literare”, proza sa distinctă, poeziile originale (patru la număr), articole și culegerile de folclor (cincisprezece poezii/blade). De asemenea, se face cunoscut în lumea politică națională a dulcelui târg al Ieșului prin luări de cuvânt pline de haz.

Peste ani, în 1924, Garabet Ibrăileanu, unul dintre principalii exegeți ai operei lui Ion Creangă îi va face un portret vibrant: „Creangă era nu numai un mare artist, dar și un spirit de fineță neîntrecută și un adevărat aristocrat –, aristocratul unei clase vechi, așezată, cu tradiții și datini, cum erau țăranii din Humulești din mijlocul veacului al XIX-lea” (Garabet Ibrăileanu, *I. Creangă. Țăranul și târgovațul*, în „Viața românească”, anul XVI, nr. 9, 1924, p. 415)

Așa se explică superioritatea scrierilor sale.

Așa se explică prezența lui în paginile lexiconului universal al lui Angelo de Gubernatis, *Dizionario biografico degli scrittori contemporanei* (Firenze, 1879, p. 324), având colaboratori, pentru partea românească, pe B.P. Hasdeu (1838-1907), Al. Odobescu (1834-1895) și Mihai Georgiade Obedenaru (1839-1885), respectiv pentru patruzeci de scriitori români dintre cei 4525 străini, câți cuprinde lucrarea.

În acel deceniu care a trecut de la debutul absolut, în afara cărților didactice, publicase zece povești și o nuvelă (*Moș Nichifor Coțcariul*), dintre care doar șapte au fost menționate în dicționar, cu excepția *Punguței cu doi bani*, *Fata babei și fata moșneagului* și *Povestea unui om leneș*. Selecția și textul articolului din dicționar, credem, le-a făcut B.P. Hasdeu, care îi publicase, în revista sa „Columna lui Traian” (anul III, nr. 10, București, 7 martie 1872, pp. 78-79), articolul *Misiunea preotului la sate*, reprodus din gazeta lui

Scipione Bădescu „Noul curier român” (anul I, nr. 25, Iași, 19 februarie 1872, pp. 1-2). Atât Angelo de Gubernatis, cât și cei trei români colaboratori erau membri ai Academiei Române, cunoscându-se bine de la ședințele înaltului for cultural.

Trei ani mai târziu, în Germania, va apărea cartea *Rumänische Mürchen* (Leipzig, 1882, 240 pp.), cuprinzând douăzeci de povești populare traduse din românește de Mite Kremnitz (1852-1916), soția medicului Curtii Regale, prietenă cu Carmen Sylva, dar și cu Mihai Eminescu. În afara a două povești, celelalte aveau ca autori pe Petre Ispirescu, Ioan Slavici și Ion Creangă, respectiv *Punguța cu doi bani* (pp. 42-48), *Ivan Turbincă* (pp. 96-118), *Fata babei și fata moșneagului* (pp. 228-238).

Alte semnalări privind-i viața și opera nu sunt consemnate în bibliografiile de referință, în perioada 1868-1889, în limbi străine.

În schimb, după 1918, străinătatea a început să ne frecventeze.

Astfel, doi filoromâni – un italian și un francez – sunt autorii unor lucrări importante:

- Luigi Salvini, *Ion Creanga. Una pagina di storia della letteratura romana* (Roma, 1932, Istituto per l'Europa orientale), din care am extras următoarea frază plină de miez: „Nu trebuie să se creadă că arta lui Creangă e superficială, întemeiată pe o concepție a vieții cu totul exterioară, bazată pe un optimism ușuratic sau cu orice preț voit; sub aparenta nepăsare, există în mica lume

RECONSTITUIRI CULTURALE

a lui Creangă un sentiment profund al realității, al vieții”.

• Jean Boutière, *Viața și opera lui Ion Creangă* (Paris, J. Gamber, 1930), teză de doctorat la Sorbona, sub conducerea lui Mario Roques. Spicuim: „Creangă nu e moralist, precum canonicul Schmidt, nici poet sau filosof, ca Andersen: fără să vrea, el este precum Frații Grimm, un folclorist. Creangă este înainte de toate un artist ca Ch. Perrault. /.../ Nu e puțină glorie pentru Creangă să poată fi pus în paralelă cu Ch. Perrault, a cărui culegere, atât de apropiată de perfecțiune, face și astăzi deliciul celor mai fini cititori”.

În presa românească din timpul vieții lui Ion Creangă, primul care a scris despre el a fost

Mihai Eminescu, în ziarul „Timpul”, anul V, nr. 102, 7 mai 1880, p. 3 (apud Mihai Eminescu, *Opere*, XI, *Publicistică*, 1984, p. 160): „Povestea aceasta/ Prostia omenească/ pare scrisă de Creangă (pentru că nu era semnată în manualul *Învățătorul copiilor*, ed. IV, Iași, 1880, analizat de M.E.). Ce este original în ea? Materia. Am putea dovedi că, deși populară românească, ea se află și la alte popoare, la cel german, bunăoară. /.../ Ceea ce e original e modul de a le spune, e acel grai românesc cu care se-mbracă ele, sunt modificările locale, potrivite cu spiritul și cu datinele noastre”. De menționat faptul că M.E. a reprodus integral povestea în „Timpul” și, apoi, a comentat-o.

Opt ani mai târziu, Eduard Gruber (1860-1895), filolog și publicist, fiu de arhitect german, ginerele Veronicăi Micle, unul dintre editorii operei lui Ion Creangă, alături de Gr. I. Alexandrescu și A.D. Xenopol, în vol. *Stil și gândire. Încercare de psihologie literară* (Iași, Șaraga, 1888, p. 41), decide: „Creangă, țăranul de la Humulești, e un foarte puternic talent și cu totul original în literatura română. Împreună cu Odobescu, el va fi în fruntea stilistilor români – deși între amândoi există o mare deosebire”.

La fel de imbatabil este Nicolae Iorga (5 iunie 1871 – 27 noiembrie 1940) la nici o jumătate de an de la trecerea spre Domnul a humuleșteanului: „Humorist de talent, scriitor senzațional prin excelență, Creangă e acela dintre autorii

noștri care a trăit mai aproape de popor, l-a înțeles mai bine și l-a reprodus mai cu viață. Scutit de orice influență străină, el a păstrat neatinsă limba și gândirea românească, și, de aceea, nicio altă ființă mai originală și simplitatea ei viguroasă nu se întâlnește în literatura noastră modernă”. (Nicolae Iorga, *Ion Creangă*, în „Convorbiri literare”, anul XXIV, nr. 1, București, iunie 1890, p. 214).

... Până aici, i-am avut în vedere mai mult pe contemporanii lui Ion Creangă și am adnotat considerațiile lor.

Pentru a încheia periplul nostru despre *homo universalis*, cităm, în continuare, dintr-un text al unui contemporan de-al nostru, scris la aproape un secol de la dublul debut al lui Ion Creangă, în 1966: „Creangă re trăiește cu ingenuitate întâmplările povestite. Geniul humuleșteanului este această capacitate extraordinară de a-și lua în serios eroii. /.../ El e creatorul unei *comedii umane* tot așa de profundă și de universală în tipicitatea ei precum aceea a lui Sadoveanu” (Nicolae Manolescu, *Lecturi infidele*, București, 1966, pp. 7, 15).

Punctum.

Muzeul Memorial „Ion Creangă”, Humulești
(jud. Neamț)

(Comunicare prezentată în cadrul lucrărilor Simpozionului „Creangă în conștiința literară europeană”, prilejuit de acordarea *Premiului Național de Proză „Ion Creangă” – Opera Omnia*, Ediția a II-a, 2018, la Piatra Neamț (30 aprilie – 1 mai 2018), scriitorului Nicolae Breban – membru al Academiei Române, înmânat la Muzeul Memorial „Ion Creangă” din Humulești – Neamț, manifestare organizată de Uniunea Scriitorilor din România – Reprezentanța Neamț, Filiala Iași, și Consiliul Județean Neamț, împreună cu Primăria și Consiliul Local Târgu Neamț, prin Centrul pentru Cultură și Arte „Carmne Saeculare” și Complexul Muzeal Județean Neamț. Laureatul primei ediții (2017) a fost prozatorul și dramaturgul D.R. Popescu, membru al Academiei Române.)

Luca DINULESCU

Din care reiese că nu poți să înțelegi cum am devenit români până nu vizitezi Muzeul Unirii din Iași

Îmi anunțasem deja plecarea. Iar unii prieteni plânseră cu lacrimi de crocodil, alții de șarpe, care am observat că erau mai subțiri și mai puțin limpezi, mai parșive, cum s-ar spune, iar alții vărsau chiar lacrimi de oameni, care deși aveau formă regulamentară, erau cele mai puțin sincere. Am înțeles, așadar, că nimănu-i pasă de faptul că-mi iau câmpii din București, așa că am zis ok, asta este până la urmă, nu poți să pretinzi de la

alții ceva de care nici tu nu ești în stare, pentru că, să fim clari: în București nimănu-i pasă de nimeni.

Dar nu de asta plecăm. Plecăm în special pentru că într-o bună zi, recentă de altfel, ieșisem pe stradă. Ceea ce ar putea fi suficient, desigur, adică la noi poți doar să ieși pe stradă și te sperii, într-o zi am văzut un om care i-a dat cu bâta, mă rog, nu era bâta, era o bucată de copac, un trunchi de

Muzeul Unirii Iași

copac, deci i-a dat altuia cu el în cap pentru un loc de parcare. Dar mai era ceva. Mai era faptul că am inhalat un pic de aer și mi-am dat seama că nu se mai poate respira. Adică, sigur, nu mă pricep la chimie, nu puteam să descompun aerul și să zic, uite, aici e amoniac, aici e gudron, nu puteam să fac asta, dar treaba respectivă era mai degrabă o răsuflare venită direct din plămâni iadului și trecută ulterior prin cei mecanici și unsuroși a sute de mii de mașini.

Dar nu-mi părea rău. Noroc cu Filit. Mai precis, cu rezidența Filit. Știam că urma o nouă misiune pentru mine, iar vechea mea meserie de investigator al spiritelor și mai vechilor orașe, de căutător în straturi de ziduri, unde stau ele de regulă ascunse, în camere uneori fără ferestre, prin care privesc în adâncimea zilei orașului respectiv, deci această veche preocupare a mea avea să iasă din nou la iveală.

Casă, dulce casă. Niciodată n-am bănuț ai putea fi tocmai în Iași

Muzeul Unirii, în cazul de față. Avusesem ocazia să mă aflu în prezența acestei clădiri și simțisem imediat: lucrurile nu erau în regulă. Casa colcăia de spirite care voiau să spună povești, să stea la taclale și nimeni nu le asculta. Din lipsă de timp, de interes, de Dumnezeu mai știe ce. Dar nu era bine. Trebuia să acționez imediat, pentru că, se știe: spiritele nevorbite produc dezechilibre în esența orașului respectiv, cumva

se creează o umflare, o balonare a aerului în zona cu pricina, care rezultă de obicei în spargeri de țevi în cu totul altă parte a orașului, să zicem Teatrul Național „Vasile Alecsandri”, sau poate chiar mai rău, o înclinare a respectivei clădiri, în așa fel încât ea apare apoi ca un vapor înjunghiat.

Mi-am scos imediat detectorul de duhuri amuțite și l-am apropiat de ziduri. M-am îngrozit. Vocile se amalgamau, una peste alta, se amestecau, bolboroseau chestii neplăcute, dar toate având un lucru în comun. Aici, în această casă, se crease istoria României moderne, ba chiar și mai puțin moderne, iar un anume tub, un burduf spiralat aflat undeva pe teritoriul țării o aspira fără încetare. Mai mult decât atât, aveam să aflu, mai exista o problemă, era vorba despre o sumedenie de oameni care desfășurau, undeva, care fluturau stindardul național, dar cumva în gol, în nimic, adică el flutura și înțepenea ca o stinghie, ca o bucată de marmură, era propriu-zis o minciună, pentru că, în fapt, nimeni nu înțelegea ce flutura acolo sau despre ce vorbește.

M-am sprijinit de cantul unei uși. Era cea mai grea misiune din viața mea. Steaguri naționale blocate într-un vânt pietrificat, auzisem de acest fenomen și era cel mai grav. Identitate românească respindu-se ca un fum, în fuioare translucide, sus, înspre stâlpii de telegraf și apoi spre nori, pentru ca apoi să dispară definitiv odată cu păsările migratoare, înspre zări africane, sau nu știu unde, orientale, asta chiar era prea de tot. Propriu-zis de aici începea disoluția. Dar aveam

să stau de vorbă cu aceste spirite, pe rând, unul câte unul sau doi, cel mult și aveam să pun ordine în această stare de lucruri.

Casa fusese construită în perioada 1806-1809 în stil neoclasic și aici trebuie mare atenție, pentru că în munca noastră de investigatori trebuie văzut exact cum începe totul, lent, cu grijă, pentru că și cea mai mică greșeală poate zădărnici o misiune întreagă. Costache Catargiu se numea primul proprietar, asupra căruia am căutat imediat o dovadă, gășind-o apoi într-o sticlă (cf. versiunii istoricului heraldist și muzeograf Sorin Iftimi) îngropată de Ecaterina Ghica, proprietară ulterioară a clădirii, la temelia corpului pe care ea însăși îl adăugase structurii principale. Casa apărând pentru prima oară, se pare, în planurile orașului prin mâna inginerului hotarnic Ioseph (Giuseppe) Bayardi, unde va la orizontul anilor 1819, fără însă să se știe cine a fost arhitectul inițial. Deci pauză totală aici, lipsă completă de orice dovezi. Aveam să merg însă pe evidența furnizată de Ecaterina, deși ulterior am aflat că ar fi trebuit s-o gășesc într-o clanță (cf. versiunii muzeografei Aurica Ichim, de la Muzeul Unirii).

Până la momentul Ghica însă, trecuse la hatmanul Constantin Palade, iar aici aparatul meu a înregistrat o turbulență nemaivăzută, pentru că bietul om murise tocmai în epidemia de holeră din 1831, ceea ce a și făcut ca ulterior proprietatea să fie „scoasă la mezat pentru înzestrarea urmașilor minori” (Ion Mitican). Între ei, ce să vezi, Lucia Palade, căsătorită cu Nicolae Cantacuzino

Pașcanu, ceea ce conduce, automat, zidirea (ăsta e cuvântul folosit în scrierile vremii) la spătarul Mihalache Cantacuzino Pașcanu contra sumei de vreo 120.000 de lei. Imposibil să-mi dau seama ce însemna asta la valoarea de azi, meseria nu m-a pregătit pentru așa ceva. Dar cum omul ăsta se căsătorise a doua oară cu o anumită Maria (prezență spectrală stranie, aici comunicarea s-a întrerupt de multe ori), născută Ghica, îi lasă aces-teia, aveam să aflu, „casele cele mari din orașul Iași”. Automat, deci și cea pe care o aveam eu în vedere, printr-un testament anume croit la 22 august 1851.

Ca să aflu răspunsuri, am tras ditamai dom-nitorul de reverul hainei. Dar mi-am cerut scuze

Eram gata să declar investigația închisă, dar un nou spirit a intrat pe fir. Ecaterina Ghica (fostă Plagino), aceeași despre care am făcut vorbire mai devreme, cu sticla, cu clanța, care a adăugat corpul de clădire, a pus atlanții pe fațadă, plus alte o grămadă de chestii. Și care a ținut să-mi spună faptul că ea moștenise casa de la maică-sa (Maria Cantacuzino, fostă Ghica, nevasta lui Pașcanu, dacă ați pierdut șirul), dar nu singură, ci împreună cu Aglaia, sora ei din prima căsătorie a maică-sii și care, ce să vezi, renunțase la case „prin împărțeala din 4 ianuarie 1866” (același Mitican). Bine, dar de ce, v-ați certat?, am întrebat-o, dar comunicarea era deja mult prea neclară, nori se

adunaseră deasupra noastră, sirenele începuseră să sune prin întregul Iași, câini lătrau aleatoriu. Și nu întâmplător, pentru că din acest punct intră în scenă, deși nu-l văd decât eu, un anume Cuza, un colonel prăfuit și, din câte puteam să-mi dau seama, cam șleampăt, cam fără căpătâi, pentru că era „fără domiciliu personal în capitală, motiv pentru care nici acum nu se știe unde găzduia în zilele acelea furtunoase, când Partida Națională a tinerilor intelectuali [...] își căuta un ales pentru tronul Moldovei” (aceeași sursă).

Am rămas uimit. Deci așa ajunsese Cuza să locuiască în casa de la numărul (astăzi) 14. Închiriată de Prefectură de la cumătra Ghica pentru folosul acestui domnitor cu traiectorie personală importantă și, prin extensie, destin național și mai important. Moment din care se poate spune că această casă, construită pe un teren cu o suprafață de 2.476 mp (cf. jurnalului Consiliului de Miniștri nr. 479 din 9 martie 1938, Revista *Monumentul*, A. Ichim) avea să fie participantă directă, cu toate încăperile ei astăzi populate de spirite fără liniște, cu toți ochii ei sticloși care înregistraseră atâtea personaje importante apărând sub balconul ei, apoi intrând, urcând scările, luând masa, făcând dragoste, deci acest imobil avea să fie, efectiv, martorul creării unei identități naționale. Și când te gândești că încape cu totul într-o sală de dimensiune medie din mizeria aia de casă a poporului.

Ceea ce a urmat e însă de-a dreptul fabulos, iar rostogolirea evenimentelor făcea aparatul pur și simplu să vibreze, potențiometrele, afișajul plez-

neau, abia dacă mai rezista. La naiba cu Ghost Busters, aici de-abia erau lucruri și prezențe de investigat, fantome de supt în aspiratoare portabile și domnitori străvezii de scuturat de cămășile trecutului, să spună tot ce știi. Deci zi, măi, frate Cuza, zi cum ai făcut tu toată mișcarea asta, cum ne-ai adus pe moldoveni și pe munteni împreună, cum ai știut să ne faci să spunem că suntem români, bine, nu doar tu, dar și tu, sau poate mai ales tu, sau poate și eu, sau el, sau ea, sau toți care ne preumblăm prin colțul ăsta de lume brăzdat uneori de soare, alteori nu. Păi stai să vezi cum, zice el. Pentru că eu nu m-am mutat în casa asta, așa, oricum, dimpotrivă, aici se țineau întâlnirile unioniștilor, tot aici au venit Alecsandri și Kogălniceanu și nu numai ei, și alții, ca să facem Comitetul Unirii, tot aici am instalat postul de telegraf prin care am trimis toate depeșele și rapoartele și ordinele și decretele cifrate prin care am comunicat că accept tronul și i-am dat indicații lui Florescu, ce să facă, cum să dreagă, după aia lui Golescu și tot aici le-am făcut pe toate celelalte, mai întâi vămile, apoi armatele, legile și toate instituțiile care erau necesare ca să avem și noi, românii, o casă a noastră.

Bine, dar spune-mi și mie un lucru, că asta mă interesează cel mai mult. Cum se manifesta spiritul ăsta care îi anima pe toți, români, România, ok, dar ce se întâmpla mai exact, strigau cu toții că vor o țară numai a lor, dădeau cu furculițele în mese, veneau la tine și te implorau să te duci și să desenezi granițe, cum s-a întâmplat? Da, domnul meu.

Exact așa. Bine, poate că nu cum ai spus domnia ta, cu furculițele în mese, dar gândește-te că ceva, ceva era, unirea aia, prima, a lui Mihai, de la 1600, răsuna încă în mințile oamenilor, difuz, e drept, abia apăruseră primele ziare, Albina lui Asachi, Curierul, deci nimeni nu știa mai multe decât se putea la vremea respectivă și totuși eram doar la două sute și ceva de ani diferență. Deci, da, vibrau, se umflau, își bombau piepturile, discutau cât era ziua de lungă, era, cum să-ți spun, un fior, uite-așa (și-aici mi-a suflat direct în aparat), o fervoare, da, ăsta e cuvântul, o fervoare care începea să curgă de peste tot (aici ridică tonul), din toate zărilor, și de la București până la noi și de la noi înspre ei, iar din momentul acela, cum să-ți spun, ne-a fost clar că ăla e momentul nostru, al românilor și dacă nu-l apucăm zdravăn de guler, de redingotă, de ce-om putea, el pleacă și altul ca el nu mai găsim. Și nici de otomani nu mai scăpăm vreodată.

În acest moment însă, am simțit o interferență în dialog. Era Elena Cuza, fostă Rosetti, care simțea nevoia să contribuie în schimbul nostru de semnale luminiscente, de impulsuri vocale fantastice. Bănuiam ce voia să spună. Casa asta nu fusese numai martora unor episoade glorioase, epocale, districtuale chiar, sau nu știi mai cum. Casa asta văzuse și suferință, atât a omului ăsta cu care-și împărțise viața și pe care-l băntuiau anti-unioniștii pe la toate colțurile, dar și a ei, pe care o băntuia și acum stafia Mariei Obrenovici. Dumnezeule, ce ghinion. Să fii deja o stafie și să te mai băntuie încă una, asta chiar e culmea neîntru-

pării, e apariția aparițiilor, aproape sau mai mult chiar decât toate arătările care ne vizitează pe noi, românii, din moși strămoși, de prieteni, de dușmani, de prieteni dușmani și tot ce mai umblă noaptea prin mințile și prin casele noastre ca să ne sperie că suntem mai proști și mai neterminați decât ăia de lângă noi.

**Cheia României moderne e în această casă.
Dar puțini români sunt dispuși să se descuie pe sine**

M-am retras, lăsându-i pe cei doi Cuza să se certe, să-și reproșeze lucruri. Și m-am bucurat, bineînțeles, că nu mă întrebaseră nimic despre București, locul din care plecasem. Ce să le fi spus? De malluri? De trafic? Să-i fi invitat să mănâcăm shaorma la Dristor? N-avea niciun sens. Numai că, între timp, frecvențele pe care le declanșaseră oamenii ăștia, cu toată istoria lor, cu toate evenimentele la care luaseră parte, declanșau altele și altele, perindări neconținute, începea un film al tuturor timpurilor, oameni, trăsuri, strigăte, discursul ținut de Cuza din balcon la 24 ianuarie 1859, frânturi, din nou depeșe și acte și decrete, proclamația de la 11 decembrie 1861, „Unirea este îndeplinită, naționalitatea română întemeiată!”, apoi mutarea capitalei, cu căruțe, cu cai, cu coviltiruri, cu ce s-a mai putut, sub privirile a mii de târgoveți care stăteau sub același, deja, celebru balcon – Balconul!, și care, na, îi cereau socoteală, voiau și ei o explicație,

REZIDENȚELE FILIT

afișele îndoliate care blestemau mutarea la București, lipite pe ziduri, degeaba le smulgeai că durerea era în suflete și în dinții încleștați, ipoteca fiilor Ecaterinei Ghica pe casa care văzuse toate lucrurile astea și trecerea la Creditul Urban, după plecarea lui Cuza, apoi, culmea, revenirea capitalei la Iași când armatele austro-ungare ocupau Bucureștii, ca un blestem, parcă, al celor care fuseseră nevoiți să renunțe la ea.

Apoi Ferdinand. Tăcutul Ferdinand. Reținutul Ferdinand. Pereții ăștia avuseseră într-adevăr un destin măreț, ce să mai zici, pentru că, uite, nu doar că el venise să locuiască aici cu tot cu Regina Maria și prințesa Ileana și încă inocentul Carol, viitorul al doilea, plus toți ceilalți copii care i se născuseră la vremea aia, adică toți mai puțin săracul Mircea, care se și născuse și își mai și încheiasse viața până atunci, dar tot sub balconul ăsta veniseră primii voluntari din Transilvania în vara

lui 1917 să aducă o altă fervoare, de data asta mai mare, cu încă o bucată din ceea ce avea să fie, sau era deja, România, păreau că o aduc cu ei în dinți, dar de fapt abia se năștea pe hârtie, în timp ce o altă hârtie, mai urgentă și mai disperată, cerea trecerea „grabnică” a trupelor românești în Transilvania pentru a apăra populația de maghiari. Apoi, în sfârșit, când toate vrerile lor fuseseră în sfârșit împlinite, după ce îi primiseră pe Inculeț și pe Halippa de la Chișinău cu actul Unirii, citit, din nou, deja nu mai e nevoie s-o spun, din cel mai celebru balcon din țară, din lume, alipind puțin mai târziu chiar și Bucovina la toată povestea asta mare care se crea sub ochii lor, cea mai mare din câte au avut românii vreodată, ei bine, atunci tot alaiul, altul și totuși parcă același cu al lui Cuza pentru unii dintre miile de oameni care îl însoțeau triști până la gară, s-a pornit spre București.

Muzeul Unirii Iași (interior)

Moment în care a trebuit să mă sprijin de o ușă. De un scaun, de orice. Dumnezeu, câte trăise și văzuse casa asta. Ce poveste. Nici nu mai aveam nevoie de vreun intermediar ca să comunic cu toți oamenii ăștia, deja totul se întâmpla cumva simultan, eram prezent și în istoria lor și în a mea, unii năvăleau peste mine pentru ca apoi să dispară imediat în alte secțiuni de timp, devenind invizibili, vizibili, parțial invizibili. Apoi din nou Creditul, după o pauză de fix doi ani și patru luni. Apoi, în sfârșit, Iorga, cu a lui Comisie a Monumentelor Istorice și Liga Culturală, care a făcut muzeul, apoi primăria, adică nu Iorga a făcut primăria, dar primăria a luat casa, din noiembrie 1943, apoi bombele. Bombe căzând din cer peste marea și totuși mica zidire în care se făcuse România. Nivelând corpul de clădire adăugat de Ecaterina Ghica, dispărut astăzi și în general râzând în hohote, hohote metalice, dar mai ales în flăcări, de truda fărâmei ășteaia de neam care își dăduse sufletul ca să-i pună bucățile la un loc.

M-am uitat în jur. Toate erau la locul lor, frumos aranjate, de parcă mai adineauri fuseseră toți oamenii ăștia aici. Însuflețind încăperile cu răselele lor, jucând biliard, dând drumul unui tabinet cinstit, sau ce jucau ei, Cuza punând mâna pe servietă, servieta lui cu cifru, trebuie să plec, domnilor, misie importantă mă așteaptă pentru țară, ieșind pe ușă, apoi unul dintre invitații lui iluștri, Kogălniceanu poate, apropiindu-se și aruncând o privire pe perete. Tabloul lui Aman, Unirea principatelor. Doamne, cum se țin fetele astea două de

mână, nu m-a atins niciodată fiorul ăsta național pe mine prea mult, dar aici este, e ceva, oricum ai da-o, de piatră să fii și tot înțelegi cât de mult și-au dorit oamenii ăștia să fim cu toții împreună, începând cu ei și până la copiii copiilor lor, care cine să fie altcineva dacă nu chiar noi.

Am stins aparatul și spiritele s-au retras în pereți, unde le era locul. Am dat câteva telefoane să verific situația steagurilor împietrite. Neschimbată. Deși vântul bătea tot mai puternic, ele erau tot cimentate în timp, tot sculptate, cumva. Ceva lipsea.

Am pus mâna pe un stilou de-al lui Cuza, stilou?, hmm, era totuși ceva care lăsa urme și am scris pe o foaie: veniți. Veniți la Iași. Rezolvarea noastră e numai aici, în orașul ăsta, în casa lui Cuza. Știu că nu vi se pare cool, că poate aveți impresia că faceți chestii mai mișto, dar de fapt nu doar că aici e cool și mișto, dar suntem chiar noi. Nu știu cum să vă explic. De aici am plecat noi și până nu înțelegem cât mai mulți cine suntem și de unde venim, nu vom merge mai departe.

M-am semnat. Am ieșit. Deasupra orașului se adunau nori de ploaie, bulbucăți, oamenii treceau grăbiți spre case, adăposturi.

Luca DINULESCU *a beneficiat de o rezidență
FILIT pentru scriitori români, acordată de
Muzeul Național al Literaturii Române Iași (2018)*

Selma DRAGOS,

Save as „Iași”

Luați telefonul în mână. Apăsați butonul de start. Iași, 26°, un soare mic: ★

E un telefon nou. Lăsați-vă surprinși de primul mesaj:

Ieri ați făcut 862 de pași.

Acceptați convenția, că și așa nu știți câți ai făcut! Ieri nu v-ați gândit că, în timp ce vă dădeți jos din pat, vă faceți toaleta, vă uitați lucruri și reveneți după ele, ieșeați pe ușă, ieșeați în stradă, vă vedeți cu oameni cunoscuți sau ne-, vă dădeți jos din vehiculele cu care vă deplasați și mergeți spre locurile unde vă duceți, în esență făceați pași. Pentru o viață sănătoasă, spun zeci de ecrane de pe zeci de terase, din restaurante și din săli de așteptare de la București la Cluj și de la Cluj la Iași, e nevoie să faceți zilnic un număr de pași: 5.000. Pentru a deveni cea mai bună versiune a ta, intervine ecranul telefonului, numărul de pași recomandat este: 10.000.

Salvați-vă de mediocritate, numărați-vă pașii, înregistrați-i, capitalizați-i ca exercițiu de auto-îmbunătățire, scăpați de obsesia că nu lăsați prin lume urme care să merite conservate măcar, într-o emisiune TV, măcar pe hârtie, dacă nu în bronz, piatră sau – dacă meritați – în memoria colectivă.

***Azi: Obiectiv: 10.000 (de) pași prin Iași
Fiți cea mai bună versiune a voastră! Dublu
sau nimic.***

Acceptați convenția.

20 de pași. Pe o bancuță din rond stă căscată pe muchie o cutiuță albă, căptușită cu catifea neagră, pe care scrie cu alb PANDORA. Pe banca alăturată, o bomboană mentolată. Eu când văd așa ceva, prefer să iau bomboana verde și să o pun lângă cutiuță. Bag mâna în buzunar, scot telefonul și fac o poză. Haștag FILIT, haștag speranțaiese-ultima și o sugestie de poveste (cam la prima mână). O prietenă (scrie romane oarecum polițiste!) de la Brașov râde și zice că ăsta e subiect pentru o scurtă povestire (vai de mine, mi-o suflă!), un prieten de la Dusseldorf zice că poate Ei îi puțea gura și El i-a făcut cadou bomboana, ironic, în cutiuță sau că, poate, în cutiuță era o merdenea. Un mititel, zic eu: „E al meu?”, întreabă El. „Ia cu muștar”, răspunde ea. Prrrring și prrrring – degete arătătoare din diverse localități se întind și apreciază fotografia, sugestia și gluma și alunecă mai departe. Până mâine cutiuța va dispărea de pe bancă – vreunul din copiii aduși în curtea Muzeului Literaturii de bunici

echipate cu gustări de fructe în caserole de plastic o va folosi drept căsuță pentru găze până când vreuna dintre bunici își va da seama că pericolul sigur o fi atins azi-noapte cutiuța cu mâinile nespălate ale cine știe cui care cine știe ce făcea cu cine știe cine pe banca. Și atunci, bunica responsabilă va lua cutiuța și o va arunca în tomberonul aflat 10 pași mai încolo. Dar la tomberon ajung doar plasticul, lipiciul și catifeaua, cutiuța a fost deja salvată. Online. De mine. Alături de bomboana verde.

Aveți în mână instrumentul salvării totale, click cu click putem urca împreună lumea pe internet cu toate cutiuțele ei, cu parcurile și statuile și oamenii și vorbele lor și grimasele și dialogurile din tramvai, incidentele cu taximetriști, privirile tăioase ale cuiva, momentele de furie din fața știrilor din Parlament și toate mic-dejunurile noastre. Bineînțeles, puteți să nu-l folosiți, dacă nu simțiți nevoia. Faceți pași. 10.000. Pe zi.

Degete de oriunde vor continua să se întindă și să mângâie ecrane de sticlă sub care stau veșnic lucrurile pe care le-ați văzut, exact în felul în care le-ați văzut voi. Vă vor atinge și pe voi cu mângâierea lor aprobatoare. Veșnic sau până la sfârșitul internetului.

Reveniți.

Slide la stânga – casa din care ați ieșit, *slide* la dreapta – gardul și mașinile parcate pe Vasile Pogor. *Scroll* în jos pe alee, treceți de poarta mare de fier forjat. De aici peisajul are mai mult sens dacă dați volumul mai tare și vă scoateți căștile

din urechi. Huruitul și țipetele și zgomotul traficului peste tabloul aglomerării de omuleți cu pantaloni verzi, ocupați în jurul unei mașinării, desfășurând role verzi, mânuind lopeți și greble, intrând și ieșind mereu din cadrul pe care cameramanul în negru (i-o fi și cald, săracul) nu reușește să îl fixeze în jurul femeii blonde care repetă textul în timp ce se mută când la stânga când la dreapta oglindind mișcările făcute de mâna producătorului cu șapcă albă, care ar vrea ca femeia blondă să ajungă în sfârșit în unghiul potrivit din care camera să vadă și omuleții ocupați cu amenajările și pe Poetul Eminescu, dispus să apară într-un reportaj dintr-un grupaj de știri de vară ca decor. E dificil să găsești unghiul potrivit din care să transmiți știri chiar din miezul fierbinte al realității.

La *pasul 300* priviți spre stânga, Eminescu, salvat în bronz abia în 1929 deși fusese încă din viață atent conservat în manualele școlare de unde plonjează an de an definitiv în memoria a sute de mii de școlari, romantic, sărac și cu părul perfect dezordonat la fiecare săritură. De la *pasul 310*, colțurile gurii lui Eminescu par lăsate în jos a dezamăgire mai mult decât la *pasul 300*, dacă pășiți înainte și-napoi iluzia e perfectă. Faceți un gif. Un gif bun cu Eminescu vă poate propulsa în zeci de mii de newsfeed-uri pentru ore întregi! Vă rog insistent, nu pășiți pe trecerea de pietoni cu telefonul în mână.

Vom face acum un mic ocol.

Faceți 300 de pași pe latura din stânga pieței,

până la chioșcul de cafea – luați cafea. Faceți încă 250 înapoi, pe aceeași curbă, și luați o apă de la SOFANY. Din cele 1,4 milioane de firme din România pentru SOFANY nu e cazul să ne facem griji: s-a adaptat și supraviețuiește în Piața Eminescu din Iași, între copii cărora părinții care cumpără în ultimul moment o apă și o banană înainte de a-i lăsa la cercul de teatru de la Palatul Copiilor și studenți care, în ciuda legii care interzice consumul de băuturi alcoolice în spațiul public, beau seara o bere pe treptele Casei de Cultură a Studenților, vie și foșgăitoare în ciuda MAJUSCULELOR ROȘII care o denunță ca neavând autorizație de securitate la incendiu.

Faceți încă 300 de pași spre dreapta, acum pe diagonală, prin spatele chioșcului, și găsiți la picioarele celor opt voievozi o treaptă convenabilă pe care să vă beți cafeaua. Priviți prin verdeață către apartamentele din cealaltă parte a pieții. Ați putea lua unul chiar azi cu 47.000 de euro și ați putea auzi sunetele luptelor dintre voievozii de piatră și vitejii nopților ieșene de azi în oricare din următoarele 9.125 de nopți, în timp ce vă perpeliți în insomnia ratelor lunare timp de 25 de ani. Google-iți voievozii și aflați că unul dintre ei a purtat, pentru câteva ore, adidași, în timp ce altul a rămas fără cap, toți opt rămânând astfel veșnic legați, în toate Google search-urile din 18 iunie 2005 până la sfârșitul internetului, de imaginea unui grup de băieți beți și a iubitelor lor care râdeau în fundal.

Puneți telefonul deoparte și savurați cafeaua

și verdele și sunetul ritmic al celor două ciocane care finisează restaurarea grupului statuar. 2018 e un an bun pentru statui. Dring-ul, ping-ul sau bâzul vă vor trezi din reverie. Stingeti țigara în paharul acum gol și citiți emailul de la B., căreia i-ați scris că sunteți la Iași o lună. E firesc, Iași-ul încă nu înseamnă nimic pentru voi și ați vrut să luați niște sens cu împrumut. Coincidența face că și eu am procedat la fel și tot lui B. i-am scris. B. iubește Iași-ul așa cum poți iubi un oraș în care ai fost tânără studentă cuminte care într-o bună seară de iarnă a ieșit pe geam, pentru că administratorul voia să evite scandalul și blocase ușile, și a mărșăluit spre Piața Unirii stringând „Vrem apă să ne spălăm și lumină să-nvățăm!” alături de alte studente care cine știe dacă nu trăiesc și ele acum în altă țară europeană alături de soții lor, care poate și ei au mărșăluit și pe urmă s-au ridicat în picioare la ședința de înfierare și au spus „Da, am fost!”. Și, după ce s-au dat jos de pe statuie, a fost apă caldă și lumină, ceea ce în 1987 era mai de folos decât o hârtie pe care să fi fost scris „prin prezenta se adeverește că numitul a strigat pe stradă că vrea lumină în complex” și chiar mai de folos decât statuia unui student de ghips agățată de granitul lui Cuza, mai de folos decât adăugarea târzie a unui grup statuar de steaguri găurite, completate mai azi cu un mulaj în papier mache cu semnul #, adică haștag.

2.102 pași, atâția aveți de făcut până în Piața Unirii. O luați în jos pe Lăpușneanu, cu gândul să treceți de la Eminescu la cel mai mare (din lume)

colecționar al obiectelor poetului, anticarul Grumăzescu, numai ca să aflați că abia ieri a fost concertul în memoria anticarului despre care cineva sigur va scrie un roman în care comorile de hârtie cu semnături prețioase sunt salvate pentru cei care rămân și pierdute pentru cei care pleacă, sau o operă contemporană în care mii de volume clămpăne prăfite în cinstea celui care le-a pus mai presus între toate cele 10.000 de lucruri care alcătuiesc lumea accesibilă simțurilor. Volumașul cu înțelepciuni taoiste de pe anonima tarabă alăturată nu spune dacă în cele 10.000 de lucruri intră și telefonul tău mobil, cu care poți face o fotografie Manualului De Supraviețuire Pentru Cei Sensibili, fotografie care merge salvată și postată mai târziu chiar fără comentariu, dar cu subtextul transparent că sunteți ființe sensibile care au nevoie să fie adunate, șterse de praf, recondiționate și păstrate în condiții propice de un anticar pasionat.

Dacă vă plac numerele rotunde cu iz de predestinare, puteți opri la *pasul 2.000* la Prinshop. De la vânzătoarea fără tatuaje puteți afla că fotografiile pentru viza de SUA și CANADA sunt serviciul cel mai solicitat. Întrebați-vă dacă faptul că ați intrat și ați întrebat ce e cu pozele de pe perete și vi s-a dat răspunsul ăsta și că ați făcut fix 2.000 de pași până aici, 2.000 fiind exact anul când ați împlinit 20 de ani și v-ați gândit chiar prima dată dacă nu cumva să emigrați, înseamnă ceva. Nu vă faceți griji, sunteți pentru prima dată la Iași, dacă e un semn, e pentru localnici.

Mergeți înainte până în stația de tramvai. Urcați într-un tramvai verde. Amintiți-vă că undeva, pe la *pasul 1.800*, într-una dintre galeriile de artă de pe partea stângă, ați văzut cu coada ochiului un tablou cu un tramvai roșu sau verde în ploaie. Urcați în el, aplicația va sesiza schimbarea stilului de mișcare, nu va crede că ați luat-o brusc la goană cu 30 de kilometri la oră, ci va rămâne cu contorul la 2.333.

Acum puteți asculta muzică. Dacă atingeți din greșeală colțul ecranului, aplicația *Google Maps* vă va fixa destinația Aleea Tudor Nicolai, colț cu strada Ștefan Dumitrescu. Intrați pe *Google Street View* unde un căruțaș se uită veșnic peste umăr la autoturismul gri care l-a claxonat. Veșnic sau până la următoarea trecere a mașinii *Google*. La colțul blocului, pe cel mai bun loc de parcare stă o Dacie albastră – era acolo pe când se făcea fotografia, astăzi, cine știe, poate e tot acolo, poate s-au certat vecinii pe locul de parcare și îl ocupă cineva cu o mașină mai tare.

!!! Erapecândnus-azăritaziovedemșinue !!!

Nu vă rușinați de pop-up-ul apărut ca din senin, virusul Eminescu e ca bacteriile acelea bune, de care avem nevoie în organism.

Uitați de voi, faceți un tur complet și coborâți din tramvai la Filarmonică. E chiar stația din tabloul din galeria de la *pasul 1.800*. Doar că oamenii nu sunt îmbrăcați în roșu și verde, ci în

REZIDENȚELE FILIT

pasteluri. Faceți 30 de pași la dreapta și dați de magazinul chinezesc care nu are nume, dar pe al cărui perete cineva a scris cu marker „fii prezent!” iar altcineva a scris cu roșu „respira” și cu albastru „acum”.

Respirați.

Realizați că vi s-a făcut foame. Sunați o prietenă din Iași, care să vă recomande și ea, ca și B., să mergeți la „Cuib”. Îndreptați-vă spre nord-est și luați-o ușor la dreapta. Nu vă uitați în telefon în timp ce treceți strada! Nu vă uitați urât la doamna care vă strigă asta, aplecată pe geamul unui Jeep alb cu telefonul la ureche. La Iași oamenii se uită urât mult mai rar decât în alte orașe, pentru că spațiile sunt mai largi și după orice străduță îngustă urmează un mare bulevard, un parc sau o biserică din care te mângâie pe centrul

fricii din amigdală voci joase de bărbați bărboși. Cât timp orașul e plin de *pit-stop-uri* de cânt bizantin, nici măcar doamna din Jeep însăși nu poate striga cu ură, ci e mai curând îngrijorată că telefoanele voastre încă nu știu nici unul să vă fe-rească de coliziuni, deși reușesc atât de bine să vă păzească de nevoia de a vă interpela unii pe ceilalți: „Cum se ajunge la Cuib?”, „Cât e ceasul?” sau „La ce te gândești?”.

5.134 de pași. Ajungeți la „Cuib” care este chiar ce spune că este, un cuib de oameni veniți în zbor. Pe două roți. Cât timp așteptați să vi se aducă sandwich-ul, Google vă spune că au mai fost acolo și alții ca voi, cu telefoanele în mână. Un Dragoș și un Iulian au dat 4 stele din 5, deși le-a plăcut mult – Dragoș și Iulian or fi auzit și ei că nota maximă e doar a profesorului și a lui Dumnezeu. Și

La Cuib,

a lui Eminescu. O Marine a dat doar 2 stele, pentru că nu aveau cocktailuri. Daniel (din Canada, o fi și ăsta un semn? Poate s-a întâlnit acolo cu fata care și-a făcut o poză pentru viză în februarie la *pasul 2.000*) a fost acum 5 luni la „Cuib” și a dat patru stele din cinci, pentru că locul nu e uimitor, dar e *ok*. Cum locul e aglomerat și servirea lentă, dați *click* pe numele lui Daniel să vedeți unde a mai fost el și ce i se pare uimitor dar aflați că Daniel nu a găsit până acum niciun loc cu mâncare uimitoare, a fost chiar azi la „Dream Sushi” din Vancouver și a dat 3 stele. Cu un click ați putea comanda chiar acum un sushi combo de 18 bucăți cu 10 dolari și 50 de cenți însă pentru livrare comanda minimă e de 30 de dolari. Adăugați *sashimi de somon* și *sashimi de somon picant* și ajungeți la 30,50 dolari. În față vi se desfășoară un formular – completați-l. *Google* vă ajută introducând automat numărul de telefon și adresa de e-mail (normal că vi le știa deja, știa și că sunteți la Iași, că vă plimbați și că scrieți un text în aplicația *Notes* pentru că nu aveți încă *Word-ul* instalat) așa că intrați într-o transă cuminte în care umpleți pe rând căsuțe și dați *enter*. Vă trezește la realitate ping-ul unui e-mail care vă confirmă că în 15-30 de minute veți fi sunați de un angajat al „Dream Sushi” din Vancouver, care vă va cere să confirmați comanda.

Îngrijorați-vă.

Un om real, de pe partea cealaltă a pământului, o să vă sune să vă ceară socoteală.

Simțiți-vă ca în copilărie, când dădeați în

glumă telefoane la familia Lupulescu.

Google-iți-vă repede numele să vedeți ce poate afla despre voi cineva de pe cealaltă parte a pământului, care vrea să vă ceară socoteală pentru o comandă de sushi făcută de la Iași, din curtea unui loc numit „Cuib”.

Click pe *Imagini*.

Nu v-ați gândit, când v-ați lăsat fotografiați, că momentul acela va fi cel care vă va defini dacă cineva v-ar căuta vreodată pe *Google*. Faceți un selfie. Faceți mai multe, până sunteți mulțumiți. Faceți-vă portrete unul altuia cu aplicația care face portrete. Ies mai bine așa și lumea va observa ca v-a făcut, totuși, cineva poza, nu erați singuri, umblând printr-un oraș necunoscut cu telefonul de mână.

Mergeți acasă pe același drum. *Ați depășit obiectivul de 10.000 de pași. Primiți o medalie.* Descărcați toate pozele în laptop, examinați-le cu *zoom*, alegeți-o pe aceea în care unghiul în care stați permite să se vadă berea artizanală „Capra”, caietul de notițe și o mână în care țineți creionul. *Crop. Save.*

Aveți acum imaginea care să vă reprezinte de aici înainte în Iași.

O doriți și în bronz?

Selma DRAGOȘ a beneficiat de o rezidență *FILIT* pentru scriitori români, acordată de Muzeul Național al Literaturii Române Iași (2018)

Iulian PRUTEANU-ISĂCESCU

„Să nu mai plângem după ce s-a pierdut, să ne bucurăm de ceea ce a rămas...”

Sosită de la Paris pentru a participa la comemorarea a 150 de ani de la moartea lui Constantin Negruzzi (25 august 2018), stră-stră-nepoata scriitorului, Dana Konya-Petrișor a avut amabilitatea de a ne răspunde la câteva întrebări, menite să „descâlcească un pic nebănuitele ițe ale memoriei” familiei Negruzzi.

Iulian Pruteanu-Isăcescu: Stimată doamnă Dana Konya-Petrișor, noi vă știm ca stră-stră-nepoata lui Constantin Negruzzi, dar nu vă cunoaștem aproape deloc. Cine este Dana Konya-Petrișor?

Dana Konya-Petrișor este fiica Martei Negruzzi – care a fost fiica Generalului Mihai Negruzzi – și a lui Eduard Konya – fiul farmacistului Samuel Konya de pe strada Lăpușeanu din Iași.

Numele de Petrișor este cel al soțului meu, scriitorul Marcel Petrișor.

M-am născut în București, unde tatăl meu avea serviciul la Ministerul de Război, cum se numea atunci. Era colonel, jurist militar, după ce fusese în Garda Regală și făcuse primul război în cavalerie.

Copilăria mi-am petrecut-o între București, Iași și Hermeziu, după sezoane și vacanțe. Când bombardamentele celui de-al Doilea Război Mondial s-au întezit, refugiul ne-a mai dus și pe alte meleaguri, mai ales la Câmpulung Muscel unde ne-a și prins armistițiul.

Așa cum am povestit și în cartea mea *De pe mal de Prut pe malurile Senei*, școala mea a fost foarte haotică. A început frumos, în primare, la o școală de maici minunate și vesele; la venirea comuniștilor, acestea au fost arestate și în mare parte ucise, iar noi, elevele lor, am plecat la o școală din cartier unde numai bine nu ne-a fost. După clasa a VII-a, mi s-a interzis accesul la liceu – ca multor altor elevi *putrezi*, adică plozi de familii de intelectuali. Am reușit să intru la Școala de Construcții, ceea ce mi-a oferit posibilitatea unui serviciu de tehnician, la sfârșitul școlii. Construcțiile ofereau atunci foarte multe posibilități de angajare, țara era plină de șantiere și mulți *putrezi* și-au putut câștiga pâinea în modul ăsta.

Tot în vremea școlii, am fost dați afară și din apartamentul din București și am locuit într-o hrubă din gura pieții Matache până în 1968, când se celebrau 100 de ani de la moartea stră-străbu-

DIALOGUL DE TOAMNĂ

---

nicului Costache și autoritățile s-au dat de ceasul morții să ne aducă înapoi în casă, de rușinea oaspeților din străinătate.

După eliberarea supraviețuitorilor din pușcă-

riile și lagărele comuniste, în 1964, când aceștia și-au recuperat drepturile, am avut și noi, cei cu drepturi foarte limitate, voie să mergem la facultăți. Mai mult ca o revanșă, și de plăcere, am făcut

Dana Konya-Petrișor în curtea Muzeului „Constantin Negruzzi”, de la Hermeziu-Trifești (jud. Iași)
(25 august 2018)

Facultatea de Litere, Română-Franceză la fără frecvență și mi-am dat examenul de licență cu *Al.O. Teodoreanu – poet*.

Vreme de 33 de ani am lucrat ca tehnician în construcții și apoi am plecat din țară, după moartea mamei mele, pe „frigul lui Ceaușescu” așa cum i s-a spus atunci.

În Franța, unchiul meu, ultimul care mai purta numele de Negruzzi – Leon-Bob Negruzzi – a murit foarte curând după sosirea mea; așa că am început, ca orice imigrant, dormind în azilul Aju-torului Catolic, uneori pe stradă, pe la cunoștințe noi sau mai vechi, până când, după șase ani de ce-reri, am obținut o locuință socială de două ca-mere, într-un plăcut orașel din apropierea Parisului unde locuiesc și astăzi. Doar așa am putut să-l aduc și pe soțul meu, fiindcă reîntregi-rea familiei nu se putea face fără dovada unui spațiu locativ decent.

Serviciu am găsit relativ ușor pentru o imi-grantă care se apropia de 50 de ani, tehnician în construcții, deci marțian total. Asta pentru că m-am repezit să fac o școală de informatică, dis-ciplină aproape necunoscută pe acea vreme, în Franța. Așa că întreprinderile care începuseră s-o folosească erau bucuroase dacă găseau pe ci-neva care știa cu ce se mănâncă un ecran de com-puter.

După 15 ani de muncă, am ieșit la pensie și am revenit tot mai des în țară. Astfel am revăzut Iașul, Hermeziul și alte meleaguri ale țării și am cunoscut pe toți cei dragi din Iași, începând desi-

gur cu soții Olga și Liviu Rusu, pe voi toți ceilalți și, ceva mai târziu, pe soții Lungu pe care îi con-sider ca pe familia mea. Iată deci, foarte pe scurt, povestea Danei Konya-Petrișor.

Ce vă amintiți de Hermeziu, moșia atât de dragă negruzziștilor?

Din păcate, foarte puțin. În 1947 a venit ex-proprierea și noi am plecat din Hermeziu și apoi din Iași cam cu ce aveam pe noi.

Îmi amintesc de conacul care este acum muzeu, doar ca locul unde noi, copiii, ne duceam, cumiți și sfioși, să vizităm pe fratele și surorile bunicului. Noi locuiam în „conacul nou” care se afla peste drum (actualul bar al satului).

Am crâmpeie tare frumoase de amintiri: Prutul cu vârtejurile lui care ne împiedicau să ne scăldăm mai departe de mal, tolănitul în grâul proaspăt treierat care avea un miros de pâine coaptă la soare pe care nu-l pot descrie dar îmi revine uneori în nări, bubuitul înăbușit al bătu-tului smântâniei în putinei pentru a face untul, tre-cerea Prutului pe pământul nostru din vecini, în docarul cel mic cu un cal, cu doar două locuri pe care stăteam mândri bunicul și cu mine, leapșa jucată cu copiii din sat printre care prietena mea Mieluța Vizitiu despre care am aflat că este acum în Canada și multe alte cioburi de imagini și de sunete vesele și pline de soare înecate apoi de urletul și focul bombelor și de venirea ciumei roșii.

Recent, la un Memento negruzist, organizat la Muzeul „Constantin Negruzzi” de la Hermeziu (25 august 2018), spuneți că până și micuța Dana Konya a fost pionieră. Cum au fost copilăria și adolescența dumneavoastră în România comunistă?

Așa cum v-am povestit: la școala din cartier. Acolo am fost pionieră, fiindcă toți elevii sub 14 ani erau automat pionieri. Adolescența s-a petrecut în hruba aceea în care am fost zvârliți, în coabitare mai mult sau mai puțin pașnică cu sobolanii și libărcile care năvăleau peste mine în pat; între școala de construcții și șantierele de „practică” adică de muncă fără plată, pe 40° vara și -20° iarna, cu picioarele înfășurate în ziare care trebuiau să ne țină de cald în cizmele de cauciuc, dar și cu veselia inerentă tinereții, camaraderia la greu între colegi și un sprijin de neuitat din partea profesorilor și a directorului școlii (care urma să moară și el în pușcărie, după câțiva ani). Am avut noroc de profesori excepționali la Română și Matematică, fiind ei înșiși mătrășiți, ca *putrezi*, din catedre universitare la școli profesionale. Ceea ce a făcut să fim uneori mai „alfabetizați” decât cei din liceele normale unde mulți profesori erau ieșiți din cadrele de partid.

Ce amintiri vă leagă de bunicul dvs., Generalul Mihai Negruzzi?

Foarte multe și foarte frumoase. În primul rând, bunicul se identifica total cu Hermeziul. Nu mă văd la Hermeziu decât cu el, deși eram toată

familia. În afară de momentele petrecute cu copiii din sat, aproape tot timpul mi-l petreceam cu el, pe câmp, în docar, sau pe malul opus al Prutului... Nu-mi amintesc bine nici unul din conace, îmi amintesc oarecum de familie (dar mai mult o vedeam în București, unde locuiau toți de când Iacob Negruzzi se mutase din Iași), dar îmi amintesc de tot ce făceam ținându-mă aproape toată ziua după bunicul, ca un cățel.

Când vremile au început să devină tot mai nesigure, bunicul a dus la București două cufere cu cărți și cu portretul lui Costache Negruzzi tânăr, cel care se mai află uneori în cărțile de literatură.

Când am fost alungați din Hermeziu și din Iași, nu am mai putut lua nimic. Bunicii s-au mutat în București, lângă noi, în Intrarea Știrbei Vodă și apoi în hruba din Piața Matache.

Bunicul a înfruntat urgia la fel ca tatăl meu și întreaga familie, cu o mare demnitate și foarte senin. Toți membrii familiei mele mi-au fost de mare ajutor prin exemplul pe care mi l-au dat. Niciodată nu am auzit pe vreunul dintre ei plângându-se.

Bunicul a fost arestat de două ori.

Cum am mai povestit, bunica parcă înceta să respire, în lipsa lui. Cantacuzină-Miclească, era ca o vrăbiuță și a trăit toată viața un pic aeriană, un pic în afară de realitate, în lumea ei, ieșind zilnic, cu pălărie și mănuși, ca să-și viziteze prietenele sau neamurile sau, pur și simplu, ca să meargă la biserică. Aveam impresia că respira prin bunicul, între ei fiind o dragoste nedeținută vreme de

aproape 70 de ani.

Când bunicul revenea din pușcărie, i se arunca în brațe plângând în hohote. Iar el, după ce o îmbrățișa pe ea și mai apoi pe noi toți, se așeza în jilțul lui din piele de Cordoba pe care-l avem și acum, își aprindea o Mărășească într-un țigaret din lemn de cireș și o dojenea pe bunica: „Apăi, mămuță, eu înțeleg sî plânji când m-or luat, dar di și sî plânji când mă întorc?”

Bunicul avea și el felul lui de a evada din prezent: scria mereu în caietele pe care le aveți la muzeu și pe care îmi spui că vrei să le editezi. Caietele astea au ajuns la voi printr-o minune, fiindcă perchezițiile sălbatice ale Securității au distrus multe alte lucruri scrise sau tipărite, din casa noastră. Evident, doar din plăcerea de a distruge, fiindcă nici nu-și dădeau osteneala să se uite pe ce puneau mâna. Dar uite că au scăpat caietele. Eu le-am tot plimbat cu mine și le-am căutat un loc cât mai uscat, în nenorocita aia de locuință unde am stat șaisprezece ani. La înapoierea în casa noastră (doar mama și cu mine supraviețuisem între timp) le-am găsit un loc într-un sertar foarte discret al bibliotecii din pe-rețele încăperii care fusese biroul tatălui meu. Acolo m-au așteptat până când m-am întors în țară și le-am dat imediat Olgăi Rusu ajungând astfel la matală.

Una din cele mai frumoase imagini ale bunicului este cea în care mă lua la plimbare prin București, când se întâlnea cu Gala Galaction. Mă țineau amândoi de mână și eu, gâgâlirea, când ri-

dicam ochii vedeam două bărbi albe și lungi care îmi dădeau o minunată senzație de siguranță, de liniște și de bucurie, nu știi să-ți spun de ce.

Pot spune că bunicul a avut o moarte frumoasă, dacă poate exista așa ceva. Tot în Intrarea Știrbei Vodă, locuia și familia Macovei. Or, Gheorghe Macovei, academician și mare savant geolog, era normal să rămână în casa lui și a soției lui, Tinca Teodoreanu, sora lui Osvald și deci mătușa lui Ionel și a lui Păstorel. Coana Tinca „primea” în fiecare duminică, la ora 16. Acolo se întâlneau ultimele rămășițe ale unor familii ieșene, până când cineva dispărea din grup și atunci știam că fusese arestat, așa cum s-a întâmplat cu Păstorel. Acesta a fost eliberat în 1957 și apoi i s-a publicat chiar și o cărțuție cu poeziile lui. Din pricina epigramei și a faimei lui de mare băutor, se uita și se uită și acum că Păstorel a fost un minunat poet și un mare traducător de poezie (sonetele lui Shakespeare i-au fost confiscate, alături de multe alte manuscrise, în noaptea arestării lui și nu au mai putut fi recuperate niciodată).

Or, apariția acestui volum a fost sărbătorită la Coana Tinca în duminica dinaintea morții bunicului. El a luat parte la sărbătorire. S-a mâncat bine (la Coana Tinca nu au lipsit bunătățile nici în zilele cele mai negre ale comunismului), cred că s-a și băut bine, fiind sărbătorit Păstorel și a fost veselie mare. Bunicii s-au întors acasă, s-au culcat, au mai citit un pic, conform obiceiului, apoi bunica a întins mâna să stingă veioza. Atunci, bunicul a zis ceva ciudat, dar bunica nu

l-a luat în seamă, pe moment: „Lasă, mămucă dragă, că se stinge singură”. Ceva mai târziu, bunicii i s-a părut că bunicul respiră greu și l-a strigat, dar el nu a mai răspuns și s-a stins. Cum se zice în popor, l-a iubit Dumnezeu.

Am povestit în carte cum a doua zi era zi de vot și cum tovarășii au venit cu urna acasă, văzând că-i vorba de un om bătrân. Și cum a votat mortul, punându-i-se buletinul de vot în urnă, de către „trimișii partidului”!

Ce alți membri mai în vârstă ai familiei ați cunoscut?

Toată generația bunicilor, toți fiind foarte longevivi. Pe Constantin, fratele mai mare și toate surorile. Ella a murit când aveam 11 ani, Constantin cinci ani mai târziu, așa că am apucat să-i cunosc bine; dar cel mai bine le-am cunoscut pe Tanti Zizi adică Suzana-Aspazia (numele de Aspazia dispărând pe parcurs), căsătorită Miclescu și pe Tanti Netty adică Anna, căsătorită Racoviță.

În ultimii ani ai vieții ei, Tanti Netty mi-a arătat extrem de multă afecțiune, nu știu de ce. Poate pentru că se pare că semănam foarte tare cu ea. S-ar putea, fiindcă, mulți ani mai târziu, când lucram la un institut de proiectare de pe șoseaua Pipera, lângă fabrica omonimă, un domn mai în vârstă decât mine m-a oprit pe stradă, s-a prezentat ca juristul fabricii și m-a întrebat dacă am cumva un grad de rudenie cu Doamna Racoviță fiindcă-i semănam leit. I-am spus că a fost sora bunicului meu și s-a bucurat că nu s-a înșelat.

Dintre cei doi băieți ai săi, Niculae și Ion, cel care-i semăna fizic era Ion (Nonel). Cu el nu am avut ocazia să mă întâlnesc multă vreme, fiindcă se depărtase de familie și trăia la Brașov ca antrenor de sport, deși făcuse Dreptul. El a fost cel care i-a pus racheta în mână lui Țiriac și n-a greșit.

După ce ne-am întors în casa din Știrbei, într-un an cu iarnă grea, cineva a sunat la ușă, într-o seară. Mama era plecată undeva și eu am întrebat cine este. O voce cunoscută mi-a spus „Deschide, Dana, eu sunt”. Putea fi oricare dintre unchi, întrucât toate vocile se asemănau, în familia noastră. Am deschis și m-am trezit... în fața propriului meu chip! Eu ca bărbat, dar ceva mai în vârstă. Am spus îndată, fără nici o ezitare „Nonel!” și ne-am îmbrățișat. După moartea mamei mele, la parastasul de 40 de zile, i-am chemat pe amândoi frații și s-a produs, în sfârșit, o împăcare între ei, Dumnezeu să-i odihnească pe amândoi.

Câtă vreme Micleştii și Rosetteștii au locuit în casa lui Iacob Negruzzi, în Piața Romană, prima zi de Crăciun se făcea la ei (seara de Ajun se petrecea la noi, în jurul bunicului). Noi, copiii, mâncam separat, cu bonele noastre, la o măsuță pe măsură, în timp ce adulții celor două generații se adunau în jurul unei mese uriașe cu față de masă brodată, cu vase de porțelan, tacâmuri de argint și șervete de olandă impecabile și apretate. Salo-nul avea vreo 6 metri înălțime, cu o scară monumentală de stejar care ducea la camerele de la etaj. De un Crăciun, bradul a luat foc de la lumâ-

nări, pe vremea aceea nefiind ghirlande electrice; noroc că a fost stins la vreme, căci dacă se întindea pe cei vreo 5 metri cât avea pomul, ar fi ars toată casa, cu noi cu tot.

O persoană tare plăcută a fost și Tanti Margot (Margareta), vara primară a bunicului, fiica lui Gheorghe Negruzzi și a Annei Sturdza. Era veselă, apropiată nouă, copiilor și ținea foarte mult la mama mea căreia i-a lăsat un ceas-pandantiv de aur cu inițialele lor în diamante: M.N. (Margareta Negruzzi și Martha Negruzzi). Printr-o minune, este unul din rarele obiecte rămase de la mama mea și merge și acum deși are vreo 200 de ani.

Minunat a fost faptul că toți membrii familiei noastre erau firi tonice și vesele. Asta cred că i-a ajutat pe toți să înfrunte urgia cu fruntea sus și să rămână foarte uniți.

Cum a fost la comemorarea celor 100 de ani de la moartea lui Constantin Negruzzi din 1968, eveniment plasat sub egida UNESCO, la care ați luat parte?

Comemorarea a fost cu cântec din multe puncte de vedere. Totul a început cu anunțul UNESCO, în 1964, asupra acestei comemorări, pentru anul 1968. Panică la înalt nivel! Încă din primele luni, autoritățile au început să caute familia. Mai trăiau bunica, tata și mama plus subsemnata. Ce se mai putea face? Să fie readuși în apartamentul lor din București, ca să nu se facă de răs când vor veni oaspeții străini, printre care și ultimul purtător al numelui, Leon (Bob)

Negruzzi care trăia la Paris încă de după Primul Război Mondial, căsătorit cu o franțuzoaică de origine americană și fusese deja invitat la comemorare.

Doar că, în anii '60, lucrurile nu mai mergeau ca în anii '50. Familia care fusese instalată în apartamentul nostru când ne zvârliseră afară nu mai putea fi scoasă cu aceleași procedee ca atunci când toate lucrurile noastre zburaseră pe fereastră sau pe ușă în două ore, sub amenințarea deportării în Bărăgan a familiei Negruzzi dacă nu ne supuneam ordinului de evacuare.

Această problemă spinoasă a fost dată spre rezolvare Serviciului Juridic al Consiliului de Miniștri și a durat... patru ani. Patru lungi ani după care nu am mai rămas în viață decât mama și cu mine. Tata, care visase atâta amar de ani să-și revadă casa, a murit în decembrie 1967. Până la urmă, odată intrați în anul 1968, un HCM (Hotărâre a Consiliului de Miniștri) plus un superb apartament în Calea Victoriei au învins rezistența celor care ne ocupau casa de șaisprezece ani și am fost mutate, cu tot calabalâcul adunat de prin toate colțurile hrubei, înapoi, în apartamentul din Știrbei. Intrasem în anul comemorării.

După cum știe toată lumea, 1968 a fost un an plin de evenimente și de schimbări. În Franța, în ciuda nebuniei de pe străzi, Generalul de Gaulle a hotărât să viziteze România și a făcut-o în pline evenimente de mai 1968. În Cehoslovacia, primăvara de la Praga dădea impresia că un comunism cu chip uman ar putea exista. Iluzie înecată în

sânge de către trupele sovietice, în luna august, exact când era planificată și comemorarea noastră.

Unchiul meu precum și alte personalități culturale sosiseră din Franța. Așa mi-am cunoscut și mătușa cea americană, pe lângă unchiul cu care corespondasem dar îl cunoscusem doar prin fotografii. Toate celebrările de la Hermeziu și Iași au fost decalate cu câteva zile, dar au avut loc, cu mici modificări, adică doar cu un foarte scurt popas la Hermeziu fiindcă rușii, pe malul vecin, văzând atâta adunare, începuseră să se agite.

Oricum, pentru noi, cei care de douăzeci de ani nu mai pusesem piciorul în județul Iași, au fost zile deosebit de emoționante. Intrarea în Hermeziu le-a adus lacrimi în ochi mamei, sorei și fratelui ei pentru care era o adevărată întoarcere „acasă”.

Înaintam în alai compact spre sat și lângă mine se afla Constantin Georgescu, reporter la „Scânteia”, ziarul partidului. Un băiat de treabă, ziarist și scriitor foarte la locul lui. În fața conacului, ne-au întâmpinat sătenii, cu bătrânii în frunte, purtând tava cu pâine și sare. Un om de vreo 70 de ani, adică de vârsta unchiului meu, ținea tava întinsă și se vedea că se străduiește grozav să-și amintească discursul de bun venit ce-i fusese probabil impus să-l rostească. După un lung răstimp de tăcere un pic jenantă, omul și-a luat inima-n dinți și a zis pe un ton hotărât și răsunător, ca să-l audă tot satul: „Bine te-ai întors sănătos, conașule!” A urmat o veselie generală, în timp

ce Costică Georgescu repeta nedumerit: „Și eu ce scriu, acum, la ziar?” Sinceră să fiu, am uitat ce-a scris.

Din toți cei de atunci, numai Dionisie Vitcu și cu mine am supraviețuit. El a jucat într-un minut spectacol cu *Muza de la Burdujeni*, urmat de o masă moldovenească de zile mari, după care ne-am întors la București cu un tren căruia i-am făcut o fotografie pe care îți promit să o aduc la muzeu, dacă reușesc să o găsesc după atâtea peripecții ale vieții mele.

Mi-ați spus că demolarea casei lui Iacob C. Negruzzi din strada Romană, din București, s-a petrecut chiar de ziua dumneavoastră și că ați fost martoră. Spuneți-mi povestea acelei zile.

Eu sunt născută de Sfântul Ilie, deci în plin miez de vară. Cu o zi înainte s-a născut Emil Chendea, mare grafician care, din păcate a plecat în America. Zic „din păcate” fiindcă țara a pierdut un mare artist. Ne serbam aniversările fie la mine, fie la el, la etajul 4 dintr-un bloc din Piața Romană. Micleștii și generațiile următoare fuseseră „evacuați” din casa lor, dar nu mă întreba când. Oricum, casa era încă în picioare, ocupată de cineva.

În anul 1974, ne petreceam aniversările la familia Chendea. Apropiindu-mă de bloc, am văzut că acea casă a Crăciunului copilăriei mele era practic la jumătate și înconjurată de o mulțime de muncitori și de buldozere. Odată ajunsă la etaj,

Demolarea casei lui Iacob Negruzzi din București, strada Romană nr. 9 (foto: Dana Konya-Petrișor)

nu ne-a mai prea ars de sărbătorire și ne-am așezat la fereastră fotografiind scena din stradă, până când muncitorii de acolo au ajuns să pășească pe stratul de moloz. Printre ruine, zăcea și monumentală scară de stejar care fusese stâlpul casei...

Eu am mai păstrat o fotografie pe care am și adus-o la Paris, fraților Rosetti, verii mei, iar Chendea a plecat în SUA cu câteva mii de fotografii din țară pe care le-a numerizat cu timpul. O adevărată fototecă a tinereții noastre. Anul trecut, mi-a făcut surpriza de a-mi trimite prin e-mail mai multe fotografii de la o aniversare de-a noas-

tră, petrecută la mine, unde i-am regăsit pe cumeții mei, Ileana și Romulus Vulpescu, precum și o mulțime de prieteni cu care înfruntasem cele mai negre zile ale anilor adolescenței: Anca și Dinu Giurescu, Geta și Gheorghe Tudor, Răzvan Theodorescu, soții Chendea și încă mulți alții dintre care unii s-au dus fie în lumea largă, fie în cea de Dincolo, dintre care ultimul a fost Dinu Giurescu, în acest an. Pe lângă aceste poze, mi le-a trimis și pe cele ale aniversării noastre din 1974, adică ale demolării, așa cum o poți vedea, pas cu pas.

De-a lungul anilor ați donat numeroase obiecte neprețuite, care au aparținut diferiților membri ai familiei dumneavoastră. Cum ați reușit să le salvați prin acei ani grei?

Puține pot spune că au fost salvate chiar în acei ani. Mai curând, au fost aduse în București cu diferite ocazii, ca daruri făcute de bunicul, fetelor sau nepoatelor. De exemplu, masa cea frumoasă pentru plăcinte, cu tipsie de argint, care se află la muzeul „Vasile Pogor”, era demult la sora mamei mele, Zizi (Suzana) și muzeul o are încă de pe vremea când muzeul „Constantin Negruzzi” nici nu exista. Ea are o poveste frumoasă: din masă de plăcinte la Hermeziu, a ajuns masă de cărți de vizită la Iași, pe vremea când vizitele se făceau fără a fi anunțate la telefon, evident, acesta neexistând. Omul venea, se dădea jos din docar sau din birjă, vedea dacă cel căutat e acasă și, dacă nu era, își lăsa cartea de vizită, ca semn că a trecut pe-acolo. Mai târziu, bunicul a dăruit-o Suzanei.

Codicele Voronețean mă fascinase pe mine atât de tare încât bunicul îl adusese la București. Cum bunicii, când veneau în București, locuiau într-o garsonieră aflată lângă apartamentul nostru și pentru care spărsesem zidul despărțitor, ca să putem circula cu toții dintr-o parte în alta, multe cărți sau obiecte și-au aflat locul acolo. Când lucrurile s-au înrăutățit la Hermeziu, bunicul a adus și două lăzi, cum ți-am mai spus, cu cărți și cu tabloul lui Moș Costache tânăr. Când am fost scoși din casă, am dus multe obiecte în pivnița

coanei Tinca Teodoreanu-Macovei, vecina noastră și cele două cufere au plecat la George Călinescu. Pe cele duse la vecini le-am recuperat, dar George Călinescu nu a mai răspuns niciodată la apelurile bunicului meu. S-ar putea ca atât cărțile cât și tabloul să se afle la Academie sau la urmașii lui Călinescu, noi n-am știut niciodată unde. În rest, celelalte obiecte sau cărți se aflau printre amintirile de familie ale unuia sau altuia dintre noi, rămase de la bunici. A fost soarta lor să scape de urgie, ba să mai și ajungă din nou „acasă” la ele, în timp ce biblioteca lui Costache Negruzzi se pare că a fost masacrată, din copertile din piele de vițel făcându-se opinci și din foile cărților, cornețe de semințe. Cel puțin așa ni s-a povestit și probabil că e adevărat, din moment ce nu s-a mai aflat nimic din toată biblioteca, atunci când soții Rusu au adunat tot ce se mai putea, de unde se mai putea. Păcat. Era, la vremea ei, una din cele mai bogate biblioteci particulare din țară. Dar să nu mai plângem după ce s-a pierdut și să ne bucurăm de ceea ce a rămas, nu-i așa?

(septembrie 2018)

Dionisie VITCU

Despre Muzeul „Constantin Negruzzi”. Completări...

Citesc în prestigioasa revistă „Dacia literară”, nr. 2 (149), vară 2018, că Muzeul „Constantin Negruzzi” de la Hermeziu ființează cu data inaugurală 1990, când s-a transformat conacul negruzziștilor, printr-o hotărâre a unor cunoscuți scriitori ieșeni supusă aprobării decidenților județului Iași.

Studiul din revistă, documentat și profesionist conceput, m-a pus în încurcătură. Găsesc mai multe date care revendică evenimentul... 22 septembrie 1968, începutul anilor '90, 7 octombrie 1955!

În forfota păguboasă a vremurilor, mă mână gândul și n-aș dori să creadă *cineva* că am tendința de a minimaliza faptul în sine dar, mi se pare că tot *cineva* dorește să se înobileze cu merite de frunte.

Eu am fost martor, participant activ, la *adevăratul* moment istoric din 22 septembrie 1968. Celelalte date nu se justifică decât dacă vin să completeze actul inaugural ca etape de îmbogățire a patrimoniului muzeal.

Comemorarea unui secol de la stingerea din viață a lui *Constantin Negruzzi* a prilejuit Teatru-

lui Național ocazia de a-și arăta recunoștința, postum, unuia dintre cei patru codirectori, coloană de susținere și promovare a înaltei instituții de cultură și educație națională.

La propunerea factorilor decizionali (istoric, se cunosc manifestările festive din epocă), directorul Teatrului Național, Prof. univ. Ilie Grămadă și mai cu seamă merituosul secretar literar Mircea Filip, au găsit oportun să fie amintit momentul inaugurării noului edificiu din decembrie 1896 cu unul din cele trei spectacole: *Muza de la Burdujeni*.

În regia lui Virgil Raiciu, cu o distribuție bine aleasă dintre actorii de frunte ai teatrului ieșean, Rella Ghițescu, Marcel Finchelescu, Constantin Sava..., a fost ridicată pe scenă savuroasa comedie din vremea pionieratului teatrului românesc. Printre actorii amintiți am contribuit la succesul spectacolului cu un rol care mi-a adus primele mari satisfacții. *Stănică* alături de *Caliopi*, doamna Rella Ghițescu, am fost aplaudați de strănepotul autorului, Leon (Bob) Negruzzi. Privirea lui blândă, caldă, de bunic autohton și mângâierea pe creștet a doamnei sale care-mi vorbea într-o

LUMEA LUI VITCU

---

limbă neînțeleasă de mine, mi-au dat bonus pentru viitorul meu artistic în trupa Naționalului.

Asistau în fața Conacului, pe trepte și în jurul scenei improvizate, elevii liceului ieșean ce poartă numele marelui scriitor, școlarii cu învățătorii lor din Hermeziu și din împrejurimi, săteni, oaspeți și rubedenii din străinătate și București, oficialități de prim rang ale județului. Toată lumea, în toamna aceea, într-o zi de vară

întârziată, asista entuziasmată într-o atmosferă tandră, sărbătorească a *momentului istoric*. Actul de înființare a Muzeului Memorial Constantin Negruzzi atunci – în 22 septembrie 1968 – a fost marcat, și nu trebuie dați uitării printre alții... Miu Dobrescu, Petre Mâlcomețe, I. Manciu, Pavel Florea, Ion Țăranu, Ion Arhip... și câți or mai fi fost, și câți or mai fi fiind...!

Dionisie Vitcu la Muzeul „Constantin Negruzzi”, Hermeziu-Trifești (jud. Iași)
(foto: Călin Ciobotari)

Adriana RADU

Cimitirul Eternitatea, grădina cu amintiri

Cimitirul a fost amenajat pe locul donat de primarul Scarlat Pastia în 1868; este cel mai mare cimitir din zona Moldovei și unul dintre cele mai mari cimitire urbane din România; primul înhumat este „copilul Gaston”, care are un monument dedicat; aici a fost construită Biserica Sf. Gheorghe; aici sunt îngropate mari personalități ale Iașului, dar și ale lumii românești.

Cu un aer de cimitir montan, înconjurat de copaci, ferit de ochii aglomerației zilnice și având în apropiere lacul Ciricului, pe una dintre colinele Iașului, se odihnește maiestuos cel mai important cimitir al orașului: Eternitatea. Orice mare oraș are un astfel de loc de comemorare, iar Iașul deține aici, în cartierul Tătărașului, un astfel de loc în care se odihnesc deopotrivă mari personalități de odinioară, dar și muritori de rând. Deși mult mai mic și mai necunoscut, cimitirul Eternitatea este similar cimitirului Bellu din capitală, deopotrivă populat cu monumente somptuoase, cavouri ornate, fiind spațiu de memorie al trecerii prin această lume al unor mari oameni de litere, de știință, militari, artiști, medici de renume mondial.

Pe vremea când primarii donau, nu furau...

Cimitirul Eternitatea este, în primul rând, o expresie a modernizării societății românești și o dovadă că sistematizarea orașelor și necesitatea de asigurare a unei igiene urbane corespunzătoare devenise o regulă în lumea moldovă a secolului al XIX-lea. Cimitirul a fost fondat pe un teren donat de primarul de atunci al Iașului – Scarlat Pastia (*ce timpuri, când primarii donau, nu furau!*) – care a pus trei condiții pentru a renunța fără beneficii la întinsa suprafață de teren: Primăria să construiască un drum până acolo, să fie dat în folosință în doi ani și să se numească Eternitatea. Terenul se situa atunci la marginea urbei, într-o zonă izolată și nelocuită, iar scopul edilului era, în fapt, legat de necesitatea de a desființa cimitirele bisericesti din toată zona urbană, la rândul lor prea extinse și posibil generatoare de boli, având în vedere popularea orașului și existența unei igiene precare.

Deși terenul a fost donat în 1868, s-a construit un drum și a fost numit Eternitatea, cimitirul propriu-zis a început să funcționeze opt ani mai târziu, în anul 1876. Tot cu grija edilului Scarlat

Pastia, aici a fost construită și sfințită Biserica Sf. Gheorghe, care va deveni astfel lăcașul în care ortodocșii ce se vor odihni aici îi vor trece pragul.

Cimitrul a beneficiat ulterior de donarea succesivă a altor suprafețe de teren, acesta extinzându-se de-a lungul unui secol și jumătate și devenind abia la sfârșitul anilor optzeci un cimitir închis.

Loc de veci pentru elita Iașului de altădată

Dar să revenim la personalitățile care se odihnesc aici și care au marcat istoria națională sau locală, fiind astfel actorii unui muzeu trist, dar util pentru reculegerea și comemorarea unor momente importante din trecutul acestor plaiuri.

Dintre scriitori, aici se găsesc mormântul marelui povestitor Ion Creangă, al nuvelistului Barbu Ștefănescu Delavrancea, al criticului literar Garabet Ibrăileanu, al poetei Otilia Cazimir, al criticului Alexandru A. Philippide, al traducătorului George Lesnea sau al publicistului Aurel Leon.

Tot aici se odihnesc mari nume ale lumii mondene ieșene de odinioară, precum actrițele Aristizza Romanescu, Agatha Bârsescu, actorii Miluță Gheorghiu și Toefil Vâlcu, compozitorii Gavril Musicescu și Eduard Caudella, pictorii Nicolae Popa și Sabin Bălașa. Tot aici îi găsim pe istoricii N. Bogdan și Gheorghe Ghibănescu și pe oamenii de știință Petre Andrei, Radu Cernătescu, Grigore Cobălcescu, Vasile Conta, Anastasie Fătu,

Dimitrie Gusti, Petru Poni și Ștefan Procopiu. În acest cimitir sunt îngropați militari – cel mai important pentru noi fiind generalul Cherchez, cel care i-a bătut pe turci la Plevna. Tot aici a fost construit și un monument militar dedicat eroilor din Primul Război Mondial, dar și din Al Doilea Război Mondial, atât români, cât și ruși, germani, francezi.

Deși actualmente sunt o categorie puțin apreciată, aici se odihnesc și oameni politici adevărați, așa cum au fost Anastasie Panu, Vasile Adamachi, Mihail Kogălniceanu, Vasile Pogor, Nicolae Gane, Ioan Manciuc sau Emil Alexandrescu.

Unele dintre monumentele existente aici sunt veritabile capodopere arhitectonice, de dimensiuni impresionabile, unele dintre ele comandate în străinătate la meșteri renumiți.

De la memorie, la business cu lumea de dincolo

Revenind la prezent, putem observa că cimitirul, deși el însuși un monument prin vechime, dar și prin personalitățile ce odihnesc aici, este total uitat de autorități. La poarta sa, ființează o firmă gigantică de pompe funebre, care își parchează nenumăratele mașini scumpe dedicate business-ului cu lumea de dincolo pe toate trotuarele din jur. În stânga porții sunt vizibile produsele necesare mării trecerii, iar peste drum sunt nenumărate grupuri de mici afaceriști oca-

S.O.S. PATRIMONIU

---

zionalii ce vând flori în momentele de sărbătoare. Cimitirul se animă brusc în noaptea de Pași, când toată lumea se duce pioasă să „aprindă o lumânare” la morminte, pentru a uita liniștită de cele sfinte pentru încă un an.

Cimitirul ar putea, fără îndoială, să fie inclus într-o hartă a turismului religios din nordul Moldovei, dar și pe itinerarul dezvoltat al turismului ieșean, alături de alte obiective de patrimoniu. Dar acest lucru este imposibil: suntem

prea preocupați de prezent, pentru a ne mai gândi vreun pic că și noi vom deveni trecut... Cât despre turism, mai bine să privim cu speranță spre alții.

Ferită de ochii lumii, grădina cu amintiri a Cimitirului Eternitatea se odihnește liniștită, veghind, cu adiere de tei, somnul unor oameni fără de care nu am fi existat noi, cei care uităm de toate și de toți.

Cimitirul „Eternitatea”, natură moartă cu haos urban

Delia ACATRINEI

Concepții privitoare la neologism în tradiția filologică românească (II)

Curentele reformatoare și curentul tradiționalist

Comportamentul față de neologisme diferă considerabil nu numai de la o epocă la alta, ci și în cadrul aceleiași epoci în funcție de condițiile sociale și politice, de cuvinte și vorbitori, de mentalități și convingeri. Divergențele de opinii privitoare la modernizarea limbii române literare, concepțiile diferite privind principiile de selecție a neologismelor, controversele potrivit cărora acceptarea de noi termeni fie ar altera regretabil sistemul lexical al limbii literare prin dispariția odată cu termenul vechi înlocuit a tuturor derivatelor acestora, fapt puțin probabil, fie ar îmbogăți lexicul literar și ar aduce mărturii prețioase ale evenimentelor politice, economice, ale marilor descoperiri, ale progresului științific și tehnic, ale tendințelor istorice etc., au dus la constituirea de curente lingvistice și culturale: *curentul latinist, italianizant și tradiționalist*.

În „Foaie pentru minte, inimă și literatură” (din Transilvania, 16 noiembrie 1841, p. 361-362), Costache Negruzzi împărțea curentele lingvistice ale vremii în trei clase: liberali, mode-

rați și opozanți. *Curentul liberalilor*, urmași ai lui Paul Iorgovici și Petru Maior, era condus de partizanii purificării limbii române prin eliminarea elementelor alogene în favoarea celor latine. *Curentul moderaților*, partizani „du juste milieu” – cum îi numește Heliade Rădulescu, avea ca aderenți adepții „românirii” cuvintelor nelatine, printre care se înscrie și C. Negruzzi. *Curentul conservatorilor* era reprezentat din „astă veche rugină care strigă cu glas de Stentor că se strică limba”¹. Conservatorii se împart în simpli „opozanți”, susținători ai limbii vechi ce poate oferi cuvinte clasice demult uitate pentru îmbogățirea lexicului literar românesc, și în extremiști „regaliști”, care refuză din principiu orice element nou în vederea păstrării limbii așa cum am primit-o². Înscriindu-se printre „moderați”, C. Negruzzi afirmă că nu putem nici înlătura cuvintele nelatine, pentru că s-ar forma o limbă artificială, nici pe cele venite prin diverse influențe, deoarece ar anula specificul național dobândit în anumite împrejurări istorice. Autorul împărtășește astfel propunerile moderate ale lui I. Heliade Rădulescu de la 1828 privitoare la necesitatea modernizării

limbii române literare pe calea împrumuturilor. „Trebue să luăm’ numai acelea ce ne trebue, afirma Heliade, și de acolo de unde trebue, și cum trebue”³.

1. Curentul latinist

Perioada cuprinsă între 1780 și 1836, caracterizată de tendințele Școlii Ardelene, cuprinde primele preocupări de limbă literară, printre care primordială era dezvoltarea lexicului fie prin apelul la latina clasică, făcut de Gh. Șincai și Samuil Micu, fie prin apelul la latina vulgară, făcut de Petru Maior și de toți romaniiști de mai târziu. Promotori ai curentului latinist, numiți de Heliade „radicali”, iar de C. Negruzzi „liberali”, Samuil Micu (Clain) și Gh. Șincai propuneau în 1780 o ortografie etimologizantă și purificarea limbii prin „epurarea” cuvintelor slave, exprimându-și regretul că limba română a fost influențată de alte limbi, în special de slavă, de unde ajunge să fie scrisă cu chirilice. „Căci se știe din scriitorii faptelor daco-romanilor, arătau autorii, și îndeosebi din *Cronica în manuscris* a lui Miron Costin, [...] precum și din *Descrierea Moldovei* de prealuminatul domn Dimitrie Cantemir, [...] că atunci au căzut strămoșii noștri în barbaria [decăderea limbii] în care sîntem acum, cînd au început, din nefericire, a introduce în oficierea celor sfinte limba scrisă a slavilor sau (dacă mai vrei) a ilirilor în vremea Conciliului de la Florența”⁴. Această direcție este continuată și de

Petru Maior în *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* (Buda, 1834): „cuvintele care sînt de la sloveni vîrîte în linba românească prea lesne se cunosc și ușor ar fi, de s-ar învoi românii spre aceia, a le scoate și a face curată linba românească”⁵. Mai târziu, curățirea limbii este propusă de I. Heliade Rădulescu în *Vocabularu de vorbe streine în limba română* (1847) și de ultimii latiniiști extremiști A. T. Laurian și I. C. Massim, criticați de reprezentanții curentului tradiționalist, după cum vom vedea în paginile următoare.

Împotriva purismului latinist s-au ridicat chiar unii reprezentanți mai moderați ai acestui curent, care vor deschide alte orientări în vederea îmbogățirii lexicului literar. I. Budai-Deleanu (*Tiganiada*) și T. Cipariu (*Gramatica*) recomandau crearea de termeni noi prin trezirea la viață a cuvintelor moștenite din latină, iar Paul Iorgovici promova în *Observații de limba rumânească* (Buda, 1799) derivarea cuvintelor din fondul latin prin teoria așa-numitelor „rădăcini latente”. „Iar tu, cititorii binevoitori, afirma Iorgovici, dacă vei deschide ochii minții tale și vei străbate la rădăcina cuvintelor limbii noastre, [...] te vei încredința că cuvintele de lipsă în limba noastră pentru științe se cuprind învăluite în rădăcina cuvintelor a limbii noastre”⁶. Aceste direcții vor fi susținute de G. Bariț, Aron Pumnul, C. Conachi și de C. Negruzzi. Acesta din urmă accepta însă și cuvintele nelatine consacrate de uz, a căror eliminare ar distruge unitatea limbii noastre. „Cum

să le lepădăm acum?, se întreba autorul, și de am voi, oare putea-vom?”⁷.

Chiar dacă mișcarea lor lingvistică, care s-a născut din dorința de a arăta lumii că suntem un popor de „ginte latină” și de a demonstra latinitatea limbii noastre, a mers până la exagerări și a născut idei radicale, lor le datorăm totuși progresul lingvistic sau, după cum afirma și Iacob Negruzzi, „renașterea școalelor naționale și deșeptarea ideii de unitate a neamului românesc”⁸.

2. Curentul italianizant

Interesul pentru îmbogățirea lexicului cu împrumuturi culte, savante, se intensifică prin orientarea spre limba italiană, inițiată în 1787 de Ienăchiță Văcărescu în *Observații sau băgări-dăsamă asupra regulilor și orîndueleur grammaticeii rumânești*. Având ca model o gramatică italiană, autorul introduce terminologia științifică de care avea nevoie din această limbă și deschide astfel calea curentului italianizant care își va găsi adepții în Iordache și Dinicu Golescu, I. Budai-Deleanu, chiar dacă aceștia valorificau și tezaurul limbii populare vii, în contradicție cu purismul etimologizant contemporan. Mișcarea italianizantă va lua amploare prin direcțiile romanizante propuse de I. Heliade Rădulescu. În *Gramatica românească* de la 1828, spiritul său este moderat. Autorul se mulțumește cu aprecierea „fraților noștri Italieni” în ce privește ortografia care „bine ar’ fi fost’ să urmeze duhului Italianesc”; adică a

scri după cum’ vorbim’...”⁹, astfel încât limba „să semene într-o toată cu cea Italienească bun’a ei sor”¹⁰. Mai târziu însă, în *Paralelismu între dialectele romanu și italianu*, Heliade va afirma în mod radical, după cum se poate vedea și din titlu, că cele două limbi nu sunt idiomuri de sine stătătoare ci dialecte ale limbii latine, dar care s-au dezvoltat în condiții istorice diferite. Autorul evidențiază asemănarea dintre cele două limbi prin prezentarea unui scurt vocabular cu termeni de maximă întrebuițare și prin evidențierea pronunției literelor latine în cele două „dialecte”, fiind convins că „nici Românulu nu’și va cunôsce limba bine, de nu va cunôsce particularitățile Italiei, nici Italianulu nu va fi în stare a cunôsce nici limba antică a Italiei, nici poeții sêi, de nu va cunôsce tipii acestor autori, quari se păstrează mai bine în dialectulu nostru”¹¹. Deși îl aprecia ca „literat reformator și legiuitor a limbei” pentru că a curățat limba de „împestrituri” și de „rugină”, i-a dat „o haină potrivită cu a mumei și surorii ei” și a făcut-o „vrednică a figură și ea printre celalalte”, C. Negruzzi îi reproșează totuși lui Heliade excesul italianizării limbii: „Pentruce vreți să italianizi pre Român, a cărui limbă (precum data însuși zici) trebuie să s’arate în haine rumânești”¹².

Heliadiștii, printre care și I. D. Negulici, autorul primului dicționar de neologisme, de la 1848, N. Locustneanu, I. Răureanu, N. Rucăreanu, nu sunt atât de puriști ca latiniștii, chiar dacă acest

curent izvorăște din direcția romanizantă a curentului latinist. Refractari formelor primitive promovate de latiniști, aceștia doresc o romanizare modernă a limbii române prin introducerea de termeni italienești care să fie tot de origine latină (*tempesta, veritate, pontifici, anima, angel, sîntă, culpă, mund*) fără a se depărta prea mult de limba comună a poporului. *Vocabulariu pentru zicerile introduse sau reformate*, pe care-l anexează

C. Aristia traducerii la *Viețile lui Plutarh* din 1857, evidențiază totuși urmele unui purism heliadist prin faptul că oferă elementului neromanic consacrat un corespondent italianizant (*affabile* pentru *blajinu*, *culpabili* pentru *vinovați*, *custode* pentru *paznic*, *curare* pentru *îngrijire*, *clementu* pentru *milostivu*), dar aceste tendințe puriste sunt rare și timide față de heliadismul exagerat de la 1847 și reflectă interferențele acestuia cu latinismul. Un alt aspect relevabil al problematicii în discuție îl constituie lupta pe care o aveau de înfruntat italianismele cu franțuzismele vremii, după cum arată dubletele atestate de dicționarele de neologisme elaborate în această perioadă: *it. conquistant vs. fr. concherant*, *it. assioma vs. fr. axiomă*, *it. questie vs. fr. chestie*, *it. terrană vs. fr. teren*, *it. beatitudine vs. fr. beatitudă*¹³.

Deși a rezistat alături de latinism până la sfârșitul secolului, curentul italianizant nu a reușit să se extindă dincolo de Țara Românească, așa cum analogismul pumnist, care propunea forme ca *limbămînt* (gramatică) și *cugetămînt* (filozofie),

nu se manifesta decât în Bucovina, ambele direcții având un caracter efemer și particular. Romanizarea limbii române literare va continua, dar ea va fi orientată tot mai mult spre limba franceză, acceptată și de reprezentanții curentului tradiționalist, istoric și popular, bineînțeles numai acolo unde neologismul se vedea absolut necesar.

3. Curentul tradiționalist

Campania antineologistă este în primul rând o reacție la omogenizarea lexicului ca structură etimologică în spirit latinist. Sextil Pușcariu afirmă despre aceasta că este binevenită dar în același timp inutilă. Autorul invocă aici bunul simț și tactul de a întrebuința neologisme în funcție de „pregătirea auditoriului meu de a-l înțelege și de a-l gusta”¹⁴. Neologismele de prisos se elimină de la sine, continuă autorul, amintindu-și de eminescianul „ce e val, ca valul trece...”. Este vorba de așa numita „tabula rasa” pe care au încercat-o latiniștii extremiști amintiți anterior. Adepții curentului tradiționalist au determinat ceea ce „Albina românească” numea, în 1844, „febra filologică”, născută din sentimentul de naționalitate mai ales în rândul reprezentanților stilului beletristic. În general, stilul administrativ, științific și publicistic erau influențate de curentele reformatoare. Reprezentanții curentului tradiționalist (Gh. Asachi, C. Negruzzi, N. Bălcescu, D. Bolintineanu, Alecu Russo, V. Alecsandri, M.

Kogălniceanu, T. Maiorescu, M. Eminescu) militează pentru păstrarea vorbelor în uz. Atitudinea lor îi împarte în simpli opozanți, care nu fac decât să critice scriitorii „strică-limbă”, și conservatori extremiști, cei care vor deschide direcția poporanistă de mai târziu prin prelucrarea elementelor deja existente în limba cărților vechi și introducerea în limba română literară a regionalismelor, dialectalismelor și a cuvintelor populare. Reacțiile manifestate de aceștia față de curentele reformatoare pot fi urmărite în paginile revistelor contemporane: „Albina românească”, „Curierul românesc”, „Dacia literară”, „Convorbiri literare”, „Muzeul național”, „Propășirea” („Foaia științifică și literară”), „România literară”, „Lumina” („Din Moldova”).

Una dintre cele mai contestate tendințe reformatoare este cea etimologizantă din *Dictionariu limbei romane*, elaborat de August Treboniu Laurian și I.C. Massim între 1871-1876. Primele două volume ale dicționarului academic cuprind cuvinte românești moștenite din limba latină dar latinizate și un număr foarte mare de cuvinte preluate din dicționarele latine în speranța intrării lor în uz: *abdicatione* (pentru *renunțare*), *agru* (pentru *ogor*), *amare* (pentru *a iubi*), *audacia* (pentru *îndrăzneală*), *benevolentia*/ *benevolentia* (pentru *bunăvoință*), *benignitate* (pentru *bunătate*), *dedecore* (pentru *rușine*), *granditate* (pentru *măreție*), *gubernare* (pentru *a conduce*), *hystricosu* (pentru *spinos*, *stricăcios*) etc. (LM

1871, cuvinte titlu). Astfel de cuvinte sunt recomandate de ultimii latiniști în tendința lor de purificare a limbii prin eliminarea cuvintelor de alte origini decât latina, cum sunt cele înregistrate în al treilea volum al dicționarului tocmai în acest scop: scoaterea lor din uz. Prezenta lucrare lexicografică este criticată de Titu Maiorescu în *Neologismele* de la 1881, unde susține păstrarea în limbă a elementelor slave prin aceea că „sunt prea multe și prea de aproape legate de viața zilnică a țaranului”¹⁵. În acest sens sunt exemplificați termeni ca *brazdă*, *bujor*, *ciocan*, *castravete*, *clește*, *crivăț* etc., extrași din *Dictionaire d'étymologie daco-romane*, elaborat de A.D. Cihac în aceeași perioadă (1871-1879), dar în afara Societății Academice. Ca un învederat luptător „în contra neologismelor”, Maiorescu prezintă riscurile și absurditatea folosirii neologismelor „sărace în înțeles” atunci când există cuvinte vechi, slavone, „cu înțelesul cel bogat, însuflețit prin cântece și prin rugăciuni, prin proverbe și prin povești”¹⁶, care înduioșează inima poporului român. Maiorescu traduce în acest scop versuri din Alecsandri în limba neologistilor: „*Tu, care ești pierdută în neagr-eternitate, / Stea dulce și amată a sufletului meu*”, față de „*Tu, care ești pierdută în neagra veșnicie, / Stea dulce și iubită a sufletului meu*”¹⁷.

În același sens, C. Negruzzi critică, în *Scrisoarea a XIV-a*, la care am mai făcut referire în paginile anterioare, „deșănțata întreprindere” a

tinerilor care se folosesc de „ziceri culese din vechii scriitori [...] dând unora înțelesul ce poate au avut întâi; în sfârșit fabricând dela sine ziceri, și vrute și nevrute”¹⁸. Ulterior, în *Scrisoarea XXXII*, C. Negruzzi regretă decadența limbii care ajunsese un „gerg hibrid” datorită „zicerilor turco-greco-slave”, și aduce un elogiu lui Heliade Rădulescu, care „se apucă să desbrace pe *fata lui Chiriac*, cum o chiamă el, de toate țorțioanele străine ce o desfigurau”¹⁹, apreciind și eforturile celor ce-l urmară (Bolliac, Rosetti, Aristia, Bălcescu, Kogălniceanu, Alecsandri). Autorul deplânge însă și lipsa ortografiei care lăsase la voia întâmplării „zicerile latino-franco-italiene” introduse de traducători și ironizează versuri de tipul „*Charmată damicelă/ Cu ochi ca de gazelă/ Te am, o columbelă,/ Divină și mult bellă*”²⁰. Spiritul moderat al lui C. Negruzzi se reflectă astfel în dorința de a adapta termenii împrumutați, adică de a-i apropia cât mai mult de tiparele cărților bisericești și de limba vie a poporului. „Dacă limba ar fi rămas, afirma C. Negruzzi, precum se vede în cărțile vechi și se aude în gura poporului, și vreun om înzestrat cu o știință sistematică a limbilor rude s’ar fi apucat a o adună și a o așeza precum cer tipul și origina ei, negreșit că am fi scăpat de toate aceste pleonasme, fiorituri și cacofonii”²¹.

Despre deosebitele limbi românești ca efect al reînnoirii lexicului și despre dificultatea înțelegerii unui text în limba germanizatorilor, a franțuziților și a pedanților, ne vorbește și Iacob

Negruzzi într-un articol intitulat *Publicistică literară*²², unde încearcă să traducă un text din N. Bălcescu în cele trei limbi neologice. Să urmărim cele trei variante, cu riscul de a supăra lungimea textului. În limba germanizatorilor textul ar fi scris astfel: „*Să ni întoarcem noi însă mai bine privirea de la acest înfiorătoriu, revoltătoriu aspect (sau chiar aspept), fapt criminale, care ca o eternă peată de rușine va apăsa pe numele lui Ieremia Movilă, care lăasă să se exequeze și pe acela al polonilor care, tăcînd, asupra propriului lor captiv de resbel, lăsară să se întîmple*”. În limba franțuziților textul ar fi scris astfel: „*Dar să ne deturnăm mai degrabă ochii de la acest teribil spectacol care ne*

Iacob Negruzzi

sulevează inima, crimă abominabilă care se va considera eternelminte ca o pată de dezonoare pentru numele de Ieremia Movilă, care o ordonă și pentru polonezii, care nu se opuseră la execuțiunea ei, cu atât mai mult că Răzvan era prizonierul lor”. În limba pedanților textul ar fi scris astfel: „Dero se ni invertem mai bene oculi-i de la aquestu-a fierroce conspectu que revuluta anim’a... sceleratione odiosa que va permane una maculațiune eterna de inhonore super nume-lui lui Geremia Monticellu quarele discernesse și supera poloniloru quari-i se sumessere fora oppusetione cu attantu mai multu co Resvanu era prensullu lor de bellu”. În sfârșit, redăm textul original pentru a înțelege de ce I. Negruzzi este învederat a aprecia limba curat românească a lui Bălcescu: „Dar să ne întoarcem mai bine ochii de la această cruntă priveliște ce răscoală inima..., fărădelege uricioasă ce va rămîne o pată vecinică de necinste asupra numelui lui Ieremia Movilă, carele o porunci, și asupra polonilor, care o suferiră fără împotrivire, cu atât mai mult că Răzvan era prinsul lor”. M. Eminescu aprecia de asemenea limba lui Bălcescu ca fiind „pe deplin formată și în stare să reproducă gândiri cât de înalte și simțiri cât de adânci, încît tot ce s-a făcut de atunci încoace în direcția latinizării, franțuzirii și civilizației „pomadate” au fost curat în dauna limbei noastre”²³.

Mania latiniștilor de a înlătura cuvintele slave și pe cele vechi din limbă, chiar dacă acestea din urmă erau de multe ori de origine latină, este

D. Bolintineanu

contestată și de D. Bolintineanu. „Românii, afirmă acesta, nu mai înțeleg ce scriu neologistii, mai ales cei de peste Carpați, cari abuză de etimologie. Scriptura are o misiune: a da o formă ideilor și a le face cunoscute de mulțime. Când însă ideile sunt exprimate în limbe ce nu se vorbesc și nu se înțeleg, misiunea scripturei este înlăturată”²³. În acest sens, convins că neologismele nu pot fi adaptate pe deplin și nu se încadrează în limbă „ca niște mădulare organice, ci ca niște podóbe și adause întēmplátóre”, Frolo susține evitarea împrumuturilor de prisos care „fórte raru se voru transplánta în tótă stifoșimea stării lor exotică, adică numai atunci cându va fi peste puțință de a

face altmintrelea”²⁵. Cu referire la elementele slovenice, bizantine și turanice încetățenite în limbă, autorul consideră că sunt „mărturii ale antichității preistorice”, iar eliminarea lor ar fi absurdă și imposibilă. Frollo prezintă în acest sens efectele dezaastroase pe care le-ar avea o astfel de măsură radicală: „curmeză șirulu tradițiunii limbistice”; „substrage erudiților viitori unu materialu neprețuitu pentru paleontologia istorică a națiunii”; „sărăcește limba, răpindu-i toate formațiunile derivative alcătuite asupra temeloru vechi, și obligând’o a le înlocui prin neologisme sarbede, neroditoare și condiționate după usulu limbiloru din cari se împrumută”; „altereză constructele sintaxei naționale după cererile acestoru neologisme și după aplicarea analogiei la alte expresiuni indigene”; „întunecă acea inteligibilitate și vioiciune expresivă care este așa de trebuincioasă în lucrările literaturii estetice, și împreună cu dînsele originalitatea aceea care caracteriză gustulu naționalu, încâtu literatura romănescă este pe cale de a se face curatu cosmopolitică, tributară străinului și ineptă a educa masele poporane”; „nimicește unitatea limbei, săpându o prăpastie între limba poporului și o limbă cultă, pe care Românii noștri n’ aru pute deaci încolo s’o denumescă decâtu limba ciocoiloru”²⁶.

În această perioadă de mari transformări sociale și politice, limba publiciștilor din Transilvania, Bucovina și Banat constituie o altă problemă la fel de disputată. „Monstruoasa germanizare” din

jurnalele „Albina”, „Telegraful român”, „Gazeta Transilvaniei”, „Transilvania”, „Federațiune”, „Familia”, îl determină pe Maiorescu să facă neîntârziat apel la o „tendință de reacțiune” împotriva jurnaliștilor de peste Carpați care scriu într-o limbă falsă, neînțeleasă de marea majoritate a românilor²⁷. Reacțiile de apărare ale celor avizați atrag însă o critică și mai vehementă a autorului la adresa superficialității fatale a transilvănenilor. În articolul *În contra direcțiunii de astăzi a culturei române* (publicat în „Convorbiri literare”, II, 1868, nr. 19, p. 301-307), Maiorescu vorbește despre o adevărată „falsificare a istoriei”, realizată de Petru Maior la 1812 prin încercarea de a demonstra romanitatea noastră, despre o „falsificare a etimologiei”, realizată prin *Lexiconul* de la 1825 în încercarea de a demonstra latinitatea limbii, și despre o „falsificare a filologiei”, realizată de A. T. Laurian la 1840 în *Tentamen criticum in linguam romanicam* prin încercarea de a arăta străinilor limba curată a poporului român. Toate aceste încercări sunt în concepția lui Maiorescu „producțiuni moarte, pretenții fără fundament, stafii fără trup, iluzii fără adevăr”, care produc o cultură „nulă și fără valoare”²⁸. Împotriva germanismelor și a franțuzismelor inutile se declară și G. Ibrăileanu, deși este convins că „acestea vor dispărea cu vremea [...] sub dubla influență a «țărănismului» ascendent și a imixtiunii în viața noastră a Românilor de peste Prut și Carpați”²⁹. Despre principiul fals

al etimologiștilor, care „umblă să și procure cel puțin plăcerea copilărească a unei iluziuni optice în sensul regresului”, ne vorbește și Frollo, avertizând asupra faptului că etimologia cuvintelor este cu atât mai nesigură cu cât este mai mult cercetată³⁰. Cu referire la Șincai, Körösi, Budai-Deleanu și P. Maior, Frollo afirmă că „iperlatinismul se iscă prin opera acestor bărbați ca un fel de reacțiune patriotică în contra inamicilor naționalității, cari se îndărătniciau a tăgădui la Români orice fel de latinitate, fiă etnografică fiă limbistică”³¹. În acest sens autorul prezintă etimologismul ca „unu procesu nedreptu alu trecutului în contra prezentului”³², care are ca efecte negative schimbarea flexiunii și semanticii cuvintelor modificate fonetic, compromiterea ortografiei și scrierii, și astfel distrugerea unității sociologice a limbii prin căutarea formelor primitive, arhaice, și prin ignorarea evoluției pronunțării și limbajului în epocile istorice de dezvoltare a limbii române cu influențele pe care le-a primit.

Limbi furnizoare

Referitor la proveniența elementelor împrumutate în funcție de epocile istorice ale limbii, Gh. Adamescu face o clasificare, poate prea generală, dar care încearcă să elucideze diferențele dintre epoca veche, cea de tranziție și cea modernă a limbii române literare: secolele al XVII-lea și al XVIII-lea sunt influențate dominant de ele-

mente turcești, secolele al XVII-lea, al XVIII-lea și al XIX-lea primesc elemente grecești, iar secolele al XVIII-lea și al XIX-lea elemente rusești³³. Secolul al XIX-lea cunoaște însă și cultul termenului neologic latino-romanice, cu precădere între 1840-1880, însoțit de tendința de eliminare a cuvintelor de alte origini decât latina. Elementele latino-romanice cu pondere foarte mică în epoca veche ating, începând cu finele secolului al XVIII-lea, aproape 24,02% și mai târziu 42,62% din ansamblul vocabularului limbii moderne literare³⁴. Acesta este rezultatul orientărilor consecutive spre izvorul limbii latine și mai târziu al limbilor romanice, franceza, propusă de T. Maiorescu, și italiana, susținută de I. Heliade Rădulescu. Împrumuturile din aceste limbi, înrulate cu limba română, sunt mai potrivite specificului nostru lingvistic și oferă elemente mai ușor de adaptat, după care se pot fixa mai ușor reguli de adaptare. Frollo consideră de asemenea că limbile romanice oferă elemente „sub unu aspectu derivatu mai acomodat cu cererile limbii noastre”³⁵, fiindcă s-ar împrumuta doar ce ar fi necesar limbajului cultural și s-ar impune un mod comun în tratarea acestor împrumuturi. Astfel autorul justifică împrumuturile din latină doar „în sfera trebuințelor celor nouă ale limbajului cultu propriu și su”³⁶ și preferă ca sursă fundamentală de împrumut „amplificarea dezvoltării interioare”³⁷ pentru păstrarea caracterului individual al limbii. După opinia lui Frollo, prea

multe împrumuturi, fie ele chiar din latină sau din limbile romanice, ar duce la „parodiă”, „pseudo-clasicismu”, „la sațietate”, „păpușerie” și „anachronismu”³⁸. Limba franceză ca sursă de împrumut este indicată și de G. Ibrăileanu. „Aceste neologisme, afirmă autorul, nu vor putea fi luate decît din franțuzește, fiindcă [...] cultura noastră se împărtășește din cultura europeană sub forma ei franceză”³⁹. Pe de altă parte, chiar dacă acceptau limbile romanice ca limbi surori ale limbii române, P. Maior, Samuil Micu și Paul Iorgovici se îndreptau spre limbile clasice, greaca și latina, în special spre rădăcinile limbii noastre, așa cum am arătat și în paginile anterioare. „Cu socoteală, afirma Micu, și numai cît iaste lipsa, putem să ne întindem să luom cuvinte ori din cea grecească, ca din cea mai învățată, ori din cea latinească, ca de la a noastră maică”⁴⁰. După ce prezintă necesitatea îndreptării și înmulțirii limbii, Iorgovici avertizează ca limba să fie scrisă pe înțelesul celor pentru care se scrie, adică a celor mai puțin cultivați, de aceea consideră că „mai bine este a împrumuta așa cuvinte din limba noastră cea de rădăcină decît de aiurea”⁴¹.

Spre sfârșitul secolului se va limita pătrunderea în limbă a elementelor latino-romanice prin promovarea cuvintelor din fondul tradițional, a regionalismului, și prin întoarcerea la calcul lingvistic.

Concluzii

Problemele modernizării limbii române literare în cadrul procesului de neologizare a lexicului au constituit obiectul a numeroase dispute între latinisții, italianizanții și tradiționaliștii secolului al XIX-lea, concretizate prin teoretizări și acțiuni practice în problema promovării sau limitării împrumuturilor. Strâns legate de însușirea noilor elemente ale civilizației în urma contactului tot mai strâns cu Occidentul, neologismele secolului al XIX-lea și-au dovedit viabilitatea în ciuda tendințelor tradiționaliste de înăbușire a curentelor lingvistice reformatoare, heliadismul și latinismul, și a înfrânării germanismelor și franțuzismelor. Este vorba fără îndoială de împrumuturile cu adevărat necesare exprimării noilor noțiuni culturale, artistice și științifice corespunzătoare epocii. Lupta propriu-zisă nu a fost purtată împotriva acestor neologisme, căci ele făceau parte din procesul firesc al dezvoltării limbii literare iar necesitatea lor a fost conștientizată, ci împotriva pătrunderii lor excesive, a ortografiilor etimologizante, a imitațiilor frazeologice și mai ales împotriva tendințelor de „epurare” a tuturor elementelor nelatine din lexicul literar românesc, care deformau caracterul istoric și popular al limbii. În contra acestor direcții s-au ridicat marii clasici ai literaturii române: C. Negruzzi, V. Alecsandri, M. Eminescu, I. Creangă, I.L. Caragiale, criticul literar T. Maiorescu, dar și lingviști ca B.P. Hasdeu, A.

Philippide, Al. Lambrior, Lazăr Șăineanu și H. Tiktin. Invocând exemplul literaturii populare, tradiția cărților vechi bisericești și modelul literaturii clasice străine, în special a celei franceze, scriitorii epocii militau pentru păstrarea specificului național al limbii noastre literare. Pe de altă parte, preocupările lingvistice, mai ales din ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, au clarificat normele ortografice, au determinat elaborarea de gramatici și dicționare menite să apere tradiția literară și uzul consfințit. În consecință, toate aceste manifestări privind cultivarea limbii au contribuit la unificarea, modernizarea și perfecționarea limbii române literare. Procesul de neologizare a lexicului, ca parte componentă a modernizării limbii române literare nu s-a putut stopa, el va exista de-a lungul timpului în funcție de dezvoltarea socială, de influențele culturale și de nevoile maselor vorbitoare de a exprima noțiunile noi. Orice generație va fi nevoită să controleze prin norme convenționale pătrunderea excesivă a oricărui împrumut și va trebui să adapteze toate elementele străine introduse în limba literară conform specificului sistemului ei fonetic și gramatical. Orice epocă de dezvoltare a limbii române literare va cunoaște un nou proces de neologizare, care va determina la rândul lui alte preocupări lingvistice menite să reglementeze sistemul lexical al limbii. Comportamentul față de neologisme va fi altul de la o epocă la alta, în funcție de subiectele vorbitoare, de influențele

lingvistice, de tendințele culturale și de dezvoltarea economică și socială. În orice perioadă de dezvoltare a limbii române literare uzul va fi cel care va impune împrumuturile necesare ca mărturii ale progresului, care nu vor putea fi înlăturate de acțiunile conștiente ale oamenilor de cultură, ci vor fi acceptate și adaptate conform specificului nostru național. Baza limbii române literare va rămâne aceeași, sistemele ei gramaticale vor fi doar completate, iar bagajul ei lexical se va îmbogăți și moderniza cât timp fiecare generație va avea nevoie de noi termeni prin care să-și exprime realitățile caracteristice epocii ei de dezvoltare. În consecință, progresul lingvistic ia amploare în funcție de progresul social și cultural al unui popor.

(Fragment din lucrarea de doctorat
*Adaptarea în limba română a neologismelor
latino-romanice*)

---

¹ C. Negruzzi, *Opere...*, p. 235.

² I. Gheție, Mircea Seche, *Discuții despre limba română literară între anii 1830-1860*. Coordonator în „Studii de istoria limbii române literare. Secolul XIX”, vol. I, București, Editura pentru literatură, 1969, pp. 277-278.

³ I. Heliade Rădulescu, *Gramatică...*, p. 57.

⁴ Samuil Micu, Gh. Șincai, *Elementa linguae dacoromanae sive valachicae*. Studiu introductiv, traducerea textelor și note de Mircea Zdrenghia, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980, p. 5.

- ⁵ Apud Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I. *De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*. Ediția a II-a, București, Editura Minerva, 1971, p. 459.
- ⁶ Paul Iorgovici, *Observații...*, p. 77.
- ⁷ C. Negruzzi, *Opere...*, p. 236.
- ⁸ Iacob Negruzzi, *Scrieri alese*, vol. II, capitolul *Publicistică literară*, Chișinău, Editura „Știința”, 1992, p. 245.
- ⁹ I. Heliade Rădulescu, *Gramatică...*, p. 35.
- ¹⁰ *Ibidem*, p. 31.
- ¹¹ I. Heliade Rădulescu, *Paralelismu între dialectele romanu și italianu și Forma ori gramatica aques-tor doê dialecte*, Bucuresci, Tipografia lui I. Eliade, 1841, p. 1.
- ¹² C. Negruzzi, *Opere...*, pp. 302-304.
- ¹³ Exemplele citate sunt preluate din studiul lui I. Ștefan, *Ecouri ale curentelor italianizant și latinist în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. Coordonator în „Studii de istoria limbii române literare. Secolul XIX”, vol. I, București, Editura pentru literatură, 1969, p. 314.
- ¹⁴ Sextil Pușcariu, *Limba română...*, p. 392.
- ¹⁵ Titu Maiorescu, *Critice...*, p. 358.
- ¹⁶ *Ibidem*, p. 366.
- ¹⁷ *Ibidem*.
- ¹⁸ C. Negruzzi, *Opere...*, p. 225.
- ¹⁹ *Ibidem*, p. 290.
- ²⁰ *Ibidem*, p. 291.
- ²¹ *Ibidem*, p. 227.
- ²² Iacob Negruzzi, *Scrieri alese...*, p. 244.
- ²³ M. Eminescu, *Opere*, vol. X. *Publicistică 1 noiembrie 1877-15 februarie 1880*, „Timpul”, cu 16 reproducii după publicații și manuscrise. Ediție critică întemeiată de Perpessicius, București, Editura Academiei, 1989, p. 441.
- ²⁴ D. Bolintineanu, *Opere*, vol. X. *Publicistică*. Ediție îngrijită, note și comentarii de Teodor Vârgolici, București, Editura Minerva, 1988, p. 498.
- ²⁵ G.L. Frollo, *O nouă încercare...*, p. 77.
- ²⁶ *Ibidem*, pp. 62-63.
- ²⁷ Vezi Titu Maiorescu, *Limba română în jurnalele din Austria*, în „Convorbiri literare”, II, 1868, nr. 7, p. 97-104; nr. 8, p. 113-118; nr. 9, p. 138-141; nr. 14, pp. 225-231.
- ²⁸ Titu Maiorescu, *Critice...*, p. 133.
- ²⁹ G. Ibrăileanu, *După războiu...*, p. 58-59.
- ³⁰ G.L. Frollo, *O nouă încercare...*, p. 169.
- ³¹ *Ibidem*, p. 215.
- ³² *Ibidem*, p. 217.
- ³³ Vezi Gh. Adamescu, *Adaptarea...*, p. 65.
- ³⁴ Potrivit statisticii realizată de D. Macrea, *Probleme de lingvistică romînă*, București, Editura Științifică, 1961, pp. 31-32.
- ³⁵ G.L. Frollo, *O nouă încercare...*, p. 82.
- ³⁶ *Ibidem*, p. 80.
- ³⁷ *Ibidem*, p. 74.
- ³⁸ *Ibidem*, p. 80.
- ³⁹ G. Ibrăileanu, *După războiu...*, p. 59.
- ⁴⁰ Samuil Micu, *Loghica...*, p. 62.
- ⁴¹ Paul Iorgovici, *Observații...*, p. 237.

Jurnalistic și politic (notat) corect

„Anglicizarea se prezintă ca o tendință a limbilor actuale **de a lăsa să pătrundă** (subl. n.), mai ales în domeniul vocabularului, influența engleză, aceasta manifestându-se, deci, ca element de superstrat.” (Dindelegan 2003: 333) Se poate observa o continuă îmbogățire a vocabularului prin împrumuturi din engleză, adaptate sau neadaptate, în domenii precum economia, sportul, gastronomia, mai ales în domeniul modei, dar și la nivelul discursului politic. De aici și până la presă nu e, de multe ori, decât un click. Desigur că și această *îmbogățire* trebuie făcută treptat și prudent. E clar că de unele lexeme avem nevoie; alte cuvinte însă nu fac decât să schimbe fața unui discurs considerat desuet și nu suficient de *catchy*, nescotând acel discurs de sub cupola nedorită a superficialității. E important de menționat faptul că anglicismele nu trebuie confundate/asociate cu *romgleza* (formă simplificată de vorbire constând în amestecarea lexicului și gramaticii limbilor română și engleză). „Creat prin analogie cu binecunoscutul *franglais*, termenul *romgleză*, **puternic marcat de conotații peiorativ-ironice** (subl. n.), traducea la sfârșitul ani-

lor '90 îngrijorarea unor cercuri intelectuale românești față de invazia de anglo-americanisme, considerate o amenințare la adresa limbii și a culturii naționale.” (<http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V2349/pdf>)

Amenințare sau nu, îmbogățire sau semn al unei involuții, invazia anglicismelor nu poate să nu constituie *un subiect*, atent dezbătut sau irațional comentat pe la colțuri. Atitudinea lingviștilor, a oamenilor de cultură, a jurnaliștilor sau a bloggerilor față de tot ce e străin în limbă este una neunitară. Acest subiect a ridicat multe probleme și dileme întrucât este un fenomen de actualitate, neîncheiat, manifestat atât în limba standard, în limbajele specializate, dar și în sfera discursului presei, puternic tangent astăzi cu limbajul colocvial.

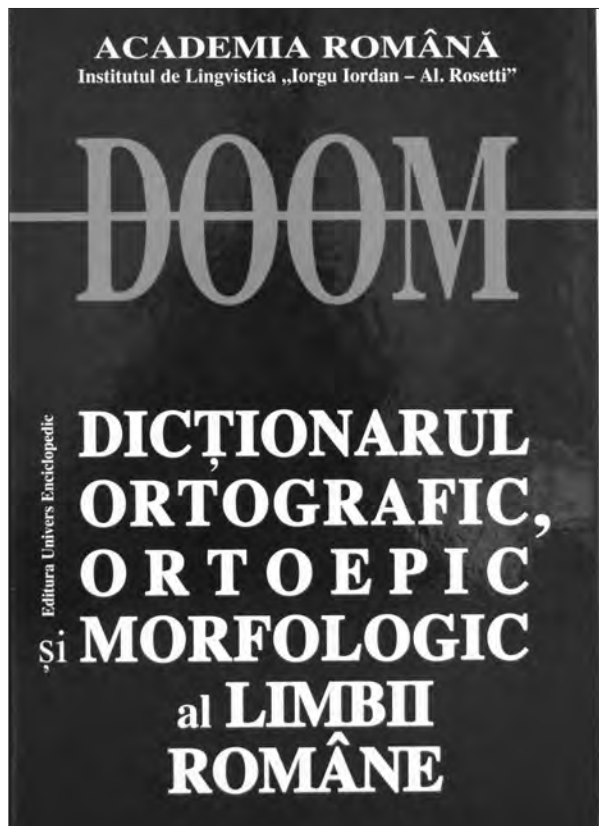
Suntem de părere că anumite cuvinte „străine” sunt necesare pentru că redau fără prea multe ocolișuri o realitate. Tot necesară este însă și marcarea grafică a învelișului sonor, care sună atât de *cool* în urechile ascultătorului modern, deschis și cu ochii îndreptați spre Vest, dar și spre online-ul jurnalistic. Astfel că *întâlnirea* sau *reu-*

niunea sunt mult prea vechi, prea generale, iar realitatea descrisă de *summit* mult prea neîncăpătoare în cuvintele neaoșe. Un cuvânt specializat, notat de suficiente dicționare, astfel că e imposibil să îl ignorăm sau să îl considerăm element dăunător pentru bunul mers al limbii române actuale. Dăunătoare... vederii este însă notarea acestuia. Deși DOOM₂ îl notează și îi dă forma de plural, ca rezultat al combinării cu desinența neutrelor (pur românească) – *summituri* –, scrierile jurnalistico-politice îl integrează în texte fără a-l fi trecut prin rațiunea și legea dicționarului. Vorba lui Petre Țuțea: „Când scrii și pe *și* trebuie să-l cauți în dicționar.” Așadar, cratima nu apare nici la articularea cuvântului, nici la forma de plural. Deși element „străin” și neadaptat grafic (nu există forma **samit*), *-t*-ul final, pronunțat ca în orice alt cuvânt românesc, face posibilă articularea directă, fără vreun intermediar: *summitul*. Este greșită, deci, o actualizare de tipul: „(...) este regretabil faptul că se folosesc evenimente precum *summit-ul* Inițiativei celor Trei Mări în jocuri politice interne.” (www.digi24.ro). Genitivul nu schimbă regula, forma corectă fiind *summitului*, nu **summit-ului*, ca în contextul: „Peste o mie de polițiști vor asigura măsurile de ordine și securitate în județul Constanța în perioada *summit-ului* NATO.” (www.mediafax.ro).

Tot anglicism, tot politic și tot cules din presă sub diverse forme este și cuvântul *lobby*. Intere-

sant din punct de vedere evolutiv și la nivel de sens, *lobby*, cu șanse reale de a-și crea paradigmă (*v. lobbying, lobbyism, lobbyist*¹) își atașează articol cu ajutorul cratimei: *lobby-ul*. Acesta este într-adevăr un anglicism în scrierea căruia apare cratima atunci când vrem să îl articulăm deoarece se termină în *-y*. Deși regula e publică și comunicată transparent, presa notează realitatea negociatului „pe hol” în mod inconsecvent: „Papa Francisc a condamnat *lobbyul* gay de la Vatican” (www.mediafax.ro); „Protecția Consumatorilor se teme de *lobbyul* bancherilor în Parlament” (www.gandul.info); „Pe de altă parte, nici *lob*

biul pe care președintele Kârgâstanului (...)” (adevarul.ro); „Expertii spun că lobby-ul este o activitate multidisciplinară” (adevarul.ro). Reținem ultima actualizare deoarece este singura ce poate fi dată ca exemplu de corectitudine.

Sub puternicul sonor al anglicismelor a ajuns și *scuar*, pl. *scuaruri*, cuvânt din franceză, notat de dicționarele românești în formă grafică adaptată la normele limbii române încă din anii '50 (v. DLRLC²). Totuși, amprenta actuală a englezei a făcut, probabil, posibilă apariția următoare: „(...) au parcat o rulotă în *squar-ul* din fața clădirii Executivului” (www.digi24.ro). Notarea este greșită, produs al unei asocieri greșite și al cunoașterii aproximative a unor noțiuni ce țin de fabulosul mecanism al limbii.

Dacă *scuarul* nu pare să trimită prea facil la franceză, cuvântul *parti-pris* își trădează cu siguranță originea. Deoarece e evidentă diferența între scriere și pronunțare a **finalului** (acesta ne interesează atunci când vorbim de articularea în limba română), forma articulată nu se poate prezenta altfel decât așa: **parti-pris-ul**. Modalitatea de captare în scris a ideii de *părere precnceptă*, dar și de *apreciere subiectivă* așa – „În presa israeliană s-a comentat, între altele, despre *parti-prisul* antiisraelian al postului de televiziune BBC World.” (www.romania-actualitati.ro) – este una greșită.

Vizavi de cuvintele din alte limbi se pot scrie multe, iar deschiderea limbii române actuale și lupta evoluției și selecției naturale a limbii cu purismul intransigent al unor temeri nejustificate pot da naștere unor discuții înnoitoare. În ciuda unui justificat naționalism lingvistic, am avut mereu nevoie de cuvinte noi, care să descrie realitățile noi și străine ce se ascund în spatele unor învelișuri sonore. Fără să punem la îndoială utilitatea unor cuvinte precum cele care au făcut obiectul discuției noastre, am descris clar, în termenii antinomici *corect-incorect*, notarea unor cuvinte din engleză și franceză.

Bibliografie

***, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

<http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V2349/pdf>.

Gabriela Pană Dindelegan, *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, vol. II, București, Editura Universității din București, 2003.

---

¹ Cuvintele nu sunt notate în DOOM₂, dicționar ortografic, dar înregistrate de dicționare explicative sau de neologisme.

² ***, *Dicționarul limbii române literare contemporane*, 1955-1957.

veronica vs. roth
foto: corneliu grigoriu

Smaranda RĂSUCEANU

Zilele Bojdeucii centenare (13-15 aprilie 2018)

Inițiativa înființării Muzeului „Ion Creangă” a aparținut Comitetului „Ion Creangă”, format din iubitori ai scrierilor lui Ion Creangă, prieteni și foști elevi care, în data de 15 aprilie 1918, a declarat deschisă publicului „Bojdeuca de căsuță” în înfățișarea sa din 1872-1889, perioadă în care a locuit Creangă aici, după răsopire, când a fost nevoit să părăsească locuința din incinta Mănăstirii Golia. În perioada 13-15 aprilie 2018, Muzeul Național al Literaturii Române Iași și Consiliul Județean Iași, în parteneriat cu Teatrul pentru copii și tineret „Luceafărul” Iași, Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” Iași, Biblioteca Județeană „Gh. Asachi” Iași și Palatul Copiilor Iași au organizat un program aniversar dedicat Bojdeucii lui Ion Creangă.

Programul, coordonat de Iulian Pruteanu, Oana Melinte și Corina Mocanu-Irimiță, a cuprins expoziții, recitaluri, spectacole de teatru pentru copii, momente artistice și lansări editoriale.

Vineri, 13 aprilie 2018, programul a debutat cu un recital din opera lui Ion Creangă, susținut de actorul Petru Ciubotaru. A urmat vernisajul expoziției „Cărțile copilăriei (1918-2018)” (curatori: Corina Mocanu-Irimiță, Andreea Tacu), organizată în parteneriat cu Biblioteca Centrală

Universitară „Mihai Eminescu” Iași, Biblioteca Județeană „Gh. Asachi” Iași și Asociația „Patrimoniu pentru comunitate” Iași, vernisajul expoziției „Amintirile copilăriei: păpuși și personaje”, organizată în parteneriat cu Teatrul pentru copii și tineret „Luceafărul” Iași, prezentarea proiectului „Bojdeuca în imaginarul artiștilor ieșeni” (curator: Amelia Gheorghită) și două piese de teatru: *Catiheții de la Humulești* (Școala Gimnazială „Dimitrie A. Sturdza” Iași) și *Harap Alb* (Trupa „Înșiră-te mărgărite”).

Ziua de sâmbătă, 14 aprilie 2018, a continuat cu un recital din opera lui Ion Creangă, susținut de actorul Dionisie Vitcu, piesa de teatru *Punguța cu doi bani* (Liceul Teoretic „Miron Costin” Pașcani), spectacolul „Joaca de-a...” (Trupa de Teatru *Senzorial Labirint Introspect*) și lansarea volumului *Poveștile de la Bojdeucă* (ediție jubiliară) și premiarea câștigătorilor Concursului Național „Ion Creangă” de creație literară – Povești, ediția a XXVI-a. Duminică, 15 aprilie 2018, s-a desfășurat programul oficial care a cuprins alocuțiunile invitaților, decernarea titlului de „Societar al Bojdeucii”, lansarea proiectului „Capsula timpului”, piesa de teatru *Prostia omenească* (Palatul Copiilor Iași), un recital din opera lui Ion Creangă

RAFTUL CU ECOURI

(Biblioteca Publică Orășenească „Tamara Isac” Criuleni, Republica Moldova), programul încheindu-se cu un spectacol susținut de formații ale Palatului Copiilor Iași.

Muzeul Național al Literaturii Române Iași a marcat Centenarul primului muzeu literar din România prin emiterea unei medalii aniversare „Bojdeuca Ion Creangă – 100”, tipărirea ediției anastatice a lucrării *Pentru amintirea lui Ion Creangă. Dare de seamă a Comitetului Ieșan pentru reconstituirea „Bujdeucei” în care a trăit cei din urmă ai săi ani povestitorul*, Tipografia Serviciului Geografic, Iași, 1918, 22 p., editarea

broșurii *Bojdeuca „Ion Creangă”. Din istoria primului muzeu literar din România*, Editura Muzeelor Literare, Iași, 2018, 58 p. (autor: Iulian Pruteanu-Isăcescu), publicarea unui dosar dedicat scriitorului și casei sale (*Creangă, aproapele nostru?!...*), în revista „Dacia literară”, anul XXIX, nr. 1(148), primăvară 2018, pp. 3-63, precum și prin expoziția permanentă de exterior „Povestea centenară a Bojdeucii”, care poate fi văzută în curtea primului muzeu literar din România.

„Zilele Bojdeucii” au fost susținute de Primăria Municipiului Iași, Compania Cotnari și Asociația „Patrimoniu pentru comunitate”.

Zilele Bojdeucii, Iași
(foto: Florin Lăzărescu)

Andreea ANDREI

Ion Creangă. Humulești-Neamț, Țicău-Iași

La fel ca în fiecare an, Muzeul Național al Literaturii Române din Iași a marcat, și de această dată, ziua de naștere a scriitorului Ion Creangă, organizând diferite evenimente dedicate acestuia. Pe lângă binecunoscutul și deja tradiționalul *Mărțișoare la Bojdeucă*, de la Muzeul „Ion Creangă”, MNLR Iași a organizat o nouă expoziție temporară intitulată *Ion Creangă. Humulești-Neamț, Țicău-Iași*, curator Andreea Tacu. Expoziția a fost rezultatul bune colaborări cu Complexul Muzeal Județean Neamț – Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț, gazda evenimentului. Cele două instituții partenere au pus în valoare bogatul fond documentar existent în patrimoniul lor, oferind publicului vizitator de toate vârstele o expoziție inedită, deschisă pentru vizitare în perioada 1 martie – 30 aprilie 2018.

Călătoria foto-documentară *Ion Creangă. Humulești-Neamț, Țicău-Iași* a oferit publicului prilejul să redescopere principalele momente din viața povestitorului. Locurile natale surprinse în fotografiile de epocă aflate în patrimoniul Complexului Muzeal Județean Neamț au reprezentat începutul acestui periplu cultural, în timp ce fo-

tografiile membrilor familiei lui Ion Creangă au conturat arborele genealogic al acestuia.

„Traseul” expozițional a cuprins apoi bisericile din Iași unde Ion Creangă a slujit ca diacon: Sfinții 40 de Mucenici, Sf. Pantelimon, Bărboi, Galata și Golia. Întrucât activitatea ecleziastică a autorului *Amintirilor din copilărie* a fost adesea asociată cu preocuparea sa de dascăl, expoziția *Ion Creangă. Humulești-Neamț, Țicău-Iași* s-a oprit și asupra acesteia din urmă. Astfel, în calitate de institutor și de autor al primelor manuale pentru clasele primare, Ion Creangă a îndrumat pașii multor personalități dintre care îi amintim pe Emil Racoviță, Anghel Saligny și N.A. Bogdan. Creația literară a lui Ion Creangă a reprezentat nucleul expoziției. Scrierile sale – poveștile, povestirile, amintirile – au fost readuse în fragmente facsimilate în fața publicului vizitator invitându-l într-o altfel de călătorie imaginară.

Nu puteau lipsi din acest proiect expozițional Societatea Culturală „Junimea” și activitatea acesteia pe parcursul mai multor decenii, fondatorii ei – Titu Maiorescu, Vasile Pogor, Theodor Rosetti, Petre P. Carp și Iacob Negruzzi – și nici

RAFTUL CU ECOURI

---

revista „Convorbiri literare” în paginile căreia Ion Creangă a publicat scrierile sale.

Finalul expoziției a însemnat un popas simbolic în pragul „bojdeucii de căsuță” din Țicău-Iași, unde Ion Creangă a locuit până la sfârșitul vieții.

Primul muzeu memorial din România a împlinit în aprilie 2018 o sută de ani de la inaugurare. La ceas centenar, *Bojdeuca* lui Ion Creangă reprezintă, în continuare, un punct de referință pe harta culturală a Iașului și o atracție pentru vizitatorii din întreaga țară și nu numai.

Ținând cont de momentul aniversar, se poate spune că proiectul expozițional *Ion Creangă*.

Humulești-Neamț, Țicău-Iași continuă seria aniversărilor sărbătorite de Muzeul Național al Literaturii Române din Iași în anul 2017, adică, împlinirea a 180 de ani de la nașterea lui Ion Creangă și a 150 de ani de la apariția primului număr al revistei „Convorbiri literare”. Asemenea expoziției *Creangă și personajele sale*, organizată în anul 2017, expoziția *Ion Creangă. Humulești-Neamț, Țicău-Iași* așteaptă să-și continue seria de itinerări și să ajungă la un public cât mai numeros.

Călătorie foto-documentară
(foto: Roxana Diaconu)

Andreea ANDREI

Fețele necunoscute ale lui Cezar Petrescu la Craiova

Luna iunie a anului 2018 a oferit Muzeului Național al Literaturii Române din Iași prilejul de a prezenta într-un spațiu nou expoziția *Fețele necunoscute ale lui Cezar Petrescu*. În perioada 2016-2018, aceeași expoziție a călătorit în țară și peste hotare, la Paris, Lyon, Frontignan, Brăila, București, Cluj-Napoca și Roman. De această dată, gazda a fost Asociația Culturală „Alliance Française” din Craiova, un colaborator relativ nou al muzeului, care, în anul 2016, a fost gazdă a expoziției *Creangă și personajele sale. Ilustrații de Ary Murnu*.

Vernisajul *Fețelor necunoscute ale lui Cezar Petrescu* a avut loc în data de 9 iunie 2018, la sediul Asociației Culturale „Alliance Française”. Evenimentul s-a derulat în prezența a doi invitați speciali, traducătorii Jean-Louis Courriol și Florica Ciodaru-Courriol, și a curatorului expoziției – Andreea Tacu, MNLR Iași.

Desenele lui Cezar Petrescu s-au bucurat de aprecierea publicului prezent la vernisaj, aflat în fața unei ipostaze mai puțin cunoscute a autorului lui *Fram, ursul polar* – aceea de grafician. Lucrările expuse, portrete și peisaje, au venit să

completeze imaginea scriitorului, conturată de-a lungul timpului prin operele sale literare. Portretele din expoziție surprind fie prin grija foarte mare față de detalii, fie prin simplitatea și, în același timp, expresivitatea chipurilor așternute pe hârtie. Peisajele, în marea lor majoritate, au fost realizate pe parcursul unei călătorii a scriitorului în Italia și Franța, surprinzând atât obiective de interes turistic, cât și locuri mai puțin cunoscute.

Expoziția a fost deschisă pentru vizitare publicului craiovean și nu numai până la sfârșitul lunii septembrie 2018.

Cezar Petrescu la Craiova
(foto: Andreea Tacu)

Andreea TACU

Simpozionul internațional „Istorie, cultură, patrimoniu” (XI)

Muzeul Național al Literaturii Române Iași, în colaborare cu Asociația „Patrimoniu pentru comunitate” Iași, a organizat, în luna mai 2018, a XI-a ediție a Simpozionului Internațional „Istorie, cultură, patrimoniu”. La fel ca în fiecare an, acest simpozion științific s-a bucurat de susținerea Consiliului Județean Iași, precum și de cea a Primăriei Municipiului Iași, prin intermediul căreia evenimentul, devenit deja tradițional, s-a alăturat Festivalului Internațional al Educației, derulat în perioada mai-iunie 2018. Direcția Județeană pentru Cultură Iași, partener constant al Muzeului Național al Literaturii Române Iași la organizarea mai multor proiecte, a sprijinit, de asemenea, buna desfășurare a simpozionului, care a coincis și cu tema aleasă de Parlamentul și Consiliul Europei pentru anul 2018: *Anul European al Patrimoniului Cultural*.

Deschiderea oficială a acestei a XI-a ediții a Simpozionului Internațional „Istorie, cultură, patrimoniu” – 24 mai a.c. – s-a făcut, conform tradiției, la Muzeul „Vasile Pogor”. Cuvintele de bun venit au fost rostite de Anca-Maria Buzea – director adjunct cu probleme de patrimoniu în cadrul MNLR – și de dl Virgil Băbîi – directorul Direcției Județene pentru Cultură Iași. Cu această ocazie, participării – unii dintre ei pentru prima dată la Iași – au putut afla mai multe despre

gazde și despre patrimoniul cultural ieșean.

Lucrările pe secțiuni au fost precedate de prelecțiunea *Unirea românilor – forța identității naționale*, susținută de prof. univ. dr. Gheorghe Cliveti, de la Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, director al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”. Domnia sa a fost prezentat auditoriului printr-o *laudatio* susținută de Mircea-Cristian Ghenghea, cercetător în cadrul Departamentului de Cercetare al Facultății de Istorie din Iași și discipol al istoricului.

Simpozionul Internațional „Istorie, cultură, patrimoniu” a inclus, ca în fiecare an, trei secțiuni: *Cultură și civilizație românească în context european*, *Conservarea și restaurarea valorilor de patrimoniu* și, întrucât anul acesta se împlinesc 100 de ani de la Marea Unire din 1918, a treia secțiune a fost dedicată *Centenarului Marii Uniri*.

Timp de două zile, Muzeul „Vasile Pogor” a găzduit numeroși specialiști din țară, de la: Muzeul Brăilei „Carol I”, Muzeul Național al Literaturii Române București, Muzeul Municipiului București, Muzeul Teatrului Național „I.L. Caragiale” București, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I” București, Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Râmnicu Vâlcea, Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț, Muzeul

Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, Biblioteca Metropolitană București, Biblioteca Județeană „V.A. Urechia” Galați, Biblioteca Județeană „Gh. Asachi” Iași, Universitatea „Transilvania” din Brașov, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Universitatea Națională de Arte „George Enescu” Iași, Universitatea „Apollonia” Iași, Universitatea Valahia din Târgoviște, Atelierul de restaurări opere de artă DANART București, Centrul Cultural Ruginoasa – Iași, Centrul de Conservare și Restaurare Artă Sacră „Resurrectio”, Mitropolia Moldovei și Bucovinei – Iași, Mănăstirea Dragomirna – Suceava și din afara granițelor țării, de la: Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Aristotel” Tesalonic – Grecia, Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării, Universitatea de Stat din Chișinău – Republica Moldova, Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău – Republica Moldova, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău – Republica Moldova, Universitatea de Stat „Alecă Russo” Bălți – Republica Moldova. Cei peste patruzeci de participanți au conturat prin tematica lucrărilor prezentate o reuniune științifică de înaltă ținută științifică, ilustrând pe de o parte, specificul instituțiilor pe care le-au reprezentat, pe de altă parte, preocupările din sfera de cercetare a fiecăruia. Astfel, literatura, istoria, artele etc. au colaborat pentru a readuce în prim plan valori ale patrimoniului material și imaterial românesc și a le pune în relație cu patrimoniul cultural european. În ciuda unei aparente eterogenități a tematicilor înscrise în programul simpozionului, dialogul participanților a subliniat caracterul interdisciplinar al evenimentului și multiplele

posibilități de colaborare și schimburi culturale. O privire retrospectivă relevă că, de-a lungul celor unsprezece ediții, numeroase direcții și teme de cercetare au apărut ca rezultate ale dezbaterilor din timpul simpozionului.

Lucrările celei de-a XI-a ediții a Simpozionului Internațional „Istorie, cultură, patrimoniu” s-au aflat anul acesta și sub o altă aniversare: împlinirea a 185 de ani de la nașterea lui Vasile Pogor – primar destoinic al Iașiului, om politic și unul dintre fondatorii Societății Culturale „Junimea”.

Pe parcursul celor două zile ale reuniunii științifice oaspeții au avut posibilitatea de a vizita primul muzeu memorial din țară, Bojdeuca lui Ion Creangă, care, la 15 aprilie 2018, a aniversat 100 de ani de la inaugurare și de la întâmpinarea primilor vizitatori. Un alt obiectiv înscris pe lista participanților a fost Muzeul „Constantin Negruzzi” din satul Hermeziu, comuna Trifești – județul Iași, unde a fost realizată o vizită de documentare. Anul 2018 reprezintă un dublu prilej de aducere aminte a personalității lui Constantin Negruzzi întrucât s-au împlinit 210 ani de la naștere și 150 de ani de la moartea acestuia.

Comitetul de organizare, format din: Iulian Pruteanu (coordonator), Georgiana Leșu (secretar), Elena Pruteanu (responsabil financiar), Oana Melinte, Corina Mocanu-Irimiță, Andreea Tacu, Monica Salvan, Dora Cană (membri), mulțumește tuturor specialiștilor prezenți la această a XI-a ediție.

Lucrările prezentate, selectate de comitetul științific al Muzeului Național al Literaturii Române Iași, vor fi publicate în *Anuarul Muzeului Național al Literaturii Române Iași*, revistă indexată în Baza de date internațională CEEOL.

Mihai IONESCU

Constantin Negruzzi 150

Hermeziu, sâmbătă, 25 august 2018, la Biserica „Sfinții Constantin și Elena”, ctitorie a soților Constantin și Maria Negruzzi, a fost oficiată slujba parastasului, ocazionată de comemorarea a 150 de ani de la moartea scriitorului Constantin Negruzzi (1808-1868). La slujba oficiată de părintele Emil Ojoc au participat Dana Konya-Petrișor, stră-strănepoata lui Constantin Negruzzi, venită de la Paris, reprezentanții Asociației „Patrimoniu pentru comunitate” Iași și ai Muzeului Național al Literaturii Române Iași (Anca Maria Buzea – director adjunct patrimoniu, Oana Melinte – șef Serviciu Muzeu, Iulian Pruteanu – șef Birou programe culturale și valorificare patrimoniu, Călin Ciobotari – redactor șef

„Dacia literară”, Roxana Drugescu, Lăcrămioara Agrigoroaiei, Iulian Sîrbu, Andreea Vlad), ing. Vasile Lungu și Gabriela Lungu (de la Crama Hermeziu), prof. Liliana Lazăr, directoarea Școlii Gimnaziale „Iacob Negruzzi” Trifești, precum și numeroși negruzziști și locuitori ai satului Hermeziu.

Programul a continuat cu lansarea nr. 2/2018 al revistei „Dacia literară”, care a onorat memoria scriitorului Constantin Negruzzi și a negruzziștilor prin dosarul „Constantin Negruzzi și ceilalți...”. Au luat cuvântul Călin Ciobotari, Dana Konya-Petrișor, care a rememorat câteva crâmpie de la *Centenarul UNESCO Constantin Negruzzi* din 1968, Gabriela Lungu, prof. Liliana Lazăr și ing. Mihai Caba. Moderatorul întâlnirii a fost Iulian Pruteanu, care a mulțumit celor prezenți, reamintind câteva repere din istoria casei, devenită muzeu în anul 1995.

După vizitarea expoziției comemorative „Constantin Negruzzi (1808-1868)”, o incursiune în viața scriitorului, ilustrată prin obiecte care i-au aparținut: pipa din chihlimbar, ceasul solar, ediție princeps „Păcatele tinerețelor” cu autograful autorului, ediții din traducerile și scrierile sale, fotografii, documente, scrisori etc. și a muzeului, participanții s-au deplasat la Crama Hermeziu de pe Domeniile Lungu.

Memento Constantin Negruzzi 150
(foto: Iulian Pruteanu)

DESPRE AUTORI

Delia Acatrinei, doctor în Filologie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, profesor de limba și literatură română, Liceul Teoretic „Alexandru Ioan Cuza” Iași

Emina Căpălnășan, doctor în Filologie, Universitatea de Vest Timișoara

Mircea Coloșenco, critic literar, editor, bibliograf

Luca Dinulescu, scriitor, scenarist, muzician

Selma Dragoș, scriitor, dramaturg, regizor

Corneliu Grigoriu, fotograf, Muzeul Național al Literaturii Române Iași

Adriana Radu, profesor dr., Colegiul Național Iași

Doru Scărlătescu, prof.univ.dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Dionisie Vitcu, prof.univ.dr., Facultatea de Teatru, Universitatea Națională de Arte „George Enescu” Iași, actor al Teatrului Național „Vasile Alecsandri” Iași

SUMAR

SCRIITORI DE POVESTE

- 3 Scriitori de poveste (argument)
- 5 Simona ANTONESCU – Povestea Otiliei Cazimir (fragment)
- 11 Mihai BUZEA – Povestea lui Vasile Pogor (fragment)
- 17 Iulian CIOCAN – Povestea lui Nicolae Gane (fragment)
- 23 Dan COMAN – Povestea lui Mihai Codreanu (fragment)
- 29 Andrei CRĂCIUN – Povestea lui Ion Creangă (fragment)
- 37 Cristian FULAȘ – Povestea lui Dosoftei (fragment)
- 42 Tudor GANEA – Povestea lui Mihail Sadoveanu (fragment)
- 49 Adela GRECEANU – Povestea lui Vasile Alecsandri (fragment)
- 58 Florina ILIS – Povestea lui Mihai Eminescu (fragment)
- 63 Bogdan RĂILEANU – Povestea lui Costache Negruzzi (fragment)
- 68 Alex TOCILESCU – Povestea lui George TOPÎRCEANU (fragment)

POGOR. REVIZITĂRI...

- 73 Vasile POGOR – H.T. Buckle. Istoria civilizațiunii în Englitera
- 82 Iulian PRUTEANU-ISĂCESCU – Muzeul „Vasile Pogor”. Din istoria Casei Pogor-Brătianu
- 125 Fotografia regăsită
- 126 Documentul regăsit

RECONSTITUIRI CULTURALE

- 127 Doru SCĂRLĂTESCU – Eminescu și eminescologia punctuaționistă
- 141 Mircea COLOȘENCO – Ion Creangă versus *homo universalis*

REZIDENȚE FILIT

- 145 Luca DINULESCU – Din care reiese că nu poți să înțelegi cum am devenit români până nu vizitezi Muzeul Unirii din Iași
- 152 Selma DRAGOȘ – Save as „Iași”

SUMAR

DIALOGUL DE TOAMNĂ

- 158 Iulian PRUTEANU-ISĂCESCU – „Să nu mai plângem după ce s-a pierdut,
să ne bucurăm de ceea ce a rămas...”

LUMEA LUI VITCU

- 168 Dionisie VITCU – Despre Muzeul „Constantin Negruzzi”. Completări...

S.O.S. PATRIMONIU

- 170 Adriana RADU – Cimitirul Eternitatea, grădina cu amintiri

SPAȚIUL FILOLOGULUI

- 173 Delia ACATRINEI – Concepții privitoare la neologism
în tradiția filologică românească (II)

INVESTIGAȚII LINGVISTICE

- 185 Emina CĂPĂLNĂȘAN – Jurnalistic și politic (notat) corect
- 188 **veronica** versus **roth** (Corneliu Grigoriu)

RAFTUL CU ECOURI

- 190 Smaranda RĂSUCEANU – Zilele Bojdeucii centenare (13-15 aprilie 2018)
- 192 Andreea ANDREI – Ion Creangă. Humulești-Neamț, Țicău-Neamț
- 194 Andreea ANDREI – *Fețele necunoscute ale lui Cezar Petrescu* la Craiova
- 195 Andreea TACU – Simpozionul internațional „Istorie, cultură, patrimoniu” (XI)
- 197 Mihai IONESCU – Constantin Negruzzi 150

- 198 **DESPRE AUTORI**

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale • Anul XXIX (serie nouă din 1990)

Nr. 3(150) / toamnă 2018

Date de apariție:

primăvară – 15 martie

vară – 15 iunie

toamnă – 15 septembrie

iarnă – 15 decembrie

- **SCRIITORI DE POVESTE**
- **POGOR. REVIZITĂRI...**
- **RECONSTITUIRI CULTURALE**
- **REZIDENȚE FILIT**
- **DIALOGUL DE TOAMNĂ**
- **LUMEA LUI VITCU**
- **S.O.S. PATRIMONIU**
- **SPAȚIUL FILOLOGULUI**
- **INVESTIGAȚII LINGVISTICE**
- **VERONICA versus ROTH**
- **RAFTUL CU ECOURI**

ISSN (Tipărit) 1220-7322

ISSN (Electronic) 1584-2657

www.muzeulliteraturiiiasi.ro
www.emliasi.ro